До 30-річчя відновлення незалежної Української держави

Альманах УНСоюзу 2021

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
UNA
УНС
1894
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

2021

РІЧНИК 106-ИЙ

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА“
Парсипані, Ню-Джерзі

ALMANAC OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

2021

SVOBODA PRESS
Parsippany, New Jersey

Стефан Качарай – Президент Українського Народного Союзу
Рома Гадзевич – Головний редактор „The Ukrainian Weekly“
і „Свободи“

Редактор Альманаху-2021 – Петро Часто

Svoboda–P.O. Box 280, 2200 Route 10, Parsippany, NJ, 07054

www.svoboda-news.com

Printed in United States of America

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський Січень ❁ 2021 ❁ January Gregorian

Нед.—Sun.	Пон.—Mon.	Вів.—Tues.	Сер.—Wed.	Чет.—Thur.	П'ят.—Fri.	Суб.—Sat.
					1 НАЙМЕН. ХРИСТА CIRCUMCISION ВАСИЛІЯ ВЕЛ. BASIL THE GREAT	**2** Пер. ПРОСВІЧЕННЯМ Before THEOPHANY Сильвестра, папи Sylvester, Pope
3 Гл. 6 Єв. 9 Пер. ПРОСВІЧЕННЯМ Before THEOPHANY Малахії, пр. Malachi, Proph.	**4** Собор 70 Апостолів Synaxis 70 Apostles	**5** Навеч. Богоявління Eve of Theophany	**6** БОГОЯВЛІННЯ THEOPHANY	**7** Собор Івана Хр. Synaxis John Baptist	**8** Юрія, пр. George, Ven.	**9** По ПРОСВІЧЕННІ After THEOPHANY Полієвкта, мч. Polyeuctus, Mrt.
10 Гл. 7 Єв. 10 По ПРОСВІЧЕННІ After THEOPHANY Григорія Нисій., свят. Gregory of Nyssa, Bish.	**11** ✠Теодосіа, пр. ✠Theodosius, Ven.	**12** Татіяни, мч. Tatiana, Mrt.	**13** Єрмила й Стра., мч. Hermylus & Strat., Mrts.	**14** Отців із Синаю Fathers of Sinai	**15** Павла й Івана, пр. Paul & John, Ven.	**16** Кайдани Ап. Петра Chains of St. Peter
17 Гл. 8 Єв. 11 ЗАКХЕЯ ZACCHAEUS ✠Антонія, пр. ✠Anthony, Ven.	**18** Атанасія і Кирила, свят. Athanasius & Cyril, Bishops	**19** Макарія, пр. Macarius, Ven.	**20** ✠Євтимія , пр. ✠Euthemius, Ven.	**21** Максима, ісп. Maximus, Conf.	**22** Тимотея, ап. Timothy, Apos.	**23** 13 мчч. Пратулина 13 Pratulin Martyrs Клемента, свмч. Clement, B-Mrt.
24 Гл. 1 ; Єв. 1 PUBLICAN & PHARISEE Xenia, Ven.	**25** ✠Григорія Богослов. ✠Gregory Theolog.	**26** Ксенофонта, пр. Xenophon, Ven.	**27** ✠Мощі Івана Зол. ✠Relics, St. J.Chrys.	**28** Єфрема, пр. Ephrem, Ven.	**29** Мощі Ігнатія Relics of Ignatius	**30** ✠ТРЬОХ СВЯТИТ. ✠THREE HIERAR.
31 Гл. 2 ; Єв. 2 PRODIGAL SON Cyrus & John						

© www.058Mpublications.ca

* ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

СІЧЕНЬ - 2021 - JANUARY

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
					1 Civil New Year Martyr Boniface мч Боніфатія *Heb 11:8, 11-16* *Mark 9:33-41*	**2** Saturday before Nativity HMartyr Ignatius сщмч Ігнатія *Gal 3:8-12* *Luke 13:18-29*
Sun 30 after Pent Tone 5 **3** Sunday before Nativity Martyr Juliana мц Юліянії *Heb 11:9-10, 17-23, 32-40, Matt 1:1-25*	**4** GrMartyr Anastasia велмц Анастасії *Heb 11:17-23, 27-31* *Mark 9:42-10:1*	**5** 10 Martyrs of Crete 10 мчч Криті *Heb 12:25-26; 13:22-25* *Mark 10:2-12*	**6** Strict Fast Nativity Vigil Святвечір *Heb 1:1-12* *Luke 2:1-20*	Різдво Христове NATIVITY OF CHRIST **7*** *Gal 4:4-7* *Matt 2:1-12*	Собор Пр Богор No Fast Synaxis Theotokos **8*** *Heb 2:11-18* *Matt 2:13-23*	первомуч Стефана 1st Martyr Stephen **9*** *Acts 6:8-7:5, 47-60* *Matt 21:33-42*
Sun 31 after Pent Tone 6 **10** Sunday after Nativity Nicomedian Martyrs мчч Нікомидії *Gal 1:11-19* *Matt 2:13-23*	**11** 14,000 Innocents 14,000 Дітей *James 2:14-26* *Mark 10:46-52*	**12** Virgin Martyr Anysia мц Анісії *James 3:1-10* *Mark 11:11-23*	**13** No Fast Venerable Melania преп Меланії *James 3:11-4:6* *Mark 11:23-26*	**14** Julian New Year Новий Рік Circumcision Обріз Христ *Col 2:8-12* *Lk 2:20-21, 40-52*	**15** No Fast Saint Sylvester свт Сильвестра *1 Peter 1:1-2, 10-12* *2:6-10, Mark 12:1-12*	**16** Saturday before Theophany Prophet Malachi пророка Малахії *1 Tim 3:14-4:5* *Matt 3:1-11*
Sun 32 after Pent Tone 7 **17** Sunday before Theophany Synaxis 70 Apostles Собор 70 апостолів *2 Tim 4:5-8* *Mark 1:1-8*	**18** Strict Fast Theophany Vigil навеч Богоявлення *1 Cor 9:19-27* *Luke 3:1-18*	БОГОЯВЛЕННЯ THEOPHANY **19*** *Titus 2:11-14; 3:4-7* *Matt 3:13-17*	Собор Іоана Хрест Synaxis John Bapt **20** *Acts 19:1-8* *John 1:29-34*	**21** George the Chozebite преп Георгія *Gal 5:22-6:2* *Luke 6:17-23*	**22** Martyr Polyeuctus мч Полієвкта *Gal 5:22-6:2* *Matt 11:27-30*	**23** Saturday after Theophany Gregory of Nyssa Григорія з Нис *Eph 6:10-17* *Matt 4:1-11*
Sun 33 Tone 8 *Eph 4:7-13, Matt 4:12-17* **24** Ven Theodosius преп Теодосія Sun 34 Tone 1 *Col 3:12-16, Luke 18:18-27* Athanasius & Cyril Атанасія і Кирила **31**	**25** Martyr Tatiana мц Тетяни *Heb 8:7-13* *Mark 8:11-21*	**26** Martyr Hermylus мч Єрмила *Heb 9:8-10, 15-23* *Mark 8:22-26*	**27** Saint Nina свт Ніни *Heb 10:1-18* *Mark 8:30-34*	**28** St Paul of Thebes Павла Фивейського *Heb 10:35-11:7* *Mark 9:10-16*	**29** Chains Saint Peter Оков свт Петра *Heb 11:8, 11-16* *Mark 9:33-41*	преп Антонія вел Ven Anthony the Great **30** *Heb 13:17-21* *Luke 6:17-23*

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vastal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський

Лютий ❁ 2021 ❁ February

Gregorian

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
	1 Навеч. Стрітення Vigil of Encounter Трифона, мч. Tryphon, Mrt.	**2** СТРІТЕННЯ ENCOUNTER	**3** Симеона й Анни Simeon & Anna	**4** Ісидора, пр. Isidore, Ven.	**5** Агафії, мч. Agatha, Mrt.	**6** Вукола, свят. Bukolus, V-Bish.
7 Гл. 3 Єв. 3 М'ЯСОПУСНА MEAT-FARE Партенія, свят. Parthenius, Ven.	**8** Теодора Страт., вмч. Theodore, sold., G-Mrt.	**9** Никифора, мч. Nicephorus, Mrt.	**10** Харалампія, мч. Charalampius, Mrt.	**11** Власія, свмч. Blaise, B-Mrt.	**12** Мелетія, свят. Meletius, V-Bish.	**13** Мартиніяна, пр. Martinian, Ven.
14 Гл. 4 Єв. 4 СИРОПУСНА CHEESE-FARE ✠Кирила, ап. ✠Cyril, Apos.	**15** ***1 день Вел. Посту*** ***1st day of Great Lent*** Онисима, ап. Onesimus, Apos.	**16** Памфіла, мч. Pamphilus, Mrt.	**17** Теодора Тирона, вмч. Theodore, Rct., G-Mrt.	**18** Льва, папи, свят. Leo, Pope, Bish.	**19** Архипа, ап. Archippus, Apos.	**20** Льва, пр. Leo, Ven.
21 Гл. 5 Єв. 5 1-ша НЕДІЛЯ ПОСТУ 1st SUNDAY of LENT Тимотея, пр. Timothy, Ven.	**22** Мчч. у Євгенії Mrts. of Eugenia	**23** Полікарпа, свмч. Polycarp, B-Mrt.	**24** ✠1&2. Гол. Ів. Христ. ✠1&2 Fnd. Hd. Jn.Bapt.	**25** Тарасія, свят. Tarasius, Bish.	**26** Порфірія, свят. Porphyrius, Bish.	**27** Прокопія, ісп. Procopius, Conf.
28 Гл. 6 Єв. 6 2-га НЕДІЛЯ ПОСТУ 2nd SUNDAY of LENT Василія, ісп. Basil, Conf.						

© www.OSBMpublications.ca

✻ ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ЛЮТИЙ - 2021 - FEBRUARY

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
		1 Venerable Macarius преп Макарія *Heb 11:17-23, 27-31* *Mark 9:42-10:1*	**2** Venerable Euthymius преп Євтимія *Heb 12:25-26; 13:22-25* *Mark 10:2-12*	**3** Confessor Maximus Максима ісповід *James 1:1-18* *Mark 10:11-16*	**4** Apostle Timothy апостола Тимотея *James 1:19-27* *Mark 10:17-27*	**5** HMartyr Clement сщмч Климента *James 2:1-13* *Mark 10:23-32*	**6** Venerable Xenia преп Ксенії *Col 1:3-6* *Luke 16:10-15*
Sun 35 after Pent Tone 2	**7** St Gregory Theologian свт Григорій Бого *1 Cor 12:7-11* *John 10:9-16*	**8** Venerable Xenophon преп Ксенофонта *James 2:14-26* *Mark 10:46-52*	**9** Relics John Chrysos мощ Іоана золотоуст *James 3:1-10* *Mark 11:11-23*	**10** Ephraim the Syrian Єфрема Сирина *James 3:11-4:6* *Mark 11:23-26*	**11** Relics St Ignatius мощ свт Ігнатія *James 4:7-5:9* *Mark 11:27-33*	**12*** Three Saints 3 Святителів *Heb 13:7-16* *Matt 5:14-19*	**13** Sts Cyrus & John свв Кіра і Іоана *1 Thess 5:14-23* *Luke 17:3-10*
Zacchaeus Sun Tone 3	**14** Martyr Tryphon мч Трифона *1 Tim 4:9-15* *Luke 19:1-10*	**15*** Meeting of Lord Стрітення Гос *Heb 7:7-17* *Luke 2:22-40*	**16** Sts Simeon & Anna свв Симеона і Анни *1 Peter 3:10-22* *Mark 12:18-27*	**17** Venerable Isidore преп Ісидора *1 Peter 4:1-11* *Mark 12:28-37*	**18** Martyr Agatha мц Агатії *1 Peter 4:12-5:5* *Mark 12:38-44*	**19** Venerable Bucolus преп Вукола *2 Peter 1:1-10* *Mark 13:1-8*	**20** Venerable Parthenius преп Партенія *2 Tim 2:11-19* *Luke 18:2-8*
Triodion Starts Tone 4	**21** Publican & Pharisee Митаря і фарисея *2 Tim 3:10-15* *Luke 18:10-14*	**22** Martyr Nicephore мч Никифора *2 Peter 1:20-2:9* *Mark 13:9-13*	**23** Martyr Charalampus мч Харалампія *2 Peter 2:9-22* *Mark 13:14-23*	**24** No Fast HMartyr Blase сщмч Власія *2 Peter 3:1-18* *Mark 13:24-31*	**25** Saint Meletius свт Мелетія *1 John 1:8-2:6* *Mark 13:31-14:2*	**26** No Fast Venerable Martinian преп Мартиніяна *1 John 2:7-17* *Mark 14:3-9*	**27** Isapostle Cyril рівноапост Кирила *2 Tim 3:1-9* *Luke 20:45-21:4*
Sun 2 Pre-Fast Tone 5	**28** Prodigal Son Блудного Сина *1 Cor 6:12-20* *Luke 15:11-32*						

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Березень ❁ 2021 ❁ March** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
	1 Євдокії, прмч. Eudoxia, V-Mrt.	**2** Теодота, свмч. Theodotus, B-Mrt.	**3** Євтропія, мч. Eutropius, Mrt.	**4** Герасима, пр. Gerasimus, Ven.	**5** Конона, мч. Conon, Mrt.	**6** 42 мчч. в Аморії Mrts. of Ammorium
7 Гл. 7 Єв. 7 ХРЕСТОПОКЛІННА VEN. of CROSS Свмчч. в Херсоні P-Mrts. of Kherson	**8** Теофілакта, свят. Theophylactus, Bish.	**9** ✠40 Мчч. із Севасти ✠40 Mrts. of Sebaste	**10** Кондрата, мч. Codratus, Mrt.	**11** Софронія, свят. Sophronius, V-Bish.	**12** Теофана, ісп. Theophanes, Conf.	**13** Мощі Никифора Relics of Nicephorus
14 Гл. 8 Єв. 8 4-та НЕДІЛЯ ПОСТУ 4th SUNDAY of LENT Бенедикта, пр. Benedict, Ven.	**15** Агапія, мч. Agapius, Mrt.	**16** Савина і Папи, мчч. Sabina & Papas, Mrts.	**17** *Поклони* Олексія, пр. Alexis, Ven.	**18** Кирила, свят. Cyril, V-Bish.	**19** Хризанта і Дарії, мчч. Chrysanthus & Daria, Mrts.	**20** Акафістова субота Akathistos Saturday Отців Сави, пр. Frs. of Sabbas, Ven.
21 Гл. 1 Єв. 9 5-та НЕДІЛЯ ПОСТУ 5th SUNDAY of LENT Якова, ісп. James, Conf.	**22** Василія, свмч. Basil, P-Mrt.	**23** Нікона, прмч. Nicon, V-Mrt.	**24** Захарії, пр. Zacharius, Ven.	**25** БЛАГОВІЩЕННЯ ANNUNCIATION	**26** Собор Арх. Гавриїла Synaxis Arch. Gabriel	**27** Лазарева субота Lazarus Saturday Матрони, мч. Matrona, Mrt.
28 КВІТНА НЕДІЛЯ PALM SUNDAY Іларіона, пр. Hilarion, Ven.	**29** Марка і Кирила, свмчч. Mark & Cyril, P-Mrts.	**30** Івана Ліст., пр. John Climacus, Ven.	**31** Іпатія, свят. Hypatius, V-Bish.			

© www.DSMpublications.ca

✱, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

БЕРЕЗЕНЬ - 2021 - MARCH

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
		1 Martyr Pamphilius мч Памфила *1 John 2:18-3:10* *Mark 11:1-11*	**2** GrMartyr Theodore велмч Теодора *1 John 3:11-20* *Mark 14:10-42*	**3** Venerable Leo преп Льва *1 John 3:21-4:6* *Mark 14:43-15:1*	**4** Apostle Archippus апостола Архипа *1 John 4:20-5:21* *Mark 15:1-15*	**5** Ven Leo of Catania преп Льва Катан *2 John 1:1-13* *Mark 15:22-25, 33-41*	**6** ✠ Soul Saturday Venerable Timothy преп Тимотея *1 Cor 10:23-28* *Luke 21:8-9,25-27,33-36*
Sun 3 Pre-Fast Tone 6	**7** Meat-Fare Sunday неділя Мясопусна *1 Cor 8:8-9:2* *Matt 25:31-46*	**8** HMartyr Polycarp сщмч Полікарпа *3 John 1:1-15* *Luke 19:29-40; 22:7-39*	**9** Finding Head John обр голови Іоана *Jude 1:1-10* *Luke 22:39-42, 45-23:1*	**10** Saint Tarasius свт Тарасія *Joel 2:12-26* *Joel 3:12-21*	**11** Venerable Porphyrius преп Порфирія *Jude 1:11-25* *Luke 23:1-34, 44-56*	**12** Venerable Procopius преп Прокопія *Zechariah 8:7-17* *Zechariah 8:19-23*	**13** Confessor Basil Василія ісповідника *Rom 14:19-26* *Matt 6:1-13*
Forgiveness Sun Tone 7	**14** Cheese-Fare Sunday неділя Сиропусна *Rom 13:11-14:4* *Matt 6:14-21*	**15** Great Fast Begins Great Kanon Presanctified HMartyr Theodotus сщмч Теодота *Isa 1:1-20, Gen 1:1-13* *Proverbs 1:1-20*	**16** Great Kanon Martyr Eutropius мч Євтропія *Isa 1:19-2:3, Gn 1:14-23* *Proverbs 1:20-33*	**17** Presanctified Great Kanon Venerable Gerasimus преп Герасима *Isa 2:3-11, Gen 1:24-2:3* *Proverbs 2:1-22*	**18** Great Kanon Martyr Conon мч Конона *Isa 2:11-21, Gen 2:4-19* *Proverbs 3:1-18*	**19** Presanctified 42 Ammoria Martyrs 42 мчч Аморей *Isa 3:1-14, Gen 2:20-3:20* *Proverbs 3:19-34*	**20** Theodore Saturday Cherson Martyrs свщм в Херсонесі *Heb 1:1-12* *Mark 2:23-3:5*
Sun 1 Great Fast Tone 8	**21** Orthodoxy Sunday неділя Православія *Heb 11:24-26, 32-12:2* *John 1:43-51*	**22** 40 Sebaste Martyrs 40 мчч Севаст *Isa 4:2-5:7, Gen 3:21-4:7,* *Proverbs 3:34-4:22*	**23** Martyr Codratus мч Кодрата *Isa 5:7-16, Gen 4:8-15* *Proverbs 5:1-15*	**24** Presanctified Saint Sophronius свт Софронія *Isa 5:16-25, Gen 4:16-26* *Proverbs 5:15-6:3*	**25** Ven Theophanes преп Теофана *Isa 6:1-12, Gen 5:1-24* *Proverbs 6:3-20*	**26** Presanctified Relics St Nicephorus мощ свт Никифора *Isa 7:1-14, Gen 5:32-6:8* *Proverbs 6:20-7:1*	**27** ✠ Soul Saturday Venerable Benedict преп Венедикта *Heb 3:12-16* *Mark 1:35-44*
Gregory Palamas Tone 1	**28** Sunday 2 Great Fast неділя 2 Вел Посту *Heb 1:10-2:3* *Mark 2:1-12*	**29** Martyr Sabinas мч Савина *Isa 8:13-9:7, Gen 6:9-22* *Proverbs 8:1-21*	**30** Venerable Alexius преп Олексія *Isa 9:9-10:4, Gen 7:1-5* *Proverbs 8:32-9:11*	**31** Presanctified Saint Cyril свт Кирила *Isa 10:12-20, Gen 7:6-9* *Proverbs 9:12-18*			

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський

Квітень ❁ 2021 ❁ April

Gregorian

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
				1 *страсті* ВЕЛИКИЙ ЧЕТВЕР HOLY THURSDAY	2 ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ GOOD FRIDAY	3 ВЕЛИКА СУБОТА HOLY SATURDAY
4 ВОСКРЕСІННЯ EASTER SUNDAY	5 СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК EASTER MONDAY Теодула, мч. Theodulus, Mrt.	6 СВІТЛИЙ ВІВТОРОК EASTER TUESDAY ✠Методія, свят. ✠Methodius, V-Bish.	7 Юрія, свят. George, V-Bish.	8 Іродіона, ап. Herodion, Apos.	9 Євпсихія, мч. Eupsichius, Mrt.	10 Терентія, мч. Terence, Mrt.
11 Єв. 1 ТОМИНА НЕДІЛА THOMAS SUNDAY Антипи, свмч. Antipas, B-Mrt.	12 Василія, ісп. Basil, Conf.	13 Артемона, свмч. Artemon, P-Mrt.	14 Мартина, папи, ісп. Martin, Pope, Conf.	15 Аристарха, ап. Aristarchus, Ap.	16 Агапії, мч. Agape, Mrt.	17 Симеона, свят. Simeon, Ven.
18 Гл. 2 Єв. 3 МИРОНОСИЦЬ MYRRH-BEARING WOMEN John, Ven.	19 Івана Печерника, пр. John the Hermit, Ven.	20 Теодора Трихіни, пр. Theodore Trichinas, Ven.	21 Януарія, свмч. Januarius, P-Mrt.	22 Теодора і Віталія, пр. Theodore & Vitaly, Ven.	23 ✠Юрія, вмч. ✠George, G-Mrt.	24 Сави, мч. Sabbas, Mrt.
25 Гл. 3 Єв. 4 РОЗСЛАБЛЕНОГО PARALYTIC ✠Марка, еван. ✠Mark, Evangelist	26 Василія, свмч. Basil, B-Mrt.	27 Симеона, свмч. Simeon, P-Mrt.	28 *Переполовинення* *Mid-Pentecost* Ясона, ап. Jason, Apos.	29 9 Муч. у Кизиці 9 Mrts. of Cyzicus	30 ✠Якова, ап. ✠James, Apos.	

© www.OSBMpublications.ca

✱ ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

КВІТЕНЬ - 2021 - APRIL

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
				1 Martyr Chrysanthus мч Хрисанта *Isa 11:10-12:2, Gn 7:11-8:3, Proverbs 10:1-22*	**2** Presanctified Fathers of Sabbas преп мчч в Сави *Isa 13:2-13, Gen 8:4-21* *Proverbs 10:31-11:12*	**3** ✠ Soul Saturday Confessor James Якова ісповідника *Heb 10:32-38* *Mark 2:14-17*
Sun 3 Great Fast Tone 2 **4** Cross Veneration Хрестопоклонна *Heb 4:14-5:6* *Mark 8:34-9:1*	**5** Venerable Nicon преп Никона *Isa 14:24-32, Gen 8:21-9:7, Proverbs 11:19-12:6*	**6** Venerable Zachariah преп Захарії *Isa 25:1-9, Gen 9:8-17* *Proverbs 12:8-22*	Благовіщення ✠ ANNUNCIATION **7** *Heb 2:11-18* *Luke 1:24-38*	**8** Synaxis of Gabriel Собор Гавриїла *Isa 28:14-22, Gn 10:32-11:9 Proverbs 13:20-14:6*	**9** Presanctified Martyr Matrona мц Матрони *Isa 29:13-23, Gn 12:1-7* *Proverbs 14:15-26*	**10** ✠ Soul Saturday Venerable Hilarion преп Іларіона *Heb 6:9-12* *Mark 7:31-37*
John Climacus Tone 3 **11** Sunday 4 Great Fast неділя 4 Вел Посту *Heb 6:13-20* *Mark 9:17-31*	**12** John Climacus Іоана Ліствичника *Isa 37:33-38:6, Gn13:12-18, Proverbs 14:27-15:4*	**13** HMartyr Hypatius сщмч Іпатія *Isa 40:18-31, Gn15:1-15* *Proverbs 15:7-19*	**14** Presanctified Andrew's Canon Ven Mary of Egypt преп Марії Єгипет *Isa 41:4-14, Gen 17:1-9* *Proverbs 15:20-16:9*	**15** Venerable Titus преп Тита *Isa42:5-16, Gen18:20-33* *Proverbs 16:17-17:17*	**16** Presanctified Venerable Nicetas преп Никити *Isa 45:11-17, Gn 22:1-18* *Proverbs 17:17-18:5*	**17** Hymnographer Joseph піснеписця Іосифа *Heb 9:24-28* *Mark 8:27-31*
Mary of Egypt Tone 4 **18** Sunday 5 Great Fast неділя 5 Вел Посту *Heb 9:11-14* *Mark 10:32-45*	**19** Martyr Euthychius свт Євтихія *Isa48:17-49:4, Gn27:1-41* *Proverbs 19:16-25*	**20** George of Mitylene Георгія Мелет *Isa 49:6-10, Gen 31:3-16* *Proverbs 21:3-21*	**21** Presanctified Apostle Herodion (70) апост Іродіона (70) *Isa58:1-11, Gn43:26-31, 45:1-16 Prov 21:23-22:4*	**22** Martyr Eupsychius мч Євпсихія *Isa 65:8-16, Gen 46:1-7* *Proverbs 23:15-24:5*	**23** Presanctified Martyr Terence мч Терентія *Isa 66:10-24, Gn 49:33-50:26 Proverbs 31:8-32*	**24** Lazarus Saturday Лазарева Субота *Heb 12:28-13:8* *John 11:1-45*
Entry Jerusalem Passion Week нед Квітна ✠ PALM SUNDAY **25** *Phil 4:4-9* *John 12:1-18*	**26** Presanctified Holy & Great Monday HMartyr Artemon сщмч Артемона *Ex 1:1-20, Job 1:1-12* *Matt 24:3-35*	**27** Presanctified Holy & Great Tuesday Confessor Martin Мартина ісповідника *Ex 2:5-10, Job 1:13-22* *Matt 24:36-26:2*	**28** Presanctified Holy & Great Wednesday Apostle Aristarch (70) апост Аристарха (70) *Ex 2:11-22, Job 2:1-10* *Matt 26:6-16*	**29** Liturgy of St. Basil 12 Passion Gospels GREAT THURSDAY Вел Четвер *1 Cor 11:23-32* *Matt 26:1-27:2*	Вел П'ятниця No Liturgy Holy & Great Friday **30*** *1 Cor 1:18-2:2* *Matt 27:1-61*	

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський Травень ❁ 2021 ❁ May Gregorian

Нед.—Sun.	Пон.—Mon.	Вів.—Tues.	Сер.—Wed.	Чет.—Thur.	П'ят.—Fri.	Суб.—Sat.
						1 Єремії, прор. Jeremiah, Proph.
2 Гл.4 Єв.7 САМАРЯНКИ SAMARITAN WOMAN Атанасія, свят. Athanasius, Bish.	**3** ✠Теодосія Печ., пр. ✠Theodosius, Ven.	**4** Пелагії, мч. Pelagia, Mrt.	**5** Ірини, мч. Irene, Mrt.	**6** Йова, Прав. Job the Just	**7** Поява Чесн. Хр. Rev., Holy Cross	**8** ✠Івана, еван. ✠John, Evangelist
9 Гл.5 Єв.8 СЛІПОНАРОДЖЕН. MAN BORN BLIND ✠Мощі Миколая ✠Relics of Nicholas	**10** ✠Симона Зилота ✠Simon the Zealot	**11** ✠Кирила і Методія ✠Cyril & Methodius	**12** *Віддання Пасхи* *Leave of Pascha* Єпіфанія, свят. Epiphanius, Ven.	**13** ВОЗНЕСІННЯ ASCENSION Гликерії, мч. Glyceria, Mrt.	**14** Ісидора, мч. Isidore, Mrt.	**15** Пахомія Вел., пр. Pachomius the Great
16 Гл.6 Єв.10 СВ. ОТЦІВ НІКЕЇ H. FATHERS OF NICEA Теодора Освящ., пр. Theodore, Sanct., Ven.	**17** Андроніка, ап. Andronicus, Apos.	**18** Теодота, мч. Theodotus, Mrt.	**19** Патрикія, свмч. Patrick, B-Mrt.	**20** Талалея, мч. Thaleleus, Mrt.	**21** ✠Костянтина, Олени ✠Constantine, Helen	**22** Василіска, мч. Basiliscus, Mrt.
23 PENTECOST Michael, B-Conf.	**24** Пресв. Тройці Holy Trinity	**25** ✠Зн. Гол. Ів. Христ. ✠3Fnd. Hd. of Jn.Bapt.	**26** Карпа, ап. Carpus, Apos.	**27** Терапонта, свмч. Therapontus, P-Mrt.	**28** Микити, свят. Nicetas, Ven.	**29** Теодосії, прмч. Theodosia, V-Mrt.
30 Гл. 8 ; Єв. 1 ALL SAINTS Isaac, Ven.	**31** Єрмія, ап. Hermas, Apos.					

© www.OSBMpublications.ca

✱, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ТРАВЕНЬ - 2021 - MAY

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
						1 Liturgy of St. Basil GREAT SATURDAY Вел Субота *Rom 6:3-11* *Matt 28:1-20*
Resurrection XC Bright Week ВЕЛИКДЕНЬ ✠ PASCHA *Acts 1:1-8* *John 1:1-17* **2**	**3** No Fast All Week BRIGHT MONDAY Світлий Понеділок *Acts 1:12-17, 21-26* *John 1:18-28*	**4** BRIGHT TUESDAY Світлий Вівторок *Acts 2:14-21* *Luke 24:12-35*	**5** Theodore Sykeote феодора єписк *Acts 2:22-36* *John 1:35-51*	велмч Юрія лоб GrMartyr George *Acts 12:1-11* **6*** *John 15:17-16:2*	**7** Martyr Sabbas мч Савви страт *Acts 3:1-8* *John 2:12-22*	апостола Марка Apostle/Evangelist Mark *1 Peter 5:6-14* **8** *Mark 6:7-13*
Anti Pascha Tone 1 **9** MOTHER'S DAY Apostle Thomas Sun нед Апост Томина *Acts 5:12-20* *John 20:19-31*	**10** HMartyr Simeon сщмч Симеона *Acts 3:19-26* *John 2:1-11*	**11** Apostle Jason (70) апостола Ясона (70) *Acts 4:1-10* *John 3:16-21*	**12** 9 Martyrs Cyzicus 9 муч у Кизиці *Acts 4:13-22* *John 5:17-24*	**13** Ap James Zebedee апостола Якова Зев *Acts 4:23-31* *John 5:24-30*	**14** Prophet Jeremiah пророка Єремії *Acts 5:1-11* *John 5:30-6:2*	**15** Saint Athanasius свт Атанасія *Acts 5:21-33* *John 6:14-27*
Sun 3 of Pascha Tone 2 **16** MyrrhBearing Women Мироносиць *Acts 6:1-7* *Mark 15:43-16:8*	**17** Martyr Pelagia мц Пелагії *Acts 6:8-7:5, 47-60* *John 4:46-54*	**18** Great Martyr Irene велмц Ірини *Acts 8:5-17* *John 5:27-33*	**19** Righteous Job праведного Іова *Acts 8:18-25* *John 6:35-39*	**20** Sign of Cross Поява Хреста *Acts 8:26-39* *John 6:40-44*	апостола Іоана Apostle/Evangelist John *1 John 1:1-7 Jn* **21** *19:25-27, 21:24-25*	**22** Relics St Nicholas мощ свт Миколая *Acts 9:20-31* *John 15:17-16:2*
Sunday 4 Tone 3 *Acts 9:32-42, John 5:1-15* PARALYTIC **23** Розслабленого	*Acts 10:1-16, John 6:56-69* Methodius, Cyril **24** Методія, Кирила	**25** Saint Epiphanius свт Єпіфанія *Acts 10:21-33* *John 7:1-13*	**26** Mid Pentecost Martyr Glyceria мц Глікерії *Acts 14:6-18* *John 7:14-30*	**27** Martyr Isidore мч Ісидора *Acts 10:34-43* *John 8:12-20*	**28** Pachomy the Great преп Пахомія вел *Acts 10:44-11:10* *John 8:21-30*	**29** Venerable Theodore преп Теодора *Acts 12:1-11* *John 8:31-42*
Sunday 5 Tone 4 *Acts11:19-26, 29-30 Jn 4:5-42* SAMARITAN Самарянки **30**	*Acts 12:12-17, John 8:42-51* Martyr Theodotus мч Теодота **31**					

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський

Червень ❁ 2021 ❁ June

Gregorian

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
		1 Юстина, мч. Justin, Mrt.	**2** Никифора, ісп. Nicephorus, Conf.	**3** ПРЕС. ЄВХАРИСТІЇ HOLY EUCHARIST Лукиліяна, мч. Lucillian, Mrt.	**4** Митрофана, свят. Metrophanes, Bish.	**5** Доротея, свмч. Dorotheus, B-Mrt.
6 Гл.1 Єв. 2 2 п. ЗІСЛАННЯ 2nd after PENTECOST Висаріона, пр. Bessarion, Ven.	**7** Теодота, свмч. Theodotus, P-Mrt.	**8** Мощі Теодора Relics of Theodore	**9** Кирила, свят. Cyril, Bish.	**10** Тимотея, свмч. Timothy, B-Mrt.	**11** CHRIST, LOVER OF MANKIND ✠Bart. & Barnab., Apos.	**12** Співстражд. Бгр. Agony of BVM Онуфрія, пр. Onufrius, Ven.
13 Гл.2 Єв. 3 3 п. ЗІСЛАННЯ 3rd after PENTECOST Акилини, мч. Aquilina, Mrt.	**14** Єлисея, прор. Elisha, Proph.	**15** Амоса, проп. Amos, Proph.	**16** Тихона, свят. Tychon, Bishop	**17** *Поч. Петрівки* *Peter & Paul Fast* Мануїла, мч. Manuel, Mrt.	**18** Леонтія, мч. Leontius, Mrt.	**19** ✠Юди Тадея, ап. ✠Jude, Apos.
20 Гл.3 Єв. 4 СВ. УКР. НАРОДУ STS. OF UKRAINE Методія, свмч. Methodius, B-Mrt.	**21** Юліяна, мч. Julian, Mrt.	**22** Євсевія, свмч. Eusebius, B-Mrt.	**23** Агрипини, мч. Agrippina, Mrt.	**24** ✠Різд. Ів. Христ. ✠Nativity Jn. Baptist	**25** Февронії, прмч. Febronia, V-Mrt.	**26** Давида, Солун., пр. David, Thess., Ven.
27 Гл. 4 Єв. 5 5 п. ЗІСЛАННЯ 5th after PENTECOST ✠Bl. Nicholas Chametsky & Bl. Mrts. of Ukraine	**28** Мощі Кира й Івана Relics of Cyrus & John	**29** ПЕТРА і ПАВЛА PETER & PAUL	**30** ✠Собор 12 Ап. ✠Synaxis 12 Apostles			

© www.USBMpublications.ca

✻ ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ЧЕРВЕНЬ - 2021 - JUNE

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
		1 HMartyr Patrick сщмч Патрикія *Acts 12:25-13:12* *John 8:51-59*	**2** Martyr Thalelaeus мч Талалея *Acts 13:13-24* *John 6:5-14*	Константина і Єлени Constantine & Helen **3** *Acts 26:1-5,12-20* *John 10:1-9*	**4** Martyr Basiliscus мч Василіска *Acts 15:5-34* *John 10:17-28*	**5** Confessor Michael Михаїла ісповідника *Acts 15:35-41* *John 10:27-38*
Sun 6 of Pascha Tone 5 **6** Blind Man Сліпородженого *Acts 16:16-34* *John 9:1-38*	**7** 3rd find head John Згл голови Іоана *Acts 17:1-15* *John 11:47-57*	**8** Apostle Carpus (70) апостола Карпа (70) *Acts 17:19-28* *John 12:19-36*	**9** HMartyr Therapontes сщмч Терапонта *Acts 18:22-28* *John 12:36-47*	Вознесіння ✠ ASCENSION **10** *Acts 1:1-12* *Luke 24:36-53*	**11** VirMartyr Theodosia прмц Теодосії *Acts 19:1-8* *John 14:1-11*	**12** Venerable Isaac преп Ісаакія *Acts 20:7-12* *John 14:10-21*
Sun 7 of Pascha Tone 6 **13** Fathers 1st Council Отців 1-а Собор *Acts 20:16-18, 28-36* *John 17:1-13*	**14** Martyr Justin мч Юстина *Acts 21:8-14* *John 14:27-15:7*	**15** Saint Nicephorus свт Никифора *Acts 21:26-32* *John 16:2-13*	**16** Martyr Lucillian мч Лукиліана *Acts 23:1-11* *John 16:15-23*	**17** Saint Metrophanes свт Митрофана *Acts 25:13-19* *John 16:23-33*	**18** HMartyr Dorotheus сщмч Доротея *Acts 27:1-44* *John 17:18-26*	**19** ✠ Soul Saturday Venerable Bessarion преп Висаріона *Acts 28:1-31* *John 21:15-25*
Trinity Sunday Tone 7 Father's Day ТРОЙЦЯ ✠ PENTECOST **20** *Acts 2:1-11* *Jn 7:37-52; 8:12*	Духівден No Fast all week ✠ Holy Spirit Day **21** *Eph 5:9-19* *Matt 18:10-20*	**22** St Cyril of Alexandria свт Кирила Алексан *Rom 1:1-7, 13-17* *Matt 4:25-5:13*	**23** HMartyr Timothy сщмч Тимотея *Rom 1:18-27* *Matt 5:20-26*	**24** Apostle Bartholomew апост Вартоломея *Rom 1:28-2:9* *Matt 5:27-32*	**25** Onuphrius the Great преп Онуфрія вел *Rom 2:14-29* *Matt 5:33-41*	**26** Martyr Aquilina мц Акилини *Rom 1:7-12* *Matt 5:42-48*
Sun 1 after Pent Tone 8 **27** All Saints Всіх Святих *Heb 11:33-12:2, Matt 10: 32-33, 37-38; 19:27-30*	**28** Apostles' Fast Begins Prophet Amos пророка Амоса *Rom 2:28-3:18* *Matt 6:31-34; 7:9-11*	**29** Saint Tychon свт Тихона *Rom 4:4-12* *Matt 7:15-21*	**30** Martyr Manuel мч Мануїла *Rom 4:13-25* *Matt 7:21-23*			

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Липень ❁ 2021 ❁ July** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
				1 Косми і Дам'яна Cosmas & Damian	**2** ✠Ризи Богородиці ✠Robe of the BVM	**3** Якинта, мч. Hyacinth, Mrt.
4 Гл.5 Єв.6 6th after PENTECOST Mother of Perp. Help Андрія Критсь., свят. Andrew of Crete, Bish.	**5** ✠Атанасія, пр. ✠Athanasius, Ven.	**6** Сісоя Великого, пр. Sisoes the Great, Ven.	**7** Томи й Акакія, пр. Thomas & Acacius, Ven.	**8** Прокопія, вмч. Procopius, G-Mrt.	**9** Панкратія, свмч. Pancratius, B-Mrt.	**10** ✠Антонія Печер., пр. ✠Anthony of the Caves, Ven.
11 Гл.6 Єв.7 7 п. ЗІСЛАННЯ 7th after PENTECOST Ольги Київ. Olga of Kyiv	**12** Прокла, мч. Proclus, Mrt.	**13** Собор Гавриїла Synaxis of Gabriel Стефана Саваїта, пр. Stephen the Sabbaite	**14** Акили, ап. Aquila, Apos.	**15** ✠Володимира ✠Volodymyr	**16** Атеногена, свмч. Athenogenes, Mrt.	**17** Бл. Тарсикії Bl. Tarsykia Марини, вмчц. Marina, G-Mrt.
18 Гл.7 Єв.8 8 п. ЗІСЛАННЯ 8th after PENTECOST Hyacinth & Emilian, Mrts.	**19** Макрини, пр. Macrina, Ven.	**20** ✠Іллі, прор. ✠Elias, Proph.	**21** Симеона, пр. Simeon, Ven.	**22** Марії Магдалини Mary Magdalene	**23** Чудо в Почаєві Pochaiv Miracle Трофима і Теофіла, мч. Trophimus & Theofil, Mrt.	**24** ✠Бориса і Гліба ✠Borys & Hlib Христини, вмчц. Christina, G-Mrt.
25 Гл. 8 Єв. 9 9 п. ЗІСЛАННЯ 9th after PENTECOST ✠Успіння Анни ✠Dormition of Anna	**26** Hermolaus & Parasceve, Mrts.	**27** ✠Пантелеймона, вмч. ✠Panteleimon, G-Mrt.	**28** Прохора, ап. Prochorus, Apos.	**29** Калиніка, мч. Callinicus, Mrt.	**30** Сили & Силуана, ап. Silas & Silvanus, Apos.	**31** Євдокима, пр. Eudocimus, Ven.

© www.058Publications.ca

✱, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ЛИПЕНЬ -2021- JULY

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
					1 Martyr Leontius мч Леонтія *Rom 5:10-16* *Matt 8:23-27*	**2** Apostle Jude ап Юди брата Гос *Rom 5:17-6:2* *Matt 9:14-17*	**3** HMartyr Methodius сщмч Методія *Rom 3:19-26* *Matt 7:1-8*
Sun 2 after Pent Tone 1	**4** ALL SAINTS OF UKRAINE Julian of Tarsus Юліана Тарсійського *Rom 2:10-16* *Matt 4:18-23*	**5** HMartyr Eusebius сщмч Євсевія *Rom 7:1-13* *Matt 9:36-10:8*	**6** Martyr Agrippina мц Агрипини *Rom 7:14-8:2* *Matt 10:9-15*	Різдво Іоана Хрест Birth John Baptist **7✱** *Rom 13:11-14;4; Lk 1:1-25, 57-68, 76, 80*	**8** VirMartyr Febronia прмц февронії *Rom 8:22-27* *Matt 10:23-31*	**9** David of Salonica Давида Солунського *Rom 9:6-19* *Matt 10:32-36; 11:1*	**10** Venerable Sampson преп Сампсона *Rom 3:28-4:3* *Matt 7:24-8:4*
Sun 3 after Pent Tone 2	**11** Relics Cyrus & John мощ Кира и Іоана *Rom 5:1-10* *Matt 6:22-33*	Петра і Павла Apostles Peter & Paul **12✱** *2 Cor 11:21-12:9* *Matt 16:13-19*	**13** Synaxis 12 Apostles Собор 12 апостолів *Rom 10:11-11:2* *Matt 11:16-20*	**14** Cosmas & Damian Косми і Даміана *Rom 11:2-12* *Matt 11:20-26*	**15** Placing Robe MG Пол ризи Богор *Rom 11:13-24* *Matt 11:27-30*	**16** Martyr Hyacinth мч Якінта *Rom 11:25-36* *Matt 12:1-8*	**17** St Andrew of Crete свт Андрія у Криті *Rom 6:11-17* *Matt 8:14-23*
Sun 4 after Pent Tone 3	**18** Ven Athanasius преп Атанасія *Rom 6:18-23* *Matt 8:5-13*	**19** Sisoes the Great преп Сисоя вел *Rom 12:4-5, 15-21* *Matt 12:9-13*	**20** Thomas of Maleon Томи з Малеї *Rom 14:9-18* *Matt 12:14-16, 22-30*	**21** GrMartyr Procopius велмч Прокопія *Rom 15:7-16* *Matt 12:38-45*	**22** HMartyr Pancratius сщмч Панкратія *Rom 15:17-29* *Matt 12:46-13:3*	**23** Antony of Kiev Cave Антонія Києво-Печер *Rom 16:1-16* *Matt 13:4-9*	**24** Blessed Olga блаж Ольги *Rom 8:14-21* *Matt 9:9-13*
Sun 5 after Pent Tone 4	**25** Theodore & John Теодора и Іоана *Rom 10:1-10* *Matt 6:28-9:1*	**26** Synaxis of Gabriel Собор Гавриїла *Rom 16:17-24* *Matt 13:10-23*	**27** Apostle Aquilla (70) апостола Акили (70) *1 Cor 1:1-9* *Matt 13:24-30*	Володимира вел St Vladimir the Great **28✱** *Gal 1:11-19* *John 10:1-9*	**29** HMartyr Athenogenes сщмч Атіногена *1 Cor 3:18-23* *Matt 13:36-43*	**30** GrMartyr Marina велмц Марини *1 Cor 4:5-8* *Matt 13:44-54*	**31** Martyr Emilian мч Еміліяна *Rom 9:1-5* *Matt 9:18-26*

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Серпень ❁ 2021 ❁ August** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
1 Гл. 1 Єв. 10 10 п. ЗІСЛАННЯ 10th after PENTECOST Перен. Чесн. Христа Proc. of the Holy Cross	**2** Мощі Стефана Relics of Stephen	**3** Ісаакія, пр. Isaac, Ven.	**4** 7 Молод. Ефезу 7 Youths of Ephesus	**5** Євсигнія, мч. Eusignius, Mrt.	**6** ПЕРЕОБРАЖЕННЯ TRANSFIGURATION	**7** Дометія, прмч. Dometius, V-Mrt.
8 Гл. 2 Єв. 11 11 п. ЗІСЛАННЯ 11th after PENTECOST Еміліяна, свят. Emilian, Conf.	**9** ✠Матія, ап. ✠Matthias, Apos.	**10** Лаврентія, мч. Lawrence, Mrt.	**11** Євпла, мч. Euplus, Mrt.	**12** Фотія і Аникити, мч. Photius & Anicetas, Mrt.	**13** Максима, пр. Maximus, V-Conf.	**14** ✠Мощі Теодосія ✠Relics of Theodosius
15 Гл. 3 Єв. 1 12 п. ЗІСЛАННЯ 12th after PENTECOST УСПІННЯ DORMITION	**16** Образа ГНІХ Icon of Christ	**17** Мирона, мч. Myron, Mrt.	**18** Флора й Лавра, мчч. Florus & Laurus, Mrts.	**19** Андрія, мч. Andrew, Mrt.	**20** Самуїла, прор. Samuel, Proph.	**21** Тадея, ап. Thaddeus, Apos.
22 Гл. 4 Єв. 2 13 п. ЗІСЛАННЯ 13th after PENTECOST Агатоніка, мч. Agathonicus, Mrt.	**23** Луппа, мч. Lupus, Mrt.	**24** Євтиха, свмч. Eutyches, P-Mrt.	**25** Тита і Вартоло., апп. Titus & Barth. Apos.	**26** Адріяна і Наталії, мчч. Adrian & Natalia, Mrts.	**27** Пімена, пр. Pimen, Ven.	**28** Августина, свят. Augustine, Bish.
29 Гл. 5 Єв. 3 14 п. ЗІСЛАННЯ 14th after PENTECOST ✠Beheading of John the Baptist	**30** Олександра, свят. Alexander, Bish.	**31** ✠Покл. Пояса ПДМ ✠Sash of BVM				

© www.OSBMpublications.ca

✱, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

СЕРПЕНЬ - 2021 - AUGUST

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
Sun 6 after Pent Tone 5	**1** Venerable Macrina преп Макрини *Rom 12:6-14* *Matt 9:1-8*	пророка Іллі ✠ Prophet Elias **2** *James 5:10-20* *Luke 4:22-30*	**3** Venerable Simeon преп Симеона *1 Cor 6:20-7:12* *Matt 14:1-13*	**4** Mary Magdalene Марії Магдалини *1 Cor 7:12-24* *Matt 14:35-15:11*	**5** Martyr Trophimus мч Трофима *1 Cor 7:24-35* *Matt 15:12-21*	**6** Sts Boris & Gleb Бориса і Гліба *1 Cor 7:35-8:7* *Matt 15:29-31*	**7** Repose of St Anne Успіння св Анни *Rom 12:1-3* *Matt 10:37-11:1*
Sun 7 after Pent Tone 6	**8** HMartyr Hermolas сщмч Єрмолая *Rom 15:1-7* *Matt 9:27-35*	**9** GrMar Panteleimon велмч Пантелеймона *1 Cor 9:13-18* *Matt 16:1-6*	**10** Apostle Prochorus апостола Прохора *1 Cor 10:5-12* *Matt 16:6-12*	**11** Martyr Callinicus мч Калиника *1 Cor 10:12-22* *Matt 16:20-24*	**12** Apostle Silas (70) апостола Сили (70) *1 Cor 10:28-11:7* *Matt 16:24-28*	**13** Righteous Eudocimus прав Євдокима *1 Cor 11:8-22* *Matt 17:10-18*	**14** Dormition Fast begins Початок Спасівки *Rom 13:1-10* *Matt 12:30-37*
Sun 8 after Pent Tone 7	**15** Relics St Stephen мощ свт Стефана *1 Cor 1:10-18* *Matt 14:14-22*	**16** Venerable Isaac преп Ісаакія *1 Cor 11:31-12:6* *Matt 18:1-11*	**17** 7 Youths Ephesus 7 отроків Єфесу *1 Cor 12:12-26, Matt 18: 18-22; 19:1-2, 13-15*	**18** Martyr Eusignius мч Євсигнія *1 Cor 13:4-14:5* *Matt 20:1-16*	Преображення Fruit Blessing ✠TRANSFIGURATION **19** *2 Pet 1:10-19* *Matt 17:1-9*	**20** Martyr Dometius мч Дометія *1 Cor 14:26-40* *Matt 21:12-14, 17-20*	**21** Confessor Emilian Еміліяна ісповідника *Rom 14:6-9* *Matt 15:32-39*
Sun 9 after Pent Tone 8	**22** Apostle Matthias апостола Матвія *1 Cor 3:9-17* *Matt 14:22-34*	**23** Martyr Lawrence мч Лаврентія *1 Cor 15:12-19* *Matt 21:18-22*	**24** Martyr Euplus мч Євпла *1 Cor 15:29-38* *Matt 21:23-27*	**25** Martyr Photius мч Фотія *1 Cor 16:4-12* *Matt 21:28-32*	**26** Confessor Maximus Максима ісповідника *2 Cor 1:1-7* *Matt 21:43-46*	**27** Prophet Micah пророка Михея *2 Cor 1:12-20* *Matt 22:23-33*	Успіння Богородиці ✠ DORMITION **28** *Ph 2:5-11, Lk 10: 38-42, 11:27-28*
Sun 10 after Pent Tone 1	**29** Image of Lord Образ ІС ХР *1 Cor 4:9-16* *Matt 17:14-23*	**30** Martyr Myron мч Мирона *2 Cor 2:4-15* *Matt 23:13-22*	**31** Florus & Laurus Флора і Лавра *2 Cor 2:14-3:3* *Matt 23:23-28*				

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Вересень ❁ 2021 ❁ September** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
			1 ✠Поч. Церк. Року ✠Begin. Lit. Year	**2** Маманта, мч. Mammas, Mrt.	**3** Антима, свмч. Anthimus, B-Mrt.	**4** Вавили, свмч. Babylas, B-Mrt.
5 Гл. 6 Єв. 4 15 п. ЗІСЛАННЯ 15th after PENTECOST Захарії, прор. Zachariah, Proph.	**6** Чудо Архистрат. Михаїла Miracle of the Archangel Michael	**7** Созонта, мч. Sozon, Mrt.	**8** РІЗДВО П.Б. NATIVITY OF BVM	**9** Йоакима й Анни Joachim & Anna	**10** Минодори, мч. Menodora, Mrt.	**11** Пер. Воздвиженням Before Exaltation Теодори, пр. Theodora, Ven.
12 Гл. 7 Єв. 5 Пер. ВОЗДВИЖЕННЯМ Before EXALTATION Автонома, свмч. Autonomous, Mrt.	**13** Корнилія, свмч. Cornelius, P-Mrt.	**14** ВОЗДВИЖЕННЯ EXALTATION	**15** Микити, вмч. Nicetas, G-Mrt.	**16** Євфимії, вмч. Euphemia, G-Mrt.	**17** Софії, Віри, Надії, і Любови, мчч. Sophia, Faith, Hope, & Charity, Mrts.	**18** По Воздвиж. After Exaltation Євменія, пр. Eumenius, Ven.
19 Гл. 8 Єв. 6 По ВОЗДВИЖЕННІ After EXALTATION Трофима, мч. Trophimus, Mrt.	**20** Остапа, вмч. Eustathius, G-Mrt.	**21** Кондрата, ап. Codratus, Apos.	**22** Йони, прор. Jonah, Proph.	**23** Зачат. Ів. Христ. Conc. of Jn. Baptist	**24** Теклі, первомч. Thekla, Protomrt.	**25** Євфросинії, пр. Euphrosina, Ven.
26 Гл. 1 Єв. 7 18 п. ЗІСЛАННЯ 18th after PENTECOST ✠Івана, Бого. ✠John, Theologian	**27** Калістрата, мч. Calistratus, Mrt.	**28** ✠Харитона, ісп. ✠Chariton, Conf.	**29** Киріяка, пр. Cyriacus, Ven.	**30** Григорія, свмч. Gregory, B-Mrt.		

© www.OSBMpublications.ca

✱ ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ВЕРЕСЕНЬ - 2021 - SEPTEMBER

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
				1 Andrew Stratelates Андрія стратилата *2 Cor 3:4-11* *Matt 23:29-39*	**2** Prophet Samuel пророка Самуїла *2 Cor 4:1-6* *Matt 24:13-28*	**3** Apostle Thaddeus (70) апостола Тадея (70) *2 Cor 4:13-18* *Matt 24:27-33, 42-51*	**4** Martyr Agathonicus мч Агатоніка *1 Cor 1:3-9* *Matt 19:3-12*
Sun 11 after Pent Tone 2	**5** HMartyr Irenaeus сщмч Іринея *1 Cor 9:2-12* *Matt 18:23-35*	**6** HMartyr Eutychius сщмч Євтихія *2 Cor 5:10-15* *Mark 1:9-15*	**7** Apostle Bartholomew апостола Вартоломея *2 Cor 5:15-21* *Mark 1:16-22*	**8** Adrian & Natalia Адріяна і Наталії *2 Cor 6:11-16* *Mark 1:23-28*	**9** Poemen the Great преп Пимена вел *2 Cor 7:1-10* *Mark 1:29-35*	**10** Relics Job Pochaev Іова Почаївського *2 Cor 7:10-16* *Mark 2:18-22*	Ус гл Хрест Іоана Strict Fast **11*** Behead John Baptist *Acts 13:25-32* *Mark 6:14-30*
Sun 12 after Pent Tone 3	**12** Saint Alexander свт Олександра *1 Cor 15:1-11* *Matt 19:16-26*	**13** Sash of Theotokos Поп пояса Богор *2 Cor 8:7-15* *Mark 3:6-12*	**14** Church New Year Symeon the Stylite Симеона стовпника *2 Cor 8:16-9:5* *Mark 3:13-19*	**15** Martyr Mamas мч Маманта *2 Cor 9:12-10:7* *Mark 3:20-27*	**16** HMartyr Anthimus сщмч Антіма *2 Cor 10:7-18* *Mark 3:28-35*	**17** HMartyr Babylas сщмч Вавили *2 Cor 11:5-21* *Mark 4:1-9*	**18** Zachariah & Elizabeth Захарії і Єлисавети *1 Cor 2:6-9* *Matt 22:15-22*
Sun 13 after Pent Tone 4	**19** Miracle St Michael чудо ар Михаїла *1 Cor 16:13-24* *Matt 21:33-42*	**20** Martyr Sozon мч Созонта *2 Cor 12:10-19* *Mark 4:10-23*	Різдво Пр Богородиці Birth of Theotokos **21*** *Phil 2:5-11, Luke 10:38-42, 11:27-28*	**22** Joachim & Anna Йоакима і Анни *2 Cor 13:3-13* *Mark 4:35-41*	**23** Martyr Menodora мц Мінодори *Gal 1:1-10, 20-2:5* *Mark 5:1-20*	**24** Venerable Theodora преп Теодори *Gal 2:6-10* *Mark 5:22-24, 35-6:1*	**25** Saturday before Cross Elevation HMartyr Autonomus сщмч Автонома *1 Cor 2:6-9* *Matt 10:37-11:1*
Sun 14 after Pent Tone 5	**26** Sunday Before Cross Elevation Centurion Cornelius сщмч Корнилія *Gal 6:11-18* *John 3:13-17*	Возд ч Хреста Strict Fast 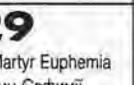 ✠ CROSS ELEVATION **27** *1Ci1:18-24,Jn19:6-11 13-20,25-28,30-35*	**28** GrMartyr Nicetas велмч Никити *Gal 2:21-3:7* *Mark 6:1-7*	**29** GrMartyr Euphemia велмц Євфимії *Gal 3:15-22* *Mark 6:7-13*	**30** Sophia & daughters Софії і 3 доч *Gal 3:23-4:5* *Mark 6:30-45*		

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Жовтень ❁ 2021 ❁ October** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
					1 ПОКРОВ П.Б. PROTECTION OF BVM Бл. Никити Будки Bl. Nykyta Budka	**2** Кипріяна, свмч. Cyprian, P-Mrt. Юстина, мч. Justina, Mrt.
3 Гл. 2 Єв. 8 19 п. ЗІСЛАННЯ 19th after PENTECOST Діонісія, свмч. Dionysius, Mrt.	**4** Франціска, пр. Francis, Ven.	**5** Харитини, мч. Charitina, Mrt.	**6** ✠Томи, ап. ✠Thomas, Apos.	**7** Сергія й Вакха, мчч. Sergius & Bacchus, Mrts.	**8** Пелагії, пр. Pelagia, Ven.	**9** ✠Якова, ап. ✠James, Apos.
10 Гл. 3 Єв. 9 20 п. ЗІСЛАННЯ 20th after PENTECOST Отців 7-го Собору 7th Council Fathers	**11** Филипа, диякон, ап. Philip, Deacon, Apos.	**12** Прова, мч. Probus, Mrt.	**13** Карпа, мч. Carpus, Mrt.	**14** Параскеви, пр. Paraskeva, Ven. Назарія, мч. Nazarius, Mrt.	**15** Євтимія, пр. Euthymius, Ven.	**16** Лонгіна, мч. Longinus, Mrt.
17 Гл. 4 Єв. 10 21 п. ЗІСЛАННЯ 21st after PENTECOST Осії, прор. Hosea, Proph.	**18** ✠Луки, еван. ✠Luke, Evangelist	**19** Йоіла, прор. Joel, Proph.	**20** Артемія, вмч. Artemis, G-Mrt.	**21** Іларіона, пр. Hilarion, Ven.	**22** Аверкія, свят. Abercius, Bish.	**23** Якова, ап. James, Apos.
24 Гл. 5 ; Єв. 11 22nd after PENTECOST Aretas, Mrt. **31** CHRIST the KING Stachys, Apos.	**25** Маркіяна, мч. Marcian, Mrt.	**26** ✠Димитрія, вмч. ✠Demetrius, G-Mrt.	**27** Нестора, мч. Nestor, Mrt.	**28** Терентія, мч. Terence, Mrt.	**29** Анастасії, прмч. Anastasia, V-Mrt.	**30** Зиновія, мч. Zenobius, Mrt.

© www.OSBMpublications.ca

*, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ЖОВТЕНЬ - 2021 - OCTOBER

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
						1 Venerable Eumenes преп Євменія *Gal 4:8-21* *Mark 6:45-53*	**2** Saturday After Cross Elevation Martyr Trophimus мч Трофима *1 Cor 1:26-29* *John 8:21-30*
Sun 15 after Pent Tone 6	**3** Sunday After Cross Elevation GrMartyr Eustathius велмч Євстатія *Gal 2:16-20* *Mark 8:34-9:1*	**4** Apostle Codratus (70) апостола Кодрата (70) *Gal 4:28-5:10* *Luke 3:19-22*	**5** HMartyr Phocas сщмч Фоки *Gal 5:11-21* *Luke 3:23-4:1*	**6** Conception JohnBapt Зачаття Іоана Хр *Gal 6:2-10* *Luke 4:1-15*	**7** Isapostle Thecla рівноапост Фекли *Eph 1:1-9* *Luke 4:16-22*	**8** Ven Euphrosyne преп Євфросинії *Eph 1:7-17* *Luke 4:22-30*	**9** Repose Apostle John прес апостола Іоана *1 Cor 10:23-28* *Luke 4:31-36*
Sun 16 after Pent Tone 7	**10** Martyr Callistratus мч Калістрата *2 Cor 6:1-10* *Luke 5:1-11*	**11** Venerable Chariton преп Харитона *Eph 1:22-2:3* *Luke 4:37-44*	**12** Venerable Cyriacus преп Киріяка *Eph 2:19-3:7* *Luke 5:12-16*	**13** Gregory of Armenia Григорія Арменії *Eph 3:8-21* *Luke 5:33-39*	Покрова Богородиці Protection Mother of God **14*** *Hb 9:1-7, Lk 10:38-42, 11:27-28*	**15** HMartyr Cyprian сщмч Кипріяна *Eph 4:17-25* *Luke 6:17-23*	**16** HMartyr Dionysius сщмч Діонисія *1 Cor 14:20-25* *Luke 5:17-26*
Sun 17 after Pent Tone 8	**17** HMartyr Hierotheus сщмч Єротея *2 Cor 6:16-7:1* *Luke 6:31-36*	**18** Martyr Charitina мц Харитини *Eph 4:25-32* *Luke 6:24-30*	**19** Apostle Thomas апостола Томи *Eph 5:20-26* *Luke 6:37-45*	**20** Martyr Sergius мч Сергія *Eph 5:25-33* *Luke 6:46-7:1*	**21** Venerable Pelagia преп Пелагії *Eph 5:33-6:9* *Luke 7:17-30*	**22** Ap James Alphaeus ап Якова алфеєва *Eph 6:18-24* *Luke 7:31-35*	**23** Martyr Eulampius мч Євлампія *1 Cor 15:39-45* *Luke 5:27-32*
Sun 18 Tone 1	*2 Cor 9:6-11, Luke 7:11-16* **24** Apostle Philip (70) ап филипа (70)	**25** Martyr Probus мч Прова *Philippians 1:1-7* *Luke 7:36-50*	**26** HMartyr Carpus сщмч Карпа *Philippians 1:8-14* *Luke 8:1-3*	**27** Martyr Nazarius мч Назарія *Philippians 1:12-20* *Luke 8:22-25*	**28** Venerable Euthymius преп Євтимія *Philippians 1:20-27* *Luke 9:7-11*	**29** Martyr Longinus мч Лонгина *Philippians 1:27-2:4* *Luke 9:12-18*	**30** Prophet Hosea пророка Осії *1 Cor 15:58-16:3* *Luke 6:1-10*
Sun 19 Tone 2	*2 Cor 11:31-12:9, Luke 8:5-15* Apostle Luke апостола Луки **31**						

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський Листопад ❁ 2021 ❁ November Gregorian

Нед.—Sun.	Пон.—Mon.	Вів.—Tues.	Сер.—Wed.	Чет.—Thur.	П'ят.—Fri.	Суб.—Sat.
	1 Косми і Дам'яна Cosmas & Damian	**2** Акендина, мч. Acindynus, Mrt.	**3** Акепсима, мч. Acepsimas, Mrt.	**4** Йоанікія, пр. Joannicius, Ven.	**5** Галактіона, мч. Galaction, Mrt.	**6** Павла, ісп. Paul, Conf.
7 Гл. 7 Єв. 2 24 п. ЗІСЛАННЯ 24th after PENTECOST 33 Муч. в. Мелітуні 33 Mrts. of Melitene	**8** Собор Арх. Михаїла Synaxis Arch. Michael	**9** Матрони, пр. Matrona, Ven.	**10** Єраста, ап. Erastes, Apos.	**11** Теодора Студ., пр. Theodore Studite, Ven. Віктора, мч. Victor, Mrt.	**12** ✠ЙОСАФАТА, свмч. ✠JOSAPHAT, B-Mrt.	**13** ✠Івана Золотоустого ✠John Chrysostom
14 Гл. 8 Єв. 3 25 п. ЗІСЛАННЯ 25th after PENTECOST ✠Филипа, ап. ✠Philip, Apos.	**15** Гурія, ісп. Gurias, Mrt.	**16** ✠Матея, еван. ✠Matthew, Evangelist	**17** Григорія, свят. Gregory, V-Bish.	**18** Платона і Романа, мч. Platon & Roman, Mrts.	**19** Авдія, прор. Obadiah, Proph.	**20** Григорія, пр. Gregory, Ven. Бл. Йосафати Bl. Josaphata
21 Гл. 1 Єв. 4 26 п. ЗІСЛАННЯ 26th after PENTECOST ENTRANCE of BVM into TEMPLE	**22** Филимона, ап. Philemon, Apos.	**23** Амфілохія, свят. Amphilochius, V-Bish.	**24** Катерини, вмч. Catherine, G-Mrt.	**25** Климента, папи, свмч. Clement, Pope, B-Mrt.	**26** Аліпія, стовп., пр. Alypius the Stylite, Ven.	**27** Якова, вмч. James, G-Mrt.
28 Гл. 2 Єв. 5 27 п. ЗІСЛАННЯ 27th after PENTECOST Стефана Нового, прмч. Stephen the Young, V-Mrt.	**29** Парамона, мч. Paramon, Mrt.	**30** ✠Андрія, ап. ✠Andrew, Apos.				

© www.USBMpublications.ca

* ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ЛИСТОПАД - 2021 - NOVEMBER

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
		1 Prophet Joel пророка Іоїля *Philippians 2:12-16* *Luke 9:18-22*	**2** GrMartyr Artemius велмч Артемія *Philippians 2:17-23* *Luke 9:23-27*	**3** Hilarion the Great Іларіона великого *Philippians 2:24-30* *Luke 9:44-50*	**4** Isapostle Abercius рівноапост Аверкія *Philippians 3:1-8* *Luke 9:49-56*	**5** Apostle James ап Якова бр Гос *Philippians 3:8-19* *Luke 10:1-15*	**6** ✠ Demetrius Soul Saturday Martyr Arethas мч Арети *2 Cor 1:8-11* *Luke 7:1-10*
Sun 20 after Pent Tone 3	**7** Martyr Marcian мч Маркіана *Gal 1:11-19* *Luke 16:19-31*	**8*** велмч Димитрій GrMartyr Demetrius *2 Tim 2:1-10* *John 15:17-16:2*	**9** Martyr Nestor мч Нестора *Col 1:1-2, 7-11* *Luke 11:1-10*	**10** GrMartyr Parasceve велмц Параскеви *Col 1:18-23* *Luke 11:9-13*	**11** Martyr Anastasia мц Анастасії *Col 1:24-29* *Luke 11:14-23*	**12** HMartyr Zenobius сщмч Зіновія *Col 2:1-7* *Luke 11:23-26*	**13** Apostle Stachys (70) апостола Стахія (70) *2 Cor 3:12-18* *Luke 8:16-21*
Sun 21 after Pent Tone 4	Косми і Даміана Cosmas & Damian *1 Cor 12:27-13:8* **14** *Matt 10:1, 5-8*	**15** Martyr Acindynus мч Акиндина *Col 2:13-20* *Luke 11:29-33*	**16** Princess Anna преп князя Анни *Col 2:20-3:3* *Luke 11:34-41*	**17** Venerable Joannicius преп Йоаникія *Col 3:17-4:1* *Luke 11:42-46*	**18** Martyr Galacteon мч Галактіона *Col 4:2-9* *Luke 11:47-12:1*	**19** Confessor Paul Павла ісповідника *Col 4:10-18* *Luke 12:2-12*	**20** 33 Martyrs of Melitine 33 мчч у Мелітині *2 Cor 5:1-10* *Luke 9:1-6*
Sun 22 after Pent Tone 5	Собор Михаїла Synaxis Archangel Michael *Heb 2:2-10* **21** *Luke 10:16-21*	**22** Martyr Onesiphorus мч Онисифора *1 Thess 1:1-5* *Luke 12:13-15, 22-31*	**23** Apostle Erastus (70) апостола Ераста (70) *1 Thess 1:6-10* *Luke 12:42-48*	**24** GrMartyr Menas велмч Мини *1 Thess 2:1-8* *Luke 12:48-59*	**25** John the Merciful Іоана милостивого *1 Thess 2:9-14* *Luke 13:1-9*	свт Іоана золотоуст St John Chrysostom **26** *Heb 7:26-8:2* *John 10:9-16*	апостола Филипа Apostle Philip **27** *1 Cor 4:9-16* *John 1:43-51*
Sun 23 after Pent Tone 6	**28** Nativity Fast Begins Martyr Gurias мч Гурія *Eph 2:4-10* *Luke 10:25-37*	апостола Матфея Apostle Matthew **29** *1 Cor 4:9-16* *Matt 9:9-13*	**30** Wonder/wkr Gregory свт Григорія *1 Thess 3:9-13* *Luke 14:25-35*				

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

Григоріянський календар (новий стиль)

Григоріянський **Грудень ❁ 2021 ❁ December** *Gregorian*

Нед.—Sun.	*Пон.—Mon.*	*Вів.—Tues.*	*Сер.—Wed.*	*Чет.—Thur.*	*П'ят.—Fri.*	*Суб.—Sat.*
			1 Наума, прор. Nahum, Proph.	**2** Авакума, прор. Habakkuk, Proph.	**3** Софонії, прор. Zephaniah, Proph.	**4** Варвари, вмч. Barbara, G-Mrt. Івана Дамаскина, пр. John Damascene, Ven.
5 Гл. 3 Єв. 6 28 п. ЗІСЛАННЯ 28th after PENTECOST ✠Сави, пр. ✠Sabbas, Ven.	**6** ✠МИКОЛАЯ, чудов. ✠NICHOLAS, w.wrkr	**7** Амвросія, свят. Ambrose, Bish.	**8** Патапія, пр. Patapius, Ven.	**9** НЕПОРОЧ. ЗАЧАТТЯ IM. CONCEPTION	**10** Мини, мч. Menas, Mrt.	**11** Даниїла, Стов., пр. Daniel the Stylite, Ven.
12 Гл. 4 Єв. 7 ПРАОТЦІВ FOREFATHERS Спиридона, свят. Spiridon, Ven.	**13** ✠Євстратія, мч. ✠Eustratius, Mrt.	**14** Тирса, мч. Thyrsus, Mrt.	**15** Елевтерія, свмч. Eleutherius, Mrt.	**16** Агея, прор. Haggai, Proph.	**17** Даниїла, прор. Daniel, Proph.	**18** Севастіяна, мч. Sebastian, Mrt.
19 Гл. 5 Єв. 8 Перед РІЗДВОМ Before CHRISTMAS Боніфатія, мч. Boniface, Mrt.	**20** Ігнатія, свмч. Ignatius, B-Mrt.	**21** Юліяни, мч. Juliana, Mrt.	**22** Анастасії, вмч. Anastasia, G-Mrt.	**23** 10 Муч. у Криті 10 Mrts. of Crete	**24** СВЯТ. ВЕЧІР CHRISTMAS EVE Євгенії, прмч. Eugenia, V-Mrt.	**25** РІЗДВО ХРИСТОВЕ CHRISTMAS
26 Гл. 1 Єв. 4 По РІЗДВІ After CHRISTMAS Собор Богородиці Synaxis of BVM	**27** Стефана, первомч. Stephen, Protomrt.	**28** Мучч. у Нікомидії Martyrs of Nicomedia	**29** Дітей Вифлеєму Holy Innocents	**30** Анісії, мч. Anysia, Mrt.	**31** *Віддання Різдва* *Leave of Christmas* Меланії, пр. Melania, Ven.	

© www.OSBMpublications.ca

*, ✠ = Holydays on which Divine Services are held in most parishes.

ГРУДЕНЬ -2021- DECEMBER

Shaded Days = Fast periods & days of strict fast.

	НЕДІЛЯ SUNDAY	ПОНЕДІЛОК MONDAY	ВІВТОРОК TUESDAY	СЕРЕДА WEDNESDAY	ЧЕТВЕР THURSDAY	П'ЯТНИЦЯ FRIDAY	СУБОТА SATURDAY
				1 Martyr Platon мч Платона *1 Thess 4:1-12* *Luke 15:1-10*	**2** Prophet Obadiah пророка Авдія *1 Thess 5:1-8* *Luke 16:1-9*	**3** Saint Theoctistus свт Теоктиста *1 Thess 5:9-13, 24-28* *Luke 16:15-18; 17:1-4*	Введення Богородиці Entry Theotokos **4*** *Heb 9:1-7, Luke 10: 38-42, 11:27-28*
Sun 24 after Pent Tone 7	**5** Ap Philemon (70) ап Филимона (70) *Eph 2:14-22* *Luke 12:16-21*	**6** St Amphilochius свт Амфілохія *2 Thess 1:1-10* *Luke 17:20-25*	**7** GrMartyr Katherine велмц Катерини *2 Thess 1:10-2:2* *Luke 17:26-37*	**8** HMartyr Clement сщмч Климента *2 Thess 2:1-12* *Luke 18:15-17, 26-30*	**9** Alypius the Stylite Алипія стовпника *2 Thess 2:13-3:5* *Luke 18:31-34*	**10** James the Persian Якова персянина *2 Thess 3:6-18* *Luke 19:12-28*	**11** Stephen the New мч Стефана нового *Gal 1:3-10* *Luke 10:19-21*
Sun 25 after Pent Tone 8	**12** Martyr Paramon мч Парамона *Eph 4:1-6* *Luke 13:10-17*	апостола Андрія Apostle Andrew, First-called **13*** *1 Cor 4:9-16* *John 1:35-51*	**14** Prophet Nahum пророка Наума *1 Tim 1:8-14* *Luke 19:45-48*	**15** Prophet Habakkuk пророка Авакума *1 Tim 1:18-20; 2:8-15* *Luke 20:1-8*	**16** Prophet Sophonias пророка Софонії *1 Tim 3:1-13* *Luke 20:9-18*	**17** GrMartyr Barbara велмц Варвари *1 Tim 4:4-8, 16* *Luke 20:19-26*	**18** Sabbas the Sanctified преп Сави освя *Gal 3:8-12* *Luke 12:32-40*
Sun 26 after Pent Tone 1	свт Миколая Wonderworker Nicholas **19** *Heb 13:17-21* *Luke 6:17-23*	**20** St Ambrose of Milan свт Амвросія Медіол *1 Tim 5:1-10* *Luke 20:27-44*	**21** Venerable Patapius преп Паталія *1 Tim 5:11-21* *Luke 21:12-19*	**22** Conception by Anna Зачаття пр Анни *1Tim 5:22-6:11, Luke 21: 5-7, 10-11, 20-24*	**23** Martyr Menas мч Мини *1 Tim 6:17-21* *Luke 21:28-33*	**24** Daniel the Stylite Даниїла стовпника *2 Tim 1:1-2, 8-18* *Luke 21:37-22:8*	**25** Wonderworker Spyridon свт Спиридона *Gal 5:22-6:2* *Luke 13:18-29*
Sun 27 after Pent Tone 2	**26** Forefathers Martyr Eustratius мч Євстратія *Col 3:4-11* *Luke 14:16-24*	**27** Martyr Thyrsus мч Тирса *2 Tim 2:20-26* *Mark 8:11-21*	**28** HMartyr Eleutherius сщмч Єлевтерія *2 Tim 3:16-4:4* *Mark 8:22-26*	**29** Prophet Haggai пророка Аггея *2 Tim 4:9-22* *Mark 8:30-34*	**30** Prophet Daniel пророка Даниїла *Titus 1:5-2:1* *Mark 9:10-16*	**31** Martyr Sebastian мч Севастіяна *Titus 1:15-2:10* *Mark 9:33-41*	

Prepared under Ecclesiastical Supervision

©2020 by Vestal, Cliffwood, N.J., U.S.A.

СУДИЛАСЬ НАМ ГІРКА ГОДИНА

1

ВІХИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

Доба Української Центральної Ради (березень 1917–квітень 1918)

Перший етап Української революції розпочався відразу після перемоги російської Лютневої революції у Петрограді. В цей час у Києві створено національний представницький орган – Українську Центральну Раду (УЦР). Після Всеукраїнського національного конґресу вона з київської організації перетворилася на всеукраїнську.

У Першому Універсалі УЦР заявила про політичну мету – здобуття української автономії у складі демократичної федеративної Російської республіки. Автономна Україна мала включати території, де українці становлять більшість населення.

Другим Універсалом Центральної Ради утворено виконавчий орган влади – Генеральний Секретаріат.

Третім Універсалом УЦР проголосила Українську Народну Республіку (УНР). Майже відразу вона зазнала більшовицької аґресії з боку Росії.

У розпалі бойових дій УЦР Четвертим Універсалом проголосила незалежність УНР . Незважаючи на героїзм під Крутами та в інших нерівних боях, українські війська відступили.

УНР уклала перший в новітній історії України міжнародний договір у Бересті. Дипломатичне визнання та військова допомога Центральних держав зміцнили УНР і дали змогу відвоювати окуповані більшовиками території.

Доба Гетьманату (квітень–грудень 1918)

Здобувши владу, гетьман Павло Скоропадський скористався нетривалим мирним періодом для зміцнення основ української державности. В період Гетьманату була розбудована дієва реґіональна адміністрація. Вона контролювала найбільшу за весь час Української революції в територію, а також вела перемовини про входження до складу Української Держави Криму та Кубані. Українська Держава була визнана 30 країнами.

За гетьмана Павла Скоропадського в Україні відкрито Кам'янець-Подільський університет, засновано Академію наук, закладено основи Української Автокефальної Православної Церкви, здійснено інші важливі починання. Радикальна військова реформа не була завершена через несприятливу зовнішню та внутрішньополітичну ситуацію. Здобутками державотворення періоду Гетьманату скористалася відновлена УНР.

Доба Директорії (грудень 1918–листопад 1921)

Директорія відновила республіканський лад і демократичне правління в Україні. Акт Злуки Української Народної Республіки із Західньо-Українською Народною Республікою (ЗУНР) засвідчив волю українського народу до Соборности. Скликаний Директорією Трудовий конґрес забезпечив широку представницьку основу

української влади. У Паризькій мирній конференції, де вирішувалася доля учасників Першої світової війни, взяла участь українська делеґація.

Увесь цей період УНР вела тяжкі бої за незалежність і територіяльну цілісність. Разом з Галицькою армією Армія УНР засвідчувала героїзм і не капітулювала навіть тоді, коли під українським прапором залишалися кілька невеликих повітів. Контрнаступи березня 1919-го, Офензива на Київ–Одесу, Перший Зимовий похід засвідчили волю українців до боротьби.

Укладання Варшавської угоди заклало фундамент тривалого українсько-польського альянсу і надало шанс, хоч і примарний, на перемогу навесні 1920 року. Проте навіть кинуті союзником напризволяще українські вояки не полишали спроб закріпитися на рідних землях. До листопада 1921 року тривав масовий повстанський рух.

Західньо-Українська Народна Республіка (листопад 1918–липень 1919)

Розпад Австро-Угорської монархії, прозваної „клаптиковою імперією", відкрив шлях до незалежности її народів. Галичина – східня частина австрійського коронного краю – від початку стала ареною суперництва українського та польського національно-визвольних рухів. Права на неї заявили одночасно Українська національна рада та Польська ліквідаційна комісія. Українці Закарпаття та Північної Буковини тяжіли до своїх братів-галичан, але їхні землі також були об'єктом зазіхання сусідніх народів і держав.

Змагання за першість у Львові виграли українці, які швидко і рішуче встановили контроль над краєм. Ці події увійшли в історію як Листопадовий чин. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії запроваджував назву нової держави – Західньо-Українська Народна Республіка. Однак, закріпити успіх галичани не змогли. Після місяця затятих боїв українці були змушені залишити свою столицю. Утворився протяжний українсько-польський фронт. Спочатку бої носили позиційний характер. Це надало змогу ЗУНР облаштувати державні справи: провести реформи, зформувати дієвий уряд, адміністрацію, військо.

Допомога Києва, на яку розраховували державні мужі ЗУНР, підписуючи Акт Злуки 22 січня 1919 року, не допомогла виграти війну з Польщею. Зміцнілі польські війська за підтримки переможної Антанти окупували майже всю Східню Галичину. Відчайдушний контрнаступ – Чортківська офензива – лише ненадовго виправив ситуацію. Врешті уряд і армія ЗУНР були змушені перетнути Збруч і об'єднатися з силами Директорії на Поділлі.

У 1921 році, після кількох воєн радянської Росії з УНР, майже вся територія України опинилася під контролем окупанта. Ризький мир, підписаний у березні того ж року між радянськими урядами Росії й України та Польщею, фактично поховав самостійницькі пляни урядів УНР і ЗУНР. Раніше, 1918 року, Румунія окупувала Буковину, 1919-го до Чехословаччини відійшло Закарпаття. Долю Східної Галичини було вирішено 1923 року на Паризькій конференції – її приєднано до Польщі.

Попри те, що до середини 1920-их років усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав, питання єдности української нації вже ніколи не ставилося під сумнів. Саме під час Української революції було проголошено незалежність України, показано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України.

Володимир ЩЕРБАТЮК

ОСОБЛИВИЙ МОМЕНТ НАШОЇ ІСТОРІЇ

Відомо, що поштовхом до початку Української революції стала Лютнева революція лютого-березня 1917 року в Російській імперії, що закінчилася поваленням монархії. Росія була не єдиною імперію, яка на той час зазнала краху. У завершальній фазі Першої світової війни 1914-1918 років зазнали поразки і розпалися Німецька, Австро-Угорська, Турецька імперії. Серед країн Антанти, що перемогли у війні, зазнала краху тільки Російська імперія в силу своєї відсталости. Вона не в змозі була витримати всіх тягарів світової війни, тому самодержавство впало і влада перейшла до Тимчасового уряду. Почалися відцентрові тенденції та утворення національних держав та їхніх урядів на місцях.

Альтернативним центром влади в Україні стала Українська Центральна Рада (УЦР), представницький орган українських демократичних сил. Вона очолила національно-демократичну революцію в Україні. Її керівником став видатний український історик, професор Михайло Грушевський.

Українську революцію 1917-1921 років не можна розглядати як пряме механічне наслідування Лютневої російської революції, бо українські визвольні змагання мали свої суттєві відмінності й цілі. Найголовніша з них полягала в тому, що поряд з соціяльно-політичними та економічними проблемами українці намагалися вирішити найголовніше для себе національно-визвольне завдання – звільнитися від багатовікового національного гніту та відновити власну незалежну державу.

За 1917-1921 роки Україна пережила різні форми національної державности (УНР, Українська держава, ЗУНР).

Українська Народна Республіка (УНР) – українська держава з столицею у Києві, яка у 1917-1920 роках контролювала території Центральної, Східньої та Південної України. Постала в українських підросійських землях, що входили до південно-західніх губерній Російської імперії, населених переважно українцями. До кінця квітня 1918 року республікою керувала Українська Центральна Рада на чолі з М. Грушевським. В історіографії цей період в історії УНР відомий як „Перша УНР“.

Після грудня 1918 року УНР очолила Директорія, що прийшла на зміну Українській державі, очолюваній гетьманом Павлом Скоропадським. Директорія – найвищий орган відродженої УНР, який діяв з 14 листопада 1918 року до 10 листопада 1920-го. Цей період історії УНР в історіографії називають – „Друга УНР“. У час з 14грудня 1918-го до 13 лютого 1919-го Директорію очолював її голова – Володимир Винниченко, а з 13 лютого 1919 року до 10 листопада 1920-го – Симон Петлюра.

УНР проголошена Третім Універсалом УЦР 7 листопада 1917 року, після більшовицького жовтневого перевороту у Петрограді. 22 січня 1918 року Четвертий Універсал УЦР в ході російсько-української війни проголосив Україну незалежною державою.

УНР встановила дипломатичні стосунки більше, ніж з 20 країнами світу. До березня 1918 року користувалася міжнародною підтримкою Німецької імперії. Після поразки останньої в Першій світовій війні УНР опинилася в міжнародній ізоляції. Керівництво держави проводило внутрішню політику, опираючись на соціялістичну популістську ідеологію.

22 квітня УНР об'єдналася з ЗУНР. У 1921році територія республіки була анексована за результатами Ризького мирного договору між Польщею з одного боку, та Радянською Росією і також її маріонеткою, УСРР з другого. В період з 12 листопада 1920-го по 22 серпня 1992-го уряд республіки фактично перебував у вигнанні. 22 серпня 1992 року Президент УНР в екзилі Микола Плав'юк передав Грамоту Державного Центру УНР Президентові України Леонідові Кравчукові, чим засвідчувалось, що Українська Незалежна Держава, проголошена 24 серпня 1991 року, є правонаступницею УНР.

Українська Держава (в історіографії інколи вживають назву Гетьманат) – держава, що охоплювала територію Центральної, Східньої та Південної України зі столицею в Києві від 29 квітня до 14 грудня 1918 року. Постала на місці УНР внаслідок антигетьманського перевороту. Очолював Українську Державу гетьман Павло Скоропадський.

Після проголошення П. Скоропадським 14 листопада 1918 року Акту федерації, яким він зобов'язувався федералізувати Україну з майбутньою (небільшовицькою, демократичною) Росією, режим Української Держави був повалений повстанським рухом під командуванням Симона Петлюри.

Від 14 грудня 1918 року Гетьманат змінила Директорія УНР – як символ другого відродження УНР.

Політику керівництва Української Держави, тобто гетьманату, підтримували консервативні кола українського суспільства, військові, землевласники, а також командування військ Центральних держав, що, згідно з Берестейським мирним договором, були введені в Україну. Внутрішня політика спиралась на козацькі традиції державотворення. Велика увага приділялась посиленню національного характеру всього суспільного й культурного життя. У зовнішній політиці Гетьман П. Скоропадський дотримувався антибільшовицького курсу, орієнтувався на союз з Кубанню, Кримом, Доном, і спирався на підтримку Німеччини.

Після протигетьманського повстання, що його очолила Директорія, назва держави – Українська Народна Республіка була відновлена. На думку окремих істориків (Дмитро Дорошенко та ін.) час гетьманату, попри помилки і розчарування, був періодом

найбільшого виявлення української творчости в сфері політичного, економічного і культурно-просвітного будівництва.

Західньоукраїнська Народна Республіка – українська держава, що фактично існувала протягом 1918-1919 років, формально ж і до 1923 року, на території Західньої України зі столицею у Львові.

Постала після Першої світової війни в результаті розпаду Австро-Угорщини. 19 жовтня 1918 року оголошена „Проклямація Української Національної Ради“ про створення Української держави в українських етнографічних землях Австро-Угорщини.

13 листопада 1918 року. УНРада затвердила Конституційні основи новоствореної держави — „Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії“. Нова держава отримала назву „Західньоукраїнська Народна Республіка“. Охоплювала територію заселену українцями – Галичину, Буковину, Закарпаття. 1 листопада розпочався військовий конфлікт проти Польщі, яку підтримували країни Антанти, насамперед Франція. 22 січня 1919 року ЗУНР об’єдналася з УНР і отримала назву „Західня Область Української Народної Республіки“.

ЗУНР було окуповано 18 липня 1919 року під час польсько-української війни (збройний конфлікт між Польською і ЗУНР на території Галичини). ЗУНР була анексована Польщею, Королівством Румунія, Чехословацькою Республікою. До 15 березня 1923 року уряд ЗУНР перебував в еміґрації.

Українська національно-демократична революція 1917-1921 років зазнала поразки. Наукові дискусії щодо причин розпочалися одразу ж після самої поразки і тривають донині.

Синтезуючи основні погляди, можна зробити наступні висновки:

– Слабка соціальна база українського національного руху як результат неповної соціяльної структури української нації: відсутність середнього прошарку, промислової буржуазії, міського елементу. З усіх соціяльних верств населення найбільш національно свідомою була інтеліґенція, яка складала лише 2–3 відс. усього населення. Міста були зрусифіковані і не були осередками українства, а тому постійно зазнавали впливу більшовиків.

– Український рух під час революції спирався на дві непостійні у політичному відношенні соціяльні групи – військо і селян. Вони

були ще не досить політично зрілими, ще не осягнули в повному обсязі ідею національної незалежности.

– Провідники української революції не змогли зорієнтуватися, що треба робити передусім – соціяльне чи національне визволення, чим і скористалися вороги революції. більшовики.

– Темп української революції стримувала нерішучість у питанні про національну незалежність, адже дуже довго серед української еліти та в суспільстві панували ідеї федералізму та автономізму.

– Відсутність дійового державно-адміністративного апарату на місцях, брак відповідно підготовлених кадрів.

– Не було належного усвідомлення нагальної потреби створення боєздатної національної армії (особливо це стосується Центральної Ради).

– Соціяльний максималізм провіднків українського руху (особливо Директорії) відштовхнули від революції велику частину потенційних спільників, які з пересторогою ставилися до соціялістичних експериментів.

– В Україні була відсутня об'єднуюча центристська сила, котра б згуртувала політичні сили в боротьбі за національну незалежність. На жаль, Центральна Рада і Директорія спиралися на ліві сили, а гетьман П. Скоропадський – лише на праві.

– Не було ясних, не дуже складних для сприйняття, привабливих і простих гасел; недооцінювалося значення пропаганди і роз'яснення цілей української революції серед народу.

– Українські керівники здебільше були перейняті не духом прагматизму та реалізму, а знаходилися в полоні революційної романтики і соціяльного утопізму.

– Не було єдности серед діячів національного руху (досить згадати антагонізм між керівниками Директорії В. Винниченком та С. Петлюрою).

– Державне будівництво, спроба самоутвердження України відбувалися в умовах нескінченних воєн (лише у Києві влада переходила з рук в руки 14 разів). Україна перебувала в оточенні ворожих сил, не маючи на міжнародній арені жодного союзника, котрий би підтримав її національні домагання.

– Трагізм ситуації полягав і в тому, що Антанта відмовилася поширити принцип права націй на самовизначення (відомі 14 пунктів американського президента В. Вільсона) на українців. Прого-

лосивши свою незалежність від Росії й уклавши сепаратний мир з Німеччиною та іншими державами Четвертного союзу, Україна автоматично потрапила у табір ворогів переможної Антанти.

Мушу назвати ще одну причину поразки: жоден з урядів форм української державности 1917-1921 років не помітив чи не хотів помічати ту силу, яка б могла запевнити успіх боротьби у відстоюванні української державности. Це селянський повстанський рух. Селяни складали у тогочасній Україні понад 80 відс. населення і, не допустивши більшовицькі загони армії М. Муравйова в окремі повіти у лютому 1918 року та навіть завдавши їм відчутної поразки, показали, що можуть вміло боротись з загарбником і захищати рідну землю. Потрібно було спрямувати селянську стихію у державотворче русло, відірвати селянина від „своєї стріхи", підтримати на державному рівні їхню боротьбу і тим самим спільно з Дієвою Армією УНР довершити перемогу революції. Проте уряд УНР лише після того, як залишки її армії наприкінці 1920 року були інтерновані на терени Польщі, схотів підняти в Україні Всеукраїнське повстання, в якому домінуючу ролю мали відіграти діючі селянські повстанські загони.

Незважаючи на поразку, Українська національно-демократична революція 1917-1921 років була важливим кроком у здійсненні одвічних державотворчих прагнень українського народу, спрямованих на збереження своєї культури і національної самосвідомости. Українська революція надихнула українців на все XX ст. у їх подальших потугах боротьби за відновлення і розвиток власної державности, започаткувала процес формування модерної політичної нації. Без цінного історичного досвіду і вагомих конкретних завоювань тих буремних років не воскресла б б Україна у 1991 році, була б неможливою сьогоднішня розбудова української самостійної держави.

Революція привела в рух різні соціяльні сили, дала відчуття свободи, створення нового, незвіданого. Поразка Української революції та неґативне ставлення до радянської влади, до її політики спричинило значну еміґрацію діячів літератури і мистецтва (Євгена Маланюка, Володимира Винниченка, Спиридона Черкасенка, Олександра Кандиби (Олеся), Дмитра Донцова та ін.). Твори еміґрантів у радянський час замовчувалися або спотворювалися, були огульно зараховані до „буржуазно-націоналістичних".

Застосовуючи зброю, та пов'язуючи ідеологію і культуру, більшовики обирали найкоротший шлях для зміцнення своєї влади – репресії.

Дальші наслідки поразки Української революції 1917-1921 років стали трагічними для України. На превеликий жаль, цей трагізм пройшов через усе XX ст. та присутній сьогодні. Нині ми нарешті повинні навчитися у повній мірі враховувати історичний досвід, адже історія має нас вчити, а тому її треба знати.

Про автора:
Володимир Щербатюк – доктор історичних наук, професор історії держави і права Національної академії внутрішніх справ, Київ.

Людмила СУЛИМА

ПОХІД У ВІЧНІСТЬ

100 років тому, 17 листопада 1921-го, відбувся останній бій українських національно-державницьких сил з московським більшовизмом. Трагедія поблизу містечка Базар стала останньою тодішньої збройної боротьби українців за незалежність…

Проте поразка Армії УНР не означала капітуляцію, бо ще довго точилася внутрішня боротьба, не припинялися повстання, охоплюючи всю Україну. Лише у 1924 році переможено останні повстанські групи.

У тяжкий час союзником Української Народної Республіки стала Друга Річ Посполита, що постала на руїнах трьох імперій. У квітні 1920 року укладено Варшавський договір. Ця подія стала початком совєтсько-польської війни, вона тривала близько року. Спільний похід об'єднаної польсько-української армії в боротьбі з більшовиками мав велике значення для обох держав, хоча контрнаступ червоних цілком змінив ситуацію.

18 березня 1921 року в Ризі підписано договір між Польщею та Совєтською Росією, згідно з яким Польща офіційно визнала Совєтську Україну і скасувала Варшавський договір 1920 року з УНР. Правобережну Україну поділили: Холмщина, Підляшшя, Західна Волинь та Західне Полісся відійшли до Польщі, Східна Волинь – до України.

„Перший акт Великих Подій кінчався. В сувору зимову ніч армія довершила свій перехід на польську територію. Але вже не як „спільник", „союзник", а лише в ролі жебрака, що принижено вимолював у господаря притулку… Епілоґом її мали бути польські концентраційні табори…", – писав сотник Грицько Рогозний, майбутній учасник Другого зимового походу.

Україну вкотре поділили Польща і Росія. У Східній Україні лютував терор, так звані продовольчі загони забирали в селян харчі, зерно і за найменший опір карали розстрілом. Зростало селянське невдоволення „продрозверстками", тому плян Другого зимового походу був простий – підняти всенародне повстання і дійти до Києва. В цій ситуації Головний отаман армії УНР Симон Петлюра прийняв рішення відрядити з Польщі до Східної України добровольців з військовополонених – козаків та офіцерів Української армії. Наприкінці жовтня 1921 року з польських таборів до прикордонних сіл таємно було переправлено близько однієї тисячі вояків. Офіційно їх везли на лісопильні, а насправді - для участи у Другому зимовому поході. На Поліссі було сформовано Волинську та Подільську групи армії УНР під командуванням полковника Леоніда Ступницького і генерал-хорунжого Володимира Янченка.

На станції Моквин, імітувавши пограбування польського військового складу, перша група здобула зброю: 400 гвинтівок, 120 тис. набоїв, шість кулеметів, 120 ручних гранат. Але цього вистачило лише половині вояків, решта мусила йти в похід без зброї. Ще гірші справи були з амуніцією: напівроздягнені, часто повністю роззуті, у решти бійців одяг старий і подертий. У ніч на 4 листопада загін на чолі з генерал-хорунжим Юрком Тютюнником неподалік села Борове (30 кілометрів від Олевська) роззброїв прикордонну польську залогу і перейшов кордон. Біля села Майдан-Голишевський (Олевський район Житомирщини) без жодного пострілу українські бійці роззброїли 1-шу сотню 196-го прикордонного батальйо-

ну, а 5 листопада розгромили загін чекістів поблизу села Жубровичі, декілька продзагонів і пішли далі у напрямку Коростеня.

В кожному селі учасники рейду збирали селян, закликаючи їх до повстання. Населення давало харчі, фураж, коней, у деяких селах до загонів приєднувалися юнаки, але очікуваної всенародної підтримки не було. 6-7 листопада українські вояки захопили Коростень, однак, не змогли його утримати. З Житомира надійшли два бронепотяги і одна тисяча курсантів школи червоних командирів, тому повстанські загони відступили. Начальник штабу Повстанської армії олковник Юрій Отмарштайн вважав здачу Коростеня поразкою і радив повернутися до кордону з Польщею, але Ю. Тютюнник наполягав на дальшому поході на схід, щоб з'єднатися під Києвом з Подільською групою. Після бойових дій за Коростень повстанців вдень і вночі переслідувала 9-та кавалерійська дивізія більшовицького командира Григорія Котовського. Та найбільше дошкуляли погодні умови. Сніг, мороз, а у виснажених, напівроздягнених українських вояків – босі ноги, загорнуті в ганчір'я, плечі прикриті мішковиною. Шляхи так завіяло, що їх спочатку пробивали кіньми, тому Ю. Тютюнник вирішив повернути у бік польського кордону.

Останній нерівний бій із більшовицькими військами Волинська група прийняла 17 листопада 1921 року під Малими Миньками (Народицький район Житомирщини), поблизу міста Базар. Вранці повстанську колону атакували вершники 2-ої і 3-ої бригади 9-ої кавалерійської дивізії Г. Котовського і комбінованим ударом відсікли від аванґарду колони частину українських вояків, яких узяли в оточення.

У своїх спогадах сотник Г. Рогозний писав, що перший натиск ворога вдалося стримати гранатами, але коли стали закінчуватися набої і затихати постріли, котовці під прикриттям своїх тачанок оточили українців. Вирватися з кільця оточення вдалося лише тим, хто був в авангарді колони: штабові на чолі з Ю. Тютюнником, кінній сотні і тяжкопораненим на передніх підводах. Усі вони відступали до польського кордону.

Ті, хто залишився прикривати їхній відхід, узяли удар на себе. Дехто з командирів під час бою, усвідомлюючи безвихідь становища, стріляв у себе й підривався гранатами. Серед оточених бійців армії УНР було багато поранених і вбитих, усе перемішалося. Не

вщухала несамовита різанина і, щоб не потрапити в полон, українці вбивали себе. Так вчинили колишній міністер морських справ М.Білинський, хорунжий Сікорський, ройовий Андрієвский, начальник постачання Хоха та інші. Червоноармійці рубали беззбройних козаків. Убивали всіх – поранених і тих, хто ледве тримався на ногах. Коли під'їхав Г. Котовський, то заборонив рубати українських вояків і взяв їх у полон. Він запропонував українцям перейти до Червоної армії, однак, усі як один відмовилися. Потім їх відвели на ніч до місцевої церкви, там страшно знущалися над ними.

Наступного дня всіх полонених вишикували і, оточивши кінним ескортом, перевели до міста Базар. Там над ними вчинили „суд", що тривав до 23 листопада. Полонених українців невеликими групами підводили до заздалегідь викопаного рову і розстрілювали.

В бою під Базаром було порубано понад 400 і взято в полон 536 українських вояків. З них 359 розстріляно. Серед заарештованих виявилося 177 офіцерів командного складу Армії УНР, яких забрали до Києва на допити в катівні ЧК. Вони мужньо витримали жахливі тортури і теж були розстріляні.

З історичних досліджень відомий етнічний склад бійців, які загинули під Базаром. Там були не лише українці, хоча їх налічувалося найбільше - 85,88 відс., а й росіяни, поляки, білоруси, євреї та німці. Географія місць народження героїв теж різноманітна і представлена всіма українськими губерніями, найбільше уродженців Подільської, Київської та Полтавської, містами – Одесою, Києвом, Прагою, Оренбургом та Полтавою. Серед загиблих героїв – мій прадідусь сотник Григорій Сулима, уродженець Полтави, який пліч-о-пліч з полковником Ю. Отмарштайном воював в Україні на фронтах 1918-1920 років. За виняткову мужність у збройній боротьбі за державність УНР Г. Сулиму посмертно нагороджено Хрестом Симона Петлюри.

Мало хто знає, що вперше героїв вшанували у день 20-ої річниці, у 1941 році, в окупованому німцями Києві. На братській могилі віддали шану пам'яті загиблих. Представники громадськости узяли з могили землю й естафетою передали її до Києва. Вони просили покласти цю землю перед вівтарем у Софійському соборі. Землю доставили до Києва 29 листопада 1941 року селяни Ди-

мерського району. Оскільки Софійський собор у період окупації був зачинений, після урочистих зборів та вшанування пам'яті під жовто-блакитними прапорами землю запечатали у срібній урні. А вранці 3 грудня перенесли урну з землею до церкви Андрія Первозваного, де відбулася громадянська панахида.

Офіційно пам'ять героїв вшановують з 1991 року, а ще за рік до того радянська влада забороняла навіть встановити хрест на братській могилі.

Їх було лише 359 – учасників останнього рейду Армії УНР, які під містечком Базар довели всьому світові, що Україна не є ані етнографічною Малоросією, ані трампліном для „пролетарського єднання всіх націй“ під єдиною назвою – „російський народ“, вона є тією реальністю, за яку віддавали життя, не зрадивши присяги.

Історики одностайні: Другий зимовий похід, чи Листопадовий рейд, не мав шансів на успіх, швидше за все, це був похід відчаю і, безперечно, акт героїзму.

Про автора:
Людмила Сулима – учителька історії, Київ.

Петро ЧАСТО

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ І „СВОБОДА, 1921 РІК

„Друга легеня українського національного організму“ – це давнє, вже понадстолітнє, вже направду історичне, вже хрестоматійне визначення сутности української діяспори Америки своїм походженням завдячує безперервній діяльності Українського Народного Союзу і також, рівною мірою, – діяльності „Свободи“, союзової пресової трибуни, котра від першого ж свого дня промовляла голосом і американського, і всього світового українства.

Вірність українству, поряд з природною „американізацією“, була засадничим принципом Українського Народного Союзу – про це промовисто свідчить ім’я його патрона: ним був від першого ж дня заснування і залишається донині Тарас Шевченко, „Батько Тарас“. Тому й „Свобода“ на 1-ій своїй сторінці вмістила, назавжди, гасло „Пам’ятаймо про Україну!“.

І чи треба підкреслювати, з якою радістю й гордістю відгукнулася „Свобода“ на повалення російського царизму з його національним гнобленням і соціяльним визиском поневолених народів. Ось один з перших відгуків, 24 травня 1917 року:

„Російська революція розв'язала уста міліонів українців і дозволила їм виказати те, чим боліла їх душа сотки літ. Все ж таки серед страшних життєвих злиднів, нещасть, мордів, війн, надужить і гнітів ця щира і покірна – бо ніколи нікому нічого не винна – українська душа не загирила своєї національної свідомости, не забула, „чиї сини? яких батьків? ким, за що закуті?".

У ті особливі роки, від 1917-го до 1921-го, „Свобода" 90 відс. своєї газетної площі віддавала висвітленню подій в Україні, радіючи кожному успіхові національно-визвольної революції і глибоко переймаючись тяжкими помилками в українській практичній політиці, надто ж остаточною поразкою цих змагань, поразкою подвійною, потрійною, оскільки і Велика Україна, і Галичина з Волинню, і Закарпаття опинилися в складі чужих держав.

Вкрай немилосердні обставини випали на долю галицьких українців. Після немислимих руїн, що їх у краї залишила по собі Перша світова війна, польська окупація Галичини поглиблювала й увічнювала страждання народу.

27 листопада 1920 року „Свобода" вміщує заклик української галицької спільноти „До українського населення Америки":

„… В боротьбі о свою самостійність знайшовся наш нарід в невимовно прикрім положенню.

Наш край – одна велика руїна. Знищено тут у часі Світової війни 3,617 шкіл і 246 церков, а по селах 122,442 мешканевих і 233,377 господарських будівель. Після сього прийшли нові нищення. Тисячі людей мешають в землянках. Сільські господарства остали без живого і мертвого інвентаря. 2,209,000 морґів, себто половина управної землі, лежить облогом, а одному міліонові українського населення гірських і підгірських повітів грозить сеї зими голод, а і ті, які остали, мимо злиднів, при життю, хворі на анемію, рахіт, скруфульозу, туберкульозу, так що в найліпшому разі тільки 20 проц. жиючих дітей є здорові. 20,000 українських сиріт, в тім 1,500, які приміщені в українських сирітських захистах, потребують негайної помочі. Всім приватним українським школам, яких маємо 25 з 20,000 учеників і учениць, і удержання котрих коштує місячно один міліон марок польських, грозить замкнення.

Мусимо прийти з поміччю і тим, які все посвятили для народу – українським полоненим, інтерованим, арештованим, політичним засудженцям, тисячі яких живуть в таборах серед невино-

симих умовин і потребують помочі в харчах, теплій одіжі і обуві. Але се ще не все. Голодова смерть загрожує вдовицям і сиротам по жовнірах і старшинах, інвалідам, тисячам службовиків, яких не прийнято до служби, тисячам інших безробітних. Упадає просвітня робота в краю через недостачу фондів, бо сама „Просвіта“ потребує основного міліонового фонду. Заглада грозить всі культурним, всім гуманітарним і просвітним інституціям. Весь нарід перемінився в одну статую великого болю, якому немає рівного ні на світі, ні в дотеперішній історії людства. Чужої помочі не дістанемо. Одинока надія на вас, Брати і Сестри в Америці…“.

Український Народний Союз усвідомлював цю страшну ситуацію, гостро відчував той нестерпний біль земляків, тому на своїй XV Конвенції у жовтні 1920 року ухвалив рішення переказати 5,000 дол. – тоді це була поважна сума – у Фонд потерпілих від війни українців Галичини, 3,000 дол. – на потреби „Національної оборони Галичини“, дещо менші суми – для Українського Національного Музею у Львові, „Рідної Школи“ в Галичині, для колишніх Січових стрільців і політичних в’язнів.

„Свобода“ пристрасним словом достукується до душі своїх читачів. Ось один з таких промовистих текстів (16 грудня 1920 року):

„Сьогорічна коляда повинна піти за голодних, хворих, ранених, калік, ув’язнених і сиріт в нашім старім краю.

Хто з українців в Америці, Канаді, Бразилії, Арґентині повинен се показати ділом, а не словом тільки? Ви знаєте, скільки ваш край віддав для боротьби за свободу. Ви знаєте, скільки в Галицькій Україні, в кожнім селі, місті і містечку віддала на жертвенник народний кожна родина. А також знаєте, скільки на ту ціль віддали Ви, Ваш сусід, приятель і знакомий. Галицька Україна повинна бути дорожча Вашому серцю, бо вона бідніша і нещасливіша, як коли. Як забудете її тепер, то вона колись Вас забуде.

Ніщо в світі не проминає безслідно. Чи мало ще того, що світ цілий закаменів для нашої Галичини? Чи треба ще й нашого кам’яного серця?

Не лише себе спитайте, але й інших, кождого, кого стрінене: – Скільки Ви післали до Українського Громадського Комітету у Львові?

Чи сироти в Галицькій Україні їли хліб за Ваші центи? Чи, може, ті центи ще у вашій кишені, сховані перед сиротами?“.

Більш ніж цікаво – знаменно! – що ці діткливі вмовляння-міркування закінчувалися нібито зовсім іншою темою – якраз такою думкою, що вона сьогодні, через сто літ, на 30-му році відновлення української державної незалежности, не втратила актуальности:

„Найбільшою політичною помилкою теперішнього часу є те, що люди (не всі) гадають, що зможуть відбудувати Росію 1916 року або Польщу 1772 року".

З усією ясністю здаючи собі справу з того, що з поразкою Української Народної Республіки українське питання набуде нової гостроти і проблемности, Український Народний Союз на тій XV Конвенції у Філядельфії ухвалив: від 1 січня 1921 року „Свобода" стає щоденною газетою – єдиною такою в усьому світі поза матірною землею. З 8,779 опитаних членів УНСоюзу 7,306 віддало свої голоси за це історичне рішення.

23 грудня 1920 року „Свобода" написала про це:

„…Се є поступ в розвитку українських газет на американському континенті, сей поступ загал український прийняв з одушевленням – тим більше, що в теперішню пору, коли український нарід в Европі переживає трагедію, а наша Батьківщина Галичина перебуває у неволі наїзника і на нашій рідній землі наша преса майже упала, треба вільному слову нашого народу дати свобідний простір бодай на землі американській.

Для добра усього народу українського „Свобода", оновлена яко дневник, буде відзвуком життя не лише українських іміґрантів в Злучених Державах Америки, Канади, Бразилії, але також цілого нашого старого краю. Вона буде свобідною трибуною всіх свободолюбних і поступових українців тут і в Европі".

Повною мірою це й сталося. Кілька дальших років газета в десятках публікацій намагался зрозуміти і пояснити причини пореволюційної руїни в Україні.

„Свобода" 1 липня 1921 року:

„Війна, революція і большевизм дуже змінили обличчя старого світу, але ні один нарід так глибоко й болюче не відчуває тих змін, як нарід український. Деяким народам великі події останніх літ приннесли щастє: Сербія з маленької стала великою, Польща, Фінляндія, Чехословаччина, Лотва, Естонія, Литва, Ґеорґія, Вірменія – стали самостійними державами. Жиди дістали Палестину і під англійським протекторатом можуть спокійно працювати те-

пер над упорядкуванням своїх національних та політичних справ. Коли деякі інші народи й не так добре вийшли з війни, як, наприклад, німці, болгари, турки і москалі, то вони мають принаймні захист, де можуть працювати над відбудованням своїх безглуздо потрачених сил і територій.

Одна лише Україна, оглядаючись на своє нинішнє становище, може сконстатувати лише неґативні наслідки війни й революції. Маємо, правда, великі надії й вигляд політичний, але то ще коли буде! Поки сонце зійде, роса очі виїсть... А тим часом куди не глянути – скрізь біда й руїна. Під оглядом політичним український нарід перед війною був поділений між двома державами – Росією та Австрією; нині українські землі поділено між 4 державами – Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною. Під оглядом матеріяльним Україна перед війною належала до найбагатших, найбільш родючих і найщедріше обдарованих природою країв; тепер Східна Галичина стоїть пусткою й світить проти праведного неба голими коминами та кістяками хат – про відбудову ще ніхто й не думає, а Велика Україна, мимо шкоди, яку мали поодинокі її частини від війни (Волинь, Холмщина, Підляшє), виплюндровується вже третій рік большевиками…“.

З'ясуванння причин цієї нібито зовсім нелогічної й тому такої гнітючої поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 років само по собі важливе, незважаючи на те, що висловлювані погляди годі звести до спільного знаменника. Дуже різняться оцінки і висновки навіть безпосередніх учасників боротьби – чисто по-українськи вони прагнули тієї самої остаточної мети, але, також по-українськи, не могли погодитися щодо шляхів і засобів її досягнення.

Один з яскравих прикладів „Свободи“ – діяметральні позиції двох українських політичних діячів і талановитих публіцистів – д-ра Михайла Лозинського, котрий дивився і на українську національну революцію, і на її поразку очима соціяліста-антиклерикала, і д-ра Осипа Назарука, що починав також з галицького соціялізму, з Української Радикальної партії, пізніше входив до складу уряду Директорії, але за пару років еміґраційного життя у США (1922–1926) зазнав кількаступеневої світоглядної еволюції і, повернувшись до Львова, знайшов поле для прикладання своїх немалих інтелектуальних і духовних сил у християнській пре-

сі. Перший відкидав будь-яку форму монархії в майбутній Україні, зокрема до кінця життя залишився ворогом гетьмана Павла Скоропадського; другий, колись прихильник С. Петлюри, врешті дійшов до переконання, що українці ніколи не збудують сильної держави, якщо не переможуть спочатку самих себе – не зречуться хутірно-індивідуалістичної психології, не навчаться витворювати єдину на всіх владну вертикаль і принципово й самоввіддано підлягати їй у питаннях й рішеннях, що стосуються всього народу.

„Свобода“, 30 вересня 1921 року:

„…Українська держава може бути міцна тільки тоді, коли вона буде зорганізвана як дідична монархія – гетьманство. Той факт, що великі народи зорганізувалися в держави при монархічнім устрою і тільки виробивши глибоке національне почуття, частково переходять до республиканського ладу, неможливо вважати припадком. Форма державного устрою залежить від ступеня культурности нації, її свідомости й економічного розвитку. Дуже багато шкоди принесе республиканська форма правління народові, який має понад 80 відс. неграмотних і ледве встиг вийти зі стадії натурального господарства. Не треба бути пророком, щоб сказати, що така держава напевне не встоїть, як не встояла Республика Центральної Ради, ні Республика Директорії…“. (Осип Назарук, „Ідеологія монархістів Великої України“).

Нарешті – ще глибше проникнення у причини не лише уукраїнських, але світових бід і трагедій. 23 лютого 1922 року „Свобода“ вміщує есей д-ра О. Назарука „Що нищить Европу?“ – за пророчими історіософськими поглядами Конденґова-Калерґі:

„...Апостоли доби освічення думали, що можна знищити християнську віру і не нарушити при тім християнської моралі. Але їх думка показалася хибною, бо християнська віра була так тісно зв’язана з християнською мораллю, що після розвалу першої мусіла померти друга.

Вони поборювали теоретичне християнство, а хотіли втримати практичне християнство, його мораль у практиці... Хотіли знищити основні мури культурної будови, а втримати дах, хотіли сидіти на гілці дерева, пень якого підрізали... За баннкрутством християнства наступило банкрутство ідеалізму, а за тим – банкрутство моралі... Є ще міліони віруючих християн в Европі. А в других міліонах, які вже втратили віру, живе ще відблиск хриистиянського

світогляду. Більшість европейців вірить ще в припис своїх батьків і учителів – вірить традиції зі звичаю, з суґестії. Та цей надломаний фундамент, цей останок християнської моралі щезне найдовше за два покоління.

А коли до того часу не буде побудований новий світогляд, нова етика, то Европа стане товариством злочинців. Мораль, жертвенність і почуття обов'язку уважатимуть ознаками дурноти. Корупція і вимушування стануть загальними проявами. Кождий волітиме красти й обманювати, ніж працювати. Упаде кількість населення, продуктивність... Европа зогниє і потрапить у стан анархії та стане добичею жовтої раси, яку її релігійна культура охоронить перед упадком в той час...".

Надивившись у Галичині на відірваність адептів соціалізму від народу і його духовних основ, відтак розчарувавшись в отаманстві на великій Україні, в роки американської еміґрації д-р О. Назарук вповні логічно перейшов до монархізму і став одним з провідників Гетьманського руху в американській Україні, надаючи цьому державницькому рухові не самоцільности, а християнського сенсу.

Пошукові причин неуспіху української революції 1917-1921 років „Свобода" присвятила багато різножанрових матеріялів, підписаних псевдами або зовсім не підписаних, що утворює велике поле для досліджень і здогадів.

В одному випадку виникає спокуса вбачати за явним псевдом „Павло Сагайдачний" гетьмана П. Скропадськоого: саме йому найбільше личила б гіркота думок і почуттів, висловлених у статті „Велика Рана", з підзагловком „Сумні наслідки польської політики Петлюри для Галицької України": „...Кінець січової епопеї зробили таки свої руки. І це страшно, це гірко, це болить гірше, як що.... І можуть тепер угодовці що хочуть на своє виправдання казати, факт останеться фактом: Січових Стрільців розв'язали Петлюра і Пілсудський. Але світ буде таки знати, а історія назве злочинців по імені – чи вони москалі, ляхи, чи таки свої. Грядучі покоління з огидою відвертатимуться від тих поганців, амбітників, запроданців, що Грушевського називали старим дурнем, а Скоропадського – російським генералом..." („Свобода", 3 липня 1920 року).

Редакційна стаття „Як захопили московські комуністи владу на Україні?":

„...Панування над Україною добилися московські большевики подвійним способом: з одного боку усипляли чуйність українських революційних мас кличами „Вся влада – робітничо-селянським радам!“, „Самостійна соціялістична радянська Україна!“ і тим подібними. З другого боку – силою мілітарною, багнетом і нагайкою, судом та безсудним розстрілом покорили тих, що не давалися ловити на кличі і котрі старалися не допусити до усиплювання народа...“. („Свобода“, 18 лютого 1921 року).

Далі цей текст добре з'ясовує раптовий вихід на українську політичну сцену Комуністичної паратії (більшовиків) України, про яку ніхто в Україні не чув не перед революцією, ні в найбільший її розпал. „Се партія бюрократії, котра не брала наймешної участи в організації українських революційних мас, а лише з брехнею на устах та штиком на плечі прийшла захопити власть над українськими селянами та робітниками...“.

Сповнена самоіронії і крайнього скепсису, а тому всю історію ображено чеше під одну гребінку редакційна стаття „Українці вже всього спробували“ („Свобода“, 21 лютого 1921 року):

„Спробували були українці польської „приязні“ і „союза“, проти якого Богдан Хмельницький підняв був повстання всього українського народу.

Потім козаки сказали йому: волимо під царя православного! І знов спробували царів і московської „приязни“ та „союза“, якого вершком була заборона української мови.

Як прийшла недавня світова війна, українці спробували ще трохи австрофільства. За австрійську службу дістали австрійсько-мадярсько-польські шибениці.

Далі спробували германофільства… Потім спробували аліянтського і Вилсонового 14-пойнтового „самоозначення“. Дістали наїзд Ґаллєра на Галицьку Україну і її польську окупацію, а також румунську окупацію української Буковини.

Відтак Петлюра спробував нового „союза“ з Польщею. За се Польща загорнула Галицьку Україну, Холмщину, Волинь, Полісся; підписала большевикам пановане на Придніпрянщині, а Петлюру, його уряд і військо взяла до неволі.

Опісля Винниченко спробував нового „союза“ з московськими большевиками, але скоро кинув їх, а большевики перемінили

Україну в московську колонію, яка має ситити Москву пшеницею, залізом, солею, цукром, і всім добром та кров'ю людською.

Отже, вже пробували всього, і не один раз, а много, много разів.

Завелися на „приязнях", на „союзах", на „спілках", на „порозуміннях", на „федераціях". Всі вони були добрі для всіх, тільки не для України, бо вона все мала тільки робити на „союзників" і годувати їх...

...Тепер ніхто не може казати Україні: „А пробуй ще такого або сякого союза, може, він якраз буде добрий для тебе", бо Україна вже всі спробувала і випробувала... і тепер на всяку пропозицію має готову відповідь власне історією тих „союзів", яких вона в останніх бурхливих руках спробувала коштом своєї волі і свободи.

Тепер Україна кождого „союзника" мусить вважати за ворога, і се всі союзники мусять розуміти".

Все ж з тодішніх політичних аналізів „Свободи" випливало, що – не кожного. Тодішнє галицьке українство однозначно сприймало, як свого найбільшого ворога, Польщу. Всякі інші погляди відкидалися з порога. Характерна в цьому сенсі стаття Андрія Макаренка „Чорна робота петлюрівців", в якій голова Місії УНР в Парижі Шульгин категорично оголошується польонофілом на підставі цієї його реалістичної і передбачливої заяви: „...Я глибоко переконаний, що головний наш ворог є російський червоний і білий імперіялізм. В боротьбі з цим смертельним ворогом, я певен, Польща мусить бути нашим природним, географічним, так би мовити, союзником. Цієї думки не поділяють галичани. Що робити?".

Польща так в'їлася в печінки українцям Галичини, що згодом вересень 39-го року багатьма з них, навіть найвідомішими, сприйнявся з надією. Один з тих найсвідоміших, д-р Михайло Лозинський, писав у „Свободі" в 1923 році як про щось вповні можливе: „...Українські землі, які творять Українську Соціялістичну Радянську Республіку, нехай змагають до того, щоб вони стали дійсною українською державою, осередком соборницько-державних змагань усіх українських земель".

Більшість роздумів у „Свободі" щодо причин поразки зводяться до тяжкого висновку про різну міру готовності Галицької і Наддніпрянської Україн до національо-визвольної боротьби. Типові арґументи містить політичний огляд „Міжнародне положеннє української справи":

„..Галичани виявиили великий національно-державний змисл. Але їх вього 4 міліони і вони не могли зробити великої роботи за всю Україну. Якби вони були дбали лише о свою Галичину, а про ніщо більше, то може були всилі оборнити її. Але вони мусіли розсипати свої сили – Українських Січових Стрільців, інтеліґенцію, потім всю галицьку Армію – по всій Укріні, а навіть Кубанщині, Західному Сибіру, Зеленому Клині. А мусіли, бо Велика країна замало має своїх свідомиих та інтеліґентних сил.

Правда, і на сій Великій Україні вже не те, що було до війни. Національна свідомість за тих кілька років революції і війни дуже поширилась. Але не обняла ще всі маси так, як се є в Галиччині. А до того ж, не є та свідомість там так зріла, так досвідчена, як в Галичині. Накращим доказом сього є факт, що українські партіії з Великої України потрафлять задля свого партійного самолюбства розбити найкращу народну справу.

Ся безкарність і брак солідарности, ся сварлиивість та дріб'язковість, се партійне самолюбство, се невміння брати всяку річ практично – отсе все є доказ незрілости політичної, від якої невільні там навіть найвизначніші люди. Ось вам найновіший примір: у Відні українські професори і вчені закладають вільний Український університет для сеї молодіжі, що втекла з неволі заграницю. Закладають – і тут же посварилися та заложили аж дві подібні інституції: Український вільний університет і Український соціологічний інститут. А чого посварились і поділились? Бо такий визначний чоловік, як проф. Грушевський, не згодився на ухвалу всіх інших професорів, щоб на сім університеті викладали лише правдиві вчені, але жадав, щоб там могли викладати й члени його партії, які не є жадними вченими. „Партія" – се якийсь божок навіть для такого визначного чоловіка, як проф. Грушевський...". („Свобода", 11 березня 1921 року).

У бажанні засвідчити свій демократизм та об'єктивність, „Свобода" дещо позніше надала слово проф. М. Грушевському, який тоді все ще перебував у Відні:

„...Я зостаюся за кордоном і продовжую свою діяльність лише як член закордонної делеґації українських соціялістів-революціонерів і організатор Українського соціологічного інститууту, не виконуючи ніяких інших доручень. Був я і тепер зостаюся при тому переконанні, що в інтересах українського народу україн-

ське громадянство, без ріжниці поглядів, повинно віддавати свої сили культурному будівництву в рамцях української радянської республики, заповнювати живим змістом ці рамці проклямованої української самостійности, а з другого боку – що правляча комуністична партія для урятування соціяльно-революційних здобутків повинна якнайтісніше зв'язатися з українськими рядянськими соціялістичними партіями, покликати їх до роботи й зробити співучасниками державного й радянського соціяльного будівництва. Переговори, ведені мною і моїми товаришами з правлячими кругами української радянської республики показали, що справа ще не дозріла. Отже, всім, хто відкладає боротьбу з цими кругами, приходиться ще раз узброїтися терпеливістю і віддати справу єдиному посередникові – часові. З товариським привітом – Мих. Грушевський, Відень, 25 жовтня 1921 року".

Після тексту листа „Свобода" вмістила цю репліку:

„...Одне лише можна сказати проф. Грушевському та його „товарищам": якби той „єдний посередник – час" не зрадив тих, хто одинокою громадянською чеснотою ввважає терпеливість. Бувають моменти в історії народів, коли втрата часу – смерті подібна. Український народ саме тепер переживає такий момент, і час може простісінько пройти понад головами тих, хто замість активности проповідує худоб'ячу чесноту – терпеливість". („Свобода", 2 грудня 1921 року).

Що було далі, знаємо, і дай, Боже, щоб це ніколи і ніде не повторилося. Ніколи й ніде! А тим часом ми ще й сьогодні не надто далеко відійшли від межі, за якою чигає на нашу націю смертельний ворог. Та й межа, на жаль, дуже умовна. Кілька сторіч поневолення, поглинання, розчинення позначилося на культурі, на мові, на самій душі нашого народу. Якби ж Україна була далеким островом в океані і злий дух московської півночі не долинав до Києва, то з часом українці таки навчилися б любити не лише Україну, але й один одного. Ні, Україна не острів. Тому потрібні особливі національні провідники, місіонери, потрібен Вашінґтон „з новим і праведним законом", потрібен Мойсей…

СЛУШНІ ДУМКИ З ПРИВОДУ ПОРАЗКИ

„…То був найбільший злочин у нашій історії, осуджую його безапеляційно… Вони лукавством і неправдою підняли несвідомих на бунт проти Гетьмана, зруйнували молоду державу нібито через те, що вона була буржуазна, а своєї бідняцької, на руїнах буржуазної, все ж таки не збудували й змушені були втікати до чужої буржуазної. Не в гості, а живот спасая… Не схотіли вдома бути господарями, то нехай в чужих людей наймитують“.

Василь Липківський,
Митрополит Української Автокефальної Праводславної Церкви

„…При допомозі договорів Петлюри з поляками 21 квітня та 24 квітня 1920 року українськими силами, кров'ю і ресурсами відбудовувалася Польща в межах 1772 року, принаймні з українською територією в 162,000 кілометрів і можливістю дальшого поширення до меж 1772 року… Так і Брюховецький не вислуговувася перед Москвою та не наробив їй таких уступок, як в цих договорах вислуговувався Петлюра перед Польщею та наробив в них їй таких уступок, на які не мав ніякого права і од яких повинно було б удер-

жати елементарне чуття патріотизму, яке в той же час вимагало б пошани до чести Українського імені і гідности Української нації. Все віддано, потоптано, опльовано… Було з чим таїтися, тому й договори таємні."

Професор Сергій Шелухін,
член Української Центральної Ради, Генеральний суддя Української Народної Республіки.

„…Бл. п. Гетьманові Павлові закидають федерацію з Москвою і кують проти нього навіть закид „зради". О, лицеміри лукаві! – треба скликнути словами Св. Письма. – Бачите тріску в оці другого, а не видите бальки в очах власних. Соцялістична Центральна Рада вперто не хотіла розривати зв'язку з Росією, поки не була змушена наступом Москви це зробити „з жалем"! Винниченко їздив до Москви на челобитню Ленінові робити „фередацію" – не в 1918 році, а в 1920-ім – по злуці України і по героїчній боротьбі за волю України… Мих. Грушевський поїхав за ним „федерувати" Україну з Москвою… Сотки українських соціялістів поїхали федеруватись під совєти… Його ж, Гетьмана. „федерація" була вимушена безвихідними обставинами та була, до того ж, цілком без реального змісту".

Д-р Лонґин Цегельський,
член Бойової Управи Українських Січовх Стрільців, член Союзу Визволення України, заступник Міністра зовнішніх справ Української Народної Республіки

„…Злоба, брехня, наклепи, зрада – це були засоби боротьби з Гетьманом і Державою. Усяка гидота, яку хто-небудь у знаних собі цілях викинув на Гетьмана Івана Скропадського та на його рід і на Гетьмана Павла Скоропадського – знаходила і знаходить дуже часто й тепер віру і послух у „свідомих" і не свідомих руїнників.

Звідки ця злоба? Невже наскрізь була зґанґренована тодішня й теперішня більше й менше свідома частина нації? На це історія дає категоричну відповідь: ні!

Це була трагедія недержавної нації. Це був той самий дух руїни, що зруйнував працю Великого Богдана, за „ляха“ окричав Мазепу, за „Юду і зрадника“ – Івана Скоропадського, за „москаля“ ж – Гетьмана Павла.

В основі лежало гибоке нерозуміння ідеї Української Держаи. Звужуючи поняття України аж до секти соціялістів, до того ж, себе взаємно розжираючої і конспіруючої з ріжними „інтернаціоналами“, не вміли „свідомі“ не раз люди доброї волі і щиро бажаючі добра для „Неньки-України“, думати основними категоріями держави – категоріями влади, території, громадянства…

При тому вони всі жили собі спокійно, ніхто їх не займав, хоч робили штрайки в міністерствах, видавали бунтівничі відозви проти влади, або безлично обдурювали „словами чести“ Гетьмана, щоби, діставшись на волю – робити далі свою гидку роботу“

Теофіль Коструба,

визначний український церковний історик, священник Української Греко-Катлицької Церкви

„…Український Національний Союз у Києві, піднявши повстання проти Гетьмана під гаслом самстійности і проти федерації з майбутньою небольшевицькою Москвою, зруйнувавши гетьманську Державу, частину України підвів під диктатуру комуністичної Москви, другу – під диктатуру Варшави, а визначні провідники Українського Національного Союзу опинилися одні в Москві-Харкові, другі у Варшаві, на положенні найліпших приятелів цих чужих держав“.

Сергій Шемет,

активний діяч українського монархічного руху, співзасновник Українського Союзу Хліборобів-Державників.

„…Мене, як галичанина, дуже боліло те, що саме галичани, у великій мірі, приложили руки до повалення української гетьманської держави і сліпо вислуговувалися кліці злочинних амбітників й особистих наживників, що своїм свідомим неукраїнським діянням спричинили тяжке поневлення нашого народу…“

Іван Желіско,
фронтовий старшина Української Галицької Армії.

„…На жаль, сред освічених верств є надто багато людей, які воліють будувати своє знання минулого і ставити прогнозу на компіляції з тверджень популярних „авторитетів“. Вони забувають, що, згідно з „неписаним законом“ історії, з синів поневоленої нації в „спокійні часи“ висуваються наперед і здобувають становища здебільшого угодовські елементи та яничари. Вони потрібні пануючій нації так, як приручені слони потрібні ловцям слонів в Індії. Тому вони з ласки ворога стають, в першу чергу в ділянці гуманстичних наук, „авторитетами“. І власне вони в критичні для пануючої нації моменти допомагають їй отим своїм „авторитетом“ гальмувати визвольні зусилля власного народу“.

Роман Млиновецький,
(справжнє прізвище – Роман Бжеський), активний діяч доби Української Народної Республіки, плідний дослідник її історії, публіцист.

Віталій ГАЙДУКЕВИЧ

ТІЛЬКИ НА ВЛАСНІ СИЛИ!

Перші Визвольні Змагання зазнали краху. Чому? Що ж то за помилки столітньої давнини, що їх життєво важливо не повторити сьогодні?

1. НІЯКИХ ІЛЮЗІЙ! Центральна Рада не наважувалася на рішучі дії і мала ілюзію, що Україні досить автономії в складі великої Росії. Центральній Радіі знадобилося аж чотири універсали, щоб до панів політиків дійшло: Росія – ворог. Дійшло надто пізно.

Отже – Росія ворог. Володимиро-Суздальске князівство, Московське князівство, Російська імперія, РСФСР, СРСР, Російська Федерація – як би не називалася – завжди була, є і буде нам ворогом. Чому? Бо на дух не переварює українську окремішність.

2. НЕ СПОДІВАЙСЯ НА КОГОСЬ. Наївні версії, що можна єднатися з білими проти червоних, з німцями проти росіян чи з поляками проти росіян, чекати розуміння від Антанти – зло. У них свої інтереси і їхні інтереси не обов'язково і не завжди дорівнюють нашим.

Генерал-хорунжий Марко Безручко врятував Польщу від червоного наступу, Польща зрадила угоду з Україною і уклала Ризький мир. Чому? Бо в якийсь момент Польщі її інтерес переважив силу угоди з Україною. Життя потім Польщу покарало, але нам від того не краще…

3. ПОКИНЬМО ВЗАЄМОПОБОРЮВАННЯ! Особисті амбіції, бажання потримати булаву, довести, що ти керуватимеш краще – зло. Тільки єдність довкола спільної справи, спільних ідей є квитком в завтра.

Перші Визвольні Змагання зазнали краху через ТОТАЛЬНУ взаємну недовіру українців один до одного! Краще повільніше, але разом і фундаментально, аніж бігом, поверхнево, усі в різні боки і до першого вітру.

4. ВІДКИНЬ ПОПУЛІЗМ І ДЕМАГОГІЮ! Бажання Центральної Ради не мати армії, бо можна й без неї обійтися… Бажання Петлюри повалити Скоропадського, бажання УГА вбачати страшнішим ворогом соціялістів, аніж білогвардійців, бажання Директорії ставити ліво-революційність вище за українськість – смертельні бажання.

Рідний наївний популізм робив нас беззахисними. Більшовики валили українське військо зсередини демагогією…

5. СОЦІАЛІЗМ – ЗЛО. Ліваки і тільки ліваки, котрі знаходилися при владі на хвилі загальних революційних коливань, винні, що Україна зазнала фіаско під зовнішнім впливом.

Лівий соціяльний популізм, обіцянки раю, роздарування не зарпбленого потом – підрив країни. Той, хто це робить – ворожа курва.

Українцям прищепилуи бажання щось урвати „нахаляву“. Це – один з найбільших наших гріхів, котрий треба випалювати розпеченим залізом.

Порятунок України – в діялозі і в змаганні центристів і консерваторів.

6. ФАХОВІСТЬ ВАЖЛИВІША ЗА ПАРТІЙНІСТЬ. У часи, коли на посадах мали бути кваліфіковані менеджери або виконавці, ліваки тих часів призначали однодумців, божевільних соціялістів..

А коли було інакше – Скоропадський спробував призначати тих, кого вважав фахівцями – призначення вважалися зрадою, бо не вкладалися в революційне кліше.

Через недостатню революційність була страчена ціла низка талановитих офіцерів, зокрема полковник Петро Болбочан. І те, що він корисний країні, нікого не збентежило.

7. АРМІЯ – ҐАРАНТ ІСНУВАННЯ КРАЇНИ. Військо і тільки військо є запорукою потужної України.

Якби в 1917 році соціял-популісти почали будувати військо і доручили цей процес профі (а вони були) – у 1920 році ситуація розвивалася б краще для нас і 1921 рік не став би катастрофою.

Армія України має бути максимально великою для захисту з усіх боків. Перші визвольні змагання довели: вороги можуть бути скрізь і до цього треба бути готовими.

Армія має спиратися на потужний оборонний комплекс, щоб не довелось купувати набої у Румунії за цукор.

Армія має бути максимально ідеологічно льояльна до українства. Ніякого соціялізму, ніяких лівацьких марень!

Коли ворог не може здолати нас в бою, він діяв, діє і буде діяти пропаґандою і аґітацією з середини.

8. УКРАЇНСЬКА ПРОПАҐАНДА МАЄ БУТИ! Скоропадський бачив, наскільки потужною є сила слова, коли політики розігнаної Центральної Ради заходилися дискредитувати Українську Державу і його особисто. Скоропадський розумів, що потрібна контрпропаґанда та ідеологічна праця – на жаль, не встиг.

Лише ідейно потужні підрозділи українського війська змогли зберегти вірність країні і були змушені закінчити життя в еміґрації. Пішли, але не зрадили ідею – Україну.

9. ПРОСВІТНИЦТВО І ЗНАННЯ – КАПІТАЛЬНИЙ УДАР ПРОТИ ЗРОСІЙЩЕННЯ І ПОЛЬОНІЗАЦІЇ.

Українці в масі не розуміють, що таке Україна, історія, місце і роль в Европі. Не навчені. В масі українці політично малоосвічені.

Не маючи досвіду особистої участи в розгалуженій політичній систем, українці марно вірять тим, хто гучніше і яскравіше говорить, і не занурюються в суть почутого. Цим користуються пройдисвіти.

10. ЗНЕВІРА У СОБІ. Українці швидко опускають руки і впадають у „всепропальницькі“ настрої. „Нас здають” - це не сучасне „ноу-гау“. 100 років тому було те саме.

Разом з тим, ті, хто вірили в себе і не ламалися, всупереч усьому ставали леґендами – Перший зимовий похід, Холодний Яр … Ти програв бій тоді, коли ти не віриш у перемогу.

Є сили – біжи до мети. Стомився – йди до мети. Не можеш йти – повзи до мети. Не можеш повзти – лягай і лежи в бік мети…. Відпочиниш – знову побіжиш.

Як опустиш руки і складеш зброю – знай: попереду в тебе Голодомор, Розстріляне Відродження, ГУЛаґ, депортація, русифікація…

11. ЕМОЦІЇ - ЗЛО. Лише холодною головою можна зрозуміти, в якому ти стані і що далі робити.

Українці – емоційні, і саме це використовують популісти і ворог, щоб вивести нас з рівноваги. Коли ми втрачаємо рівновагу, ми втрачаємо пильність, починаємо вірити тим, кому не варто.

12. НЕ ЧЕКАЙ РЕЗУЛЬТАТ ЗАВТРА. Емоційна нетерплячка - невміння грати на перспективу. Ми хочемо результатів негайних, очевидних, вже зараз.

Якщо ми не бачимо результатів негайно – ми впадаємо у відчай, припиняємо вірити в себе і покидаємо боротьбу за свою країну.

Саме тому українці у Перші Визвольні змагання піддавалися на більшовицьку аґітацію – бачили безлад своєї влади і починали думати, що, може, чужа влада буде краща. Перевірили? – Не буде!

Чим складніше завдання – тим довше досягати результату.

Ті, хто чітко бачив мету, – не складали зброю все життя. І саме ті, хто на чужині все життя вірив в Україну, змогли дочекатися відродження Незалежности.

13. БАЧИТИ ДАЛЬШУ МЕТУ. Капітальні речі будуються довго, але і стоятимуть віки.

Капітальні процеси – це системні процеси. Системні процеси потребують програмного мислення і багатоступеневого плянування. Вирішувати тільки сьогодні/на завтра – зло.

Треба чітко розуміти дії свої і ворога на кілька, а краще – на десятки кроків уперед.

Невміння стратегічно мислити під час Перших Визвольних змагань спричинило помилку у пріоритетах і Центральної Ради, і Української Держави, і Директорії. Це особливо важливо, коли мова йде про реформи. Це кричуще важливо, коли мова йде про формування візії, якою має бути країна і як цього досягти.

100 років тому це не подужали. 100 років ми це розгрібаємо.

14. УКРАЇНА ПОНАД УСЕ. Це проста формула: „Не питай, що країна зробила для тебе? Запитай, що ти зробив для країни?“. Робитимеш друге – отримаєш перше.

Ceterum censeo Carthaginem delendam esse / „А поза тим вважаю, що Картагена має бути зруйнована!“.

Про автора:
Віталій Гайдукевич – український тележурналіст, політичний коментатор, ведучий 5-го телеканалу, Київ.

2

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ

Всуціль кривавий шлях більшовизму в Україні розпочався ще у січні 1918 року, коли московські головорізи полковника Муравйова вдерлися у Київ і влаштували там страшну масакру. Її безневинними жертвами стали до 3,000 осіб. Відтоді насильство і терор стали основними методами утвердження на українській землі совєтської влади.

З тих часів залишилося десятки, сотбі свідчень, що червоногвардійців в Україні вирізнялися особливою жорстокістю. Наприклад, Харківські чекісти використовували скальпування і знімання „рукавичок" з кистей рук, в Полтаві і Кременчуці священнослужителів саджали на кіл. У Катеринославі українців розпинали і побивали камінням, в Одесі українських військових старшин прив'язували ланцюгами до дощок і пекли на вогнищі, або розривали навпіл колесами лебідок, або опускали по черзі в казан з окропом і скидали у море.

Відомий російський історик і антибільшовик Сергій Мельгунов згодом писав: „

Вся ... підлога великого гаража була залита... кров'ю, що стояла на кілька дюймів, змішаної в жахаючу масу з мозком, черепними кістками, жмутами волосся й іншими людськими залишками .... стіни були забризкані кров'ю, на них поруч з тисячами дір від куль налипнули часточки мозку й шматки головної шкіри... жолоб у чверть метра ширини

й глибини й приблизно в 10 метрів довжини... був до верху наповнений кров'ю... Поруч з цим місцем жахів у саду того ж будинку лежали поспіхом зовсім неглибоко зариті 127 трупів останньої бойні... у всіх трупів розтрощені черепи, у багатьох навіть геть розплющені голови... Деякі були зовсім без голови, але голови не відрубувалися, а... відривалися…".

Про розстріли у 1919 році в Києві, Харкові, Вінниці, Житомирі та інших містах України, про жертви „чрезвичайки", як називали цю комісію в народі, свідчили майже всі періодичні видання в Україні. Майже щоденним явищем були також єврейські погроми.

Після розгрому російської Білої армії Врангеля у 1920 році новий московський режим Троцького-Леніна санкціонував масові розстріли українців і росіян у Криму. Начальник Особливого відділу Південного фронту Єгор Євдокимов, що керував проведенням цієї злочиної операції, очистив Кримський півострів від білих офіцерів, убивши 30 губернаторів, 50 генералів, понад 300 полковників, стільки ж контррозвідників і загалом до 12 тис. осіб.

2 січня 1921 на об'єднаному засіданні Кримського революційного комітету ухвалено постанову, згідно з якою родини розстріляних осіб насильно висилалися з Криму.

Прізвища Бели Куна та Рози Землячки (Кривава Роза) в ті часи у Криму стали синонімами терору. Поет Максиміліян Волошин розповідав, що Б. Кун показував йому списки заарештованих, яких присудили до розстрілу, і дозволяв Волошинові викреслювати кожне десяте прізвище, а одного разу, зі сміхом, викреслив з такого списку прізвище самого Волошина. Поет стверджував, що тоді з кожних трьох кримських інтеліґентів загинуло двоє.

70-річне панування в Україні комуністичного тоталітарного режиму відзначено масовим терором, який мало не зруйнував українське суспільство. Найбільш кричущими злочинами режиму стали:

- масовий голод 1921-1922 років;
- насильницька колективізація з „розкуркуленням". За сучасними даними Служби безпеки України, у ті роки постраждало близько 500 тис. осіб.
- знищення Української Церкви;
- злочин геноциду – Голодомор 1932-1933 років – з жертвами до 10 млн. осіб;
- голод 1946-1947 років.
- Великий терор 1937-1938 років, знищення чільних українських творчих сил; репресії під час Другої світової війни та після її завершення;
- воєнні злочини проти українського визвольного руху;
- депортація кримськотатарського народу та інших народів Криму в 1944 році;

- примусові депортації з Західньої України у 1939-1941 та 1944-1953 роках;
- переслідування дисидентів і т.д.

Після загарбання протягом 1939—1940 років радянськими військами Галичини, Буковини та Прибалтики більшовицький терор поширився і на ці краї. Сотні тисяч осіб було депортовано до початку війни у сибірські краї.

У перші місяці радянсько-німецької війни 1941—1945 років енкаведисти без слідства та суду розстріляли десятки тисяч в'язнів тюрем в Західній Україні.

Після закінчення Другої світової війни значну частину українського населення цих країв б депортовано в Сибір.

З 1944-го до 1952 року в західніх областях України репресій зазнало принайменше 500 тис. осіб, в тому числі арештовано понад 134 тис., вбито понад 153 тис., вислано назавжди з України понад 203 тисяч осіб.

Терор тривав і після приходу до влади Микити Хрущова, який, засуджуючи Сталіна за тотальний терор, не засудив, однак, самого принципу державного терору. Боячись вимушеної лібералізації і відкритого виступу опозиційних сил, комуністи і надалі користувалися терором як леґітимним засобом влади і суспільного контролю, хоча й більш селективно, індивідуалізовано та рафіновано, ніж у попередні часи.

Нагадаємо, що згідно з Законом України від 9 квітня 2015 року „Про засудження комуністичного та націонал-соціялістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаґанди їхньої символіки", комуністичний тоталітарний режим 1917–1991 років в Україні визнаний злочинним. Пропаґанда комуністичного або націонал-соціялістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки визнана наругою над пам'яттю мільйонів їхніх жертв та заборонена законом.

Володимир СЕРГІЙЧУК

В ІМПЕРІЇ ЗЛА

ПЕРША БІЛЬШОВИЦЬКА „ВІДДЯКА“ УКРАЇНЦЯМ

Напередодні Першої світової війни український хліб заполонив усі европейські ринки. Скажімо, в 1909 – 1913 роках, як свідчила офіційна статистика, Україна пересічно вивозила 210.593.200 пудів (3.449.520 тонн) жита і пшениці. Херсонська губернія відсилала в середньому на рік 107.248.300 пудів, Катеринославська – 80.555.900, Таврійська – 74.030.700.

Тож невипадково, що російський більшовизм розкрив свою голодну пащу на Україну одразу ж, як тільки захопив збройною силою владу. Не хто інший, як Ленін, весь час нагадував, що без українського хліба (як і без українського цукру, вугілля, руди) неможливе існування Російської радянської республіки. А чільний діяч Комінтерну Зінов'єв казав, що харчове питання Радянської Росії буде залежати від того, наскільки далеко вони просунуться в Україну.

І московські більшовики негайно взялися формувати реквізиційні озброєні формації „для постачання армії і бідного населення харчами“. У Чубинецькій волості Сквирського повіту Київської губернії, наприклад, харчова група Башкирської дивізії з 20 серпня по 15 вересня 1920 року зібрала: 20.000 пудів жита, 15.000 – вівса і ячменю. Крім того, в селян відбрали 11.000 пудів сіна, 360 свиней, 500-600 корів, 800 пудів сала і м'яса, 900 курей і гусей тощо.

Більшовицьки негідникинесучи на на багнетах „новий“ режим, не гребували ніякими методами. „Наплювати, що голодують, хай вимре 75 відс. людности, а не вимре – розстріляємо, – долився своєїми „ідеями“ командир „Робітничо-селянської інспекції І Кінної армії“ комуніст Латипов, – тоді 25 відс. стануть покірними. Нам потрібна сама Україна, людність непотрібна“.

Про це саме говорив і керівник УСРР Християн Раковський у вересні 1920 року в Житомирі на таємному зібранні комуністів (там само. – Арк. 49).

А більшовицький активіст Бородулін на ІІІ з'їзді КП (б) У в березні 1919 року пояснював: „Ми завжди будемо голодними, якщо не зуміємо відібрати харчі. Необхідно негайно накласти нашу лапу, все облікувати і дати повне довір'я всім комітетам бідноти, які б, користуючись навіть збройною силою, виявили б в куркулів усі запаси, а на Україні їх дуже багато“.

Російським більшовикам був потрібен український хліб. І для його реквізиції в Україні Москва з успіхом використовувала малоросів. Одним з таких виявився Олександер Шліхтер. Ось як роз'яснював він свої дії у листі до редакції журналу „Літопис революції“:

„1. Призначення моє на Україну на посаду Наркомпрода України відбулося ще тоді, коли я, бувши „надзвичайним уповноваженим за харчами“, перебував з своєю групою на хлібозаготівлі в Щигровському повіті Курської губернії, на яку я мав „надзвичайні повноваження” після втрати Пермі та Казані.

2. Ще за другої половини грудня, якщо не помиляюся, числа 15-17, тов. П'ятаков, що стояв тоді на чолі українського уряду, звернувся з Курська на ім'я Леніна з такою телеграмою: „В зайнятих нами мсцевостях знайдено багато харчів і цукру, потрібен сильний харчовий організатор; Шліхтер поки ще не приїхав“.

3. На цій телеграмі тов. Ленін наклав таку резолюцію: „Передати Шлихтерові, що я вкрай незадоволерний зі затримки його приїзду“.

Як народни комісар харчів УСРР, виголошуючи на пленумі Московської Ради робітничих і червоноармійських депутатів свою промову, Шліхтер так і назвав її: „Продовольство з України“. І це, підкреслював він, „я вважаю своїм звітом перед представниками московського пролетаріяту“.

Обіцявши владі Москви український хліб, Шліхтер при цьому радив брати до уваги психологію українського селянства, зовсім інакшу від психології росіян: „…У Великоросії, на випадок спротиву, доводилося вдаватися до погроз збройною силою, хоча ця погроза жодного разу не закінчилась збройними сутичками. А на Україні навіть простої погрози застосувати не можна. В цьому відношенні на Україні ми повинні бути винятковно обережні, оскільки на Україні селянинові як власникові в значно більшій мірі властива психологія людини, що дорожить своєю індивідуальною можливістю розпоряджатися своїм добром, ніж це властиво селянинові Великоросії“.

Специфічно український метод Шліхтера полагав у тому, що так звані „комітети бідноти“ розшарують село за „клясовою ознакою“ й контролюватимуть процес відбирання в селян „лишків“. Саме ці „комітети“, вважав Шліхтер, „будуть служити єдиним клясовим оплотом проти куркульського впливу в українському селі і єдиними місцевими продовольчими органами, які забезпечать Українському Наркомпроду найбільший успіх хлібної заготівлі“.

Але більшовики мали й ще один дієвий інструмент відбирання хліба з України — „продовольчі формації“, про що Шліхтер говорив у виступі перед москвичами: „Ви знаєте, що не так давно з Москви почався масовий відплив пролетаріяту на Україну, в розпорядження Українського Наркомпроду. Москва дала Україні близько 2.700 осіб робітників, які були спеціяльно командировані. Це завдання …дає впевненість в успіхові заготівель хліба та інших харчів на Україні шляхом залучення до цієї роботи самих робітників. Приїхавши на Україну, вони потрапляють в саму гущину селянських мас. Нині ці 2.700 осіб розподілені по чотирьох наших центральних заготівельних апаратах. Один такий апарат діє в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії. Там перебуває

700 осіб, включаючи й петроградців, яких мені прислали ще кілька місяців тому назад. Такі ж загони діють і в Олександрійському повіті Херсонської губернії.

Дальше 250 осіб послані в район розташування армії Дибенка і на кордон Таврійської губернії. Групу зі 100—150 осіб відіслано в Бердянський і Мелітопольський повіти. Групи ці відіслані порівняно недавно, перша почала діяти не більше місяця тому, але вже перші кроки цієї групи показали, що ті надії, які ми покладали на представників пролетаріяту, виправдовуються.

Так, Єлисаветградська харчова група протягом трьох тижнів зуміла повантажити й відіслати на різні адреси — для армії, для донецьких робітників і на Північ — 331.000 пудів хліба. В Олсксандрівському повіті Катеринославської губернії, в районі армії Дибенка, в Бердянському повіті — за нашими відомостями є колосальні запаси хліба, між іншим, у німецьких колоністів, котрі втекли з білогвардійцями й позалишали значні запаси наготовленого хліба, так що залишається тільки повантажити його й перевезти. Ось так Наркомпрод розприділив цю живу силу, яка була надана в його розпорядження". Але я думаю, веде далі Шліхтер, „ще не вичерпана необхідність у цьому матеріялі. Я думаю, Вам доведеться дати ще стільки ж людського матеріялу, надсиляючи його в розпорядження Наркомпроду через ту колегію Військово-Продовольчого бюра, яка за нашою ініціативою була викликана в Харків…".

Для чого збільшують контингент московських „продзагонів" в Україні? А для того, щоб узяти звідси для Росії ще 100 млн. пудів хліба. Шліхтер так і обіцяв москвичам: „Ми ставимо собі завдання забрати сто мільйонів пудів хліба, щоб розподілити його примусовою розверсткою по губерніях і повітах. 100 мільйонів для зголоднілої Росії".

Він тішиться одним: „Коли Україна почала ставати радянською, з кожним днем просування Червоної Армії, у вас, як і в нас, відлягало від серця. Здавалось, ось кінець усяким випробуванням. Багата Україна, хлібна Україна — наша: не буде голодувати московський пролетаріат".

З остаточним утвердженням більшовицької влади на нашій землі так звана „радянська" Україна на могла розпоряджатися багатствами, що творилися руками українців, і в першу чергу, зви-

чайно, хлібом. Його долю відтепер – уже за два роки до утворення СРСР – вирішували винятково в Москві. Скажімо, постановою Політбюро ЦК російської компартії від 19 вересня 1920 року передбачалося вивезти з України до Росії 57 млн. пудів зерна нового врожаю. І ця кількість постійно фігурувала в грізних директивах, які надходили до Харкова, тодішньої столиці УСРР, за підписом найвищого керівництва більшовицької партії, (подаємо в перекладі": „…Ми наполягаємо, щоб єдина мінімальна цифра дла хліба, який належить вивезти з України в РСФСР, вважалася п'ятдесят сім мільйонів пудів, два рази на месяць повідомляли про те, як іде ця робота, особливу увагу звернути на негайне збільшення кількости вагонів, щодня відісланих Україною для Росії".

Український хліб у цей час стає в руках Москви також інструментом у її політичних комбінаціях, зокрема в міжнародних стосунках. На переговорах з Латвією в листопаді 1920 року від останньої в обмін на постачання збіжжя з України вимагалося визнати УСРР. А в першу чергу перед нею висувалася ось така умова: „… Передусім необхідно, щоб Латвія відммовилася від своєї політики визнання і підтримки Петлюри" .

Тобто, експорт українського хліба Москва розуміла як „один з найнадійніших моментів, відповідно до яких капіталістична Европа повинна буде згодитися на співробітництво з країною робітників і селян".

Зрештою, всі свої політичні комбінації в цей час російські більшовики вирішували саме за рахунок українського хліба. Коли навесні 1921 року харчове становище в Росії, особливо в Москві і Пітері, з кожним днем ставало важчим, то єдиною надією залишалася Україна. Ленін давав керівні вказівки, яким чином забирати український хліб:мовляв треба перестати видавати червоноармійцям хліб, одяг і взутя, тоді вони самі підуть в Україну за всім необхідним.

Від серпня 1921-го до 1 січня 1923 року в РСФСР вивезено з УСРР 31 млн. пудів хліба. І це, природно, привело до голоду в Україні. На жаль, західній світ, не пройнявся трагедією українського селянства, страшний голод швидко поширювався півднем України. До Катеринославщини, Запоріжжя та Донеччини наприкінці 1921 року додається Миколаївщина та Одещина. І на початку січня 1922 року кількість голодуючих тут сягнула 1,890,000 осіб, у березні —

3,250,000, в червні – 4,103,000. Зокрема, якщо за січень–березень 1922 року в Херсоні народилося 918 осіб, то вмерло — 5,405. У чотирьох містах Миколаївщини за цей період з'явилося на світ 1,199 осіб, а пішло з нього — 7,323. Представник допомогової організації Нансена капітан В. Квислінг, очевидець того голоду, засвідчив у своїй телеграмі в лютому 1922 року, що в Україні близько семи млн. людей „вмирають з голоду в усьому страшному розумінні цих слів". Це, до речі, наголошував Квислінг, без інших українських територій, до яких він відносив у першу чергу Кубань.

Та страшно стає від усвідомлення того, що хліб в Україні, незважаючи на посуху, був. Його відірвали від голодного рота селянина, робітника, їхніх дітей, відсиляючи за межі нашої землі. Саме в ці страшні місяці 1922 року, коли різко зростає кількість голодуючих на півдні України (крім корінного етносу, там зазнали лиха і німці, болгари, греки, чехи, шведи, молдавани, росіяни), голова Ради народних комісарів УСРР Християн Раковський погрожує англійському міністрові закордонних справ лордові Керзонові припиненням постачань українського хліба, якщо Великобританія не знайде шляхів для замирення з Радянською Росією.

Український хліб використовувався для тиску під час переговорів не тільки з балтійськими державами чи Англією, а й з Італією, Туреччиною, Фінляндією, Японією... Постановою ЦК РКП від 13 вересня 1923 року передбачалося, у зв'язку з спробою експортувати більшовицьку революцію, „негайно відіслати в Німечину 10 млн. пудів хліба (пшениці і жита)". Це в той час, коли для голодних дітей півдня України керівники УСРР випрошують від Американської організації допомоги (АРА) 100 тис. тисяч пайків.

Допомогова організація Нансена в межах їй дозволеного справді намагалася допомогти голодним українцям, хоч постійно перебувала під недремним оком ЧК. Комуністична влада, скориставшись з допомоги американців, потім, коли наприкінці 1922 року становище почало поліпшуватися, замість подяки їм, почала звинувачувати їх у спробі підриву устоїв влади робітників і селян.

Як усе було насправді, чітку відповідь дають документи. Зокрема про жахливу соціяльну несправедливість, коли Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило спеціяльне рішення про забезпечення пайками комуністів у голодуючих губерніях. І гроші для цього виділялися з державного бюджету, в який уже раховано й цінності з

пограбованих церков. Водночас у ці голодні часи керівники КП (б) У організовують для себе санаторії в Німеччині.

Голод 1921-1923 років завдав великого удару по українському селянству, зокрема, південних регіонів України. Він стане прелюдією до широкомаштабного Голодомору-геноциду 1932-1933 років.

СКІЛЬКИ ВОНИ ЗАГАРБАЛИ НАШОГО…

Через три дні після відновлення нашої державності, 27 серпня 1991 року, до Києва прилетіли два посланці Москви – віце-президент Російської Федерації Олександер Руцкой і мер Ленінграду Анатолій Собчак. Прибули вони з ультиматумом: якщо Україна вийде зі складу СРСР, то Росія забере в нас Крим і Донбас. Ця подія запам'яталася, оскільки того дня разом з двома правниками нашого університету Леонідом Юзьковом і Аркадієм Ткачем я був у віце-прем'єр-міністра Сергія Комісаренка, якого ми інформували про те, які споконвічні наші етнічні землі тепер залишалися поза державним кордоном України.

Очевидно, після ознайомлення відповідної історичної довідки непрошені гості тоді зняли свої претензії й відлетіли до Москви. Але через якийсь час розпочалися зазіхання на Севастополь, на Крим, на Донбас. Й на цьому вони не зупинилися.

На своїй прес-конференції 19 грудня 2019 року президент Росії Володимир Путін заявив, що „під час створення Радянського Союзу споконвічно російські території, які до України взагалі не мали жодного стосунку, все Причорномор'я, західні землі російські, були передані Україні з дивним формулюванням „для підвищення процентного співвідношення пролетаріяту в Україні", тому що Україна була сільською територією".

Насправді Україна ніяких „подарунків російського народу" не мала. Навпаки, створюючи Радянський Союз, Москва намагалася вже в 1922 році розчленувати етнічну територію УСРР за прикладом Російської імперії, коли через губерніяльний адміністративно-територіальний устрій суцільні терени розселення нашої нації не мали власного самоврядування. Московський проєкт передбачав створення на українських етнічних землях Південно-Західньої области з центром у Києві, до якої мав відійти і Крим, і Південної

Гірничо-промислової, до якої було віднесено й Азово-Чорноморський реґіон.

Таким чином стиралися кордони УСРР, перетворюючи її в дві звичайні області Европейської Росії. Відтак Харківщина, Донбас і Приазов'я, як і Нижнє Подоння, Кубань, Чорноморщина й Ставропілля, будуть відрізані від суцільного етнічного масиву українства.

3 лютого 1922 року Повноважний представник УСРР в Москві Полоз повідомляв Комісію з районування, що її проєкт не може бути прийнятий українськими органами, оскільки він, мовляв, „недоцільний ні з економічної, ні з політичної точки зору". Українські більшовики погоджувалися на тому, аби „районування провести в межах нинішньої території України як єдиного господарського й державного організму, допускаючи тільки виправлення, але не знищення її кордонів з РСФРР".

Та коли ми дивимося по периметру нашого сучасного кордону з Росією, то бачимо, що всуціль за ним залишилися споконвічні українські етнічні землі. Насамперед на півночі бачимо Стародубщину — це наша територія з часів Русі, в часи козаччини — це знаменитий Стародубський козацький полк. Потім — територія Чернігівської губернії аж до 1917 року. Коли українці Стародубщини зажадали бути у складі Української Народної Республіки, то більшовики силою, ґвалтами відрізали цю територію та приєднали до тодішньої Смоленщини.

Наслідок цієї брутальної політики російських більшовиків, коли українцем стало бути небезпечно, вже чітко проявився під час перепису 1926 року. Тоді в Стародубському повіті нараховувалося 162.051 житель, з яких до нашої нації себе віднесли тільки 35,98 відс. В окремих волостях цього повіту підсумки перепису були такими: Воронківська волость – від 24.311 мешканців 43,12 відс. українців, Гарцевська – від 14.133 – 17,66, Кистерська – від 12.596 – 39,24, Лищицька – від 16.443 – 13,16, Погарська – від 21.299 – 41,17, Стародубська – від 47.498 – 41,83, Чаусівська – від 9.620 – 81,77, Юдинівська – від 16.151 – 10,53.

В Новозибківському повіті історичної Стародубщини українці ще мали значний відсоток (від 135.785 мешканців – 16,27 відсотка). У Злинківській волості їх було 21,92 відс. від 25.848 осіб, Климівській – 30,27 від 33.702, Новозибківській – 5,84 від 43.150, Чуровицькій – 11,20 від 33.085.

У Почепському повіті відсоток українців становив 12,57 – від 194.385 мешканців. Зокрема, зберігали ще до певної міри власне автохтонне національне обличчя Балицька волость (25,38 відсотка від загальної кількості населення в 29.600 осіб) і Старосільська (відповідно 40,60 і 30.369) (там само).

У Клинцівському повіті, де відсоток українців уже зменшився до 5,74, найбільше признавалися до нашої нації в Гордіївській волості (12,16), Заборській (3,72) і Суразькій (8,19).

Якщо далі ідемо по периметру кордону на схід, доходимо до Курщини — половина цієї области по річку Сейм була заселена українцями. Наші люди, втікаючи від польського поневолення в XVI—XVII ст., освоювали тут так зване Дике поле. Царський уряд використовував їх як живий щит проти набігів кримських татар на Москву. У 40-их роках XVIII ст. слобідські полки формально звітують канцелярії Гетьманщини, що засвідчує в січні 1742 року „Генеральная Перечневая табель Малоросійских й Слободских полков…“ про присягу цариці Єлизаветі. З цього документу довідуємося, що в найбільшому слобідському полку — Острогозькому — великоросіян „рядових і разного званія людей“ – 444. У той же час українців — 2,242 особи.

До речі і сам Курськ належав до Русі, а не до Московщини, про що свідчать документи. Багато тамтешніх районів за переписом 1926 року були в абсолютній більшості українськими. Те саме можна сказати і про Білгородську та Воронізьку області, дві третини населення яких становили українці: Алєксєєвський – 62.474 осіб (72,2 відс.), Богучарський - 48.834 (79,2), Борисівський - 30.019 (60,8), Будьонівський - 33.962 (59,3), Бутурлинівський – 24.594 (54,7), Вейделєвський – 28.500 (64,9), Верхнєкарачанський – 27.595(51,1), Волоконовський – 41.642 (64,0), Воробйовський – 22.771 (52,8), Глушківський – 46.524 (60,3), Грайворонський – 31.549 (62,0), Калачівський – 72.630 (88,0), Кам’янський – 39.579 (91,5), Михайлівський – 40.773 (98,4), Микитівський – 32.185 (62,8), Новокалитвянський – 24.763 (63,5), Новооскольський – 23.256 (49,3), Ольховатський – 64.865 (97,3), Острогозький – 23.357 (62,7), Павлівський – 38.034 (80,7), Петропавлівський – 44.610 (81,3), Підгорненський – 47.015 (97,8), Ракитянський – 56.771(57,3), Ровенський – 42.300 (94,1), Росошанський – 39.051 (95, 7), Чернянський – 35.553 (54,5)

До речі, багато міст Східньої Слобожанщини також на той час ще зберігали своє українське обличчя. Так, у Богучарі нараховувалося – 6.418 мешканців - 80,6 відсотка, Борисові – 19.217 (93,1), Бутурлинівці – 23.529(85,5), Грайвороні – 3.923 (44,1), Корочі – 8.347 (59,0), Острогозьку – 17.039 (74,1), Павлівську –2.319 (36,6), Росош і– 13.942 (85,7).

Це населення не тільки в 1917 – 1920 роках масово зверталося про приєднання до України, а й пізніше, і ці спроби активно підтримував навіть такий україножер, як Лазар Каганович, котрий у 1925 – 1928 роках очолював КП (б) У. Зокрема, в травні 1928 року разом з головою Раднаркому УСРР Власом Чубарем і членом Політбюро ЦК КП (б) У Миколою Скрипником він брав участь у редагуванні доповідної записки до ЦК ВКП (б) про необхідність включення до складу України теренів, заселених українцями.

Підстава для такого „українофільства“ в Кагановича була поважною – результати того ж таки перепису 1926 року:

ці землі етнічно українськими залишалися до грудня 1932 року, коли Москва під надуманим приводом остаточно заборонила тут усе українське. Однак, незважаючи на духовний і фізичний геноцид, українство проявляєтся у цьому регіоні аж донині. Російські дослідники змушені визнати, що й досі в таких районах Курщини, як Суджанський, Обоянський, Глушковський, Льговський, Хомутовський, Рильський і Коренівський вкорінені українські традиції весільного ритуалу.

Українською етнічною територією було і Нижнє Подоння, яке заселяли хлібороби та козаки Азовського козацького війська, що у 1828—1829 роках залишили Задунайську Січ та повернулися під владу царя — вони розселилися вздовж Азовського моря від Бердянська до Ейська. А взагалі історія вкорінення українців на Нижньому Дону сягає 1570 року, коли тут зупинилися запорожці, котрі йшли з-під Астрахані, куди вони ходили з кримським ханом забрати Астрахань, захоплену Москвою у 1556-му. І збудували там місто Черкаськ – в пам’ять рідних Черкасів, і що цікаво – побудували за таким же пляном, як і Запорозька Січ. За зразком останньої, яка була на той час на Хортиці, запорожці обрали для влаштування свого центру на Дону Лисячий острів. Крім того, як і в Запорозькій Січі всередині укріплення розміщувалися курені, так і тут виникло шість станиць - перша і друга Черкаські, Середня, Павлівська,

Прибилянська і Дурнівська. Але найголовніше те, що спочатку їхній устрій і побут зовсім не відрізнявся від звичаїв дніпровських низовиків.

Крім того, ще раніше на території, що нині належить Росії, українці брали участь у закладенні таких фортець, як Ростов і Таганрог і заселенні територій навколо них.

До 1888 року три повіти — Ростов, Таганріг (тут за переписом 1926 року українці становили 71,5 відс населення) та Олександрово-Грушевськ були у складі Катеринославської губернії, української за етнічним складом. 1 січня 1888-го ці повіти з економічних міркувань були приєднані до Всевеликого війська Донського, що служило імперії. У 1917 році населення Таганрогу й усього Таганрозького повіту заявило про бажання повернутися в Україну. Такі ж пропозиції виникали і в Ростові. Але за нав'язаним УСРР російськими більшовиками договором у грудні 1920-го лише Таганрозький і Олександро-Грушевський повіти було передано Україні, а Ростовський залишився в складі Росії.

Зрозуміло, національного чинника при такій зміні кордону російські більшовики не враховували. У той же час, коли взяти до уваги перепис населення 1926 року, то в абсолютній більшості в центрах сільських рад Таганрозького округу українське населення значно переважало.

Тотальна більшовицька русифікація регіону спричинила „зникнення" українського етносу на Нижньому Подонні, що показав всесоюзний перепис 1937 року. Репресії, голод змусили багатьох українців назватися росіянами.

Важливим етнічним українським регіоном була Кубань. У різні періоди своєї історії ці землі були під владою Хозарського каганату, у X—XII ст. входили до складу Русі, згодом тут панувала Золота Орда та Кримський каганат. Але освоїли Таманський півострів запорозькі козаки, які вважали річки Кубань та Єя кордонами Війська Запорозького і створювали на півострові свої рибальські й мисливські зимівники, військові бази.

Починаючи з кінця XVIII ст. населення Кубані у переважній більшості складалося з українців. У 1792-му Кубань заселили 38 куренів Війська Запорозького, свої назви вони перенесли на назви заснованих населених пунктів, що збереглися донині за невеликим винятком.

Для поповнення війська, котре стояло живим щитом, захищаючи імперію від войовничих північнокавказьких народів, проводилися масові переселення з колишньої Гетьманщини і Слобідської України. У 1809-1811 роках було переселено 41 тис. вихідців з Полтавщини, Черкащини, Чернігівщини, у 1821-1825 рр. – понад 48 тис., у 1848-1850 роках – приблизно 16 тис. За переписом 1897 року населення Кубані зросло до 1 млн 911 тис. – 53 відс. його загальної кількости становили українці, безпосередньо на Чорноморії — 80 відс. За даними 1914 року, населення збільшилося до 3 млн. 51 тис. українців – 54 відс., на Чорноморії – 80 відс.. У 1918 році тут постає Кубанська Народна Республіка.

Ще в 1917-му вся Кубань була за те, щоб приєднатися до України, що засвідчує величезна кількість документів. Наприкінці травня — на початку червня до Києва прибула делеґація від Кубанської законодавчої ради на чолі з Миколою Рябоволом, який сподівався на підтримку Скоропадського. Гетьман у своїх споминах написав: „Були пропозиції, щоб Кубань увійшла до складу України на автономних засадах. Я цього дуже хотів, але вважав, що перед тим, як залучати інші області, слід досягнути порядку в себе“. У червоних і білих був інший сценарій — ідеолог „добровольців“ генерал Алєксєєв у Новочеркаську заявив, що „не допустить об'єднання Кубані з Україною“.

Рябовол у Києві просив Скоропадського дати військовий корпус, щоб не пустити на Кубань „білих“, російських імперців. Скоропадський обіцяв допомогу, але першими туди зайшли білогвардійці та почали диктувати свої правила гри. У 1919 році Рябовола, українського патріота, денікінці розстріляли.

Не визнавала кубанської державності і радянська влада. Втім, від 1925 року на півострові в рамках більшовицької політики „коренізації“ розпочинається масовий рух за українізацію освіти, громадського і культурного життя — на українську було переведено школи 37 районів Північного Кавказу, 12 технікумів, у Краснодарі відкрився Північнокавказький український інститут, виходили україномовні газети й часописи, діяли українські письменницькі організації.

У 1932-1933 роках влада розпочала репресії на Кубані – в Казахстан було виселено кілька кубанських станиць за те, що вони були занадто проукраїнські. Це станиця Полтавська як найбільш

контрреволюційна в очах більшовицької влади, Поповичівська, Уманська, Медведівська, Урупська. У Полтавську, що стала Красноармєйской, заселили ветеранів Червоної армії енкаведистів, Уманська, що на 1926 рік мала 20 тис. населення, з них — 18 тис. українці, стала Лєнінградской, бо українців з їх домівок виселяв ленінградський полк НКВД, Поповичівську назвали Кагановицькою, на честь ката, який запроваджував на Кубані „чорні дошки“. Як Микита Хрущов „дарував“ Крим Україні в 1954 році, вже багато сказано: це було зроблено з однією метою – за рахунок українських ресурсів відбудувати зруйнований півострів, який ще в 1953 році лежав у руїнах.

Необхідно згадати і про те, як навіть без формального рішення Верховної Ради УРСР у 1940 році райони Одещини й Вінниччини опинилися в складі новоствореної на теренах Бесарабії Молдавської РСР.

З закінченням Другої світової війни Хрущов пропонував створити за рахунок українських етнічних теренів, які звільняла Червона армія, Холмську область у складі УРСР, Лемківщину й Надсяння приєднати до Дрогобицької области, Пряшівщину й Мараморощину включити до Закарпатської, а Південну Буковину – до Чернівецької.

Однак, Сталін цих подарунків не зробив, погодившись лише на те, щоб українців з їхніх батьківських земель у Польщі і Чехословаччині насильно пересилити до УРСР. Сталін у 1939 році також відкинув прохання українців Берестейщини приєднатися до матері-України, з політичних міркувань включаючи цю землю до складу Білоруської РСР.

На цих всіх землях, за свідченням одного з основоположників української геополітики, члена Центральної Ради Тимоша Олесіюка, українці є народом:

„1. Автохтонним, „тутейшим” на Україні від звише ТРЬОХ З ПОЛОВИНОЮ ТИСЯЧ ЛІТ, а не БЕЗДОМНИМ ПРИБЛУДОЮ, що з’явився на Україні невідомо звідки, невідомо чому і для чого, десь у ХІУ-ХУ століттях.

2. Суцільно расовим – ДИНАРСЬКИМ, вислідом кількатисячолітньої антропологічної синтези субстратної арменоїдної трипільської, а не безладною расовою мішаниною з татарами чи угро-фі-

нами, суспільних расових викидьків ріжних східно-європейських народів в часі останнього півтисячоліття.

3. Расово інтеґрованим – з потужним біологічним ядром – здібним перетравлювати і виеліміновувати численні чужородні домішки, що до нього прилипали протягом довгого та бурхливого життя, а не каламутним розчином взаємно суперечних і взаємно нищівних расових первнів, які під впливом сторонніх порядкуючих чинників з часом усегрегуються і розлучаться в напрямках сил притягаючих (Московщина, Польща, Угорщина, Румунія)

4. Осельчим, а не колонізаторським, що здобув і тепер ще здобуває собі життєву просторінь шляхом мирного співжиття і співпраці з іншими автохтонними народами, у висліді чого біологічно слабші народи були постепенно абсорбовані до організму українського народу, а не колонізаційно-завойовницьким, що силою зброї здобув собі Українську землю, винищивши її первісних осельників, так як німці полабських слов'ян або американці – індіянів...

5. Контагіозним, що свою життєву просторінь постепенно поширює на схід і південний схід від своєї наддніпрянської метрополії на пустопорожні, недостаточно загосподарьовані і цивілізовані потатарські евроазійські простори, а не метастазним, що, як зловіщий рак, появляється в ріжних частинах світу, у ріжних народів під впливом грабіжницької економічної й політичної експансії великодержав... Українські метастази останньої половини XIX віку і першої половини XX віку до Західної Гемісфери і до Австралії мусять вважатися за явища патологічні, викликані надзвичайно несприятливими для українського народу економічними та політичними причинами на метропольних землях.

6. Осіло-хліборобським, органічно і нерозривно зв"язаним із своєю прадідівською ЗЕМЛЕЮ, що її безперервно культивовує з найбільшим нап'яттям своїх фізичних сил і душевної ЛЮБОВИ, а не бродячим здобичником, що, як степове перекотиполе, не маючий жадного закріплення корінням у грунті, безцільно котиться за змінними вітрами історії у всі сторони чужої, нелюбленої ЗЕМЛІ, на „отхожіє промисли"...

7. Автаркичним – самовистарчальним, що у своєму лісостепу може і вміє вповні задовольнити свої всі потреби для заможного і щасливого життя. Він є споконвічним господарем чороземлі, а

не недбалим ледарем, що в своїй тайзі і тундрі нидіє, споживаючи „клюкву і морошку”, а за „хлєбушком” преться до інших народів прохати, красти і грабувати...

8. Благочестивим і людяним, з суспільною мораллю, опертою на давно вже усталеному всенародному світогляді соняшного оптимізму і приязного до всього природного світу, а не безпутним „богоіскатєлєм” і „богоносцем”, що не має меж у своєму людиноненависництві та жорстокості – висліді повної відсутности усталеного кодексу суспільної моралі та релігійного і філософського світогляду...

9. Вільнолюбним – козацьким, що на протязі всього свого історичного життя був рішений обороняти свою людську гідність, волю і добробут від численних ворожих аґресорів, а не безчестним холопським, що легко і охоче підлягає всякій насильницькій владі – татарській, царській, комісарській, а узискавши випадково волю, негайно ж обертає її у свавілля і неволю...

10. Евгенічно-елітарним та побутово-етікальним, що високо цінить в людині її душевні й фізичні якості, яко успадковані нею від предків „доброго роду”, і вміє висловити свою пошану до гідности людини у шляхетній мові й поведінці, а не егалітарно-простяцьким, що у своїй расовій несформованости не має усталених критеріїв для оцінки фізично-психічних якостей людини та не має пошани до її генетичних первнів(сексуальна розв”язаність, снохачество, матерщина, амікашонство).

11. Альтруїстично-учинним у всякій суспільній потребі, з добре усвідомленим власним інтересом у ній, без перекладання тягару і небезпеки суспільної акції на чужі плечі, а не егоїстичним паразитом, що живиться виключно потом і кров’ю інших народів”(з оригіналу в родинному архіві Т. Олесіюка в Лос-Анджелесі, США).

Можна лише додати, що це зробили подарунки для багатьох регіонів Російської імперії, розорюючи неозорі цілинні землі й приносячи туди високу хліборобську культуру. Скажімо, українці освоювали Поволжя ще з середини XVIII ст. На теренах Заволжя на межі з Казахстаном є озеро Ельтон, найбільша в Європі водойма з ропою (нині Волгоградська область). Коли задумали вивозити звідси сіль у центральні регіони, то російські мужики з завданням не впоралися, не змогли подолати заволзький безводний степ, у якому коні падали. Торувати шлях взяли українських селян

з Київщини, у поміщика Самойлова. Їх відрядили на Волгу з волами. Через річку вони переправилися в районі Саратова і заклали там перше поселення — слободу Покровську. На всьому безводному шляху до Ельтона через певний відрізок шляху селяни зупинялися і копали криницю, а коли поверталися, то вже знали, де є вода. Так на цьому соляному тракті з'явилися українські поселення — Київка, Самойлівка, Полтавка, Чернігівка. Коли подивитися на мапу Заволжя, то можна побачити багато українських назв. Це перша колонізаційна територія, яку для Російської імперії освоїли наші хлібороби. Потім було Оренбуржя, Оренбурзькі степи.

За Уралом великий терен називається Сірий Клин, або ж Сіра Україна. Це територія від Транссибірської залізниці до пустель у Центральній Азії — південна частина Челябінської области, Курганська область, особливо Омська — була заселена винятково українцями, хоч були невеликі вкраплення росіян і білорусів. Багато українських поселень у Новосибірській області, скажімо, терени колишнього Славгородського округу, де 1926 року нараховувалося 272 тисячі нашого брата, в Алтайському краї. Наприклад, у Федорівському районі Кустанайської области за переписом 1926-го налічувалося приблизно 28 тисяч населення — 25 тис. з них були українці. Не випадково тут виходила україномовна газета „Більшовицький штурм, українською було діловодство та освіта. А для вишколу кадрів для українських шкіл цього реґіону було організовано два українські педтехнікуми — Акбулакський і Атбасарський.

Ще один подарунок українського народу Російській імперії — Зелений Клин. Так називаються українські колонії на Далекому Сході. Після російсько-японської війни 1904—1905 років влада вирішила створити кордон „від жовтої загрози" і гарячково почала переселяти на необжиті простори українців. На території площею понад 1 млн. квадратних кілометрів з'являються поселення Нова Полтавка, Мала і Велика Чернігівка, Львівка, Кобзівка, Спаськ. З 1917 року тут постає Український Секретаріят Далекосхідньої Республіки, який ухвалює Конституцію українців Далекого Сходу. Це автономне утворення ще звали Зелений Клин, що охоплює Амурщину, Приморщину з Усурійським краєм, Забайкальщину, Камчатку та „смугу відчуження" маньчжурської залізниці. Символом республіки, що орієнтувалася на об'єднання з УНР у велику Україну, був синьо-жовтий прапор з зеленим клином. Вказане україн-

ське самоврядування було ліквідоване російськими більшовиками у 1922 році, а над його організаторами провели 1924-го в Читі показовий процес.

Необхідно згадати також і про хліборобське освоєння українцями Кубані Муганської долини в Азербайджані. Про їх долю в цьому краї тепер нагадують хібащо похилені хрести на забутих могилах…

А що робили 600 тис. українців у Тюмені? Хіба не результатами їхнього творчого чину сьогодні Росія намагається заводити свої правила гри в Европі?

Так, під час перекроювання етнічних меж російською й радянською імперіями ми втратили багато. Але слова нашого національного гимну звучать всетаки обнадійливо: „Ще не вмерли України ні слава, ні воля, ще нам, браття молодії, усміхнеться доля“.

Про автора:
Володимир Сергійчук – український історик, письменник, академік Академії Наук Вищої Школи України, Київ.

Анастасія ЗАНУДА,
Світлана ДОРОШ

ПІСЛЯ ГОЛОДОМОРУ УКРАЇНУ ЗАСЕЛЯЛИ РОСІЯНАМИ

Ухвалений Верховною Радою України, невдовзі після Революції Гідности, Закон про декомунізацію допоміг розкрити таємні матеріяли про злочини совєтського тоталітаризму, пов'язані з Голодомором, зокрема про те, як після спустошених голодом років у східні і південні реґіони України переселяли людей з Росії.

У червні 2015 року в Національному музеї „Меморіял пам'яті жертв голодоморів в Україні" відбулася виставка розсекречених архівних документів, вперше наданих задля широкого суспільного ознайомлення Галузевим державним архівом Служби безпеки України, Центральним державним архівом вищих органів влади та Державною архівною службою України. Крім того, документи надходили і з місцевих архівів, зокрема й зі східніх реґіонів.

Тема дуже важлива і дуже складна. Головний зберігач фондів згаданого музею Ніна Лапчинська так пояснила значення цієї виставки:

„Вже досить широко вивчені й оприлюднені факти й обставини самого процесу Великого голоду, багато матеріялів зібрано

про жертви Голодомору. Ледве чи ми колись дійдемо до остаточної цифри, скільки людей загинуло, але залишилося питання: що ж було далі? Адже лихо не припинилося в момент ока. Українці й далі вимирали, безповоротні наслідки голоду для тих, хто вижив, не могли бути подолані якимось державним документом. Бо це були просто фізіологічні процеси. І тут держава опинилася перед тяжким завданням: як отримувати від землі те, що вона давала до Голодомору? І тоді було вирішено переселити на вимерлі території нових людей, з різних місцевостей Росії.

Тепер, у зв'язку з війною на українському сході, питанння „що було далі" набуло додаткового сенсу. Війна на Донбасі, проросійське ставлення до неї місцевого населення актуалізували питання, чому саме у тих реґіонах відбуваються такі процеси. І ми почали шукати документи, котрі б пояснили це". Документи, представлені на виставці, були надані Галузевим державним архівом СБУ, Центральним державним архівом вищих органів влади та управління України та Державною архівною службою України. Крім того, матеріали надходили і з місцевих архівів, зокрема, й зі східних регіонів.

Зібрані музеєм Голодомору документи стосуються другої половини 1933-1934 років, тобто першого пост-голодоморного року і часу виконання секретної постанови Ради народних комісарів СРСР „Про переселення на Україну 21 тисячі сімей колгоспників" від 25 жовтня 1933 року.

На їхнє переселення було виділено 15 млн. 500 тис. рублів. "З них 10 мільйонів пропонувалося віддати безповоротно, як матеріальну допомогу, а ще 5 млн. – зробити довготривалим кредитом.

Згідно з архівними документами, до Донецької (тоді поширювалася і на територію нинішньої Луганської области), Дніпропетровської (до якої частково належала і нинішня Запорізька область) і Харківської областей мали бути переселені колгоспники з Росії, а до Одеської (тоді поширювалася і на територію нинішніх Миколаївської та Херсонської областей) - з Білорусі та Росії.

До кінця 1933 року з Західньої области Росії до Дніпропетровщини було відіслано 109 ешелонів з переселенцями та їхнім крамом, з Центрально-чорноземної области Росії до Харківської области – 80 ешелонів, з Іванівської до Донецької – 44 ешелони,

водночас з Білоруської РСР до Одеської области прислали 61 ешелон, з Горьківської области – 35 ешелонів з росіянами.

Переселенці отримали низку пільг, тоді як ті, хто пережив голод, отримали додаткові обов'язки

Як кажуть дослідники, переселенцям, які прибували у вимерлі від голоду села на Сході та Півдні країни, надавали значні пільги.

З них знімали всі недоїмки зі сплати податків, їх звільняли від сплати сільгоспподатку на три роки, рік вони могли не постачати державі молоко та м'ясо, кожна родина безопатно отримувала будинок і садибу, ремонт яких до їх переселення мали забезпечити місцеві колгоспи. Тим, у кого не було корови, її надавали теж безоплатно, а на кожні дві-три родини – давали коня.

Місцеві українці два роки втрачали сили і здоров'я від недоїдання, останні ж дев'ять місяців просто вимирали від голоду. Але їм не тільки не надавалася допомога, їх зобов'язували відремонтувати хати померлих для приїжджих Росії. Крім того, вони мали виділити з вирощеного врожаю стільки зерна, скільки переселенці залишили у себе в коморах вдома.

Також документи свідчать, що будинки, у яких вже оселилися переселенці, вже не поверталися їхнім власникам, яким вдалося втекти від голоду у 1932 році, і які вернулися додому у 1933-му.

Все це не могло не викликати міжетнічного напруження та аґресії, і тому вже від початку 1934 року у державних і партійних документах з'являються згадки про „перешкоди процесам асиміляції" та „спроби клясових ворогів розвивати шовінізм".

Паралельно з цим видаються документи, присвячені облаштуванню побуту переселенців - від потреби у відкритті російських груп у школах, до звезення підручників, літератури та газет російською мовою.

На думку організаторів виставки, представлені на ній документи можуть бути одним з ключів для осмислення джерел нинішніх подій на сході України. Бо якщо уважно подивитися на карти, то території переселення збігаються з тим, що кремлівські стратеги і донецько-луганські сепаратисти назвали Новоросією.

Згодом до цих реґіонів стали переселяти і українців з „соціяльно-неблагонадійних" західніх областей України, але вони потрапляли на Схід та Південь вже без тих пільг, що мали переселенці з Росії та Білорусі.

Марія ТУРІНСЬКА

ЯК ЗНИЩУВАЛИ „УНІЯТСЬКУ“ ЦЕРКВУ

75 років тому влаштований сталінською Москвою псевдособор у Львові ліквідував Українську Греко-Католицьку Церкву.

Протягом століть для корінного населення західноукраїнських земель ця Церква виступала важливим національно-інтеґруючим чинником, сприяла збереженню національної самосвідомости, мови, культури, народних традицій. Як суто національна інституція, вона залишалася абсолютно незалежною від радянської влади за часів першої совєтської окупації Західньої України, а в повоєнні роки стала духовною опорою повстанського руху західнього українства.

За таких обставин, за умов активно впроваджуваних Москвою денаціоналізаційних тенденцій, годі було сподіватися на право УГКЦ посісти власне, бодай незначне, місце в релігійно-церковній сфері. Пляни розчинення УГКЦ в структурі Російської Православної Церкви шляхом так званого „возз'єднання“ та утворення режимної, повністю підконтрольної владі релігійної організації в перші повоєнні роки стали логічним наступним кроком знищення

Греко-Католицької Церкви – після відомих спроб, здійснених на початку Другої світової війни.

Наступ сталінського режиму на Греко-Католицьку Церкву в Галичині був однією зі складових загального плну протидії католицизмові не лише в СРСР, але й в інших країнах Східньої Европи, що опинилися в сфері впливу Радянського Союзу, а також у цілому світі. З одного таємного партійного документу випливає, що рішення про „возз'єднання" УГКЦ із Московським патріярхатом було доведено до відома партійного активу вже в лютому 1945 року.

Тому полковник держбезпеки Георгій Карпов, він же й голова Ради у справах РПЦ при Раді Народних Комісарів СРСР, отримав 2 березня 1945 року від першого заступника Голови Ради Народних Комісарів СРСР В'ячеслава Молотова наказ випрацювати рекомендації щодо маштабного наступу на католицизм, зокрема на УГКЦ, з активним залученням до цього процесумосковського православ'я. Більшовики, розуміючи, що Митрополит Йосиф Сліпий не піде на жодні компроміси і не зрадить своєї Церкви і народу, вирішили усунути його. В березні 1946 року Митрополита засуджено на 8 років тюрми і каторжних робіт в Сибіру. Єдиною провиною Митрополита Йосифа була його вірність своїй Церкві і своєму народові.

Офіційне повідомлення про арешт української католицької єрархії вперше з'явилася в пресі майже через рік, 1 березня 1946 року, коли львівсьа газета „Вільна Україна" оприлюднила його „причину" („за активну зрадницьку й підсобницьку діяльність на користь німецьких окупантів") та зізнання заарештованих „у проведенні ворожої діяльності проти СРСР". Проте, як засвідчують офіційні документи, в Західній Україні мало хто вірив у ці пропаґандистські вигадки Москви.

Одразу ж після арешту членів єпископату совєтські репресивні служби взялися за створення „Ініціятивної групи з возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою", з осідком у Львові. Це завдання доручили Сергієві Даниленкові. Першим практичним кроком стало призначення органами НКВД наприкінці квітня 1945 року о. Гавриїла Костельника адміністратором Львівської архиєпархії.

Отець Костельник скликав львівських священиків, щоб обговорити ситуацію, в якій опинилася УГКЦ після арешту єпископів. Він повідомив, що совєтська влада більше не толеруватиме існування „уніятської“ Церкви, а також попередив, що духовні особи, які відмовляться офіційно перейти до РПЦ, не уникнуть репресій.

В травні 1945 року Ініціятивна група звернулася до Ради Народних Комісарів УРСР і до Сталіна з „проханням“ вивести Церкву [УКЦ] „зі стану анархії і об'єднати її з Російською Православною Церквою“.

У зверненні членів Ініціятивної групи до Ради Народних Комісарів подавалася вкрай спотворена, гнітюча картина: нібито Рим „упосліджував“ Греко-Католицьку Церкву, бо „хотів щораз більшої асиміляції нашої Церкви з латинською Церквою“, польонізував її вірних. З окупацією Галичини нацистська Німеччина мала намір знищити і Греко-Католицьку, і Православну Церкви. За тяжких умов Греко-Католицька Церква не мала до кого звернутися за допомогою; її традиційна орієнтація на Захід, її жах перед „революційним атеїзмом“, а також брак „довір'я до розв'язки національного питання в СРСР“ унеможливили тісніші зв'язки з Совєтською державою.

Другий, підготовлений „ініціяторами“, документ – це лист „До всечесного греко-католицького духовенства в західніх областях України“.

Під щільним контролем з боку держави Ініціятивна група розгорнула активну пропаґандистську кампанію, аби переконати духовенство в безнадійності опору „возз'єднанню“ і ствердити безповоротність рішення влади про ліквідацію УГКЦ.

Для влади ставало дедалі очевидніше, що навіть каральні заходи не в змозі забезпечити належної масовості в акції „возз'єднання“ греко-католиків з РПЦ.

На початку грудня 1945 року совєтська влада, Московський патріярхат та Ініціятивна група цілком погодилися з недоцільністю подальших зволікань з офіційною ліквідацією Греко-Католицької Церкви в Галичині та її приєднанням до Російської Православної Церкви.

На зустрічі в Києві керівні совєтські чинники відхилили пропозицію московського Патріярха Алексія щодо простого проведення зборів по єпархіях, замість скликання собору. Натомість

вирішено зібрати „собор“ не пізніше 15-20 березня 1946 року, – „до початку весняних польових робіт“ (і після проведення в Галичині виборів до Верховної Ради СРСР, які були під загрозою зриву з огляду на тоді ще активну підпільну діяльність ОУН/УПА). З іншого боку, організатори „собору“ хотіли нав'язати його до 350-річчя Берестейської унії.

18 лютого 1946 року провідники Ініціативної групи зустрілися у Львові для ухваення кандидатур учасників „собору“: 221 представника від духовенства (104 від Львівської архиєпархії, 59 від Перемиської та 58 від Станіславської єпархій) і 30 репрезентантів від мирян.

Проте, з найбільшою проблемою, з якою зіткнулися організатори, була відсутність греко-католицького єпископату, без якого Собор вважався б неканонічним. Органам держбезпеки не вдалося залучити до „возз'єднавчої“ кампанії жодного з ув'язнених єпископів. Московській патріярхії не залишалося іншого виходу, як скористатися порадою о. Г. Костельника і, всупереч канонам, без публічного проголошення, висвятити двох членів „Ініціативної групи“ М. Мельника та А. Пельвецького на православних єпископів, що й засвідчив Синод РПЦ своїм рішенням від 19 лютого 1946 ро. Керівник „об'єднавчого“ процесуо. Г. Костельник як представник білого духовенства не міг претендувати на цей сан.

У п'ятницю вранці, 8 березня 1946 року, делеґати собору були доставлені до собору Св. Юра, щоб там під надійною охороною виконати відведену їм ролю у розписаному насамперед до дрібниць „возз'єднавчому“ зібранні. О 10 год. 30 хв. молебнем „О призванії Св. Духа“ „собор“ розпочав свою працю. У присутності 216 представників і 19 мирян співслужили три засновники Ініціятивної групи: Г. Костельник, А. Пельвецький і М. Мельник. Потім, відповідно до ухваленогона передсоборному зібранні порядку денного, ці троє перебрали на себе функції президії собору“. Два інших священники, які таємно вже стали православними, оо. Микита Павлосюк і Юрій Ванчицький, зайняли місце секретарів.

Наприкінці першого робочого дня Собору було присвячено „канонічному оформленню“ прийнятої напередодні ухвали. Розпочався він Богослужінням, яке відправили єпископи Макарій, Нестор, Антоній і Михаїл. Символічно, що одразу після цього було відправлено Панахиду за покійного Митрополита Андрія

Шептицького і,що найцікавіше, потрактовано його як „предтечу православ'я в Галичині"..

8 березня собор одностайно прийняв рішення:

1.скасувати постанови Берестейської унії з 1596 року;

2. відокремитися від Римської (папської) Церкви;

3. повернутися до прадідівської православної віри;

4. возз'єднатися з Всеруською Православною Церквою в Совєтському Союзі.

На другий день, 9 березня, „собор" розглядав питання „канонічного оформлення" прийнятого рішення про „возз'єднання" з Російською Православною Церквою. Засідання розпочалося спільною відправою Літургії єпископами Макарієм, Нестором, Антонієм і Михайлом; владика Макарій здійснив чин „приєднання до Православної Церкви" учасників „собору". Всі учасники зібрання мали підписатися під двома основними документами – зверненням до Патріярха Московського і всієї Руси Алексія і телеграмою до голови Президії Верховної Ради УРСР Михайла Гречухи.

Третій день „собору" – то була Неділя Торжества Православ'я – розпочався Архиєрейською Божественною Літургією, яку відправив Митрополит Йоан (Соколов) у співслужінні чотирьох православних єпископів, у т. ч. Антонія (Пельвецького) і Михаїла (Мельника). Це стало першою відкритою для сторонніх очей подією на „соборі". На ознаменування „возз'єднання" патріярший екзарх подарував до храму Св. Юра ікону Богородиці з Києво-Печерської лаври. І лише 10 березня мешканці Львова довідалися про „самоліквідацію" УГКЦ.

На третій день після закінчення „собору" на ім'я о. Костельника надійшла телеграма від Патріярха Алексія з висловленням „великої радости" з приводу довершеного торжества возз'єднання", благословенням „всіх, що возз'єдналися", і подякою організаторам Ініціятивної групи „за труд возз'єднання"».

31 березня до Києва і Москви з ухваленими „собором" документами виїхали члени президії о. Костельник, владики Антоній (Пельвецький) і Михаїл (Мельник) у супроводі о. Євгена Юрика зі Львова, о. Ісидора Лоточинського зі Станіславова і „брата" М. Матвієйка з Дрогобича. В Києві їм показали фрагменти ще незакінченого фільму „Львівський Собор".

3 квітня посланці мали зустріч з Першим секретарем КП(б) У Микитою Хрущовим і головою Президії Верховної Ради УРСР Михайлом Гречухою. Отець Гавриїл Костельник передав їм „Звернення Собору до Верховної Ради Української РСР“ і висловив подяку урядові за допомогу і турботу, надану у цій „великій справі возз'єднання“ і, особливо, за організацію собору.

Саме так було завершено майже дворічну підготовчу роботу правлячого совєтського режиму з ліквідації УГКЦ в Галичині. Влада не сумнівалася в леґітимності рішень Львівського „собору“, керуючись пропоґандистською тезою про нібито „споконвічне“ прагнення українства до єдности з православ'ям.

Проте, згідно з канонами католицизму, проведення подібних церковних зібрань мало відбуватися лише за умови їхнього скликання предстоятелями Церкви й обов'язкової присутности на них представників єпископату. Однак, на Львівському соборі не було жодного греко-католицького владики: весь єпископат був заарештований, сам Собор скликаний не законною церковною владою, а групою уповноважених на це совєтським урядом православних священників, що вже належали на час його проведення РПЦ. Викликає застереження й принцип „виборности“ делеґатів, довільно призначених членами „Ініціативної групи“ після процедури фільтрації в органах спецслужб.

У контексті поданих вище фактів стає очевидним, що Львівський „собор“ був зініційований правлячим режимом як політико-державний,пропоґандивний, а не церковний захід. Не маючи належного канонічного обґрунтування, він позбавлений був і будь-яких юридичних підстав ухвалювати рішення щодо укладеної з Римом унії чи „возз'єднання“ з московським православ'ям. Тож не дивно, що Українська Католицька Церква ніколи не визнавала правомірнсти його рішень. Однак, лише 2 грудня 1980 року на Синоді єпископів Української Греко-Католицької в Римі було прийнято резолюцію, яка проголошувала Львівський собор канонічно недійсним і таким, що втратив законну силу.

Протягом наступного періоду владний режим, сконцентрувавши свої зусилля на ліквідації „залишків унії“, не лише далі чинив тиск на стійких у вірі греко-католицьких священників, але протизаконно передав уніатські храми „новоправославним“ громадам.

Після того, як УГКЦ опинилася поза законом, нечисленні представники її світського й монашого клиру, що залишилися на волі, перебрали на себе відповідальність за „катакомбну Церкву“ в Галичині та серед величезної кількости тих своїх земляків, що їх було вислано до азіятської частини СРСР. Це були не тільки ті священники, що якийсь час уникали арештів, бо пішли у підпілля та служили капелянами в УПА, але й ті, які лише про людське око залишили церкви.

Від імені ув'язнених єпископів таємне керівництво Церквою на території Львівської архиєпархії здійснював архимандрит Климентій (Шептицький), а після його арешту 5 червня 1947 року – віце-провінціял редемптористів Йосиф де Вохт. Напередодні своєї депортації до Бельгії у грудні 1948 року о. де Вохт передав повноваження іншому редемптористові, о. Івану Зятику. Невдовзі о. Зятика було заарештовано; 1950 року – засуджено, а в 1956 році він загинув в одному з сибірських таборів після жорстоких тортур.

Політичні репресії проти віруючих греко-католиків, що не припинялися упродовж тривалого періоду нелегальної діяльности, не лише не змусили їх зректися своїх переконань, а навпаки, посилили послідовну й самовіддану боротьбу за поновлення права на свободу віросповідання. Попри всі згадані труднощі, УГКЦ вже вкотре в своїй драматичній історії виявила нечувану життєдіяльність та внутрішній потенціял до відродження. Незаперечним є той факт, що переслідувана, поставлена поза законом та загнана у підпілля Церква зберегла не лише організаційну структуру, канонічні засади своєї діяльності, але й національно-релігійну зорієнтованість та самобутність.

Про автора:
Марія Турінська – історик, викладач Національного університету „Острозька академія“.

Тарас ШМАНЬКО

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ: НОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СТАРІ КОНТРОВЕРСІЇ

У жовтні український християнський світ вдзначатиме 425-річчя Берестейської церковної унії.

Від 1596 року вона завжди була предметом суперечок, звинувачень і маніпуляцій. У тих суперечках, як правило, використовували стереотипи, які часто залежали від етнічної та релігійної належности опонентів чи державної ідеології. Значна частина давньої полемічної літератури, присвяченої релігійним суперечкам,

написана якраз з причини поборювання чи оборони Берестейської унії, чи радше тієї форми церковного життя, яка виникла внаслідок цього кроку і самим своїм існуванням становила реальну чи уявну загрозу прагненням, сподіванням і плянам певних середовищ впливу.

Християнізація на межі двох „світів"

Говорячи про Берестейську унію, не можемо оминути того факту, що християнізація населення, якого вона стосувалася, остаточно завершилася незадовго перед тим. Суспільство ще не цілком позбулося рудиментів язичницького світогляду і в своїй більшості дотримувалося синкретичної суміші давніх вірувань і зовнішніх християнських практик, суть яких не зовсім розуміло. Давні язичницькі культи замінили новими – християнськими. Зрештою, це не було виключною особливістю лише руського суспільства.

З християнством на теренах, що їх заселяли предки сучасних білорусів та українців, з'являється новий суспільний феномен – релігійна інституція, тобто Церква. Якщо взяти до уваги, що християнізація відбувалася „зверху", тобто починаючи від охрещення правителів і їх оточення, то природно, що і християнство сприймали як елемент державної влади з її примусом і деспотизмом. У свою чергу для певних прошарків суспільства християнізація була лише виявом льояльности підданих до володарів, а тому не мусила виходити поза зовнішні прояви релігійности. Свідчення такого роздвоєння можемо побачити у давній агіографічній літературі, яка описує факти аморальної поведінки багатих і впливових людей, які водночас щедро жертвували гроші на побудову і підтримку храмів, монастирів тощо.

Священник, який в рустикальних спільнотах volens nolens посів ролю колишнього язичницького волхва, змушений був обирати такий тип поведінки, який би забезпечував йому довіру пастви до себе і до своєї релігії. Виглядає на те, що завдяки м'якій християнізації язичницьких уявлень і практик з цим особливих проблем не було. Водночас у свідомості людей священник подеколи поставав як особа таємнича, підозріла і навіть небезпечна, яку краще оминати боком. Писемні історичні джерела свідчать про забобонні звичаї, згідно з якими при зустрічі зі священником на вулиці треба

було сплюнути йому вслід тощо. Брак семінарій для священників мав наслідком вкрай низький рівень переважної більшости духовенства – священик своєю поведінкою часом заперечував те, чого навчала Церква.

Крім того, задовго до Берестейської унії зформувалася атмосфера нескінченних міжконфесійних протистоянь і релігійно-обрядової нетерпимости. Католицизм, після Триденських реформ, активно поборював протестанство, яке намагалося закорінитися в польській державі, і був вороже наставлений щодо будь-якої „іншости". У переважно рустикальному суспільстві Речі Посполитої тих „іншостей" не було доволі багато, тому обрядові відмінності служили чи не головним маркером належности в опозиції „свій/чужий". Особливо це помітно у становому суспільстві, де „іншість" опонента зручно було використати для захоплення чужого майна чи утвердження власної позиції на відповідному щаблі суспільної драбини.

Тут варто ближче приглянутися до учасників конфесійних суперечок, конверсій, прихильників чи противників церковного єднання, а також тих, хто не з власної волі був втягнений у ці процеси. Хто вони? Окрім „професійних" церковників – єпископів, священників і чорного духовенства, членів церковних братств, це насамперед більші землевласники, усілякого ґатунку шляхта – дрібна і найдрібніша, міщани, організації ремісників тощо. Селяни у цьому переліку з'являються здебільшого лише при ілюстрації найбільш драстичних випадків, згадуваних в історичних документах, коли йшлося про руйнування православних (і уніятських) храмів, їх профанацію чи насильне перетворення православної церкви на римо-католицький костел (Петро Камінський, „В обороні Потієвої Унії"…, 1685).

Боротьба на літературній ниві

Полемічній літературі присвячена не одна наукова публікація, оскільки вона служить багатим джерелом історичних відомостей, часто висловлених у не зовсім конвенційний спосіб. Стиль полемічної літератури спонукає сприймати з обережністю арґументи опонентів, але, з іншого боку, маємо можливість виявити деякі

факти, на які у традиційних історичних хроніках не звертали особливої уваги або висвітлювали їх тенденційно.

Оскільки більшість читачів були не надто обізнані з богословськими тонкощами міжконфесійних суперечок, то її автори в основному експлуатували теми обрядовости, персонального благочестя чи моралі опонентів.

Існувала ціла низка дражливих обрядових елементів, які опоненти використовували, щоб дошкулити іншовірцям чи представникам іншого обряду власної Церкви. Особливо у цій царині старався відомий полеміст, ренеґат з православ'я, а згодом і від унійної Церкви, Касіян Сакович (1578-1647). У своєму творі „Epanorthosis albo Perspektywa…“ (Краків 1642), автор так дошкульно висміював деякі особливості східнього обряду, що дочекався не менш дошкульної відповіді у творі „Lithos albo Kamień…“ (Київ 1644), виданому при тодішньому православному Митрополитові Петрові Могилі. Видавці цього твору не цуралися вживати деяких гострих окреслень ad personam, відповідаючи на знущальний пасквіль Саковича, якому в дитинстві, через недогляд домашніх, свиня відкусила одне вухо:

...Dayże pokój już Rusi, pokić stanie ducha,
Kassianie: bo zbędziesz i drugiego ucha...
Przystoyniey [...] tobie o świniach
diszkutować, ktoreś ucho ziadły,
niżeli nowe formy sakramentom stanowić.

Календарні суперечки

Після запровадження 1582 року у латинській Церкві григоріянського літочислення календарне питання одразу стало ще одним „каменем спотикання” у суперечках, оскільки воно було однією з основних ознак належности до того чи того обряду. Намагання римо-католицьких єпископів примусово переводити східніх християн на новий календар, звісно, не мали успіху, зате налаштували вороже усі прошарки руського суспільства: серед переважаючого сільського населення річний цикл празників і пам'ятних днів мав

ключове значення, століттями до нього були прив'язані не тільки усі господарські роботи в полі, а навіть укладання подруж тощо.

Календарна тема потрапила і в перелік застережень православних єрархів, які вони виклали в „артикулах" при укладенні Берестейської унії. Не оминув її своєю увагою і Касіян Сакович, присвятивши календареві свій твір „Okulary kalendazowi staremu" (Краків 1644).

Основна проблема міжконфесійних стосунків полягала у тому, що відбувалися взаємні захоплення і профанація храмів між православними та уніятами, латинники також не гребували захоплювати не тільки православні, а й уніятські церкви.

Закиди латинників у полеміці стосувалися вірогідности православної/уніятської Церкви як такої, дійсности святих таїнств, лунали звинувачення у догматичних помилках (filioque). Проте найчастіше критиці піддавався обряд – чужий і незрозумілий, а тому „неправильний". Контекст міжобрядової нетерпимости, у якому довелося співіснувати опонентам, зводив нанівець саму ідею церковної єдності як безальтернативної мети Христового заклику Ut unum sint… (Щоб усі були одно) (Йо 17, 21).

Повоєнна руїна унійної Церкви

Ювілей 350-ліття Берестейської унії у 1946 році, за іронією долі, став початком періоду, який найкраще показав, чим була унія для українців. Це „оцінила" сталінська система, яка одразу після смерти Митрополита Андрія Шептицького заходилася руками Московського патріярхату цілковито ліквідовувати УГКЦ.

„…Собор постановив відкинути постанови берестейського Собору з 1596 року, зліквідувати унію, відірватись від Ватикану і повернутись до нашої батьківської святої православної віри і Руської Православної Церкви" (Діяння Собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946 року у Львові).

Групку заляканих колишніх греко-католицьких священників-відступників, без жодного єпископа (хто з останніх не був убитий, на той час уже перебував за ґратами), змусили підписати перехід на московське православ'я взамін за особисту свободу і можливість продовжувати душпастирство вже у Московській Церкві.

Попри ліквідацію структур і заборону діяльності, Греко-Католицька Церква змогла пережити період гонінь саме завдяки тій формації духовенства і вірних, яка стала можливою завдяки далекій Берестейській унії.

Замість епілогу

На завершення, мабуть, варто задуматися, який балянс маємо нині, за які „гріхи" творців Берестейської унії покутуємо і які корисні плоди пожинаємо? Без сумніву, попри різнополюсні очікування від цього кроку, у кінцевому результаті для українців підсумок виявився позитивним, чи то в національному, чи то у релігійному пляні, хоч уніяти і далі залишаються неґативним подразником для сил, для яких релігія становить елемент політики, ідеології, пропаґанди, інструмент для досягнення певної мети, яка зазвичай суттєво розминається з ціллю і постулятами християнства, незалежно від його конфесійної шати.

Основні наслідки Берестейської унії, які хоч і забарилися на кілька століть, перевершили сподівання тих осіб і середовищ, які її ініціювали. Українська Церква у сопричасті з Римом змогла уникнути долі тієї своєї частини, яка, не прийнявши унії 1596 року, була у кінці XVII ст. поглинена Московською Церквою з її згубним зрощенням з державним деспотизмом. Попри латинізацію обряду і вплив західнього богослов'я, уніятам вдалося зберегти свою окремішність, і навіть після руїни 1946 року Московська Церква не сміла безоглядно насаджувати у Галичині свій „синодальний" обряд, а поблажливо дозволяла колишнім уніятам залишатися при більшості звичних практик.

Звісно, не обійшлося і без розчарувань, як в перші століття по Берестейській унії, так і пізніше. Українським греко-католицьким єпископам до поділу Польщі не вдалося потрапити до Сенату, попри значимість їхньої Церкви, яка налічувала мільйони вірних. Ніколи греко-католицьке духовенство не тішилося і тими привілеями, які мало духовенство латинське. В умовах вищости латинського обряду над східнім годі було сподіватися рівности, оскільки повноцінними католиками (попри офіційні декларації) вважали саме римо-католиків (praestantia ritus latinis).

Творення нової ідентичности – це боротьба майбутнього з уже існуючим, а форми і зміст першого сучасникам до кінця уявити складно. Тепер, коли від Берестейської унії нас відділяє 425 років, можемо робити певні підсумки, хоч процес творення унійної ідентичности не припинився, а навпаки – дістав нові імпульси. Унійна Церква, після десятиліть заборон і переслідувань, мусить знову відповідати на виклики сучасности у цьому дуже мінливому світі.

Про автора:
Тарас Шманько - випускник Люблінського Католицького Університету, доктор теології, головний богословський редактор Видавництва „Свічадо" (Львів).

Василь РОМАНЮК

РИЗЬКИЙ ДОГОВІР 1921 РОКУ. НІБИТО МИРНИЙ…

Директорія Симона Петлюри, цей останній етап існування незалежної Української держави, була безсила боротися з радянськими військами, з плинними настроями повстанських отаманів, з антиукраїнською аґітацією. Вона мала мізерну реґулярну армію, меншу, ніж мав гетьманський уряд. Головними частинами її були: Запорізька дивізія з отаманом Петром Болбочаном на чолі (якому не довіряв Петлюра) і Стрілецька дивізія, а згодом корпус Січових Стрільців, на чолі з полковником Є. Коновальцем. Це військове з'єднання було найбільш дисципліноване й національно свідоме. Крім того, було кілька полків, які залишилися від попередньої доби. Загальною вадою всіх військ УНР був брак кваліфікованих, досвідчених старшин. Це були або колишні старшини російської чи австрійської армій, малосвідомі з національного погляду, або національно свідомі підстаршини, фельдфебелі, а іноді просто „добровільці“, піднесені до старшинської ранґи. Вони часто не мали ні спеціяльної, ні навіть загальної середньої освіти. Багато закидів

висловлювали проти того, що пост Головного Отамана займав Симон Петлюра, цивільна людина.

На початку 1920 року Польща окупувала Лемківщину, Посяння, Холмщину, Підляшшя (з 1918 року), Західню Волинь (з травня 1919 року), всю Галичина (з липня 1919 року). У Польщі не було однодумного ставлення до питання Української держави: соціялісти та деякі партії центру ставилися до Української держави прихильно, побоюючись відродження російського імперіялізму, але більша частина польського суспільства, зокрема Націонал-Демократична партія, ставилися до України вороже; вони вважали, що краще мати справу з Росією, ніж з незалежною Україною.

В таких загальних умовах укладено договір між Дипломатичною Місією УНР в Польщі і польським урядом. Був це час, коли українська армія поверталася з Зимового походу, і їй загрожувало інтернування. З другого боку — Польща готувалася до збройної боротьби з Москвою. Договір підписали: Андрій Лівицький, голова Дипломатичної Місії УНР в Польщі, міністер закордонних справ Директорії та міністер закордонних справ Польщі Ян Домбський.

Головні пункти Варшавського договору були такі:

1) Польський уряд визнавав право Української Народної Республіки на незалежне існування на території в межах, які будуть означені договорами УНР з сусідами; Польща визнавала Директорію та Головного Отамана С. Петлюру за найвищу владу УНР.

2) Кордони між УНР та Польщею встановлювалося вздовж р. Збруча, а далі — кордоном між Австро-Угорщиною та Росією; далі — східнім адміністративним кордоном Рівенського повіту на річці Прип'ять до її гирла. Докладний опис кордонів повинна булазробити спеціяльна українсько-польська комісія.

3) Польща визнає за УНР територію до кордонів 1772 року.

4) Польський уряд зобов'язується не укладати жадних міжнародних угод, шкідливих для УНР. Те саме зобов'язується УНР.

5) Національно-культурні права забезпечуються для обох національностей.

6) Аґрарна реформа в Україні буде розв'язана конституційно.

7) Укладається військова конвенція.

8) Угода залишається таємною і не може бути опублікована без згоди обох сторін.

9) Угода вступає в силу негайно по її підписанні.

Такий, в стислому вигляді, зміст цього договору, який чомусь „таємно“ уклали представники Польщі та Дипломатичної місії УНР. Договір цей не був опублікований і таки залишався таємним. Тільки в 1926 році його текст розшукав в архіві професор Сергій Шелухин. Як таємний, цей договір не був ратифікований.

Таким чином, Польща визнавала за Україною право на незалежність, але за це діставала Східню Галичину, Західню Волинь, Холмщину, Підляшшя, Полісся. Згідно з військовою конвенцією 24 квітня 1920 року, Польща мала велику перевагу: воєнні дії мали відбуватися тільки під польським командуванням; економічне життя було підпорядковане Польщі; мала бути спільна валюта; залізниці — підпорядковані польському управлінню. Український уряд зобов'язувався постачати польському військові харчування, коней, волів тощо. Варшавський договір викликав велике незадоволення, особливо в Галичині. Він перекреслював всю боротьбу Галичини за незалежність і передав її під владу Польщі.

Уряд Директорії та армія, що поверталася з Зимового походу, були тяжко вражені цим договором. Укладений він був не урядом, а Дипломатичною Місією, яку очолював А. Лівицький, і уряд був поставлений перед доконаним фактом. Петлюра знав про цей договір.

Варшавський договір був прийнятий різними шарами українського громадянства як велике нещастя. У неґативному ставленні до нього об'єдналися члени різних угруповань, партій. Соціялістичний уряд, з І. Мазепою на чолі, в березні 1920 року подався на димісію, але тільки в кінці травня 1920 року зформовано новий кабінет, на чолі якого став В. Прокопович (соціял-федераліст), до складу цього кабінету ввійшли: як заступник його — А. Лівицький (соціял-демократ); як міністр закордонних справ — А. Ніковський, міністр внутрішніх справ — О. Саліковський, земельних — І. Мазепа, фінансів —-Х. Барановський, ісповідань — І. Огієнко, військових справ — В. Сальський, шляхів — С. Тимошенко, господарства — Є. Архипенко, освіти — І. Холодний, здоров'я — поляк С. Стемповський. Від різних груп надходили протести. Особливе незадоволення викликала постать Стемповського, поляка.

Наприкінці травня 1920 року в Празі відбулася конференція есерів, в якій взяли участь: М. Грушевський. О. Жуковський, М. Шаповал та інші поважні представники еміграції. Вони оголосили

Варшавський договір неправним, незаконним. Українські комуністи почали виявляти прагнення примиритися з більшовиками. В. Винниченко виїхав в Україну, щоб переконати більшовицький уряд створити радянську самостійну Україну, але не мав успіху і повернувся за кордон. Голова Всеукраїнського Трудового Комітету С. Вітик звернувся до Москви з декларяцією, в якій заявляв, що Варшавський договір укладений незаконно, і пропонував розпочати мирові переговори з урядом УНР. Звичайно, відповіді він не одержав.

Варшавський договір викликав дуже неґативне враження в Галичині, охопленої настроєм безнадійности. Галицькі громадські діячі вважали, що дальша війна з більшовиками неможлива. Ціла Херсонська дивізія, що складалася переважно з галичан, у кінці серпня 1920 року покинули Галицький фронт і під командою генерала Кравса та полковника Вольфа перейшла до Чехії, де була інтернована спочатку в Ліберці, а потім у Йозефові.

На основі військової конвенції, зв'язаної з Варшавським договором, у травні 1920 року почався спільний похід на Україну об'єднаних військ Польщі та УНР. Використати частини УГА, які перейшли були на сторону поляків і були інтерновані, польський уряд не погодився. У поході брали участь дві дивізії УНР: одна під командою полковника Удовиченка йшла на Білорусь, друга під командою полковника Безручка йшла на Київ. Крім того в поході брала участь військова група, яка повернулася з Зимового походу. Українські війська були підпорядковані польському командуванню. За договором під час походу мало бути зформовано ще чотири українські дивізії, але поляки не дали на це дозволу.

Увесь шлях польської і української армій по Україні відзначався брутальністю поляків, реквізиціями та грабунками населення. 7-го травня 1920 року польсько-українська армія вступила до Києва: більшовики здали його без бою.

Прибувши до Києва, поляки заарештували і вивезли чимало людей, серед них кількох старих православних священиків (протоєреїв — С. Трегубова, Н. Ґроссу та інших); арештували їх під час Богослужби, у вівтарі. Це викликало обурення серед населення. Перебування польської і української армій в Києві було недовгим: більшовики скупчили значні сили, а з Кавказу викликали армію Будьонного, яка зайшла в запілля українцям та полякам. Поляки

поспішно залишили Київ, побоюючись бути відрізаними від Польщі. Перед відходом вони розстріляли деяких арештованих, підпалили і вибухівкою знищили багато будинків, серед них – будинок колишнього губернатора, де знаходився архів. Зірвали мости на Дніпрі, в тому числі славетний Ланцюговий міст.

Польські частини відійшли за Збруч, а українські ще протягом місяця вели бої з більшовицькими військами. З початку липня 1920 року почали ширитися чутки, що Англія пропонує своє посередництво для замирення Польщі з радянською Росією. З початку серпня Польща розпочала мирові переговори з Москвою.

В таких умовах — невдач на фронті та перспективи замирення — в уряді УНР виникла ідея знайти спільників в антибільшовицьких організаціях еміграції з російською армією генерала Перемикіна, донськими козаками під проводом осавула Яковлева, Російським Політичним Комітетом під проводом Б. Савінкова, та генералом Вранґелем в Криму.

Тим часом більшовицька армія наступала на захід — на Замостя-Варшаву, але наприкінці серпня наступ більшовиків на Замостя відбито, а після того розгромлено їх під Варшавою. Ця перемога, яку називали поляки „Чудом над Віслою“, врятувала Варшаву і була в значній мірі наслідком участи українських сил. Ця перемога дала можливість почати польсько-українським силам наступ на південному фронті: частини військ перейшли Дністер, розбили більшовицьку армію й заволоділи лівим берегом Збруча. Протягом наступного місяця ці частини просувалися все далі на схід. На північному крилі української армії разом з українцями виступали російські протибільшовицькі частини генерала Перемикша та донські козаки під командою Яковлева. Разом в армії УНР було коло 23 тисч вояків, а в російських та козацьких частинах — 5000, разом 28 тис.

Та коли в боротьбі з більшовиками українська армія напружувала всі свої сили, Польща вола переговори з Москвою. 18 жовтня 1920 року укладено перемир'я. Українська армія опинилася в дуже тяжкому становищі: її північний фронт був відкритий для совєтської армії.

3 липня 1920 року Польща розпочала таємні мирові переговори з совєтським урядом. Представники двох держав з'їхалися в Ризі для прелімінарних переговорів. Становище Директорії, без учас-

ти якої вони велися, погіршувало те, що Антанта твердо стояла на становищі: України нема, а є лише „південь Росії". Франція — настрашена успіхами більшовиків у Польщі та в Криму — хотіла допомогти Польщі за рахунок України. Коли голова Дипломатичної Місії у Варшаві А. Лівицький одержав відомості про переговори Польщі з Москвою, він через міністра закордонних справ у Москві запропонував теж розпочати з нею мирові переговори, але совєтський комісар закордонних справ Чичерін відповів, що існує тільки „Незалежна Українська Совєтська Республіка", яка бере участь в ризьких переговорах на боці Москви. Ця відповідь радянського комісара закордонних справ показала, які наслідки для України матимуть переговори в Ризі.

Не зважаючи на відповідь Чичеріна, уряд УНР делеґував до Риги для участи в дипломатичних переговорах проф. С. Шелухина. Його поінформовано в Дипломатичній Місії у Варшаві, що нібито поляки не визнають совєтського українського уряду. Але виявилося, що ця інформація була неправдива: Польща визнала совєтський уряд в Україні — і представництва УНР не було на Ризькій конференції.

До Риги виїздила також делеґація від ЗУНР у складі: К. Левицького, О. Назарука, Е. Брайтера і Л. Мишуги. Вона вислала конференції протест проти трактування питання Галичини, як внутрішнього питання Польщі, і протест проти мирового договору щодо Східньої Галичини Цю делегацію теж не допущено до участи в конференції.

12 жовтня 1920 року польський і радянський уряди підписали прелімінарний договір, в якому зазначені були кордони між Україною та Польщею річкою Збручем, далі Волинню через Остріг до впаду Горині в Прип`ять Совєтську Україну представляли — Йоффе та Мануїльський. На три тижні (з 19 жовтня до 9 листопада) встановлено було перемир'я.

Совєтський уряд використав перемир'я для підготування наступу по всьому фронту. 10 листопада більшовицька кіннота прорвала український фронт біля Могилева і змусила українську армію, після тяжких боїв відступити за Збруч. 16 листопада була розбита в Криму армія Врангеля. Українська армія була інтернована в польських таборах. На цьому закінчилася регулярна визвольна боротьба за волю України.

18 березня 1921 року в Ризі підписано мировий договір між Польщею та совєтською Росією. Польща визнала Українську Совєтську Соціалістичну Республіку. Правобережна Україна була поділена. Холмщина, Підляшшя, Західня Волинь та Західне Полісся дісталися Польщі, Східня Волинь — радянській Роси. Доля Галичини не була вирішена. 1923 року Конференція Амбасадорів у Парижі ухвалила прилучити Галичину до Польщі з умовою надання їй автономних прав.

У Ризькому договорі зазначено заборону перебувати на території Польщі антибільшовицьким організаціям. Таким чином, Директорія, уряд УНР і всі їх організації втратили право леґального існування в Польщі. Далі вони вели свою діяльність нелеґально. Так з 1921 року зліквідовано незалежну Україну. Всі частини опинилися під різними окупаціями: з 1918 року Буковина — під румунською окупацією, з 1919 року Закарпаття — під чеською, з 1921 року Наддніпрянська Україна — під російсько-совєтською та польською, з 1923 року Галичина — під польською.

Ризький договір закінчив героїчну добу Визвольних Змагань, боротьби за волю України за державу, за національні права. Ця боротьба охопила тільки чотири роки (1917-1921), але ці роки виорали глибоку межу між попередніми та наступними роками. Вони піднесли національну свідомість народу, скріпили соборність, прагнення державности, бажання мати в своїй хаті свою правду і волю". Дуже багато крови пролив український народ, сотні тисяч жертв кращих своїх синів приніс він, щоб здійснити мрії свободи. Оточений ворогами він не мав підтримки, не мав спільника в цій титанічній боротьбі. Але до останньої можливості не піддавався.

Боротьба за визволення України внесла в історію не тільки України, але й в історію Европи нове: це — велика участь жінок в регулярній армії. Жінки йшли на боротьбу звичайними вояками, медичними сестрами, зв`язковими, разом з чоловіками переносили холод і голод, далекі переходи, ночівлю проти неба, рани, хвороби. Смерть загрожували їм на кожному кроці. Але все це не лякало жінок. Чимало з них піднеслося до старшинських ранг і вписали своє ім`я в список героїв. Ця участь жінок свідчить, якою великою народною справою була Визвольна Війна.

Закінчення реґулярної війни не означало капітуляції перед численно сильнішим ворогом, багато років тривала внутрішня

боротьба, не припинялися повстання, які охоплювали всю Україну. Лише у 1924 році були розгромлені останні повстанські загони. Але й тоді не придушено України – безперервні арешти та судові процеси, розстріли, заслання, концтабори, штучний голод 1932-1933 років — були завершенням Визвольних Змагань. А десятки тисяч людей, з любови до Батьківщини, до волі, покидали рідні землі, прирікаючи себе на безпритульне існування, на шукання гіркого хліба вигнання, на безправне існування „бездержавних“ мандрівників.

Історія України переходить до нового етапу. З часу Ризького договору починається історія під владою окупантів, історія боротьби за своє національне „я“, за свою національну культуру й свободу. З другого боку — починається історія української еміґрації, окремих осередків українського народу в Европі, Америці, Австралії, Азії, і тих місцях, куди заганяла доля цих „переміщених осіб“, як назвали еміґрантів після Другої світової війни. Доля всіх цих частин українського народу — і під чужинецькою окупацією, і в різних країнах розселення — складалася по-різному, але залишалася спільною і спільними залишались національна свідомість і прагнення мати свою державу.

Історія України дає багато прикладів, коли здавалося, що вже вона остаточно переможена, знищена, що її „немає й не буде“, — але минає час, і вона виходить знову на історичний кін, оновлена й жива.

Ігор МЕЛЬНИК

АТЕНТАТ НА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО

100 років тому на львівському Ринку було вчинено замах на очільника Польщі Юзефа Пілсудського.

„Пізнім вечером у неділю дня 25 вересня 1921 року рознеслася по Львові вістка, що виконано атентат на начальника польської держави, маршала Йосипа Пілсудского, і львівського воєводу Ґрабовского. Того ж вечора телеграфічні дроти рознесли цю вістку по широкому світі і в короткому часі стала вона політичною сенсацією, що довго не сходила зо сторінок крайової і світової преси“. Книш З. „Атентат Степана Федака у Львові“// „Початки УВО у Львові“. – Торонто, 1963.

Пілсудській не любив Галичини, хоча йому доводилося кілька років жити у Львові, щоб уникнути російської тюрми. Він віддавав перевагу Литві та Білорусі (своїй батьківщині), але мусив приїздити до Львова.

22 листопада 1920 року Начальник Речі Посполитої маршал Юзеф Пілсудський нагородив Львів орденом „Virtuti Militari“, ґ

особисто прикріпив його до міського герба під час урочистостей перед пам'ятником Міцкевичеві.

Через десять місяців, у неділю 25 вересня 1921 року, Ю. Пілсудський приїхав до Львова на відкриття міжнародного ярмарку „Східні Торги", з офіційною візитою. На головному залізничному двірці його зустріли представники влади на чолі з львівським воєводою Казимиром Ґрабовським. Спочатку Пілсудський з почтом вирушили до Катедрального костьолу Вознесіння Пресвятої Богородиці, де відбулося святкове Богослужіння. О 12 годині Пілсудський разом з Ґрабовським, послами Сойму, урядовцями, промисловцями, гостями з чужоземних держав поїхов до Стрийського парку на відкриття „Східніх Торгів". Того дня о 17 годині відбулося теж урочисте відкриття та посвячення нового гербу міста у ратуші. Після цього президент міста Юзеф Нойман влаштував у ратуші святковий банкет на честь Пілсудського, а тисячі львів'ян залишалися на Ринку, щоб ще раз побачити й привітати маршалка.

Близько 21 години Пілсудський і львівський воєвода Ґрабовський вийшли з ратуші й зайняли місця в автомобілі. У цей момент 22-річний член Української Військової Організації (УВО), колишній старшина Української Глицької Армії, студент Українського (таємного) університету у Львові Степан-Ярослав Федак (псевдо „Смок") вистрілив у них кілька разів з револьвера. Натовп кинувся чинити самосуд над Федаком, хоч перед тим він сам поранив себе, намагаючись здійснити самогубство.

У Пілсудського Федак не влучив, а його постріли завдали два поранення воєводі Ґрабовському – у праве плече й ліву руку. Ю.Пілсудський залишився неушкодженим і продовжив програму візити – побував на виставі в театрі та о 23-ій годині виїхав зі Львова.

За свідченнями самого Федака, поданими у книзі „Початки УВО в Галичині", що вийшла в Торонто 1963 року під редакцією Зиновія Книша, „час минав, люди збиралися, тлумилися і мене все витискали і в короткому часі відтиснули мене далеко назад від мого першого ряду, що його зайняв я спочатку… Нарешті над'їхало авто, в якому сидів Пілсудський і львівський воєвода. Я був уже в вельми лихій позиції до стрілу і мусів стріляти понад голови публіки в напрямкові авта. Після першого стрілу я бачив, як Пілсудський зсунувся зо свого сидження. Це мене здезорієнтувало, бо в

цьому менті я припускав, що поцілив в Пілсудського. Все одне я ще стрілив два рази, та не міг уже потрапити в Пілсудського, бо він зсунувся нижче, а мені стріляти понад голови було дуже тяжко. Таким способом Пілсудський врятувався від смерти".

Того ж вечора польська поліція розпочала масові арешти та обшуки в осіб, які могли бути причетними до замаху. Серед них опинилися й відомі українські діячі, зокрема, голова Товариства „Просвіти" професор Михайло Грушевський, ректор Українського таємного університету професор Василь Щурат, адвокат Лев Ганкевич, голова Українського Горожанського Комітету Стефан Федак – батько Степана-Ярослава.

Судова справа Федака набула широкого розголосу у пресі – місцевій і закордонній. Оскаржених захищали десятки відомих адвокатів, які побудували свою тактику на тому, що С.Я.Федак нібито здійснював замах на воєводу Ґрабовського, який вособлював зловживання польської окупаційної влади в Галичині. І щоб привернути увагу до цієї антиукраїнської політики замах нібито мав стати акцією протесту на очах самого маршала Пілсудського.

Як згадував один з друзів атеентатника Франц Осип Штик, „не можу сказати, щоб серед галицьких українців, а зокрема серед колишніх військовиків, була якась спеціяльна ненависть до Пілсудського. Безперечно, вважали ми його нашим ворогом, як кожного поляка, до того ж він був Головою польської держави, що окупувала Галичину. Але з ним ми не мали багато до діла, зате місцеві польські кацики, від звичайного поліциста внизу аж до воєводи вгорі, давалися нам взнаки кожного дня і на кожному кроці, і ненависть супроти них справді була вибухова" (Штик Ф. „В перших роках УВО у Львові" // „Початки УВО у Львові". – Торонто, 1963).

Польська влада нібито й погодилася з такими арґументами, бо справа належання Східньої Галичини до Польщі тоді ще не була остаточно вирішена західніми державами, і їй не хотілося виглядати в ролі „жорстокого окупанта". Тому 18 листопада 1922 року суд виніс поміркований вирок: С.Я.Федака було позбавлено волі на шість років, інших підсудних звільнили. Після апеляцій захисту Федака звільнили з в'язниці 12 серпня 1924 року. Крім того, засудили інших членів УВО: Дмитра Палієва, Михайла Матчака, Євгена Зиблікевича, Петра Яремійчука на 2,5 року в'язниці, а Франца Штика – на 1 рік.

Натомість серед українських націоналістів ніхто не сумнівався у меті замаху. Журналіст і діяч ОУН Володимир Мартинець писав: „Мені ні разу навіть на думку не впало запитатися його або полк. Коновальця, чи справді він, Федак, а точніше УВО, не мала заміру застрелити Пілсудського. Не впало на думку просто тому, що для мене – подібно як і для кожного, – було очевидне, що йшлося саме про Пілсудського як про начальника польської держави, а не про львівського воєводу, якого можна було стріляти кожного дня, а не вибирати для нього аж відвідини начальника польської держави“ (Мартинець В., „Українське підпілля; Від УВО до ОУН“ – 1949. – С. 26).

Деякі додаткові відомості:

„Степан Федак – старший син д-ра Степана Федака, директора „Дністра". Уродився 1900 року. Маючи 14 літ, вступив 1915 року в ряди Українських Січових Стрільців і брав участь у боях у світовій війні, зокрема в бою під Конюхами. 1917 року дістався до Військової Академії. На вістку про листопадовий переворот 1918 року зразу повернувся з Військової Академії, як молоденький поручник, і взяв участь у перших боях Української Галицької Армії, в рядах 7-ої Бриґади. Під час першого відступу української Галицької Армії, в маю 1919 року виконав славний кавалерійський рейд, похвально записаний у звідомленні Начальної Команди. По переході УГА за Збруч був у перших боях проти большевиків тяжко ранений. Видужавши, захворів у нещасній осени 1919 року на тиф. По розгромі української Галицької Армії вернувся у Львів, де підготовлявся до технічних студій“. („Український Вістник“, Львів, ч. 197, середа, 28 вересня 1921).

Після ув’язнення Степан Федак виїхав на еміґрацію, жив у Франції та Німеччині. Пізніше повернувся до Галичини, працював на молочарні. У 1943-му став офіцером 14-ої ґренадерської дивізії СС „Галичина“. Пропав безвісти у 1945 році на території Німеччини.

Інститут національної пам'яті

ЧОРНОБИЛЬ – НАСЛІДОК ПАНУВАННЯ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ

26 квітня минає 35 років від Чорнобильської катастрофи.

Це день найбільшої в історії людства техногенної катастрофи. Під час експерименту на 4-му реакторі Чорнобильської атомної електростанції сталися два вибухи. В атмосферу Землі вирвалась хмара радіоактивного пилу. Вітер поніс на північний захід небезпечні радіоактивні ізотопи, які осідали на землю, проникали у воду. За числом потерпілих від аварії Україна займає перше місце серед колишніх республік Совєтського Союзу. На долю Білорусі припало близько 60 відс. шкідливих викидів. Потужний циклон проніс радіоактивні речовини понад територіями Литви, Латвії, Польщі, Швеції, Норвегії, Австрії, Фінляндії, Великої Британії, а пізніше — Німеччини, Нідерляндів, Бельгії.

Про відповідальність комуністичного режиму

Наслідки цього лиха все ще залишаються предметом обговорення світової наукової спільноти. За визначенням Світової організації охорони здоров'я, Чорнобильська катастрофа віднесена до аварій ядерних об'єктів найвищого рівня. Історики ж наголошують на політичній відповідальності комуністичного режиму, який заради ідеологічних інтересів поставив під загрозу життя і здоров'я мільйонів громадян. Через недосконалість конструкції, порушення технології будівництва, використання неякісних будівельних матеріялів, численні міні-катастрофи подібна техногенна катастрофа в СРСР не могла не статися. Злочинні дії влади щодо приховування інформації з одного боку поглибили непоправні неґативні наслідки аварії, а з іншого — спричинили активізацію національно-демократичного руху, що в кінцевому підсумку привело до розпаду СРСР.

Приховування інформації владою спричинило активний екологічний і національно-демократичний рух. За екологічними наслідками аварія переросла у пянетарну катастрофу: радіоактивним цезієм було забруднено три чверті території Европи. На той час оновлене керівництво Совєтського Союзу проголосило „перебудову" – гласність і відкритість. Однак, надзвичайна ситуація на ЧАЕС засвідчила фальшивість гасел. Розуміючи, що екологічна катастрофа такого маштабу матиме неґативні наслідки для комуністичного режиму, керівництво СРСР обрало курс на її замовчування. Уся інформація про Чорнобильську катастрофу одразу опинилася під ідеологічним контролем компартії і КҐБ. Чорнобильська трагедія засвідчила неготовність державної верхівки підпорядкувати політичні інтереси гуманістичним цінностям життя і здоров'я людей. Щоб показати, буцімто ніякої небезпеки радіації немає, партійне керівництво навіть не скасувало першотравневу демонстрацію. На Хрещатик за п'ять днів після аварії вивели сотні тисяч людей, в тому числі школярів. Наступного дня всі газети рясніли парадними повідомленнями. Тим часом на вкрай обережні поради від міністра охорони здоров'я щодо заходів безпеки спромоглися аж 9 травня!

Як Чорнобиль вплинув на розпад СРСР?

Чорнобильська катастрофа стала одним з прискорювачів розпаду СРСР, тією останньою краплею, що переповнила чашу людського терпіння. Приховування владою правди про факт катастрофи та її наслідки, брак інформації про заходи безпеки і недостатня допомога потерпілим похитнули віру в цінності комуністичної ідеї навіть у найбільш лояльних її прихильників. Крім того, спроби Москви приховати правду про катастрофу та її наслідки посилили опозиційний національно-демократичний рух в Україні, до його учасників долучилися екологи — активісти боротьби проти забруднення навколишнього середовища.

У багатьох реґіонах України люди почали виходити на акції протесту проти будівництва нових і експлуатації старих атомних електростанцій, відповідні публікації в пресі.

Перші громадські організації формувалися саме навколо теми аварії на Чорнобильській АЕС. Незабаром організації „Зелений світ“ та Союз„Чорнобиль“ перетворилися в політичну силу.

Регіонами України прокотилися акції протесту проти будівництва нових і експлуатації старих атомних електростанцій. Участь у них взяли тисячі людей. Хоч як протидіяв КҐБ, 26 квітня 1988 року в Києві відбулася перша несанкціонована масова акція під гаслами — „Геть АЕС з України!“, „За без’ядерну Україну!“, „Не хочемо мертвих зон!“, „АЕС — на референдум!“, „Промисловість, землю, воду — під екологічний контроль!“, „Кожному — персональний дозиметр!“. А вже невдовзі імперія, побудована на брехні, впала.

Чорнобиль також остаточно підірвав економічні підвалини Совєтського Союзу.

Українська діяспора після аварії на ЧАЕС виявила високу громадянську позицію та активність у світі. Вона організовувала віча, багатолюдні протести, готувала звернення до урядів західніх держав, збирала матеріяли про трагедію. Закордонний провід Української Головної Визвольної Ради у вересні 1986 року доклав значних зусиль, аби питання Чорнобиля внести на розгляд ООН.

Чорнобильська катастрофа в цифрах і датах

1977 року запустили перший блок Чорнобильської АЕС.

Два роки попрацював четвертий енерґобльок ЧАЕС — на повну потужність його пустили 1984 року. Це був „наймолодший“, і найсучасніший реактор.

Два дні світ нічого не знав про вибух.

30 співробітників АЕС загинули внаслідок вибуху або гострої променевої хвороби протягом кількох місяців з моменту аварії.

500 тис. людей померли від радіації, за оцінками незалежних експертів.

8,5 млн. мешканців України, Білорусі, Росії в найближчі дні після аварії отримали значні дози опромінення.

90, 784 особи було евакуйовано з 81-го населеного пункту України до кінця літа 1986 року.

Понад 600 тис. осіб стали ліквідаторами аварії — боролися з вогнем і розчищали завали.

2,293 українських міст і селищ з населенням приблизно 2,6 мільйона людей було забруднено радіоактивними нуклідами.

200 тис. квадратних кілометрів — на таку територію поширилася дія радіяції. З них 52 тис. квадратних кілометрів — сільськогосподарські землі.

10 днів — з 26 квітня до 6 травня — тривав викид радіяції з пошкодженого реактора – десятки млн. кюрі на добу, після чого знизився у тисячі разів. Фахівці називають цей період активною стадією аварії.

11 тонн ядерного палива було викинуто в атмосферу внаслідок аварії на 4-му енерґобльоці Чорнобильської АЕС.

400 видів тварин, птахів і риб, 1200 видів фльори далі існують в „зоні відчуження“, де через істотне та катастрофічне забруднення повітря, ґрунтів і вод заборонено проживати людям.

Від 26 квітня до жовтня 1986 року Чорнобильська АЕС не працювала. У жовтні 1986-го 1-й і 2-ий енерґобльоки було знову введено в експлуатацію; у грудні 1987 року відновив роботу 3-ій. 4-ий енерґобльок не запрацював.

1991 рік — на 2-му енерґобльоці сталася пожежа, внаслідок якої була заблькована дія цього реактора.

Грудень 1995 року — підписано меморандум між Україною та країнами „Великої сімки“ і Комісією Европейського союзу, відповідно до якого почалося підготування програми повного закриття станції.

15 грудня 2000 року — Чорнобильську атомну електростанцію зупинено повністю.

Вересень 2010-го — закладено фундаменту під новий саркофаг над зруйнованим 4-им енерґобльоком, у квітні 2012-го розпочато будівництво арки, що мала накрити „Укриття“, у жовтні 2011 року на майданчику комплексу „Вектор“ почалося будівництво Централізованого сховища відпрацьованих джерел іонізуючого випромінювання.

29 листопада 2016 року завершено насування арки над 4-им енерґобльоком.

Що ж сталося проти ночі 26 квітня 1986 року?

25 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС мали експериментально зупинити четвертий енерґобльок, щоб вивчити можливості використання інерції турбогенератора в разі втрати електроживлення. Попри те, що технічні обставини не відповідали плянові випробування, його не скасували.

Експеримент почався 26 квітня о 01:23. Ситуація вийшла з-під контролю. О 01:25 з інтервалом у кілька секунд прогриміли два вибухи. Реактор повністю зруйнувався. Спалахнуло понад 30 вогнищ пожежі. Основні погасили через годину, а повністю ліквідували загоряння до 5-ої ранку 26 квітня. Проте пізніше виникла інтенсивна пожежа у центральній залі 4-го бльоку, з якою боролися з використанням вертолітної техніки аж до 10 травня.

На момент аварії в приміщенні 4-го енерґобльоку перебували 17 працівників. Під завалами загинув старший оператор реакторного цеху Валерій Ходемчук. Удень 26 квітня від опромінення помер наладник Володимир Шашенок. 11 працівників одержали дози опромінення. Від променевої хвороби всі вони померли до 20 травня 1986-го в москвовській лікарні № 6. Ще 14 осіб з персоналу станції одержали дози, що спричинили променеву хворобу 3-го та 4-го ступенів.

Наступного дня після аварії урядова комісія ухвалила рішення про негайну зупинку 1-го і 2-го енерґобльоків та евакуацію населення Прип’яті (так званої 10-кілометрової зони).

У повідомленні КҐБ вказується, що станом на 8:00 годину 28 квітня рівень радіації на 3-му і 4-му енерґобльоках становив 1000-

2600 мікрорентген на секунду, а на окремих ділянках міста — 30-160. У цьому місці на документі Володимир Щербицький зробив свою, тепер вже відому, примітку — „Що це позначає?“. Це промовисто свідчить, що навіть найвищі посадові особи до кінця не усвідомлювали небезпеки. На ліквідаційні роботи відразу кинули військовослужбовців. Першими на місце катастрофи прибули кілька десятків вояків і офіцерів полку Цивільної оборони Київського військового округу, з приладами радіяційної розвідки й армійським комплектом дезактивації техніки, мобільний загін хемічних військ та окрема сотня радіяційної та хемічної розвідки. Загалом у ліквідаційних роботах брали участь військові хемічних, авіяційних, інженерних, прикордонних військ, медичні частини Міністерства оборони СРСР, Цивільної оборони (ЦО) та Міністерства внутрішніх сил СРСР. Влітку залучили військових запасу та вільнонайманих.

За неповними даними, участь у ліквідації наслідків брали 600 тис. осіб. Через опромінення багато з них захворіли. Пожежні прибували „з голими руками“, без жодних засобів захисту, без спеціяльних ізолюючих протигазів, через що радіоактивні речовини потрапили в дихальні шляхи. Саме вони зупинили ще одну потенційну катастрофу — водневий вибух. Сумарна активність радіоізотопів, викинутих у повітря після аварії в Чорнобилі, була в 30-40 разів більшою, ніж у Хіросімі. Опромінилися майже 8,5 мільйони людей.

Коли почалася евакуація?

Перше офіційне місцеве повідомлення про аварію на Чорнобильській АЕС з’явилося лише через 36 годин — опівдні 27 квітня на прип’ятському радіо оголосили про „тимчасову евакуацію“ мешканців Прип’яті — найближчого до ЧАЕС міста з населенням близько 50 тисяч осіб.

Місто розділили на п’ять секторів. У кожному призначили відповідальних. Працівники штабу обійшли житлові мешкання. Рекомендували зачиняти вікна, балькони, вимкнути електроприлади, перекрити воду та газ і взяти з собою особисті речі, цінності, документи та продукти харчування на перший час. Інші речі, наприклад, посуд і дитячі іграшки, а також свійських тварин виво-

зити не дозволили. Люди потім згадували, яким трагічним було прощання з домашніми тваринами: котами, собаками…

О 16:30 евакуацію населення з міста закінчили. Вивезли 44,5 тис осіб. У Прип'яті залишилося 5,000 особ – вони були залучені до невідкладних робіт.

Увечері 1 травня вітер з Чорнобиля повернув на Київ. У місті почало стрімко підвищуватися радіяційне тло. Тим не менше, парад відбувся. 2 травня радянське керівництво ухвалило рішення про евакуацію населення з 30-кілометрової зони навколо Чорнобильської атомної станції — на 6-ий день після аварії.

До 6 травня евакуювали понад 115 тисяч людей з 30-кілометрової зони навколо ЧАЕС. Від радіяції ця територія постраждала найбільше. Пізніше її назвали Чорнобильською зоною відчуження, до якої увійшли північ Поліського та Іванківського району Київської области (там розташована електростанція, міста Чорнобиль і Прип'ять), а також частина Житомирської области аж до кордону з Білоруссю. Сотні невеликих селищ, що опинилися в епіцентрі забруднення, зрівняли з землею бульдозерами. Більшість людей виселяли до сусідніх районів Київської области. Для працівників ЧАЕС та їхніх сімей наприкінці 1986 року почали будувати наймолодше місто України — Славутич. Спорудження завершили в рекордно короткі терміни — перші мешканці оселилися в 1987-1988 роках.

Коли з'явилося перше інформаційне повідомлення?

Інформаційна політика в перші тижні після катастрофи посіяла недовіру до влади. Вона, разом з центральною та республіканською пресою, телебаченням зберігали мовчання про аварію, аж доки про неї почали говорити за кордоном і стало зрозумілим, що приховати аварію неможливо.

Отже, перше в СРСР офіційне повідомлення під тиском міжнародної спільноти було зроблено аж 28 квітня. Тоді головна совєтсьла телевізійна програма новин „Врємя" о 21:00 лаконічно повідомила: „На Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія. Пошкоджено один з атомних реакторів. Вживаються заходи щодо ліквідації наслідків аварії. Постраждалим надається до-

помога. Створено урядову комісію". Зрозуміти справжні маштаби трагедії з цього повідомлення було неможливо.

Так само вкрай скупими на подробиці були перші повідомлення українських газет.

Перші поради щодо самозахисту людей від впливу радіації з'явилися в „Правді України" 9 травня. Стаття „Рекомендовані заходи з безпеки" переписувала радіо-інтерв'ю з тодішнім міністром охорони здоров'я Анатолієм Романенком, в якому йшлося: „Головний наш ворог — пил як можливий носій радіоактивних речовин... В останні дні на вулицях та у дворах стало менше дітей, що бавляться. І це правильно. Хоча прямої небезпеки опромінення сьогодні практично немає, бережімо їх у першу чергу від пилу".

Генеральний секретар ЦК КПРС Михайло Ґорбачов озвався щодо аварії на ЧАЕС аж 14 травня! Наступного дня заяву Михайла Горбачова передрукували й українські видання.

Що приховував КГБ?

Будівництво Чорнобильської атомної електростанції розпочалося в травні 1970 року. Від початку будівельних робіт у місті енерґетиків Прип'яті було створено міський відділ Управління КҐБ по місту Києву та Київській області. Поява структурного підрозділу совєтських спецслужб була зумовлена стратегічним статусом новобудови. Об'єкт одразу поставили на особливий контроль радянського керівництва.

Важливо знати, що перші аварії на ЧАЕС сталися ще в 1978–1979 роках, відразу після запуску першого енерґоблоку. Були також витоки радіації у 1982, 1983, 1984 роках. В архіві КҐБ містяться документи про спорудження Чорнобильської атомної електростанції, її пуск у кінці 1970-их років, аварію та ліквідацію її наслідків. Документи доводять, що від самого початку спорудження цієї атомної електростанції було безліч порушень і крадіжок, будівельно-монтажні роботи виконувалися неякісно, технологічна дисципліна порушувалася. Все це врешті-решт призвело до аварії. Тільки від 1983 по 1985 роки на станції сталося п'ять аварій і 63 відмови обладнання. Інформацію про техногенну катастрофу, спричинену вибухом і подальшим руйнуванням 4-го енерґоблоку ЧАЕС, партійно-державним керівництвом СРСР і радянськими

спецслужбами було відразу віднесено до категорії таємної. Звісно, чи не найбільш обізнаною з ситуацією на Чорнобильській АЕС структурою було КҐБ.

У перші дні після аварії керівники КҐБ, нехтуючи необхідністю інформувати населення про екологічні наслідки ядерного лиха, більше переймалося „перевіркою версії про можливий диверсійний намір“, залучивши до оперативних заходів 67 аґентів і 56 довірених осіб.

Багато радянських людей вперше почули про надзвичайну подію з „ворожих голосів“ – з Лондон, Вашінґтону і Мюнхену. 27 квітня, о 23:00 данська лябораторія ядерних досліджень зафіксувала на Чорнобильському атомному реакторі аварію категорії МПА (Максимальна проектна аварія). Тоді ж різке зростання радіаційного фону зареєстрували і в Швеції. Наступного дня шведська влада мала дані про джерело забруднення і звернулася до Москви з вимогою надати пояснення. 29 квітня начальник КҐБ м. Києва та Київської области видав розпорядження щодо „…припинення спільно з партійними та радянськими органами фактів розповсюдження провокаційних та панічних чуток…“.

Уряд СРСР розумів, що населення все одно доведеться інформувати, але мав усі інструменти, аби зробити це маніпулятивно, в дусі тоталітарної держави. Дозовано говорити людям про подію почали з повідомлення Урядової комісії на першому засіданні оперативної групи політбюро ЦК КПРС 29 квітня. На її засіданнях реґулярно розглядали і схвалювали тексти урядових оповіщень для радянської преси й урядів зарубіжних країн.

Для втаємничення маштабів трагедії владна верхівка примушувала Міністерство охорони здоров’я УРСР фальшувати діягнози променевих уражень.

30 червня того ж року КҐБ СРСР спеціяльним документом про захист (читай, засекречування) відомостей про аварію на 4-му енерґобльоці ЧАЕС ввів у дію перелік інформації, яку людям не можна було знати. Йшлося зокрема про справжні причини аварії, характер руйнувань та обсяги ушкоджень устаткування і систем енергоблоку й АЕС, радіяційну ситуацію, фактичний стан активної зони реактора, ступінь враження людей на АЕС разом з відомостями про характер їхньої діяльносиі й особливості аварії, опромінення персоналу станції, ремонтного персоналу залучених

організацій і населення та інше. Незалежна Україна зняла гриф „таємно“ з усіх чорнобильських документів.

Фальсифікація маштабів аварії, незнання, як поводитися, створили передумови для масового переполоху в столиці України. На початку травня кияни кинулися рятувати родини. На зхалізничних станціях, летовищах біля кас утворилися величезні черги, переважно з жінок із дітьми. Найбільше паніка в Києві стала проявлятися 4-5 травня 1986 року.Від міжнародної допомоги уряд СРСР взагалі відмовився. Проте вже в 1987 році звернувся до Міжнародного аґентства з атомної енергії (МАҐАТЕ) щодо експертної оцінки кроків з ліквідації наслідків аварії.

Москва чи Київ: чия відповідальність?

Чорнобильська АЕС підпорядковувалася Москві. Тож центральне керівництво фактично усунуло республіканське від активної участи у подоланні катастрофічної ситуації. Всі рішення приймалися в Москві або погоджувалися з нею.

У другій половині дня 26 квітня створили комісію Ради Міністрів СРСР на чолі з заступником голови Ради Міністрів СРСР Борисом Щербиною, і вона розпочала засідати безпосередньо в зоні катастрофи. Комісія мала оцінити маштаби аварії та визначити першочергові кроки з її ліквідації. Представником від України в її роботі був заступник голови Ради Міністрів республіки Микола Ніколаєв.

29 квітня в Москві сформували Оперативну групу Політбюро ЦК КПРС для координації зусиль у мінімізації аварії. Керував нею голова Ради Міністрів СРСР Микола Рижков. З квітня 1986-го до січня 1988-го група провела 40 засідань.

В Україні Оперативну групу створили 30 квітня 1986 року (керівник — перший заступник голови РМ УРСР Євген Качаловський). Група мала щоранку до 10:00 інформувати ЦК КПУ та Раду Міністрів УРСР про ситуацію на ЧАЕС і хід ліквідації наслідків аварії. 3 травня запрацювала Оперативна група Політбюро ЦК Компартії України (керівник — голова Ради Міністрів УРСР Олександр Ляшко). Документи Оперативної групи Політбюро свідчать, що Кремль усунув від активної участі у подоланні аварійної ситуації безпосередньо на Чорнобильській АЕС керівництво УРСР.

Разом з тим керівництво Української РСР, навіть володіючи інформацією про реальну загрозу для життя і здоров'я людей, беззаперечно виконувало некомпетентні вказівки Москви.

З „Щоденника" Олеся Гончара, том 3:

„29.04.1986. На Чорнобильській атомній вибухнув реактор. Тисячі автобусів погнали до місця катастрофи, не постачивши спецодягом водіїв та лікарів, і вони теж повертаються опромінені... Боже, за віщо ще й це нещастям на наш народ? Після нищення мови, руйнування пам'яток культури (в Чернігові, Житомирі) ще й на дітей України оця чорнобильська Хіросіма...

Місто охоплене тривогою, лікарні, кажуть, переповнені, а по радіо ще й ні слова інформації — бодрячевська музика та веселенькі пісні... Невже знову, як і після куренівської трагедії, ніхто не понесе відповідальности? З приводу „Чорного яру", виявляється, було висловлено дуже гостре невдоволення: навіщо, мовляв, авторові треба було нагадувати давно забуте? А для того й треба було, щоб щось подібне не повторилось...

30.04.1986. Як тепер виявляється, питання стояло навіть про евакуацію Києва. Але сама природа пощадила киян, погнавши хмару в протилежний від Києва бік, Невдовзі радіоактивна хмара вже опинилась над Скандинавією, зависла над Польщею, стривожила Данію... Весь світ зараз трубить про „ядерну катастрофу В Україні". Чи будуть зроблені належні висновки? Відчутна тенденція применшити розміри трагедії, якась Ковшова (депутатка) вже цвіркоче з телевізора „о пріподнятом настроєніі».

01.05.1986. Початок кінця.

Прелюдія кінецьсвіття. Так зараз сприймається Чорнобиль...

На Хрещатику парад, бадьорі виклики гасел, всі вдають, ніби нічого й не сталося. А команди людей у скафандрах, схожих на марсіан, заносять і заносять до лікарень потерпілих.

06.05.1986. Вчора виступав переляканий міністр здоровоохорони, давав нарешті населенню поради. П'ять днів мусило зійти після катастрофи, щоб тільки зараз міністер спромігся на мудру пораду: кидати взуття за порогом і підлогу протирати мокрою ганчіркою. Оце „ускорєніє!" 5 діб роздумувало начальство, щоб родити таку мудру пораду.

17.12.1988. ...Вражає, як дружно відгукнулася країна на вірменську трагедію. Весь світ відгукнувся!

А чому такого співчуття не викликала до себе Україна в дні чорнобильські, не менш трагічні? Мабуть, тому, що наша бюрократія все зробила, щоб потопити горе народне в потоках дезінформації і справжні маштаби лиха від світу були приховані, як під час голоду 1933-го, коли Заходові Сталін велів відповісти: „У нас ґолода нєт, і в помощі ми нє нуждаємся...»

Кати, нелюди, скільки чорноти на їхній совісті…“.

ІСТОРІЯ: НЕЗАБУТНІ ОСОБИСТОСТІ

4

Павло ЗАЙЦЕВ

ПОХОРОН В ПЕТЕРБУРЗІ

(До 160-річчя від смерти Тараса Шевченка)

Блискавкою розійшлася звістка про смерть поета по всьому Петербурзі, а телеграфні дроти понесли її до всіх більших міст України. Повідомлено про смерть Шевченка і Галичину.

Надвечір того ж дня перенесено тлінні останки небіжчика до академічної церкви, побіч якої він мешкав.

Труна стояла перед амвоном на чорному катафалку. Була оббита білим луданом-глазетом. З вікон, червоні завіси яких були спущені, на обличчя спочилого спадало червонясте світло. М. С. Лесков оповідав, що на поетовому обличчі „лежав відбиток тих благородних дум, що ніколи не покидали Шевченка живого“.

Увесь понеділок академічну церкву відвідувало багато людей. Один за одним митці малювали поета в труні: Микешин, Ейслер, Дмитрієв-Оренбурзький і інші. Зняли також гіпсову маску з поетового обличчя.

В день похорону – у вівторок 28 лютого – не лише всю церкву, а й усі коридори Академії заповнила інтеліґенція: вчені, письменники, митці і знавці пластичного мистецтва, журналісти, громадські діячі й студентська молодь. Були й усі знайомі великого поета, який мав їх так багато.

Численно була представлена велика українська колонія в Петербурзі на чолі з „Громадою“ і редакційною колеґією «Основи». Маніфестаційно прибула на похорон і добре зорганізована, численна петербурзька польська колонія, що складалася переважно з академічної молоді. Для неї авторитетними були Шевченкові друзі – Сераковський, Желіґовський, Круневич й інші видатні революціонери, які вже тоді снували пяни про повстання проти московського царату і в Шевченкові бачили великого союзника в своїй майбутній боротьбі.

Серед тих, що стояли ближче до труни, виділялись постаті П. Куліша, М. Костомарова і В. Білозерського – поетових „братчиків“ і „союзників“ 1847 року.

„Тяжке, невимовно тяжке було останнє прощання… Благоговіння перед спочилим і непорушна тиша були навкруги… Щира любов і шаноба до Шевченка здружили всіх“, – так описував в „Основі“ цей момент його друг Л. Жемчужников.

Коли скінчився сумний обряд відпівання і „останнього цілування“, жалібний похід рушив до Смоленського цвинтаря, де Шевченко часто бував, багато рисував і мав свій улюблений куточок. Там для нього викопали могилу. Труну до самого цвинтаря несли студенти. За труною в глибокій скорботі йшли численні друзі і знайомі поета, серед них — Некрасов, Достоєвський, брати Курочкіни, Костомаров, Куліш, Салтиков-Щедрін, Лєсков, брати Жемчужникові, брати Лазаревські, Афанасьєв-Чужбинський та багато-багато інших.

Десять промов у той день було виголошено над труною поета, – в церкві і на кладовищі. З українців говорили П. Куліш, В. Білозерський, М. Костомаров, П. Таволга-Мокрицький, О. Афанасьєв-

Чужбинський, Павло Чубинський і Ф. Хартахай. З росіян – М. Курочкін і Южаков. Від поляків говорив студент В. Хорошевський.

Перший говорив (ще в церкві) Куліш. Це була найкраща з усіх промов:

„Нема з нас нікого, достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому й відкрилася“.

І промовець, вияснивши вагу і значення Шевченка як поета й людини, скінчив так:

„Будь же, Тарасе, певен, що ми твій заповіт соблюдемо і ніколи не звернемо з дороги, що ти нам проклав єси. Коли ж у нас не стане снаги твоїм слідом простувати, коли не можна буде нам так, як ти, святую правду глаголати, то лучче ми мовчатимемо…“.

Білозерський підкреслив участь у смутному обряді синів „різних батьків і різних язиків“.

На цвинтарі почав промовляти Костомаров, але, схвильований, заридав і пішов геть. З виголошених на цвинтарі найцікавішою була промова поляка В. Хорошевського:

„Нехай і польське слово, коротке, але сердечне, пролунає над твоєю труною, чесний український пророче. Ти кохав свою рідну країну, свій блакитний Дніпро, свій сіромашний народ, ти був цього народу гідним співцем, на його сльозу ти завжди сльозою відгукувався – слава тобі. Ти ніби й не любив поляків, але цю нехіть до них викликали в тобі їхні давні помилки, а через них на народ твій, що його ти гаряче покохав, зійшли великі страждання: отже, тієї нехоті причина лежить в тому, „Що ти багатьох кохав, і що кохав багато“.

Тож нехай над твоєю труною замовкнуть усі закиди, нехай тільки лунає сердечне слово: слава тобі! За помилки батьків сини не відповідають; тож не торкаймося тут давніх суперечок давно минулого; краще промовмо над цими останками братнє „любімося“. Якби ж тільки твоя смерть, чесний Тарасе, й урочистий сумний чин твого похорону стали початком нового життя! Якби ж над твоєю труною хоч трохи ненависти припинилося, і щоб цей малий початок народжував у майбутньому все більше взаємного зрозуміння, братерства і забуття давніх кривд, – так, як мале зернятко, вкинене у землю, зроджує багате жниво. Це був би найгарніший вінок на твою честь та найпишніший пам’ятник тобі, Тарасе“.

Похорон скінчився о п'ятій годині пополудні. Могилу поета вкрили свіжі квіти.

Письменник Тєрпіґорєв у своїх спогадах, надрукованих у 25-ту річницю смерти Шевченка, так описав цю щиру, спонтанну маніфестацію:

„З усіх похоронів, що їх довелося мені бачити з того часу, ні один не мав на собі такого відбитку простоти й щирости, як похорон Шевченка. Я бачив похорони Некрасова, Достоєвського, Тургенева і Салтикова-Щедріна, але всі вони були отруєні осоружним, робленим, нещирим духом демонстрацій. Похорон Шевченка був чистий від цього ярмаркового комедіянтства: не було тут ні пальмових, ні лаврових вінків, ні інших прикрас театральних…".

Петербурзька українська „Громада" добре зорганізувала цю жалібну урочистість, а найбільше потрудився над цим вірний друг поета – Михайло Лазаревський.

Серед багатьох ухвал, що їх прийняла „Громада" в день смерти поета у справі увічнення його пам'яті, була й ухвала про те, щоб тлінні останки поета, згідно з його заповітом, перевезти в Україну.

Домагалася цього й українська київська молодь.

На Смоленському цвинтарі Шевченко пролежав лише два місяці. За цей час щонеділі правили там по ньому панахиду, а могила його вся потопала в квітах.

Протягом березня і квітня всі органи російської преси вмістили некрологи Шевченка, описи його похорону та статті з оцінкою його діяльности. Все березневе число української „Основи" було присвячене поетові. З польських часописів лише „Kurjer Wileński" озвався на його смерть. В німецькому популярному тижневику „Die Glocke" вміщено дуже солідну статтю з прегарно гравірованим на дереві портретом поета, зробленим з фотографії. Умістив теплу згадку про нього і Герцен у своєму лондонському „Колоколі". Озвався також кількома теплими словами і улюблений Шевченків англійський письменник-гуманіст Чарльз Діккенс.

Але з усього, що тоді було писано про нашого поета, безперечно найкращою була проникліва оцінка його діяльности, яку дав замовчуваний тепер росіянами видатний російський критик Аполон Григор'єв. У квітневому числі журналу „Время" він писав:

„Щодо краси і сили поезії багато хто ставлять Шевченка врівень з Пушкіним і з Міцкевичем. Ми підемо далі: у Шевченка сяє

та гола краса поезії народної, якої у Пушкіна і у Міцкевича лише іскорки блищать. Натура Шевченка світліша, простіша і щиріша від натури Гоголя, великого поета України, що поставив себе в фальшиве становище – бути поетом цілком чужого йому побуту російського… Шевченко останній кобзар і перший великий поет нової великої літератури“.

Ця оцінка була значно глибша, ніж та, що її дали „ліві“ критики Чернишевський і Добролюбов, для яких українська література будь-що-будь залишалася реґіональною літературою, а Шевченко ж іще в 1847 році сказав: „А на москалів не вважайте: у них народ і слово, і у нас народ і слово“8, бо для нього українська національна культура була явищем цілком самоцінним і відрубним.

(З книжки Павла Зайцева „Життя Тараса Шевченка“, Ню-Йорк–Париж–Мюнхен, 1955 рік)

Григорій КИСІЛЬ

ДОДОМУ, В УКРАЇНУ МИЛУ…

...Восьмого травня труну з тілом Шевченка викопали з землі, вклали в іншу — свинцеву — і поставили на особливі ресорні дроги. Усе, що було потрібно для далекої і останньої подорожі Тараса на батьківщину, заздалегідь підготував його турботливий товариш Михайло Лазаревський. Він та Григорій Честахівський узялися супроводжувати прах поета. Труну накрили червоною китайкою, яка швидко потемніла під мокрим дощовим снігом. Після промови Куліша жалобна процесія рушила зі Смоленського кладовища до станції Миколаївської залізниці.

Труну з Шевченком жалобно-урочисто зустріли в Москві. А звідти до Києва повезли кіньми. У багатьох містах прах Шевченка проводжали з великим почтом. У передмісті Києва домовину зустріли рідня поета з Варфоломієм Шевченком на чолі та натовп переважно студентської молоді. Перед мостом на правий берег коней було випряжено, і студенти понесли дроги з домовиною. Ніхто не знав, де будуть ховати.

Брат Шевченка, Варфоломій, вирішив поховати поета на Щекавицькому кладовищі, де була вже навіть викопана могила. Але ще по дорозі від мосту до Києва виникла з цього приводу суперечка. Домовину поставили в першій по дорозі церкві — Різдва Христового на Подолі, відслужили коротку літію. Після довгих розмов і суперечок вирішили поховати поета в Каневі. На тому місці, яке вибрав поет для побудови хати, — на Чернечій горі, за три версти від міста. Таке рішення належало Григорієві Честахівському.

Наступного дня домовину Шевченка винесли на церковне подвір'я. Довкола неї зібралася родина поета — сестра Ярина, брати Микита і Йосип, яких оточував великий натовп. Зробили останні фото. Пізніше відслужили панахиду, під час якої між народом проштовхнулася дама в глибокому траурі, поклала на труну терновий вінок і вийшла. Похоронна процесія у супроводі великого натовпу потяглася по шосе до Ланцюгового мосту. Труну, яку несли студенти та гімназисти, супроводжувала поліція. Процесія часто зупинялася для виголошення промов, найкращі з них були виголошені студентами Стояновим, Антоновичем і Драгомановим.

На крутому березі Дніпра, там, де стояв пароплав, похоронна процесія зупинилась востаннє. На дроги зійшов інспектор 2-ої гімназії Михайло Чалий: „Скорбота наша надто велика, щоб передати її словами... Слава цього імені не вмре серед нащадків".

У Каневі через велику повінь пароплав не міг пристати до берега, а зупинився на чималій відстані від нього. Дістатися на берег було нелегко: свинцеву труну треба було нести майже по пояс у воді, йдучи багнистим дном весняної води, що виявилося зовсім неможливим. Після довгих суперечок і роздумів знайшли нарешті такий спосіб — розшукали звичайний драбинястий віз, спустили на нього труну і запряглися замість коней та й потягли його до берега.

На березі процесію зустріло місцеве духовенство, домовину поставили на мари і в супроводі великої кількості людей урочисто внесли до Успенського собору. В ньому труна стояла два дні. Сюди ж з Михайлової гори приплив на човні і палкий шанувальник поета Михайло Максимович.

У той же день, після панахиди, поетові друзі пішли на Чернечу гору вибирати місце для могили. Звернулися було до канівських міщан про допомогу — викопати яму, та вони запросили таку не-

помірну плату, що розпорядники похорону вирішили викопати яму самі, з допомогою студентів Київського університету. Під навислими хмарами і дощем благородні юнаки дружно взялися за діло і яма була готова.

При великому натовпі людей з передмість і навколишніх сіл, протоієрей Мацкевич відслужив заупокійну обідню. Після панахиди він же виголосив надгробне слово.

Тараса Шевченка було поховано на Чернечій горі 22 травня 1861 року. Згодом цю гору прочани нарекли Тарасовою. Після поховання поета всі учасники похорону почали роз'їжджатися. Григорій Честахівський залишився в Каневі і здійснив свій намір — насипати могилу над прахом Тараса.

У 1884 році за народні гроші на Тарасовій горі було збудовано хату для сторожа, а могилу увінчав чавунний пам'ятний хрест.

Сучасного вигляду Шевченківський меморіял набув 1939 року, коли на могилі Кобзаря було відкрито пам'ятник і літературно-меморіальний музей. І навіть з роками потік відвідувачів Тарасової гори не міліє.

...По собі Шевченко залишив проєкт хати. У його листі до брата Варфоломія від 18 лютого 1860 року читаємо: „Посилаю тобі нашвидку зроблений план хати. Поміркуй і роби, як сам добре знаєш. Мені тільки треба, щоб робоча була дубова та круглий ганок скляний на Дніпро".

Про автора:
Григорій Кисіль – викладач Гадяцького училища культури імені І. П. Котляревського.

МАЛОВІДОМІ ФАКТИ ПЕРЕПОХОВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

- Хоч Шевченкові було дозволено повернутися з заслання, його не було реабілітовано. (Щоб поховати неблагонадійного поета в Україні, потрібен був дозвіл). Тому друзі поховали Тараса на Смоленському цвинтарі поруч з академіками, професорами Імператорської Академії мистецтв.
- На панахиду прийшли найславніші російські письменики Ф. Достоєвський, М. Лєсков, М. Некрасов, представники української, польської, грецької громад. Через брак грошей рідні (брати Йосип, Микита, сестра Ярина) не приїхали.
- Перепоховання Кобзаря відбулося весною 1861 року. Коли 18 травня жалобна процесія прибула до Києва, на Ланцюговому мосту студенти університету випрягли коней, що від залізничного вокзалу везли дроги з труною поета, і впряглися самі, везли її до церкви Різдва Христового, що на Подолі.
- Під час відспівування до церкви ввійшла молода пані в глибокому траурі і поклала на труну терновий вінок. Є здогад, що це була княжна Рєпніна, яка кохала Тараса Шевченка

- Брати вважали за честь поховати Кобзаря біля стін Канівського Успенського собору, який було збудовано 1144 року, на три роки раніше, ніж засновано Москву, не кажучи вже про Нотр-Дам чи Кельнський собор. В Україні такими древніми храмами є Софія Київська, Успенський собор Києво-Печерської лаври, Успенський собор Єлецького монастиря, церква Параскеви П'ятницької в Чернігові, Василівська церква Овруча. Проте Г.Честахівський наполіг, щоб поховали Кобзаря на Канівській горі.
- Настоятель Канівського Успенського собору Гнат Мацкевич виголосив пророчу промову: „Благовій, Україно, перед містом Каневом: у нас поховано Тараса Шевченка!". І хоч настоятель говорив російською мовою (іншою не можна було), його усунули з посади. Подальша доля священика невідома.
- Між іншим, Тараса ховали як парубка: перед труною йшли дівчата у яскравих вінках і стрічках, вишиваних сорочках і голосили… Через кілька днів Чернечу гору стали називати Тарасовою.
- 1934 року у Каневі відкрили музей, а в 1939-му спорудили новий пам'ятник. Щоб гранітний постамент і бронзова постать Шевченка не роздавили склеп з труною, треба було точно визначити місце поховання, адже за козацьким звичаєм могилу обложено камінням і дерном, надавши їй округлої форми.
- Дощі з часом деформували її, і спеціяльна комісія від місцевої влади вирішила зробити шурф і знайти склеп. Коли члени комісії спустилися у розриту могилу, хтось запропонував відкрити труну, хоч ніхто не мав на це права.
- Відкривши першу основну домовину, побачили металеву скриню, а в ній – красиву труну з віконцем, на якому лежав засохлий віночок… Пізніше жінка, що була в цій комісії, згадувала, що Шевченко лежав, як живий. Присутні перелякалися, бо після 78 років гадали побачити останки…
- Чим пояснити цей факт? Останні десятиліття численні релігійні громади звертались у Шевченківський Національний заповідник з приводу канонізації Кобзаря. А її умовою є нетлінність померлого. Вчені неодноразово були свідками того, як люди йшли причащатися до Тарасової могили (як правило, причащаються лише біля вівтаря).

- З часу реконструкції могили 1939 року було прийнято рішення замурувати вхід в склеп залізобетонною плитою, щоб ніхто не турбував володаря Чернечої гори.

Навіть німці під час окупації не зазіхнули на могилу Поета-Пророка.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

НЕПОВТОРНА І НЕЗАМІННА

(До 150-річчя від народження Лесі Українки)

Леся Українка

Леся Українка – літературний псевдонім великої української поетеси та драматурга Лариси Петрівни Косач – народилася (13 (25) лютого 1871 року, в родині українських інтеліґентів Петра Антоновича Косача та Ольги Петрівни Косач (з роду Драгоманових). Петро Антонович – юрист за фахом, випускник Київського університету, більшу частину життя служив у Волинській губернії в установах у справах селян. Був членом київської „Старої громади“, де познайомився з Михайлом Петровичем Драгомановим та його молодшою сестрою Ольгою.

Народилась Леся у місті Звягелі (Новограді-Волинському); в 1879 році родина переїжджає до Луцька, а в 1882 році – до власного маєтку в селі Колодяжному біля Ковеля. Саме Колодяжне,

де вона формувалась як особистість, Леся вважала своєю малою батьківщиною.

Вже в ранньому дитинстві в житті Лесі проявились дві важливі риси – її хвороби та її надзвичайні здібності.

Хвороби

Від самого народження дуже кволенька, вона й потім потім все виглядала тендітною. В родині її любовно звали Зеїчкою (тоненькою билиночкою). В 1880 році в неї виявились ознаки хронічної хвороби, яку довго не могли визначити. Виявилось, що це дуже прикра форма туберкульозу кісток (кокситу). 11 жовтня 1883 року Лесі було прооперовано вражені кістки лівої руки, але дуже скоро з'ясувалось, що ця сама біда стосується й кісток правої ноги.

Болі в нозі, то стихаючи, то підсилюючись до нестерпних, переслідували Лесю аж до 1899 року, коли в Берліні їй було зроблено вдалу операцію. Одужавши після неї, Леся змогла нарешті ходити відносно вільно.

Проте, з кінця 1907 року у Лесі з'явилися ознаки туберкульозу нирок. Єдиною радою на цю хворобу було кліматичне лікування в Єгипті, де Леся провела зимові сезони 1909 – 1910, 1911, 1912 – 1913 років. Це були паліятивні заходи, які уповільнювали розвиток хвороби, але не могли її спинити. У стані крайнього виснаження від дисфункції нирок Леся згасла на 43-му році життя у містечку Сурамі в Грузії.

Здібності

Уже в ранньому дитинстві Леся виявила свої надзвичайні здібності (її сміливо можна назвати Wunderkind). Вона дуже рано навчилась читати і вже у віці п'яти років написала свої перші листи до Женеви, до родини дядька Михайла Драгоманова. У віці дев'яти років вона написала свій перший вірш „Надія", у 13 років вже мала надрукованими 2 поезії. Ці твори з'явились під псевдонімом „Леся Українка", який запропонувала її мати. У 14 років Леся – автор двох надрукованих перекладів повістей Гоголя та першої своєї поеми „Русалка".

Леся дуже любила музику й мала великі здібності до гри на фортепіяні. Вона не могла їх розвинути через хворобу руки.

Через ту саму хворобу Леся ніколи не мала змоги відвідувати школу й набиралася знань від матері, приватних вчителів та постійного читання книжок.

Леся мала прекрасні здібності до мов і сама про себе говорила, що мабуть немає такого звука, якого вона не могла б виговорити. Вона вільно розмовляла українською, російською, польською, болгарською, німецькою, французькою та італійською мовами, писала свої твори українською, французькою та німецькою мовами, перекладала з давньогрецької, німецької, англійської, французької, італійської та польської мов. Добре знала латинську мову, а під час перебування в Єгипті почала вивчати еспанську мову.

Блискуче знання мов відкривало перед нею всі багатства европейських літератур, новинки якої вона мала змогу читати в ориґіналах.

Творчість

Основна тема творчості Лесі Українки – це національно-визвольна боротьба українського народу, упевненість у неминучій перемозі в цій боротьбі. Починаючи від таких ранніх творів, як поема „Самсон“ (1888) та поетичний цикл „Сльози-перли“ (1891), через високу патетику „Невільничих пісень“ (1895 – 96) – аж до „Триптиха“ та „Оргії“ (1913), завершених в останній рік її життя – Леся Українка творила все нові й нові образи безкомпромісних борців за свободу проти будь-якої тиранії.

З якої б області вона не брала свої сюжети – чи з давнього Єгипту („В дому роботи“, 1906), чи з історії давніх євреїв („У полоні“, 1903, „На руїнах“, 1904), чи з доби раннього християнства („Руфін і Прісцілла“, 1908, „Адвокат Мартіан“, 1911), чи з европейського середньовіччя („Роберт Брєюс“, „Давня казка“, 1893) – скрізь ми бачимо чітко окреслених позитивних героїв, уособлення мужности, чесности, відданости ідеалам. І бачимо табір знахабнілих від безкарности деспотів, вособлення насильства, розбещености й деморалізації. Зіткнення цих сил, у відповідності до правил романтизму, найчастіше закінчується трагічно, але завжди загибель героїв у Лесі Українки виявляється необхідним кроком до перемоги.

Основними джерелами творчості Лесі Українки були її внутрішні переживання та літературні враження (на яких засновані згадані вище твори). Її переживання відбилися у цілому ряді

блискучих ліричних поезій, починаючи від раннього циклу „Зоряне небо“ (1891) – аж до циклів „Весна в Єгипті“ (1910) та „З подорожньої книжки“ (1911), написаних у повному розквіті її таланту. З цього ж джерела випливають і деякі інші її твори, наприклад, оповідання „Голосні струни“ (1897).

Натомість спостереження над сучасним життям, котрі звичайно є джерелом творчости письменника, не мали для Лесі Українки істотного значення, хоча такі її твори як повість „Одинак“ (1894) або оповідання „Над морем“ (1898) випливають саме з цього третього джерела.

Стильові пошуки Лесі Українки не обмежувались романтизмом: маємо її твори в дусі декадентизму („Блакитна троянда“, 1896), реалізму (вже згадані „Одинак“, „Над морем“, „Приязнь“, 1905) і навіть чистого естетизму без виразної ідейної спрямованости („Лісова пісня“, 1911). Проте романтичний стиль завжди залишався панівним у її творчості.

Переклади

Ще у 1889 році в листі до брата Михайла Леся Українка виклала велику програму перекладів творів світової літератури українською мовою. В рамках цієї програми вона перекладала твори Генріха Гайне – „Ліричні співанки“ (1890), поему „Атта Троль“ (1893) та інші поезії. Серед її перекладів – гімни з „Ріг-веди“ (1890), поезії Давнього Єгипту (1910), переклади творів Гомера, Данте, Шекспіра, Байрона.

Про ідейну спрямованість перекладів Лесі Українки найкраще свідчить її робота над драмою Г. Гауптмана „Ткачі“ (1900), темою якої є повстання робітників у Сілезії в 1844 році.

Фолкльор

Леся Українка упродовж усього життя цікавилася українським фолкльором. Вона знала дуже багато народних пісень (близько 500) і сама була визначним носієм фолкльору. Перша її фолкльористична праця – „Купала на Волині“– опублікована в 1891 році, а останній великий цикл пісень з її голосу записав її чоловік К. В. Квітка в 1913 році.

Леся Українка і Климент Квітка були першими українськими фолкльористами, які почали записувати виконання народних

співів на фонограф. У 1908 році Леся виділила з своїх невеликих фінансів 300 рублів для Філарета Колесси, завдяки чому він зміг записати багато дум для свого фундаментального видання.

Громадська активність

Оскільки в Російській імперії будь-яка громадська активність була заборонена, кожна спроба в цьому напрямку ставала нелегальною й революційною. В 1897 – 1900 роках Леся Українка перекладала українською мовою твори европейської соціял-демократичної літератури, щоб дати матеріял для самоосвіти українським соціял-демократичним гурткам.

Період найбільш активної участи в революційному русі припадає на 1902 – 1903 роки, коли, перебуваючи в Сан-Ремо (Італія), Леся Українка вела листування з Феліксом Волховським у Лондоні та Михайлом Кривинюком у Празі. Темою листування було видання нелеґальної літератури, з якої до нас дійшов переклад „Казки про аря Семена". В той час Леся Українка готувала твір під назвою „Наше життя під царями московськими", який дотепер не знайдено.

Після революції 1905 року з'явилися деякі можливості леґальної громадської праці. В червні 1906 року Леся Українка була обрана до правління київської „Просвіти", де вона опікувалась бібліотекою. Ця її діяльність уже в листопаді 1906 року звернула на себе увагу царських жандармів: у відкритті публічної бібліотеки було відмовлено, а участь Лесі Українки у „Просвіті" потрактувалася як компрометуючий факт і для Лесі особисто, і для цілої організації.

Логічним наслідком цих жандармських студій став арешт Лесі Українки (17 – 18 січня 1907 року), а в подальшому – і закриття самої „Просвіти".

Після 1907 року Леся Українка через сімейні обстав.ю „На крилах пісень", сильно пошарпана російською цензурою; в 1911 році київське видавництво „Дзвін" випустило перший том творів, який виявився й останнім.

Наступний етап вивчення спадщини Лесі Українки припадаає на 1920 – 1930 роки. В цей час були надруковані зібрання творів у 7 томах (1923 – 1924 роки, під ред. К. В. Квітки) та у 12 томах (1927 – 1930 роки, під ред. Б. В. Якубського, не закінчене). Ці видання

здійснювались українськими патріотами і вони досі становлять велику цінність.

Цей етап було брутально перервано керованими з Москви політичними репресіями. Всі учасники студій були знищені або позбавлені можливости працювати за фахом.

Тому наступний, радянський етап (1950 – 1991 роки) розпочався неначе з чистого аркуша. Його провадили цілком нові люди, які не отримали ніякого спадку з попереднього етапу, і навіть згадки про попередніх дослідників ретельно викреслювались. В цей час було надруковано твори Лесі Українки у п'яти (К., 1951 – 1956), десяти (К., 1963 – 1965) та дванадцяти томах (К., 1975 – 1979). Попри зловорожу настанову до українства та політичну цензуру, ці видання все ж таки містили дещо нове, раніше невідоме зі спадщини поетеси.

Четвертий етап опанування спадщини Лесі Українки розпочався в часи відновленої незалежности Української держави (від 1991 року) і триває досі.

В цей же період було створено наше електронне видання творів Лесі Українки, яке на сьогодні є найповнішим і найкраще опрацьованим корпусом її творів. Це видання містить багато технічних та змістовних новинок і може слугувати зразком для сучасних видань інших видатних авторів, як от Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Грушевський та багатох інших укрїнських письменників.

Про автора:
Микола Жулинський – український літературознавець, доктор філологічних наук, академік Національної Академії Наук України.

Надія ЦАРУК

ХТО УБИВ АВТОРА БЕЗСМЕРТНОГО „ЩЕДРИКА“?

(До 100-річчя загибелі Миколи Леонтовича)

Микола Леонтович

Його називають ювеліром української пісні, Бахом у хоровій музиці, а музичний твір українця „Щедрик" став світовим символом різдвяних свят.

Микола Леонтович – український композитор, хоровий диригент та громадський діяч. Автор геніяльних хорових мініятюр, а його композиторське аранжування народних пісень здобуло славу у всьому світі.

У січні цього року минуло 100 років від того чорного дня, як куля чекіста обірвала життя Ми-

коли Леонтовича. Що ж сталося в ту трагічну ніч з 22 на 23 січня 1921 року і чому совєтські спецслужби знищили видатного українського композитора, автора головного різдвяного хіта?

26 січня 1921 року на Вінничині сталася надзвичайна подія: правоохоронці по гарячих слідах затримали чоловіка, який посеред дня розстріляв міліціонера. Коли за ним гналися, він відстрілювався і поранив в живіт міліціонера Твердохліба, поранення виявилось смертельним.

Та вже під час допиту несподівано з'ясовується – убивця є співробітником рсовєтських таємних спецслужб. Більше того, напередодні затримання кілер здійснив ще одне зухвале вбивство – застрілив композитора Миколу Леонтовича.

На той момент створені Леонтовичем пісні знали у всьому світі. Ноти „Щедрика" та інших його творів взяв для свого репертуару український хоровий дириґент і композитор Олександер Кошиць. На доручення Гетьмана Павла Скоропадського він організував у Києві в 1919 році Українську Капелю і виїхав разом з нею на гастролі до країн Европи та Америки. У зв'язку з загарбанням українських земель більшовицькою владою, О.Кошуць більше не повернувся на Батьківщину. Та далеко від дому він зачарував українською піснею весь світ. І саме завдяки йому український „Щедрик" став світовим символом різдвяних свят.

У юності Микола Леонтович мав намір стати духівником. Однак, під час навчання в духовній семінарії юнак несподівано відкриває в собі унікальний талант – він успішно адаптує українські пісні для хорового співу та перетворює їх на світові шедеври. На початку 1920-их років Леонтович береться за опрацювання народних пісень про січових стрільців, які героїно протистояли навалі більшовиків на Україну.

Таласновиті, яскраві музичні твори, які прославляли українських захисників, загрожували поставити під сумнів леґітимність комуністичного режиму.

За Леонтовичем слідкували. Стеження здійснювали представники НКВД. Під час чергового таємного обшуку чекісти з'ясували, що Леонтович збирається еміґрувати з СРСР, а друзі композитора вже навіть придбали йому квитки для від'їзду за кордон.

Спецслужби отримують наказ негайно ліквідувати Леонтовича. Для цього прислали групу Петроградського ЧК.

У період різдвяних свят, по завершенні хорових виступів, Леонтович на кілька днів заїхав до батька-священника, в село Марківка Гайсинського повіту (нині Теплицького району Вінницької области), де той мав парафію.

Увечері 22 січня у двері його дому постукав молодик, представившись уповноваженим Гайсинського відділу ЧК Афанасієм Грищенком, що провадить боротьбу з бандитизмом, і попросився переночувати. Хата була на дві кімнати, то ж в одній лягли спати батько й мати Миколи Леонтовича, його сестра і донька, а в іншій – композитор і гість. Вранці усіх розбудив звук пострілу – Грищенко вбив Леонтовича пострілом в груди.

Щоб замаскувати вбивство під побутове пограбування, спецслужбовець викрав цінні речі, а також одяг та взуття. Та росіянин не очікував на швидку реакцію українських міліціонерів, змушений до втечі, він скоїв ще одне вбивство та потрапив до рук правоохоронців.

Була створена комісія з розслідування вбивства Миколи Леонтовича, але це не дало результату, тому що за офіційною версією його смерти, про яку газета „Вісті“ сповістила лише 2 березня, він став випадковою жертвою невідомого грабіжника. Так чекісти замели сліди свого кривавого злочину.

Уже в 1990-их роках дослідники ледь не випадково вийшли на слід убивці Леонтовича.

Музикознавець Валетина Кузик першою опублікувала шокуючу правду щодо вбивства всесвітньо відомого українця совєтсьою аґентурою. Працюючи в архівах, вона разом з колеґами відшукала безцінний документ – його випадково пропустили чекісти, які ретельно підчистили усі архівні дані щодо смерти Леонтовича.

В рапорті начальника Гайсинської повітової міліції йшлося, що після загибелі міліціонера Твердохліба залишились дружина з дітьми-сиротами, і вони просять видати їм карточки на харчі. Саме в цьому документі „засвітився“ вбивця Леонтовича:

"У ніч на 23 січня 1921 року аґент повітчека Грищенко пострілом з револьвера убив жителя села Марківка Кіблицької волости Миколу Леонтовича, 43-ох років, у якого Грищенко ночував, і 26 січня Грищенко, який скривався у м.Теплику, при переслідувані його чинами міліції вистрілом в живіт убив міліціонера Твердохліба“.

Українські дослідники виявили ще й таке: замість покарання совєтська влада винагородила убивцю, призначивши Афанасія Грищенка керівником районним відділком міліції.

Микола Леонтович став однією з перших жертв червоного терору, гаслом якого було: вбити, залякати, заморити голодом. Але не так сталося, як гадали кати.

Близько двохсот опрацьованих компрозитором народних пісень, хорових поем, творів релігійного змісту та опера „На Русалчин Великдень" принесли Миколі Леонтовичу заслужену світову славу. І ця слава далі росте і примножується. Відомо, що тільки на американському континенті існує більше ста аранжувань знаменитого „Щедрика", до того ж, не тільки для хору, але й для вокальних та інструментальних ансамблів і різноманітних музичних інструментів.

Олександер ГАВРОШ

„ФЕНОМЕНАЛЬНО ЩАСЛИВИЙ ЗБИРАЧ ...“

(До 150-річчя з дня народження Володимира Гнатюка)

Видатного фолкльориста й етнографа Володимира Гнатюка, хто вивів українську фолкльористику на широкий шлях европейської науки, Іван Франко назвав „феноменально щасливим збирачем усякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть, не дорівняв ні один“. Народився В. Гнатюк 21 травня 1871 року в селі Велеснів Бучацького повіту на Тернопільщині в родині дяка-

Володимир Гнатюк

селянина Михайла Гнатюка та Василини Савицької. Володимир був первістком. Окрім нього, в сім'ї зростало ще п'ятеро дітей. Багатодітна родина жила бідно. (Мали хату, город і два морги поля). Наприклад,у своєму листі до сина батько зізнається, що не в змозі придбати йому нових штанів, а тому доведеться латати старі.

Бідність так переслідувала родину Гнатюків, що в 1901 році батько навіть намірився еміґрувати до Боснії, де в той час переселенцям давали безоплатно ділянку лісу під викорчування. Однак, і туди не вистачило грошей на дорогу. Бідність перейшла у спадок і до Володимира. Все життя він боровся з нуждою, та все ж свого вродженого таланту не дозволив її змарнути.

Читав самостійно, не маючи шести років. Навчався в Бучацькій, а відтак в Івано-Франківській гімназії. Згодом в одному з листів зізнавався: „Коли ще був хлопчиком, жадібно накидався на різні описи подорожей і мріяв стати мандрівником, досліджувати маловідомі народи, знайомитися з їхньою культурою. Ця мрія привела мене до думки стати місіонером. Тому після закінчення чотирьох класів гімназії подав прохання про прийняття в колеґію святого Атаназія в Римі".

Івано-Франківський греко-католицький єпископ Юліан Пелеш начебто схвально сприйняв бажання здібного юнака і рекомендував його на науку. Але, як з'ясувалося, у 1889 році, місце зарезервоване для українців, у колеґії віддали болгарам. Тому треба було чекати ще рік. До того ж, майбутній студент мав оплачувати дорогу до Риму і назад. В. Гнатюк, який і так уже втратив час, більше не схотів чекати і вирішив закінчувати Івано-Франківську гімназію. Так урвалася його спроба духовної кар'єри, натомість українська наука отримала видатного фолкльориста.

Втім, іскра місіонерства не згасла в романтичній душі. Читаючи етнографічну літературу, В. Гнатюк зрозумів, що український народ ще малодосліджений і є реґіони практично нікому не відомі. Тому постановив собі об'їхати українську етнографічну територію, разом з колоніями, придивитися до народного побуту, зробити на місці записи, а потім їх опублікувати. Перші фолкльористичні праці почав друкувати ще в гімназії.

У 1894 році закінчив цісарсько-королівську гімназію в Станіславові (Івано-Франківську). Коли приїхав на навчання до філософського факультету Львівського університету, вже мав солідну

збірку зібраних пісень і прози. А наступного року відбув у свою першу фолкльорну експедицію на Закарпаття, тодішню Угорську Русь.

Своє дослідження він вирішив почати з найменш описаних етнографічних українських теренів, які входили тоді до Угорського королівства. З Заходу України поступово рухатися далі на Схід по всій українській території. Такий був грандіозний задум. Однак. підірвавши під час закарпатських експедицій здоров'я, В. Гнатюк змушений був зупинити свої польові дослідження. Тому всі шість експедицій вченого обмежилися Угорщиною.

Перед першою експедицією студент-фолкльорист вирішив встановити контакти з місцевими культурними діячами. Був вражений, що у Львові ніхто не має зв'язків з Закарпаттям, хоча до 1867 року ситуація була інакша. (Згадаймо плідні зв'язки Олександра Духновича з галичанами). Тому В. Гнатюкові справді доводилося ставати „місіонером", який часто вирушає у невідому подорож на власний страх і ризик.

Він прочитав усі вагомі етнографічні праці про Закарпаття, зокрема,дослідження австрійського вченого І.-Г.Бідермана. Першопочатковий задум В. Гнатюка написати комплексну наукову монографію про українців Закарпаття, але для цього потрібні були в Угорщині помічники і співробітники, які б постачали матеріяли. Переконавшись на місцях, що тут нема на кого опертися, бо інтеліґенція майже вся змадяризована і збайдужіла, вирішив обмежитися записами фолкльору.

У шести експедиціях Гнатюк побував не тільки у всіх комітатах північної Угорщини, де українці проживали компактно, але і в колоніях, розкиданих по південній (Бачка та Банат) і в середній Угорщині, де українці жили окремими острівцями. Ніхто з дослідників і через сто років не обійшов після Гнатюка ці терени своїми ногами. Ще студентом університету видав два томи „Етнографічних матеріялів з Угорської Русі".

Цінність фолкльорних записів В.Гнатюка полягає не тільки в тому, що він зафіксував казки, байки, пісні, загадки, прислів'я, леґенди Закарпаття, але, як він сам писав, „мав на меті і лінґвістику": „Знаючи, як наша філологія стоїть низько, хоч така багата у нас діалектологія, постановив я собі робити записи в різних сторонах

нашої країни, можливо, найвірніші, оскільки мене вухо не зведе, щоби відтак лінґвісти могли ними користуватися“.

Таким чином В. Гнатюк є першим фіксатором закарпатських діялектів, причому на всіх теренах їхнього поширення. „Я записав слово в слово з уст мужика“ каже він, донісши до нас закарпатське народне мовлення з кінця XIX ст.

За час своїх експедицій Володимиру Гнатюкові вдалося встановити зв’язки з багатьма закарпатцями і, властиво, вибудувати новий культурний міст між Закарпаттям та Галичиною. З видатним фолкльористом листувалися такі відомі місцеві діячі, як Гіядор Стрипський, Євген Фенцик, Михайло Врабель, Юлій Ставровський, Федір Злоцький, Олександер Бонкало, Калман-Юрій Жаткович. Гнатюк пробудив до контактів і такі знакові постаті руснаків Воєводини, як Гавриїл Костельник та Георгій Біндас. Писали йому і студенти та селяни.

Одне слово, це був не кабінетний учений, який живе винятково своїми дослідженнями, а справжній двигун національного пробудження. Він організував передплату преси з Галичини та Буковини до Угорщини, аґітував здібних юнаків та дівчат на навчання до Львова та Івано-Франківська (саме таким чином і поїхав Гавриїл Костельник на студії до Львівської семінарії), надсилав книжки і брошури своїм коштом. В. Гнатюк перший з власних уст розповів закарпатцям, що робиться за Карпатами.

На жаль, його титанічна праця зі збирання фолкльорної спадщини Закарпаття наштовхнулася на опір угорської влади, яка провадила політику мадяризації усіх народів, що входили до складу Угорського королівства.

28 березня 1903 року священик і будитель з села Стройне Калман-Юрій Жаткович застеріг Володимира Гнатюка у листі: „Аби ви чимшвидше вибралися з Угорщини, а особливо не появлялися на Угорській Русі, якщо не хочете мати великі неприємності з угорською владою“.

Однак, відважний вчений не здається і плянує свою шосту експедицію на Закарпаття.

У наступному листі Жаткович детальніше вказує на причини невдоволення угорської влади. Виявляється, 20 січня в газеті „Мадярорсаґ“ була надрукована велика стаття без підпису про те, що брат відомого вченого Юрія Венеліна отримав гроші з Росії. При

цьому була викладена біографія Венеліна, який зробив кар'єру в Російській імперії. Анонімний автор статті написав, як зазначає Жаткович у листі, „що ви – подібний москаль і як емісар московський ходите по Угорській Русі і тут творите московську пропаґанду і ще грошима її підпираєте, як підтверджують прислані для брата Юрія Венеліна гроші".

З цього приводу Жатковича двічі (27 січня і 17 березня) було допитано старостою села Балайтієм і складено протоколи про його стосунки з Володимиром Гнатюком. Більшої нісенітниці, що фолкльорист — „московський емісар" вигадати тяжко було, тому Гнатюк, вочевидь, і знехтував попередженням свого закарпатського приятеля. Але, на жаль, той мав рацію.

У звіті про експедицію 1903 року, яку Гнатюк проводив вже за межами Угорської Русі, в угорських комітатах Чанад, Арод, Бігар, Сатмар, Саболч, Гайду, сказано, що дослідник „не тільки не знайшов ніде ніякої помочі – хоч би у вигляді відповідних інформацій від місцевої інтеліґенції – але навпаки, зустрічався з недовір'ям, неприхильністю, а навіть переслідуванням офіційних кіл так, що раз навіть заарештовано його без ніякої підстави".

Все ж молодий вчений зібрав етнографічний матеріял з тутешніх руських колоній, які „можуть скласти окремий том".

Окрім переслідування, на плечі Гнатюка звалилася тяжка хвороба. Під час подорожі у Банат він змок під рясним дощем, але ніде не міг знайти притулку, бо всі остерігалися чужинця. Гнатюк захворів. Він загалом не відзначався міцним здоров'ям, жив у матеріяльних нестатках, тому хвороба розвинулась в туберкульоз і вже не покидала видатного науковця до кінця його днів. Таким чином закарпатські експедиції принесли Володимирові Гнатюкові не тільки визнання як першорядного фолкльориста, але й великі страждання і передчасну смерть.

Наприкінці 1903 року він їде на лікування в Інститут легеневих хвороб в Аллянді біля Відня, де в пробув чотири місяці, під час яких не мав змоги працювати. З того часу, а захворів він зовсім молодим – у 31-річному віці, Гнатюк вже ніколи не почував себе здоровим.

У 1911 році він зізнається у листі: „ Я багато не працюю, бо не годен, що бачите, зрештою, й по результатах роботи, але, наскільки можу, мушу працювати, бо треба з чогось жити. Та й смерть мені

не страшна, жаль лише було б покидати малолітні діти незабезпеченими та й жінку з ними, що не зможе собі раду дати. А найбільше жаль покидати задумані роботи: як знаєте, ми маємо видавати корпус пісень, що обійме кільканадцять томів, а я бажав би видати ще хоч кілька томів, але чи вдасться – Господонько знає“ .

У 1914 року йому зроблено операцію. Наступного року у нього констатовано туберкульоз легенів, разом з серцевою недостатністю. До цих хвороб додалося ще й запалення нирок. Не дивно, що в останні роки життя вчений практично не виходив з хати, спілкуючись з знайомими через вікно. І при цьому не полишав праці.

Останні роки прожив у бідності і скруті. У листі з 1923 року він гірко нарікав: „Я ж не піду красти, бо того ремесла не вчився, жебрати також не піду (як пропоновано колись на загальних зборах Павликові), бо не годен ходити. Якби моя жінка не заробляла держачи на станції за харчі, то я вже давно був би перенісся „до прабатьків“.

Помер Володимир Гнатюк 7 жовтня 1926 року – у 55–річному віці. Похований у Львові. На могилі фолкльориста було покладено і вінок від Товариства „Просвіта“ в Ужгороді, почесним членом якого його обрали ще в 1921 році.

Зроблене Володимиром Гнатюком вражає. Те, що здійснив він один, під силу хіба що цілим інституціям. Вчений видав 20 томів українського фолкльору та етнографічних матеріялів. Найціннішими збірниками є „Знадоби до української демонології“, „Коломийки“, „Галицько-руські анекдоти“, „Гаївки“, „Українські народні байки“, „Колядки і щедрівки“, „Народні оповідання про опришків“, „Похоронні звичаї та обряди“, „Галицько-руські народні леґенди“. Архів вченого нараховує 25 тис. аркушів одних тільки фолкльорних записів, переважно прозових жанрів.

Про його збірник „Галицько-руських анекдотів“ Іван Франко писав, що є се найбагатший збірник народних анекдотів, який має досі слов’янська етнографічна література“.

Ім’я Володимира Гнатюка дуже високо шанувалося у вченому світі. У 31-річному віці його вже було обрано членом-кореспондентом Імператорської академії наук в Петербурзі. З 1898 року він був секретарем Наукового товариства імені Т. Шевченка, а з 1914 року також став головою Етнографічної комісії при НТШ.

Володимира Гнатюка обрали академіком Всеукраїнської Академії наук, член-кореспондентом Академії наук СРСР, член-кореспондентом Чехословацького товариства в Києві, членом Етнографічного об'єднання у Відні. Статті Гнатюка друкувалися в десятках видань різних країн, в тому числі в і закарпатському „Листку" Євгена Фенцика.

Ім'я Володимира Гнатюка вписане золотими літерами в культуру Закарпаття. Його шість томів „Етнографічних матеріялів з Угорської Русі" – довічний пам'ятник вченому. Починаючи зі знаменитої статті, написаної разом з Іваном Франком „І ми в Европі" (1896), він видав ще низку досліджень про Закарпаття: „Причинок до історії зносин галицьких і угорських русинів", „Руські оселі в Бачці", „Словацький опришок Яношік в народній поезії", „Русини Пряшівської єпархії і їх говори", „Словаки чи русини?", „Леґенди про три жіночі вдачі", „Запропащена збірка угроруських казок", „Угроруські духовні вірші", „Весілля в Керестурі".

Закарпатська тематика складає чи не третину всієї творчої спадщини вченого. Відомий сучасний руснацький дослідник з Сербії Мирон Жирош про його праці відгукується так: „Володимир Гнатюк – це наш Вук Караджич".

Натомість Закарпаття ніяк не пошанувало подвижника, який поклав своє здоров'я за відкриття „слов'янського заповідника" перед вченим світом. Тут не знайдете не те, що жодного пам'ятника чи меморіяльної таблиці з іменем В.Гнатюка, але досі не перевидані навіть його праці про Закарпаття чи „Етнографічні матеріяли з Угорської Русі".

Як учений, Володимир Гнатюк дивився далеко уперед і навіть подеколи випереджав свій час. Він видав в Берліні двотомну працю „Сексуальне життя українського селянства", де тексти записані з уст народу були подані українською мовою та в німецькому перекладі. В німецьких наукових журналах видання отримало високу оцінку, але в 1913 році королівська державна прокуратура в Берліні конфіскувала видання, називаючи його „грубо порнографічним". Гнатюк змушений був звернутися з протестом до королівського суду в Берліні.

На жаль, величезна бібліотека Гнатюка під час лихоліття Другої світової війни була втрачена. Так само доля жорстоко обійшла-

ся з архівом ученого під час взяття Львова російськими військами у 1914 році.

Так само не пощастило вченому і з радянською владою. Хоча він і був обраний за життя академіком у Києві, однак, згодом до його постаті ставилися насторожено, а то й упереджено. Це тим паче дивує, що він ніколи не займався політикою, походив з соціяльних низів, а все життя провів у праці на українську культуру.

Показово, що збірник „Володимир Гнатюк“ – четвертий з серії матеріялів і документів про видатних діячів української культури і літератури (попередні були присвячені Т.Шевченкові, І.Франкові, Лесі Українці), що був підготований до сторіччя з дня народження українського вченого, яке минуло у 1971 році, вийшов друком лише у 1998 році.

Щороку, починаючи з 1899 року, приїжджав на відпочинок у гуцульське село Криворівня, де жив його шваґро, місцевий священик О. Волянський. Сюди з'їжджався цвіт української культури – Іван Франко, Гнат Хоткевич, Ольга Кобилянська та чимало інших. Саме за враженнями з Криворівні Михайло Коцюбинський написав знамениті „Тіні забутих предків“.

В, Гнатюк володів німецькою і всіма слов'янськими мовами, за винятком болгарської. Напевно, через брак здоров'я, не мав шкідливих звичок. Як згадує донька Гнатюка, він не палив цигарок, не любив алькогольних напоїв та порожніх балачок.

Ужгород

Тетяна НАГОРНА,
Володимир СЕМКІВ (та інші автори)

МИ БУЛИ Є І БУДЕМО!

(До 30-річчя відновлення незалежної Української держави)

24 серпня 2021 року державі Україна виповнюється 30 років.

З цієї нагоди варто реконструювати ключові події найновітнішої української історії рік за роком: як українці жили, як змінювали свою країну і як самі змінювалися.

1991

Агонія Радянського Союзу у завершальній фазі.

Республіки Балтії і Грузія першими проголошують незалежність.

Україна чекає свого часу, і він настає після серпневого путчу в Москві.

24 серпня Верховна Рада УРСР ухвалює історичний документ виняткового значення.

„Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про Державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної Української держави — України", — йдеться у датованому 24 серпням 1991 року „Акті проголошення незалежности України".

1 грудня рішення ВР леґітимізують 90,3 відс. голосів на всенародному референдумі (на заході України результат — 98 відс.).

Того ж таки дня (1 грудня 1991) українці вибирають собі першого президента — ним стає голова Верховної Ради, член політбюро ЦК КПУ Леонід Кравчук.

Шістдесятник і дисидент, багаторічний політв'язень В'ячеслав Чорновіл виграє президентські вибори лише в трьох областях Галичини і набирає в сумі трохи більше 23 відс. голосів виборців проти 62 відс. кравчукових.

Провідники національно-демократичного спрямування тоді так і не змогли об'єднати свої зусилля. Спробувати свої шанси на президентство до кінця вирішили й Левко Лук'яненко, й Ігор Юхновський — щоб мати більші можливості аґітувати за Україну на референдумі.

Історія, як відомо, не має умовного часу, однак' ми переконані, що перемога В'ячеслава Чорновола у підсумку дала б нам усім цілком іншу Україну…

В Галичині Чорновіл здобув більше двох третин всіх голосів (69 відс.), Кравчук — 13 відс., Лук'яненко — 10 відс., 4 відс. — Юхновський.

Чорновіл відмовляється стати представником президента на Львівщині (ним стає Степан Давимука) і переїжджає до Києва, Галицька Асамблея поступово згортає свою діяльність.

1992

Цього року всі українці поголовно стають мільйонерами — Національний Банк, очолений Вадимом Гетьманом, відмовляється від радянського рубля і запроваджує в обіг карбованці. Ці гроші називалися купонами і були захищені лише символічно, їх масово підробляли і вони хутко знецінювалися — інфляція на кінець 1992 року становила шокуючі 3 000 відс.. Люди отримували платню величезними пакунками й одразу відносили їх у крамниці — у вжитку були купюри номіналом 200, 500 і 1 000 карбованців, потім з'явилися і 200 тис., 500 тис., 1 млн..

Вперше на політичній арені з'являється провідник „червоних директорів" Леонід Кучма. Цього року він стає прем'єр-міністром, виразно тяжіє до Москви, вимагає „закручувати гайки" для пробудженої України і просить для себе надзвичайних повноважень. Коли ці повноваження йому було надано, активно опонує президентові Кравчукові. В уряді Кучми з'являються такі прізвища, як Віктор Пинзеник (економічний блок), Василь Онопенко (юстиція) і Дмитро Табачник — скромний урядовий прес-секретар, великий тоді' хоч як це дивно' пошановувач Петлюри.

У країні квітне криміналітет. Організована злочинність стає буденним явищем, і кожен може назвати з десяток прізвиськ кримінальних авторитетів. Приватне підприємництво тягне за собою явище, що увійшло в історію з назвою „рекет". Бандити не гребують засобами і накопичують свій первинний капітал. Одне слово, беззаконня буремних дев'яностих.

А Верховна Рада тим часом ухвалює головні державні символи: Тризуб як малий герб і музику Гимну. Слова схвалять аж через 11 років!

В Галичині помалу спадає протистояння між греко-католиками і православними за храми, що охопило було свого часу три сотні сіл, а в Україні — розкол в Укрїнській Православній Церкві: у Харкові за розпорядженням з Москви відбувся собор, на якому усунули неприсутнього там Філарета з посади предстоятеля УПЦ і обрали Володимира Сабодана. Філарет рішення не визнав, і в Мінюсті зареєстрував статут УПЦ Київського Патріярхату.

1993

Страшний голодний рік для українців. Одна хлібина коштувала 2 000 карбованців — інфляція сягнула історичного рекорду 10 206 відс. Уряд заморозив фонди заробітної платні, і люди почали отримувати замість грошей продукцію підприємств, на яких працювали. А підприємства ці повсюдно зупинялися — державного замовлення практично не було, а ціни на енерґоносії (здебільшого російський газ) росли непомірно.

Оголошено першу хвилю первинної приватизації. Люди отримували в „Ощадбанку“ „вавчери“, які тоді не мали права купити чи продати — можна було лише у щось вкласти. Але вартість одного вавчера становила 10 млн. 50 тис. крб. — станом на кінець 1992 року це було майже нічого.

У 1993 році в Україні з'являється мобільний зв'язок, який презентує компанія UMC. Це дорога забава — апарат коштує тисячу долярів і ще кілька тисяч становить щомісячна сплата послуг. Благом цивілізації на той час в Україні користувалося неповних 3000 абонентів.

З'являються трасти — перші зразки фінансових пірамід. В людей видурюють останні гроші, обіцяючи надприбутки — 10–15 відс. місячно, люди на обіцянки радо „клюють“.

У січні львівський Фонд Мазоха (заснований Романом Віктюком, Ігорем Подольчаком та Ігорем Дюричем) організовує „першу в історії художню виставку в космосі“: на борту космічної станції „Мир“ вивішуються офорти Подольчака. Юрко Андрухович пише і видає свою „Московіяду“.

Восени суспільство сколихнула страшна історія з „Білим Братством“ — релігійною сектою, вожді якої напророкували кінець світу на 24 листопада й закликали „вірних“ самоспалитися у Софійському соборі Києва. Виявилося, що „Біле братство“ налічувало вже понад 80 тис. осіб. То були люди, в яких провідники організації — Марія Деві Христос та Юоанн Свамі — обманом відбирали гроші і майно. Після відсидки в українській в'язниці (4 і 7 років відповідно) ці двоє одружилися і переїхали до Москви.

На політичному олімпі відбуваються певні зміни: прем'єр-міністер Ллеонід Кучма фактично звільняє з посади голови НБУ Вадима Гетьмана, але на його місце призначають нову креатуру голови Верховної Ради Івана Плюща — маловідомого навіть у професійних колах банківського працівника Віктора Ющенка.

Загалом у країні вималювалася перша політична криза — Верховна Рада ухвалює рішення про проведення позачергових виборів президента і парляменту, призначивши їх на березень і червень 1994-го.

1994

Рік великих політичних змін. Президент Кравчук відходить в історію як „хитрий лис" і людина, що вміє пройти „поміж крапельками дощу".

На кінець каденції Леонід Крачук під тиском Росії та США підписує документ, згідно з яким Україна втрачає статус ядерної країни – в обмін на міжнародні ґарантії безпеки. Україна — третя в світі країна за ядерним потенціялом — добровільно' з дурного розуму' віддала Росії свої крилаті ракети та боєголовки, підірвала пускові шахти й пустила на металобрухт п'ять десятків стратегічних бомбардувальників…

Позачергові вибори президента відбувалися двома колами — 26 червня і 10 липня. Окрім головних претендентів, у перегонах брали участь такі персонажі, як Олександер Ткаченко та Олександер Мороз. Перемогу здобув Леонід Кучма (в Галичині він дістав 3' 1 відс. в першому колі і 3,9 відс. у другому), 19 липня почалася його перша президентська каденція.

Одне з перших рішень — призначення прем'єр-міністром Віталія Масола, старого совєтського управлінця, відставки якого з цієї посади у 1990 році вимагали своїм мужнім голодуванням студенти „Революції на ґраніті"…

Паралельно феєрично тривав процес виборів народних депутатів: усі 450 обиралися за мажоритарною системою і на умові абсолютної більшости, тобто кандидат-переможець на окрузі мав набрати понад 50 відс.голосів за як мінімум такої самої фреквенції. З першого разу депутатами Верховної Ради стали лише 49 кандидатів, у решті округів відбувалися нові й нові голосування.

Недообраною на 45 депутатів Верховна Рада залишалася ще взимку 1995 року. Стало очевидно, що виборчу систему треба змінювати. Поза тим розклад сил у другій каденції ВР виглядав так, що з-поміж партій найбільше місць зайняли комуністи, другими за чисельністю були рухівці, за ними йшли Селянська партія, соціялісти і Українська революційна партія з Конґресом українських націоналістів, від СДПУ(о) в Раду потрапив Віктор Медведчук.

На цю каденцію Галичина делеґувала також трьох унсовців: О.Вітовича, Я.Ілясевича та Ю.Тиму. Але головна пісня у парляменті була за „позапартійними“ (до речі, найбільший відсоток в Галичині дістав тоді саме позапартійний Ігор Осташ на Стрийщині — 87,44 відс.), яких набралося там дві з половиною сотні.

У Львові відновлено „Львівську Богословську Академію“, яка влітку 2002 року стала Українським католицьким університетом.

1994 рік — це також рік наших спортивних леґенд. На зимовій олімпіяді перше незалежне українське золото здобула у і Оксана Баюл. Влітку свій останній рекорд світу поставив Сергій Бубка, стрибнувши на висоту 6 метрів 14 сантиметрів.

1995

Україна укладає угоду з МВФ — і гіперінфляція починає спадати. Платимо за це ще масовішою зупинкою підприємств, затримкою і повною невиплатою заробітної платні, банкрутством понад двох десятків банків. Криза неплатежів грає на руку великим фінансово-промисловим групам.

В політиці наростає конфлікт між президентом Кучмою і парляментським речником Морозом. Кучма хоче і вміє зміцнити свою владу: влітку він підписує конституційну угоду з парляментом, згідно з якою влада в областях не обирається, а призначається президентом. Так народжується президентська вертикаль — інструмент для керівництва країною в цілому. Влада в уряді фактично переходить до першого віце-прем’єра Євгена Марчука. Масол іде у відставку.

Серйозний переділ починається на Донбасі. У жовтні під час футбольного матчу на донецькому стадіоні підірвали найвпливовішу особу краю — Ахатя Брагіна. І це був лише початок.

Протягом наступних місяців „прибрали“ чимало впливових місцевих багатіїв. Бійню влаштувала банда Євгена Кушніра, працюючи, як заявила Генпрокуратура, на замовлення Павла Лазаренка, який начебто розчищав газовий ринок під дніпропетровські ЄЕСУ (Єдині енерґетичні системи України). Ця версія, однак, лише одна з ймовірних, і щодо неї є низка застережень.

Шевченківську премію того року отримує „шістдесятник“ з Івано-Франківська, художник Опанас Заливаха.

1996

Отож Донецьком прокочується хвиля гучних убивств. За Брагіним прибирають Олександра Шведченка, голову українського представництва газотрейдера „Ітера“; розстрілюють бізнесмена Олександра Момота; і найбільш резонансний розстріл — вбивство у донецькому аеропорту політика та бізнесмена, чи не найбагатшої людини в країні Євгена Щербаня.

Попри звинувачення на адресу Павла Лазаренка, на чому згодом наголошував Леонід Кучма, переділ донецького газового ринку після убивства Щербаня відбувся на користь Ріната Ахметова.

А що Лазаренко? Він став прем’єр-міністром України, змінивши на цій посаді Євгена Марчука, який „відбився від рук“ президента Кучми і був звільнений зі смішним формулюванням: „За формування власного політичного іміджу“. А Лазаренко під той момент „політичного іміджу“ ще не формував, а працював на зміцнення свої фінансово-економічної потуги.

Цей період в історій української влади назвуть „епохою дніпропетровських“, бо впливи Павла Лазаренка дуже скоро наблизилися за значенням до впливів самого Леоніда Кучми.

Але в історію 1996 рік ввійде насамперед як рік народження Конституції та повноцінної національної валюти — гривні.

Жорстка монетарна політика стабілізувала українські гроші. Оголосили реформу і вже у вересні міняли 100 тис. карбованців на 1 гривню. Курс гривні до дол2яра звучав на нинішні вуха просто фантастично: 1,7 грн до 1 дол. Ціни у крамницях нарешті знову почали виглядати по-людськи — хліб коштував якісь копійки.

А Конституція з'явилася вночі. Верховна Рада засідала 20 годин поспіль від ранку 27 червня, і о 06:00 28 червня 1996 року Україна отримала Основний Закон – у компромісній версії між тим, що пропонував президент Кучма (зокрема двопалатний парлямент), і тим, що обстоювала очолювана Олександром Морозом Верховна Рада.

Галичина (точніше директор тоді ще львівського нафтогону „Дружба" Л.Буняк) починає будувати нафтопровід „Одеса–Броди", будівництво триватиме шість років і коштуватиме „Дружбі" 100 млн. дол.

1997

Ключова подія — підписання угоди з Росією, якою передбачалося перебування військових кораблів Російської Федерації у Криму до літа 2017 року. В обмін на „послугу" Москва Україні гасить борг за використаний газ. Відтоді чотири сотні російських кораблів швартуються до українських берегів, а обслужний персонал і військова команда дислькуються на українській суші на цілком законних підставах.

Кучма звільняє з посади прем'єр-міністра Павла Лазаренка. Кримінальне переслідування його почнеться пізніше, а наразі він зосереджується на політичній діяльності, активно готується до виборів у Верховної Ради як опозиціонер до політики президента Кучми — згадайте, була така партія „Громада".

А урядом керувати спершу призначать нічим не примітного Василя Дурдинця і вже за місяць замінять його на теж непримітного Валерія Пустовойтенка, який протримається в кріслі прем'єра до кінця 1999 року.

Відбуваються зміни в українськму олігархаті. Компанію ЄЕСУ, яку очолює Юлія Тимошенко, позбавляють можливости постачати газ на промислові підприємства, і вона стрімко втрачає свою потугу. Кучма робить ставку на власних олігархів: Пінчука, Медведчука, Суркіса, Ярославського. Паралельним процесом у Донецьку визрівають дві потужні фінансово-промислові групи — Ріната Ахметова і Віталія Гайдука.

В політику входять Віктор Янукович — його призначають головою Донецької облдержадміністрації, і Юлія Тимошенко — вона стає депутатом Верховної Ради.

У Львові Кучма нарешті витиснув з влади Миколу Гориня — той подав у відставку спершу з посади голови обласної держадміністрації, а відтак і голови облради (1994-го його обрали на прямих тоді ще виборах). А на Івано-Франківщині з рекордним результатом (86,5 відс.) народним депутатом обрано на довиборах Славу Стецько.

У 1997-му маємо першого й останнього українського космонавта — 16 діб пробув на борту американського шаттла „Колюмбія“ полковник Військово-повітряних сил України Леонід Каденюк. Згодом він подався в політику й навіть був депутатом Верховної Ради.

Цього ж таки року в Києві відкривають перший на всю країну McDonald’s“.

Згрубша 1997 рік можна вважати роком умовного спокою для людей — курс гривні щодо доляра протримався 2 до 1, а літр бензину коштував 60 копійок. Ціни на житло просто смішні — однокімнатна квартира у Львові вартувала 5 тис. дол. Втім’ і заробітки людей не вражали нулями — середня платня становила 143 грн. Під той час серед приватних підприємців масовим явищем стало виплачування працівникам платні „у конвертах“.

1998

„Стабільність“ тривала до кінця літа, коли в Росії стався дефолт. Криза неабияк зачепила українців. Національна валюта знецінилася у два рази, ціни у крамницях зросли відповідно. Економіка в ступорі: ми вже забули, але тоді практикувалися суцільні бартерні схеми і взаємозаліки.

Головна зміна для українського підприємництва — запровадження єдиного податку, що дрібний бізнес дуже швидко оцінив і перейшов на сплату 10 відс. від обсягу реалізованої продукції.

Політично 1998 рік — рік виборів до парляменту, які вперше відбулися за змішаною системою: 225 депутатів вибиралися за старою „мажоритаркою“, інші 250 — за партійними списками. В Галичині 30,1 відс. дістав Народний Рух, 16 відс. — радикальний

бльок „Народний фронт“, 8,4 відс. — Партія „Реформи і порядок“, що на вибори назвалася тоді „Нашою Україною“.

А загалом в Україні більшість (майже 25 відс.) взяли комуністи. РУХ, очолюваний В’ячеславом Чорноволом, здобув 9,4 відс. голосів. Спілка Мороза з Ткаченком (соціялісти і Селянська партія) — 8,5 відс. Ледве здолали чотиривідсотковий прохідний бар’єр Проґресивна соціялістична партія Наталії Вітренко, „Громада“ Лазаренка-Тимошенко (35 відс. у Дніпропетровській області), Соціял-Демократична партія (об’єднана) (очолював Євген Марчук, а фактично керували нею Медведчук і Суркіс) та прокучмівські Народно-деморатична партія і майже фейкова Партія зелених.

Від 12-го мажоритарного округу (Вінниччина) народним депутатом став Петро Порошенко, що висувався від СДПУ(о). В Івано-Франківську починається ера Зіновія Шкутяка (буде міським головою до 2006 року), у Львові депутатом міської ради обрано Андрія Садового.

Президент Кучма рятував своє становище у ВРУ за рахунок мажоритарників, і розклад сил між ним і опозицією зрівноважився так філіґранно, що достатньої для домінування кількости голосів не мала жодна сторона. Результат — затяжна спікеріада. Голову парляменту не могли обирати два місяці, голосували 23 рази. Компромісу досягли з кандидатурою Олександра Ткаченка.

Леонід Кучма активно готується до президентських виборів. Серед іншого, починається жорсткий тиск на засоби масової інформації.

Найгучніша подія року — вбивство Вадима Гетьмана. Впливового фінансиста і політика застрелили в під’їзді власного будинку на Печерську. Цей злочин вчинив один з членів угруповання згаданого вже Кушніра, і його (убивство) теж „вішали“ на совість Павла Лазаренка.

1999

Почався рік з усіма наслідками кризи кінця 1998 року. Нацбанку довелося повністю відпустити гривню, і її курс щодо долара впав до 5. Ознака часу — брак грошей і масові неплатежі: бюджетники не отримували платні, пенсіонери — пенсій.

25 березня в автокатастрофі на трасі під Борисполем занинув голова Народного Руху України В'ячеслав Чорновіл. Досі немає єдиної думки щодо того, чи був це нещасливий випадок, чи спланований атентат проти опонента Кучми. Йшла виборча кампанія на посаду президента України, і другий термін був для Кучми справою чести.

Знакова подія виборів — „канівська четвірка". Євген Марчук, Олександер Ткаченко, Володимир Олійник та Олександер Мороз зібралися на могилі Тараса Шевченка й пообіцяли, що „в кінці залишиться лише один", тобто що висунуть з-поміж себе єдиного кандидата. Закінчилося все доволі кумедно: Олійник „підніс руки" на користь Марчук, а Ткаченко — на користь Симоненка. Останній врешті й вийшов у друге коло президентських виборів з Кучмою. Українці обирали між поганим і ще гіршим — Кучма пішов на повторну каденцію. Галичина тоді віддала чинному президентові 92 відс. голосів (в першому колі — 67 відс.). Гидко, але провідник комуністів був для нас ніякою не альтернативою…

Паралельно тривав ще один політичний процес — протистояння Кучми і Мороза. Фінансову підтримку провідник соціялістів міг отримати від Павла Лазаренка, який тоді не міг бути самостійним гравцем, оскільки імідж корупціонера №1 вже надійно за ним закріпився. Щоб унеможливити успіх кампанії Мороза, Кучма невтралізував Лазаренка цілком і повністю: Генеральна прокуратура відкрила на П. Лазаренка п'ять кримінальних справ, а згодом його — з панамським паспортом — затримує швайцарська поліція. Починається гучний процес з назвою „Справа Лазаренка". Судили опального екс-прем'єра України в США, у тюрмі Лос-Анджелеса він пробув дев'ять років.

На самкінець 1999 року прем'єр-міністром України стає Віктор Ющенко. Його кандидатуру Кучма подає на розгляд Верховної Ради після того, як депутати не проголсували за Пустовойтенка. Зрештою' і Ющенка, зірковий час якого саме починався, підтримали не з першої спроби, а щойно після того, як оголосили поіменне голосування.

На той час Юлія Тимошенко вже розколола партію „Громада" і створила свою „Батьківщину", льояльну до Леоніда Даниловича. Її Віктор Ющенко взяв у свій реформаторський уряд віцепрем'єр-міністром з питань паливно-енерґетичного комплексу.

Микола Азаров тоді очолив Податкову інспекцію і якусь мить навіть розглядався кандидатом на голову уряду. Володимира Литвина Кучма призначив головою Президентської адміністрації Президента.

А Віктор Янукович далі порядкував у Донецьку, де перед виборами президента організував цілий політичний рух „За єдність, згоду і відродження“ – на підтримку Леоніда Кучми.

А ще цього року Україна скасовує смертну кару. Суспільство не сприймає цей факт однозначно – бодай через те, що крайньої міри покарання уникає серійний вбивця Анатолій Онопрієнко (52 жертви — це лише доведені слідством його криваві злочини).

2000

В Галичині рік почався новим видовищем в Опері — нагороджували номінантів конкурсу „Галицький лицар“ Мирослава Мариновича, Івана Вакарчука, Ярослава Дашкевича, Юзя Обсерватора (псевдо Юрія Винничука) та інших. Постаттю року став владика Любомир Гузар, який, вийшовши на сцену, дуже гарно промовив до присутніх: „Для декого може видатися дивним, що я тут. Але я тут, бо Церква завжди має бути там, де люди“.

В Україні 2000-ий – під знаком великих змін. Галичина закохується в Ющенка і м’якшає до Юлії Тимошенко. Уряд Віктора Ющенка і Юлії Тимошенко справедливо називав себе реформаторським. У підприємницьких стосунках повністю припиняються бартерні розрахунки та взаємозаліки. Економіка наповнюється „живими“ грошима. Гасяться борги перед бюджетниками. На кінець року зафіксовано перший за роки незалежності приріст Внутрішнього валового продукту у 6 відс.. Гривня стабілізується на рівні 5,5 за 1 доляр і так протримається кілька років поспіль.

Саме цього року, завдяки неактуальності бартерно-вексельних схем, зникає бізнес компаній-енергопосередників. Натомість нарощують потугу Донецькі та Дніпропетровські фінансово-промислові групи, які активно експортують продукцію і мають гроші.

Відбуваєтьься велика реформа в освіті — школярів переводять на 12-бальну оцінку знань.

Успіхи уряду і відповідно ріст популярности його керівників подобаються не всім. Ющенко і його кабмінівська команда зазнають тиску від президента. Влітку затримують й заарештовують Олександра Тимошенка — чоловіка Юлії Володимирівни та керівника ЄЕСУ.

Тим часом у країні наростає соціяльна напруга, не пов'язана з добробутом людей. Леонід Кучма „закручує гайки". Відбувається низка подій, які насичують суспільство тривогою.

Найперша — зникнення відомого журналіста, засновника і редактора „Української правди" Георгія Ґонґадзе. 16 вересня о пів на 11-ту вечора Георгій поїхав додому, однак' так там і не з'явився. Перед тим він офіційно звертався в Генеральну прокуратуру і заявив, що за ним організовано стеження. Прокуратура на звернення зареаґувала формально.

2 листопада в лісі біля Таращі знайшли обезголовлене тіло журналіста.

28 листопада Олександр Мороз скликає прес-конференцію і оприлюднює частину авдіозаписів з кабінету президента Кучми. З почутого випливає, що до вбивства Георгія Ґонґадзе безпосередньо причетні міністер внутрішніх справ Кравченко, голова Служби безпеки Деркач, керівник Президентської даміністрації Литвин і сам президент Леонід Кучма.

В Україні починається широкомаштабна акція протесту „Україна без Кучми". Люди вимагають відставки президента і його близького оточення. 15 грудня на майдані Незалежности виростає наметове містечко, а 27 грудня його прибирають — влада Києва під орудою Олександра Омельченка заходилася реконструйовувати площу.

Ще одна вражаюча історія 2000 року — ракета „Точка-У" категорії „земля-земля", яку випустили під час військових навчань на полігоні під Черніговим, влучила у …житловий будинок в місті Бровари під Києвом. Ракета пробила всі бетонні перекриття і буквально нанизала на себе вісім поверхів будинку. Троє людей загинули, два десятки були доправлені до шпиталю. З-поміж військового керівництва країни не постраждав ніхто — у відставку спровадили лише головнокомандувача ракетних військ Терещенка та офіцера, який командував групою бойового вишколу, полковника Корнеєва. Ще одного фіґуранта „інциден-

ту“ — першого заступника командувача військ Північного оперативного командування генерала Пашинського — понизили на посаді.

Серед іншого — гучна справа „Градобанку“ й арешт його керівника, народного депутата Віктора Жердицького, якого звинуватили у крадіжці грошей, що їх Німеччина виплачувала українським остарбайтерам. Жердицький відсидів у німецькій тюрмі майже шість років, а після повернення в Україну Верховний Суд зняв з нього звинувачення і скасував рішення суду в Гільдесґаймі.

Під кінець року, у грудні, Леонід Кучма урочисто обернув ключ і зупинив останній — третій — реактор Чорнобильської АЕС. За цим „шоу“, яке транслювалося у прямому етері, спостерігала вся країна, і не тільки вона’ бо припинення роботи електростанції обійшлося Заходові у суму, більшу за мільярд евро, яку українська влада довго перед тим виторговувала.

2001

Центральна подія року — перша за історію Святого Престолу візита Папи Римського в Україну. Наприкінці червня Іван Павло II на три дні приїхав до Києва і після того два дні перебував у Львові. На Святу Літургію у столиці Галичини зібралося понад півтора мільйони вірних. Ішов дощ, та Понтифік заспокоїв: „Іде дощ, діти ростуть“.

Іван Павло II своєю присутністю і надихнув людей до дій, і трохи зняв емоційну напругу в серцях багатьох українців — рік для нас був воістину неспокійний.

В січні набрала обертів нова хвиля акції протесту „Україна без Кучми“ — наметове містечко розташувалося вздовж усього Хрещатика, бо майдан Незалежности саме тоді зазнавав кардинальних реконструкцій. 1 березня намети протестувальників брутально знесли. А у Шевченківські дні, 9–10 березня, відбулася низка сутичок громадських активістів із міліцією. Правоохоронці згрібали молодь десятками, ідентифікуючи прихильників опозиції навіть просто за тим, що вони розмовляють українською мовою. Вночі 10 березня було затримано понад три сотні людей.

У той час активно обговорювався і засуджувався вчинок Віктора Ющенка, який, бувши прем'єр-міністром, поставив свій підпис на знаменитій „заяві трьох": Кучма, Плющ і Ющенко дали оцінку протестним діям народу, назвавши ці дії „українським різновидом націонал-соціялізму" та „безпрецедентною політичною кампанією з всіма ознаками психологічної війни".

А ще перед тим прем'єр-міністр дав згоду на звільнення з уряду Юлії Тимошенко, популярність якої в рядах опозиції була надзвичайною. Перед відставкою Кучма організував порушення Генеральною прокуратурою двох кримінальних справ проти Ю. Тимошенко як екс-керівника ЄЕСУ. В лютому Тимошенко взяли під варту. У березні відпустили.

А навколо Віктора Ющенка в уряді далі точаться політичні інтриґи. Зрештою' все закінчується гучною відставкою з посади прем'єр-міністра. Вперше в Україні уряд усувають за резолюцією недовіри з боку Верховної Ради.

16 серпня, напередодні Дня Незалежности, Віктор Ющенко з адептами сходить на Говерлу і там заявляє про створення опозиційного до президента бльоку політичних партій „Наша Україна".

Цього ж таки року аворитет Леоніда Кучми страждає через міжнародний скандал, пов'язаний з торгівлею зброєю, та через трагедію над Чорним морем — 4 жовтня у воду впав пасажирський літак Ту-154М, що здійснював рейс Тель-Авів–Новосибірськ. За попередньою версією' його випадково збила українська ракета, випущена під час військових навчань у Криму. Україна офіційно визнала свою провину, але у процесі слідства вона не вважається до кінця доведеною й досі.

2002

Претензії до України у зв'язку з торгівлею зброєю наростали. Кульмінація настає у вигляді „кольчужного скандалу" — про те, що „Укрспецекспорт" в обхід санкцій ООН продавав Іракові радарні комплекси „Кольчуга", писала вся західня преса.

Всередині країни увага посполитих прикута до „справи перевертнів" — група колишніх міліцейських офіцерів викрадала

людей і обіцяла повернути їх близьким за викуп, однак' жертв викрадення після отримання грошей все одно вбивали.

27 липня — чорний день Скнилівської трагедії. У Львові під час святкового авіашоу винищувач „СУ-27" падає в натовп глядачів, яких зібралося на летовищі 10 тис. 77 людей загинули, серед них 28 — діти… У трагедії суд визнав винними пілотів, які встигли катапультуватися й не постраждали під час падіння: за халатність і невиконання льотного пляну перший пілот отримав 14 років тюрми, другий — 8. Генерали, які керували підготуванням повітряного видовища на Скнилові, виправдані повністю.

2002 рік — рік парляментських виборів. В управлінні країною –нові зміни. Холод у стосунках між Юлею Тимошенко і Віктором Ющенком унеможливлює повне об'єднання опозиції — політики йдуть на вибори двома колонами: великий бльок „Наша Україна" та іменний Бльок Юлії Тимошенко. За партійними списками Ющенко приходить першим — 23,57 відс. Ю. Тимошенко дістає 7,26 відс. (в Галичині — відповідно 68 відс. і 25,6%). Проходять у ВРУ комуністи (19,98%), соціалісти (6,87 відс.), прокучмівська „за єдину Укрїну" (11,77 відс.) і СДПУ(о) (6,27 відс.).

Та система виборів і далі змішана — „мажоритарка" залишається місцем, де можна продавати депутатські місця і надолужувати партійні втрати. Як наслідок, у парляменті формується пропрезидентська більшість: 175 мандатів „ЗаЄдУ", яка стає найбільшою фракцією, плюс 31 багнет СДПУ(о).

Речником Верховної Ради обирають Володимира Литвина, прем'єр-міністром – запропоновану Кучмою кандидатуру Віктора Януковича, одіозний Віктор Медведчук керує Президентською адміністрацією, одіозний Василь Базів стає його заступником.

Тим часом в країні починається кредитний бум — іпотеку дають мало не кожному охочому, а охочих виявляється багато. Це тягне за собою пожвавлення на ринку нерухомости, і саме у 2002 році відбувається різкий стрибок цін на житло.

Навесні цього року просто під час футбольного матчу стає зле тренерові „Динамо" Валерієві Лобановському. З поля його забирає швидка, і через кілька днів, пробутих у лікарні, леґенда українського футболу помирає — гравці та вболівальники сприймають цю смерть як особисту втрату.

2003

Для українського політикуму це час великих інтриґ у передчутті майбутніх президентських виборів. Віктор Ющенко — кандидатура, яку схвалюють західні провідники, на противагу Леонідові Кучмі, якого фактично бойкотують через скандал з „Кольчугами“ та вбивство Георгія Ґонґадзе — „плівки Мельниченка“ дуже актуальні. Кучма ще більше зближується з Росією — цього року він приєднує Україну до формування Єдиного економічного простору і починає розмови про створення газотранспортного консорціюму з участю російського „Ґазпрому“.

У внутрішньополітичному процесі головна увага надається прискоренню політреформи. Кучма хоче зробити ревізію Конституції, щоб обмежити впливи президента, яким дуже скоро і дуже ймовірно може стати опозиціонер. Кучма також подає на розгляд Конституційного суду питання про свій третій президентський термін („Чи можна вважати його другий термін першим?“ — „Так’ можна“, — відповіли судді), хоч згодом від цієї ідеї він сам відмовиться. В оточенні Кучми точаться інтриґи за ролґ потенційного „наступника“. Зрештою, питання „На кого поставить Кучма?“ хвилює всю країну.

Влітку Україна висилає своїх військовиків (майже 2 тис. осіб) з миротворчою місією в Ірак, і ставлення до українського президента з боку США трохи теплішає. Тоді ж таки Росія вирішує будувати дамбу з Краснодарського краю до українського острова Тузла, вперто не визнаючи, що посередині Керченської протоки проходить офіційний українсько-російський кордон. За Тузлу почалася справжня інформаційна війна, Україна обстоювала свою позицію до останнього. Кучма заявив: „Якщо глянути на карту Росії, то стає смішно. Невже їм чогось ще не вистачає?“.

Натомість заява з російського боку шокувала:

„Ніколи Росія не залишить Україні Керчинську протоку. Досить того, що Крим сьогодні український і ми ледве заспокоїли людей з цього приводу. Досить знущатися з нас. Якщо треба, то ми зробимо все можливе і неможливе, щоб відстояти свою позицію. Якщо треба, ми скинемо туди бомбу!“, — пряма цитата голови путінської адміністрації Олександра Волошина.

Все ж росіяни зупинили будівництво дамби восени — до української території залишилося 100 метрів. На той момент українські Збройні сили стягнули на Тузлу війська, терміново організували прикордонний пост, газети писали, що до війни з Росією залишається пів кроку…

А тим часом Україна вперше бере участь у пісенному конкурсі „Евробачення“. З піснею „Hasta la vista“ туди їде Олександер Понамарьов і займає не дуже почесне 14-те місце.

2004

На початок року Віктор Ющенко виглядає безумовним фаворитом президентських виборів. Видається, що завадити перемозі кандидата від „Нашої України“ може лише щось фатальне. Лише в страшних думках припускають, що може йтися про фізичне знищення політика. Проте у вересні Україну сколихує повідомлення про спробу отруєння Ющенка.

Штаб прем’єр-міністра Віктора Януковича нарощує потенціял кампанії, не гребуючи брутальними методами. У команді „реґіонала“ з’являються російські політтехнологи, які радять будувати кампанію на протиставленні заходу та сходу. Україну заполоняють листівки з пошматованою мапою, телебачення транслює відео про „фашистів“, „бандерівців“ та „аґентів Заходу“. Одного разу „фашист“ таки вцілив у Януковича персонально — Дмитро Романюк вцілив прем’єр-міністра курячим яйком під час його приїзду до Івано-Франківська.

У березні в Центральну виборчу комісію приходить Сергій Ківалов, який має місію будь-що „підрахувати“ перемогу Януковича.

Телеканали перебувають під контролем влади, опозиційні медії зазнають утисків. Улітку „Львівська газета“ влаштовує протест у Києві проти переслідувань. А у Львові підпалюють офіс редакції „Поступу“.

Леонід Кучма та близькі до нього політичні сили намагаються перестрахуватися. В парляменті пробиває собі дорогу проєкт конституційних змін, покликаний перетворити Україну на парляментсько-президентську республіку. Це спроба залишити впливовими тодішні „мінотарні“ партії, які боялися перемо-

ги Ющенка, але й не довіряли Януковичеві. Проте 8 квітня на цей проєкт чекає провал: для конституційної більшост забракло якихось шість голосів.

Росію інтенсивно припрошують до виборчої кампанії в Україні. Шириться плітка, що Володимирові Путінові як колишньому каґебістові неприємно підтримувати колишнього в'язня, проте виходу вже нема. Леонід Кучма возить Януковича до Москви як свого наступника. У жовтні Путін приїжджає особисто підтримати Януковича на виборах.

Росія не покладає спроб створити Єдиний економічний простір. 20 квітня Верховна Рада ратифікує угоду про Єдиний економічний простір з Росією, Білоруссю і Казахстаном — 265 голосів „за". Та насправді ЄЕП співає свою лебедину пісню. 24 травня в Ялті вкотре зустрічаються керівники держав „простору" — але без жодної конкретики. Кучма тоді каже Назарбаєву: „Це такий бордель…". Й досі не ясно, чи то йшлося про Лівадійський палац, чи про переговори, чи про ЄЕП, чи про президентство…

Перший тур президентських виборів — 31 жовтня. Віктор Ющенко лише на пів кроку випереджає Віктора Януковича: 39,87 відс. проти 39,32 відс..

Друге коло — 21 листопада. Основною технологією, яку стосує влада під час голосування, є „виборчий туризм". Влада змушує виборців брати «відкріпні посвідчення» й возить електорат різними дільницями. Молодь, яка гуртувалася переважно довкола громадської організації „ПОРА", вдається до відчайдушних спроб протесту: студенти лягають на зимний асфальт під колеса «виборчих» автобусів.

Проте головний удар чекає на Україну після закриття виборчих дільниць. „Тіньовий штаб" Януковича спільно з Центральною виборчою комісією вдається до грубої фальсифікації результатів: паперові протоколи попросту переписують, а до електронної системи вносять вигадані дані. Вночі 22 листопада Віктор Ющенко оголошує про невизнання виборів і кличе українців до Києва на Майдан.

Вранці протестувальники займають проїжджу частину Хрещатика, довкола майдану Незалежности починають напинати намети. За декілька днів табір розростається на весь центр.

Критичні моменти Помаранчевої революції: 23 листопада — Юлія Тимошенко закликає йти на шиіурм Президентської адміністрації ; 24 листопада — ЦВК оголошує офіційні результати (Ющенко — 46,69 відс., Янукович — 49,42 відс.); 28 листопада — з'їзд „депутатів усіх рівнів" у Сіверськодонецьку, який ледь не проголосив Південно-східню українську автономну республіку); ніч проти 29 листопада — командувач внутрішніх військ Сергій Попков дає наказ „силовикам" рушати на Киї

На переговори до Києва приїжджають міжнародні посередники: Гав'єр Солана, Александр Кваснєвський, Валдас Адамкус, Борис Гризлов. Команда Януковича ніяк не годиться на переголосування, проте крапку ставить Верховний суд України, який 3 грудня скасовує постанову ЦВК і визнає неможливість встановити результати виборів.

8 грудня вважається останнім днем Помаранчевої революції. Верховна Рада призначає третє коло на 26 грудня, формує новий склад ЦВК, змінює виборче законодавство, ухвалює проєкт конституційних змін на користь парляментсько-президентської республіки (той, що вже був відхилений навесні).

26 грудня у „третьому колі" за Віктора Ющенка проголосували 51,99 відс. виборців, за Януковича — 44,2 відс..

На наступний день після виборів, 27 грудня, знаходять мертвим міністра транспорту Георгія Кірпу, велика кар'єра якого починалася з Львівської залізниці. Офіційна версія — самогубство.

Попри надзвичайну наелектризованість, 2004 рік приніс українцям і втіхи. Співачка Руслана перемогла з піснею „Wild Dances" на „Евробаченн". Футболіст італійського „Мілану" Андрій Шевченко дістав „Золотий м'яч" як найкращий гравець світу. Хокеїст Руслан Федотенко став першим українцем, що здобув американський Кубок Стенлі, ще й закинув у вирішальному матчі дві шайби.

2005

23 січня Віктор Ющенко присягає як президент України. У президентській промові голови держави вишукують натяки: хто буде прем'єр-міністром? На той час головними претендентами вважаються Юлія Тимошенко, яка подає себе як „прем'єр Май-

дану“, і Петро Порошенко — близький соратник Ющенка, найвпливовіший політик у його оточенні.

На 25 січня запланована перша закордонна поїздка новообраного президента — в Росію. Перед самим відлетом Ющенко оголошує власне кадрове рішення: Тимошенко — прем’єр-міністер (пізніше парлямент дасть 373 голоси за її призначення), Порошенко — секретар Ради національної безпеки і оборони. Аби підсолодити посаду для Петра Порошенка, Ющенко дає Радбезові широкі повноваження.

На спільній прес-конференції у Москві Ющенко з Путіном декларують бажання перезавантажити стосунки між державами. Слова Путіна можна перевірити вже навесні: 23 березня російський десантний корабель „Ніколай Фільчєнков“ зі 142 десантниками та 28 одиницями техніки перетинає український кордон. Росіяни виправдовуються: трапилася технічна помилка.

Що ж до нового уряду, то вже на першому засіданні він оголошує намір заново виставити на продаж завод „Криворіжсталь“, який купили за безцінь Пінчук з Ахметовим. 24 жовтня завод відійшов у власність мільярдера Лакшмі Міттала, який заплатив за „Криворіжсталь“ 4,8 млрд. дол. — майже в шість разів більше, ніж попередні „покупці“.

Загалом беручи, той перший уряд можна назвати кабінетом втрачених можливостей, адже головні зусилля публічних осіб витрачаються на взаємні звинувачення. Поза тим Кабмін, як і обіцяв кандидат Ющенко, запроваджує допомогу для породіль: 9 тис. гривень. Міністер оборони Анатолій Гриценко забороняє у війську „портянки“ і зменшує скорочує час служби. Парлямент ухвалює закони для вступу до Світової організації торгівлі.

У чомусь влада намагається переймати досвід взірцевої тоді для України Грузії — проте часами це завершується курйозами (як у випадку з ліквідацією Дорожно-автової інспекції).

Незважаючи на те, що „помаранчева“ команда розтринькує власні шанси, колишні посадовці все одно впадають у переляк після встановлення нових владних інституцій. Правоохоронці кличуть на допити Євгена Кушнарьова, Олександра Єфремова, Юрія Кравченка та багатьох-багатьох інших. Володимир Щербань, Анатолій Засуха, Микола Білокінь та інші втікають за кордон.

4 березня Кравченко вкорочує собі віку напередодні допиту у справі вбивства Георгія Ґонґадзе. Смерть колишнього міністра внутрішніх справ остаточно обриває ланку в ланцюжку між замовниками та виконавцями вбивства Ґії. Кількома днями раніше правоохоронці затримують убивць Ґонґадзе: Миколу Протасова, Валерія Костенка, Олександра Поповича. Четвертий — Олексій Пукач — утікає.

6 квітня 2005 року прокуратура затримує одного з чільних „реґіоналів“ Донеччини Бориса Колеснікова: голову Донецької обласної ради звинувачують у вимаганні. 17 серпня на кілька днів затримують екс-голову Харківської облради Євгена Кушнарьова — за перевищення влади. Правоохоронці влаштовують акт публічного застрашення Ріната Ахметова: міліція проводить слідчі дії з залученням панцерної техніки.

Пізніше Ющенко змушений іти на потепління з „реґіоналами“. Ані справа Колеснікова, ані Кушнарьова, ані інші не завершилися вироками й в'язничними термінами.

22 вересня президент укладає меморандум порозуміння зі своїм опонентом Януковичем. Підписанню цього меморандуму передують події, що їх досі вважають хрестоматійним прикладом для описування політичних чвар: після семи місяців „помаранчевий“ табір лускає. 5 вересня державний секретар Олександер Зінченко скликає прес-конференцію, на якрій заявляє про корупцію в оточенні Ющенка, називаючи прізвища Порошенка, Третьякова, Мартиненка та інших. 8 вересня Віктор Ющенко звільняє усіх разом: і секретаря РНБО, і цілий уряд.

22 вересня новим прем'єр-міністром стає Юрій Єхануров. Першим випробуванням для нього стає „газова війна“, яку готує Росія. Москва вимагає від України нову ціну на „блакитне паливо“ — замість 50 дол. уже 230 дол., названих „ринковими“.

Щодо інших подій, то в 2005 році Україна приймає в себе„Евробачення“. На революційній хвилі влада вирішила делеґувати на конкурс гурт „Ґринджоли“ з піснею „Разом нас багато“.

Справді значущою подією в культурному житті була перемога режисера родом з Надвірнянщини Ігоря Стрембіцького на Каннському фестивалі — 21 травня митця нагородили за стрічку „Подорожні“ у номінації „Короткометражні фільми“.

Героїнею року стала Настя Овчар — п'ятирічна дівчинка з села Воронцівка на Харківщині голіруч винесла з вогню свою дворічну сестричку, діставши страшні опіки.

29 листопада на Львівщині розстріляли екс-голову Львівської облдержадміністрації Степана Сенчука — вбивство досі не розкрите.

2006

1 січня 2006 року Росія перекриває газову трубу для України. Подальші події називають „першою російсько-українською газовою війною". Українська влада каже, що країна протримається доти, доки Москва не піде на поступки у переговорах. Через обмеження імпорту потерпають Угорщина, Польща, Словаччина, Австрія, Німеччина тощо.

Вночі 4 січня „Ґазпром" з „Нафтогазом" таки укладають договір на постачання газу. Від імені України свій підпис ставить голова Конґресу українських націоналістів Олексій Івченко. Українська влада намагається приховати текст угод, але хвалиться, що ціну вдалося збити до 95 дол.. Невдовзі виявляється, що Росія таки витиснула на переговорах бажану для себе ціну, просто на кордоні з Україною паливо „змішується" з дешевим туркменським газом. Посередником у цих схемах стає компанія „Росукренерґо", за якою стоїть Дмитро Фірташ.

Екс-прем'єр Тимошенко звинувачує Ющенка в тому, що він теж є визискувачем схеми.

Президент сприймає початок року з невдоволенням, адже втрачає частину повноважень, згідно з конституційними змінами. Спочатку це не шкодить, бо прем'єр-міністром є однодумець Юрій Єхануров, та 26 березня країну чекають парляментські вибори.

Склад Верховної Ради вперше обирають за чистою пропорційною системою. Найбільше голосів здобуває Партія Реґіонів — 32,14 відс. У внутрішній сутичці за „помаранчевого" виборця перемагає Бльок Юлії Тимошенко — 22,29 відс., натомість „Наша Україна" дістає лише 13,99 відс. До парляменту також проходять „ліві": Соцпартія — 5,69 відс., і Компартія — 3,66 відс..

Коаліціяда триває до середини липня. „Наша Україна“ вимагає прем’єрства для себе, БЮТ бачить головою уряду лише Юлію Тимошенко, Олександрові Морозові байдуже до решти — але він хоче стати головою Верховної Ради. У час, коли „Наша Україна“ врешті таки згоджується на прем’єрство Тимошенко, голова Соцпартії вицофується з перемовин: 6 липня він стає учасником коаліції з Партією Реґіонів та комуністами й отримує на знак подяки посаду голови Верховної Ради.

„Антикризова“ коаліція подає президентові кандидатуру Віктора Януковича на посаду прем’єр-міністра. 3 серпня на Банковій підписують „Універсал національної єдності“, а наступного дня Януковича призначають головою уряду. Ющенкові вдається домовитися про представництво для власної партії у Кабміні, зокрема там залишаються Юрій Луценко, Роман Зварич, Анатолій Гриценко, Борис Тарасюк.

„Універсали“ діють недовго: Партія Реґіонів, усупереч домовленостям, ухвалює низку дражливих рішень. У Криму „реґіонали“ забороняють проводити міжнаціональні навчання і проголошують півострів „територією, вільною від НАТО“. Новообрані обласні й міські ради на сході та півдні України починають ухвалювати рішення про надання російській мові статусу „реґіональної“. Партія Реґіонів нахабніє і в кулюарній політиці: команда Януковича переманює депутатів з фракцій БЮТ і „Наша Україна“.

У жовтні „Наша Україна“ оголошує про перехід в опозицію, а міністри залишають уряд один за одним.

А тим часом українці радісно спостерігають за польотом у космос першої жінки українського походження — Гайдемарі Стефанишин-Пайпер виходить на навколоземну орбіту в космічному човнику „Атлантіс“. Невдовзі після повернення на Землю Гайдемарі провідає родичів у селах Якимів і Новий Яричів на Львівщині, звідки походить її батько.

Збірна України з футболу влітку вперше виступає на чемпіонаті світу. В Німеччині команда Олега Блохіна пробивається аж до чвертьфіналу, де поступається команді Італії — 0:3. Перший гол для України на мундіялях забиває Андрій Русол.

2007

Віктор Ющенко наближається до екватора свого президентства, і в нього нема іншого виходу, як шукати союзника в особі Юлії Тимошенко. Формується опозиційна коаліція, яка розробляє плян дочасних парляментських виборів.

Увечері 2 квітня президент видає указ про розпуск Верховної Ради на тій підставі, що парляментські партії спотворили результати виборів і знехтували волевиявленням народу. Голова держави призначає позачергові вибори на 27 травня, проте Партія Реґіонів з сателітами запекло бльокує Ющенкову ініціятиву. Використовуються Міністерство юстиції і Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки, суди, прокуратура, внутрішні війська, Управління держохорони... „Силові" відомства протистоять іншим „силовикам" і порушують карні справи одне проти одного — кожне розпоряджається наявним арсеналом так, як лиш може.

Вночі 27 травня у Секретаріяті Президента відбувається нове коло перемовин, на якому сторони все-таки домовляються провести дочасні вибори 30 вересня. Правовим механізмом для розпуску Верховної Ради обирають складення мандатів депутатами і „обнулення" виборчих списків.

На виборах БЮТ майже наздоганяє Партію Реґіонів — 30,71 відс. проти 34,37 відс. Виборчий бар'єр також долають: „Наша Україна" – „Народна самооборона" (на чолі з Луценком) — 14,15 відс.; Компартія — 5,39 відс.; Бльок Литвина — 3,96 відс.. БЮТ і НУНС отримують для коаліції мізерний запас голосів — 227 мандатів. Незважаючи на мінімальний резерв, парляментська більшість призначає прем'єр-міністром Юлію Тимошенко, а речником Верховної Ради — Арсенія Яценюка.

18 квітня спільне подання від України та Польщі перемагає в конкурсі на організацію футбольного Евро-2012.

У квітні вперше відбувається зовнішнє незалежне оцінювання.

16 липня під Ожидовом на Львівщині перекинувся товарний поїзд з 15 цистернами жовтого фосфору. Віце-прем'єр-міністер

Олександер Кузьмук назвав цю трагедію „другим Чорнобилем“. Минається без жертв — проте наслідки для екології жахливі.

31 липня — перший вирок для чиновника „кучмівської“ епохи: Апеляційний суд Івано-Франківщини присуджує 5 років умовно екс-голові Закарпатської ОДА Іванові Різакові.

27 жовтня в Одесі зі скандалом та бійками відкривають пам'ятник російській цариці Катерині II.

Наймаштабніша трагедія в історії українського вуглевидобування: 17 листопада на копальні Засядька внаслідок вибуху метану гине 101 гірник.

2008

Саме цей рік багато в чому надламав Україну. Держава виявляється надто слабкою, щоб витримати світову фінансову кризу. Держава спостерігає за загрозами прямого воєнного вторгнення на досвіді Грузії. Держава переживає новий період політичного зрадництва, а правляча еліта цілковито провалює тест на державність…

У червні коаліція „Нашої України“ і БЮТ руйнується, коли з її складу виходять депутати Бут і Рибаков. „Помаранчеві“ починають сепаратні переговори з Партією Реґіонів, і найбільшого зближення тут досягає саме „Батьківщина“. Восени БЮТ і „Реґіони“ ухвалюють низку „антипрезидентських“ законів, які послаблюють Ющенка. Ідуть чутки про створення нової коаліції.

8 серпня починається російсько-грузинська війна — проте український політичний прошарок не вбачає у цьому загроз. Партія Реґіонів та інші проросійські сили виступають цілковито на боці Москви. Депутати „Батьківщини“ покладають велику частину провини за спалах конфлікту на Михайла Саакашвілі. Шерег експертів попереджає, що наступною жертвою Росії може виявитися Україна.

Треба визнати, що в нашій державі лише Віктор Ющенко виявився готовим адекватно оцінити акт російської аґресії. 12 серпня Ющенко вирушає на мітинґ до Тбілісі, де висловлює солідарність з Грузією.

3 жовтня Юлія Тимошенко вирушає до Москви. Ця візита яскраво засвідчує стан тодішніх стосунків у владних кабінетах,

як і міру усвідомлення загроз від Росії. Перед відлетом Тимошенко залишається без літака — через полом президентського борту №1 урядове судно забирає Ющенко, щоб летіти до Львова. „Леді Ю“ прибуває до Москви приватним рейсом і сміється з дурних жартів Путіна про „мазуріка“, який літака „утащіл“.

Російське лобі здобуває перемогу на інших фронтах. Україні відмовляють у наданні Пляну дій щодо членства в НАТО на саміті в Бухаресті 2–4 квітня. Західній істеблішмент зважає на протести Росії та позу українського політикуму („реґіонали“ кілька місяців бльокують парлямент з повітряними кульками в руках). Дорогою до Букарешту Україну відвідує президент США Джордж Буш.

Українські політики чубляться на тлі наростання економічної кризи. Якщо навесні доляр коштує приблизно 5 гривень, то в грудні на „чорному ринку“ підстрибує до 10. Інфляція становить 22,3 відс. За підсумками року сукупний державний і ґарантований державою борг виростає на 40 відс., до 24,6 млрд. дол. Міжнародний валютний фонд подає Україні руку й зголошується на програму фінансування розміром 16,5 млрд. дол.; у листопаді приходить 3 млрд. дол. Банкрутіють банки і компанії. Росте безробіття. У популярності росте професія „колекторів“, які допомагають „вибивати“ (нерідко буквально) позики зі споживачів.

Економічна криза не дозволила Україні відчути переваги від вступу до Світової організації торгівлі (протокол про вступ підписали 5 лютого у Женеві).

Наприкінці липня захід України зазнає удару стихії: внаслідок повеней на Прикарпатті, Буковині, Закарпатті, Львівщині, Тернопільщині загинуло 24 особи.

На урочистості з нагоди 1020-річчя Хрещення України прибуває Вселенський Патріярх Варфоломій І. Ющенко порушує питання про отримання автокефалії для Помісної Української Православної Церкви.

Корупційний символ року — голова Львівського апеляційного адміністративного суду Ігор Зварич. У кабінеті Зварича виявляють мільйон долярів і кілька мільйонів гривень. Зварич каже — „посівали-колядували“. Невдовзі суд присуджує йому 10 років ув’язнення. Екс-голова львівської апеляції вийшов на волю у 2016 році згідно з „законом Савченко“.

2009

Рік починається знову з „газової війни“. Вранці 7 січня Росія зупиняє подання газу. „Ґазпром“ називає „Нафтогаз“ неплатоспроможним і чекає грошей. „Вентиль“ знову б'є по європейських споживачах. Компанія „Укртрансгаз“ рятує спорожнілу українську трубу завдяки тому, що перемикає систему на реверсний режим.

19 січня Україна та Росія підписують нову газову угоду. Свій персональний підпис під домовленістю ставить Юлія Тимошенко. Угода стискає Україну в кабалі, адже передбачає височезну ціну на газ (у липні — 350 дол.), при тім не дає можливости вискочити з газової залежности через принцип take-or-pay. Тимошенко втішає, що їй вдалося викинути з газових схем „RosUkrEnergo“. Ця угода досі вилазить боком для України.

Навесні БЮТ знову намагається зблизитися з Партією Реґіонів. 7 червня Віктор Янукович дає підтвердження чуткам про ПРіБЮТ, щоправда' визнає провал перемовин. Юлія Тимошенко намагається виправдатися: йшлося про коаліцію за участю всіх сил, у тім і „Нашої України“. Під час телезвернення вона кидає багатозначну репліку: „Пропало всьо!“.

У травні міністер внутрішніх справ Юрій Луценко потрапляє в скандал: він напідпитку бунтує на летовищі німецького Франкфурту.

16 червня у Голованівському районі троє місцевих „князьків“ убивають селянина Валерія Олійника. Серед убивць — народний депутат від БЮТ Віктор Лозінський. Невдовзі його засудять до 15 років ув'язнення. Лозінський вийде на волю у 2016 році згідно з „законом Савченко“.

19 жовтня офіційно стартує президентська виборча кампанія. Участь у виборах беруть 18 кандидатів.

Один з головних векторів у виборчій кампанії Тимошенко — спроба відмежуватися від економічної кризи, яка нуртує в державі. За підсумками року ВВП упав на 15 відс.. Станом на 31 грудня державний і ґарантований державою борг становив 52,264 млрд. дол. — удвічі більше, ніж роком раніше. Експерти

звинувачують Тимошенко у нагнітанні істерії, пов'язаної з епідемію „свинячого грипу".

У лютому Україна програє Румунії суперечку в Міжнародному суді з приводу прикордонної частини Чорноморського шельфу. Гаага прокладає лінію кордону згідно з баченням Букарешта, віддавши Румунії велику частину шельфу, багатого на нафту й газ.

22 липня на Житомирщині затримали екс-керівника департаменту зовнішнього стеження міністерства внутрішніх справ Олексія Пукача, вбивцю Георгія Ґонґадзе. Пізніше Пукача засудять до довічного ув'язнення.

Росія знову бряцає зброєю: президент Російської Федерація Дмитро Медведєв записує звернення до Віктора Ющенка на тлі військових кораблів і звинувачує українського президента в утисках російської мови та перешкоджанні російським кораблям.

2010

Настає зоряний час Віктора Януковича. 17 січня він здобуває в першому турі 35,32 відс. голосів проти 25,05 відс.у Юлії Тимошенко. На другий тур для Тимошенко важливо мобілізувати розчарованого „помаранчевого" виборця. Проте їй доводиться зіштовхнутися з феноменом „противсіхів". У повторному голосуванні Янукович перемагає з невеликим відривом — 48,95 відс. проти 45,47 відс. (при тім 4,36 відс. не підтримали жодного кандидата).

Країни Заходу назвали вибори-2010 зразковими. А для України це було прощанням з демократією на чотири роки — аж до Революції Гідности.

В останні дні свого президентства Віктор Ющенко зважується видати указ про присвоєння Степанові Бандері звання Героя України. А 13 січня, теж іще за Ющенка, Апеляційний суд Києва виносить постанову у справі про Голодомор 1932–1933 років, констатувавши провину Сталіна, Молотова, Кагановича та інших у геноциді.

25 лютого Янукович іде на інавґурацію. Парляментські двері самі собою – символічно! – зачиняються йому прямо перед

носом. Провідник „реґіоналів“ одразу ж починає насаджувати авторитарний режим’ береться формувати нову коаліцію через фракції ПР, КПУ, Бльоку Литвина та індивідуальних нардепів-„тушок“. 8 квітня Конституційний суд леґітимізує „тушковану“ коаліцію. А 1 жовтня КС ухвалює ще потворніше рішення, скасовуючи зміни до Конституції 2004 року. Суд повертає Януковичеві повноваження Кучми.

Віктор Янукович прогнозовано йде на зближення з Росією. 21 квітня у Харкові укладає з Дмитром Медведєвим угоду, яка дозволяє перебування Чорноморського флоту РФ до 2042 року. Натомість Україна отримує 100-долярову знижку на газ. 27 квітня під час ратифікації „харківських угод“ у парляменті спалахують бійки. Володимира Литвина бомбардують яйцями, Андрій Парубій намагається зірвати голосування „димовими шашками“.

У травні прокуратура порушує першу справу проти Юлії Тимошенко — за спробу підкупу суду; пізніше додаються справи про нецільове використання „кіотських“ грошей і незаконне придбання перед виборами автомобілів „швидкої допомоги“. Від 15 грудня Тимошенко на підписці про невиїзд

Юрієві Луценкові пощастило менше: 27 грудня Печерський суд заарештовує екс-міністра внутрішніх справ, звинуваченого в марнуванні державних грошей.

Під арешт беруть екс-заступника голови „Нафтогазу“ Ігоря Діденка, екс-міністра екології Георгія Філіпчука, екс-голову Митниці Анатолія Макаренка та інших.

Влада діє руками не лише „силовиків“, а й зрадників чи заздрісників.

В Галичині на муніципальних виборах 31 жовтня тріумфує Всеукраїнське об’єднаня „Свобода“.

Під кінець року підприємці влаштовують протест проти зміни до фіскального законодавства, котрі утискали дрібний бізнес. Серію протестів назвали „Податковим Майданом“.

2011

Режим Януковича продовжує переслідування політичних опонентів. Екс-міністер економіки Богдан Данилишин дістає

політичний притулок у Чехії. Екс-голова Держрезерву Михайло Поживанов перебирається до Австрії.

У червні проти Юлії Тимошенко порушують нову кримінальну справу за укладення „кабальних“ газових угод. 5 серпня суд заарештовує Юлію Володимирівну. А 11 жовтня Печерська Феміда присуджує екс-прем'єрці сім років ув'язнення. Під судом тривають протести, проте вони надто нечисленні для того, щоб на щось вплинути.

Схильність Януковича до помсти ворогам впливає на стосунки з Европейським союзом. 19 грудня на зустрічі „Україна–ЕС“ керівники европейських інституцій відмовляються підписувати бодай якісь документи на тему Угоди про асоціяцію. Европейська бюрократія починає вживати щодо режиму „реґіоналів“ новий термін — „вибіркове правосуддя“.

На якийсь час Янукович вдає з себе европейського друга і навіть обурюється кроками Росії. Ціна газу, згідно з формулою, зростає до 400 дол. Президент каже, що це принижує не лише його, а й державу.

23 березня Синод єпископів УГКЦ обирає Святослава Шевчука Главою Української Греко-Католицької Церкви. 77-річний Любомир Гузар за станом здоров'я вирішує відійти від керівництва Церквою.

У квітні Верховна Рада ухвалює закон про обов'язковість використання „прапора Перемоги“ на урочистостях з нагоди закінчення Другої світової війни. Це переростає у суспільний конфлікт. Найбільші сутички через це спалахують у Львові 9 травня. Патріотичні сили намагаються не допустити використання червоної символіки.

У травні Марина Врода отримує «пальмову гілку» Каннського фестивалю за фільм „Крос“.

У листопаді Верховна Рада змінює виборче законодавство: на парляментські вибори 2012 року знову повертається мажоритарна система. Прохідний бар'єр підіймають до 5 відс.. Закон влаштовує тодішні опозиційні партії, і вони охоче його підтримують.

2012

Українська опозиція вирішує єднатися для протидії режимові. Угоду про спільні дії укладають 22 січня в Києві, на День Соборности. Більшість партій гуртується довкола БЮТу — під брендом – Об'єднана опозиція „Батьківщина". Арсеній Яценюк згоджується очолити виборчий список „Батьківщини", незважаючи на ще свіжу історію протистояння з Юлією Тимошенко. Осторонь від єднання залишаються дві партії, котрі мали тоді інші амбіції, — УДАР і „Свобода".

В опозиціонерів попросту нема іншого виходу, як гуртуватися, бо влада вдається до щораз брутальніших методів. 27 лютого Печерський суд засуджує Юрія Луценка до чотирьох років в'язниці.

У квітні Юлія Тимошенко скаржиться на побиття працівниками Качанівської колонії. Посадовці насміхаються зі скарг Тимошенко. Під тиском міжнародної спільноти влада дає дозвіл на ушпиталення „леді Ю" в лікарні „Укрзалізниці" у Харкові. Тут вона пробуде аж до свого звільнення.

Приблизно в цей час до уряду Азарова входить Петро Порошенко. 23 березня Янукович призначає його міністром економічного розвитку і торгівлі України.

Відповідаючи на переслідування опозиції, Европейський союз переходить до бойкоту української влади. Зустріч „Україна-ЕС" скасовують.

Янукович сподівається на позитивні знаки від Росії. Та Кремль теж невдоволений: у липні Володимир Путін, їдучи на зустріч з Януковичем, спізнюється на декілька годин — бо спілкується з байкерами. А в грудні Янукович з невідомих причин скасовує поїздку до Москви.

3 липня Верховна Рада ухвалює закон про засади мовної політики, який запроваджує фактичну двомовність на офіційному рівні. Депутат-україножер Михайло Чечетов хвалиться: „Розвели, як кошенят". У центрі Києва спалахує протест проти мовного закону Ківалова-Колесніченка. Доходить до сутичок з „Беркутом". Протягом кількох місяців більшість місцевих рад сходу

і півдня України проголошують російськомовність реґіонів. Цей закон стає фактором у виборчій кампанії Партії Реґіонів.

На виборах 28 жовтня партії проросійського спрямування програють проєвропейським: у Партії реґіонів (28,1 відс.) і комуністів (11,8 відс') виявляється менше підтримки, ніж у „Батьківщини" (24,7 відс.), УДАРу (15,1 відс.) та „Свободи" (12,3 відс.). Якби не мажоритарна складова, то демократи могли б святкувати (їхня мотивація голосувати за виборчий закон у Верховну Раду попереднього року залишається невідомою). В одномандатних округах тріумфують явні й приховані „реґіонали", і саме там зосереджуються основні фальсифікації. Міжнародні спостерігачі дають неґативну оцінку виборам.

Партія Реґіонів захоплює всі керівні посади в державі: прем'єром знову призначають Миколу Азарова, а речником парляменту— Володимира Рибака. Янукович вводить до складу „уряду друзів" своїх синів. Першим віце-прем'єром стає Сергій Арбузов, міністром доходів і зборів призначають Олександра Клименка, а міністром внутрішніх справ — Віталія Захарченка. Зароджується кримінально-мафіозне поняття „Сім'я".

Розвагою року стає Евро-2012. Будівельні роботи тривають до останнього дня. Кілька проєктів згортається „на ходу" (на кшталт непочатої бази в Дрогобичі). Компанії, близькі до влади, світяться у „брудних" тендерах. Турнір яскраво гримить кілька тижнів — але залишає державу з низкою проблем і боргів.

Збірна України здобуває на домашньому турнірі одну перемогу над Швецією, а матчі з Францією та Англією програє.

2013

Віктор Янукович йде на поступки. 7 квітня президент підписує указ про помилування Юрія Луценка. Екс-міністер виходить на волю змарнілим і начитаним. Луценко відмовляється повертатися у велику політику і каже, що його мета — сприяти об'єднанню демократичного табору.

До самої осені Европейський союз сподівався, що президент звільнить і Юлію Тимошенко. Йому запропонували „м'яку" формулу, пов'язану не з помилуванням Тимошенко, а з її лікуванням

у закордонній клініці. Янукович крутить носом перед європейськими лідерами аж до Вільнюського саміту.

Опозиція вирішує випробувати вуличні методи боротьби. 18 травня на Софійській площі вирує акція „Вставай, Україно!". Під кінець віча на мирних накидається ватага натренованих молодиків, у перших лавах — Вадим Тітушко з Білої Церкви. Його прізвищем називають цілий суспільний прошарок, який політики використовують для „силових" методів боротьби.

21 червня ЮНЕСКО зараховує до Списку світової спадщини дерев'яні церкви карпатського реґіону: по вісім храмів від України та Польщі. У реєстрі — чотири церкви з Львівщини (церква Св. Духа у Потеличі, собор Пресвятої Богородиці у Маткові, церва Святої Трійці в Жовкві та церква св. Юра у Дрогобичі), два храми з Івано-Франківщини (церква Св. Духа в Рогатині та церква Різдва Пресвятої Богородиці у Нижньому Вербіжі), два об'єкти з Закарпаття (церква Вознесіння Господнього в Ясіні та церква св. архангела Михаїла в Ужку).

0 червня спалахує протест на локальному рівні, який згодом переноситься на центральний: мешканці Врадіївки обурені зґвалтуванням та замахом на вбивство своєї землячки. До злочину причетне керівництво місцевої міліції.

Росія різко реаґує на „залицяння" Віктора Януковича до Европейського союзу. Починається торговельна війна. 29 липня головний санітарний лікар Росії Генадій Онищенко заявляє, що в продукції фабрики „Roshen" виявлено канцероген. За два тижні Росія ставить митні бар'єри перед усім українським експортом. Московські діячі кажуть: труднощі пов'язані з можливим укладенням Угоди про зону вільної торгівлі з ЕС.

Якщо раніше ув"язнення Тимошенко трактували як заваду для Угоди про асоціяцію, то тепер воно стає козирем для Януковича, який попросту шантажує Європейський Союз. Президент вимагає захмарних компенсацій від Брюсселю за відмову від дружби з Росією. 21 листопада Кабінет Міністрів оголошує про рішення призупинити процес підготування до підписання угоди з ЕС. За тиждень Віктор Янукович їде у Вільнюс — і відмовляється від Асоціяції.

В Україні вже відбуваються протести з вимогою підписати угоди з ЕС. Студенти вийшли на протести у Львові, Києві та

кількох інших містах ще першого дня після оголошення урядового рішення. Мустафа Найєм організовує у Facebook „перекличку“: хто готовий виходити на Майдан? Вночі 30 листопада, після повернення Януковича з Вільнюсу, „Беркут“ розганяє студентський табір. Напад здійснюють задля встановлення в центрі Києва новорічної ялинки.

1 грудня на Майдан Незалежности виходять сотні тисяч осіб. На Банковій відбуваються сутички з міліцією. Влада підставляє під удар незахищених бійців Внутрішніх військ. Увечері „Беркут“ іде в контратаку й жорстоко б'є демонстрантів. З'являються „в'язні Банкової“. Майданівці захоплюють кілька адміністративних будівель: Київраду, Будинок профспілок, Жовтневий палац.

Вночі 11 грудня — спроба штурму Майдану. „Силовики“ прорвалися на саму площу, проте не наважилися на різкі дії. У відповідь активісти зводять іще більші барикади, ставлять ще більше захисних споруд. На центральній площі щоденно перебуває по кілька тисяч осіб. Щовихідних — велелюдні віча.

17 грудня в Москві Віктор Янукович підписує з Володимиром Путіним угоду про кредит на 15 млрд. дол. Москва встигає перерахувати Януковичу 3 млрд. дол. — ті, що тепер вимагає від України.

Янукович бере на себе зобов'язання покласти Україну до ніг РФ. Втручання Росії в події на Майдані стає неприхованим.

2014

Рік борні. Економіст Олександр Пасхавер пізніше скаже: війна є сертифікатом якости для революції. Так і сталося.

16 січня „реґіонали“ у Верховній Раді схвалюють пакет „диктаторських законів“, які забирають у громадян низку прав і свобод. Терпець рветься, і на найближчому вічі на вулиці Грушевського спалахує битва. Демонстранти вперше масово й неприховано застосовують „коктейлі Молотова“.

22 січня на Майдані є перші вбиті — Сергій Нігоян і Михайло Жизневський. Того самого дня на околицях села Гнідин Бориспільського району знаходять замордованим львів'янина Юрія Вербицького.

Дії влади неминуче провадять до загострення. На 18 лютого штаб спротиву організовує „мирний наступ“ до Верховної Ради. Міліція відбиває ходу демонстрантів. Влада вважає, що це слушний момент для переходу в контратаку і розгону Майдану.

Штурм триває майже три доби. За цей час внаслідок протистояння гинуть 78 учасників Майдану. Зокрема, 47 осіб загинули 20 лютого, коли „беркутівці“ відкрили вогонь на вулиці Інститутській.

Влада діє нелогічно. Віктор Янукович досить легко йде на поступки опозиції. А пізніше чомусь кидається навтьоки зі столиці. На варті в Києві не лишається нікого. Майдан не піддається на спокусу штурму. 22 лютого Верховна Рада обирає нового голову парляменту — Олександра Турчинова. Верховна Рада проголошує Віктора Януковича політиком, який усунувся від власних обов’язків. Депутати повертають Конституцію-2004. Турчинов як спікер перебирає на себе повноваження президента. Прем’єром обирають Арсенія Яценюка.

На 22 лютого у Харкові плянується з’їзд „депутатів усіх рівнів“, куди хоче заскочити і Янукович-утікач. Учасники мають заявити про невизнання київських подій (про це свідчать телефонні розмови за участю московських координаторів Глазьєва, Затуліна та інших, оприлюднені нещодавно). Проте на той момент стає очевидним, що в Україні встановився новий консенсус: на центральному рівні політикум визнає леґітимність нової влади (328 голосів за відсторонення Януковича — це не абищо), а „силові“ відомства відмовляються від подальшого опору. Тож з’їзд у Харкові провалюється. Віктор Янукович намагається втекти з України через Крим.

Вночі 27 лютого озброєні особи захоплюють будівлю Верховної ради Криму і вивішують на даху російський „триколор“. Спершу їх називають „зеленими чоловічками“ — Володимир Путін візьме на себе відповідальність за цей акт допіру через кілька місяців. Кримські проросійські сепаратисти звертаються до Росії з закликом втрутитися. Телефонні розмови Глазьєва, які він провадив саме у ті дні, свідчать, що Росія готувала подібний сценарій для обласних центрів півдня та сходу, — проте ніде, крім Криму, більше „не загорілося“. Ну а для того, щоб „взяти“ принаймні Донбас, довелося йти на мілітарні кроки.

1 березня російський парламент дає дозвіл на використання російської армії за кордоном. Військовики Росії встановлюють тотальний контроль над півостровом, коли спротив України неможливий. Під дулами 16 березня проходить „референдум“. Путін вважає анексію доконаною.

Вранці 12 квітня озброєні люди захоплюють відділок міліції у Слов'янську. 13 квітня українська влада оголошує антитерористичну операцію. Спершу АТО полювала на кількадесят мерзотників, проте у червні настає перелом, коли Росія наважується скерувати до України кілька танків. Бойовики отримують вказівку знищити структури прикордонної служби.

На президентських виборах, які відбулися 25 травня, перемагає Петро Порошенко: 54,7 відс. — і тріумф у першому турі. Інавґурація — 7 червня. Напередодні президент-елект відвідує Нормандію, де вперше після початку війни перетинається поглядами з Володимиром Путіним; участь у перемовинах беруть Франсуа Олланд та Анґела Меркель.

Росія невдоволена позицією Порошенка — і нарощує натиск. Російська армія обстрілює українські позиції, коли війська Збройних сил України намагаються відтяти пухлину „ДНР/ЛНР“ від кордону. Озброєння ввозиться безконтрольно з Росії. Цей шлях долає і ракетна система Бук“, яка 17 липня збиває пасажирський літак Маляйзійських авіаліній (гинуть 298 осіб).

Російською відповіддю на успіхи АТО стає пряме вторгнення, скоєне на День Незалежности. На морському узбережжі Росія захоплює прикордонний Новоазовськ. Під Іловайськом бере українських хлопців у котел. Військовики Російської Федерації відсувають лінію фронту на кількадесят кілометрів на захід.

Згідно з підрахунком волонтерів на профільній сторінці у Вікіпедії, у 2014 році в протистоянні з Росією гинуть 1 762 українських бійців, 720 з них гинуть у серпні.

Петро Порошенко їде на переговори до Мінська. 5 вересня сторони домовляються: Україна має ухвалити закон про „особливий статус“ для Донбасу, забезпечити амнестію, провести місцеві вибори тощо; інша сторона мусить відвести збройні формування і віддати контроль над кордоном. Ці угоди досі не виконані.

Наприкінці року Україна проводить позачергові парляментські вибори. Найбільше голосів здобуває „Народний фронт“ (22,14%), проте Бльок Петра Порошенка (21,81 відс.) дістає найбільшу фракцію щ за рахунок мажоритарників. До парляменту також проходять: „Самопоміч“ (10,97 відс.), „Опозиційний бльок“ (9,43 відс.), Радикальна партія (7,44 відс.), „Батьківщина“ (5,68 відс.). Формується коаліція з п’яти фракцій. Яценюк залишається прем’єр-міністром, а Верховну Раду очолює Володимир Гройсман.

2015

Росія знову повертається до відкритої аґресії. Відразу після Різдвяних свят бойовики починають штурм Донецького летовища. Воно стало символом опору для українців. А для Росії то був символ, який треба було розчавити. Українські військовики тримали оборону аж до лютого.

29 січня захопленням містечка Вуглегірськ починається операція бойовиків на Дебальцівській дузі. Росія ставить завдання — захопити місто перед початком нових переговорів у „нормандському форматі“, що мають відбутися 11–12 лютого в Мінську. Українське командування наказує воякам будь-що протриматися до завершення перемовин. Точаться криваві бої. У Мінську Володимир Путін видає себе, коли каже чужоземним посередникам, що бойовики оточили Дебальцеве. Порошенко наполягає, що оточення немає.

18 лютого українські підрозділи залишають Дебальцеве. Голова держави називає це продуманою воєнною операцією.

Згідно з підрахунком волонтерів на профільній сторінці у Вікіпедії, у 2015 році в протистоянні з Росією гинуть 1 220 українських бійців, 550 з них гинуть у січні–лютому.

У Мінську політики узгоджують Комплекс заходів щодо виконання мінських угод (інша назва — „Мінськ-2“). Документ встановлює логічний ланцюжок втілення домовленостей, утім’ Україна з Росією досі сперечаються за те, які пункти належить виконувати першими.

31 серпня Верховна Рада розглядає проєкт конституційних змін, який одним реченням прописує потребу надати „особли-

вий статус“ для Донбасу. Голосування супроводжується сутичками під будівлею парляменту. Один з бунтарів, Ігор Гуменюк, кидає у натовп правоохоронців бойову ґранату. Внаслідок вибуху гинуть троє „силовиків“.

Владі тяжко дати раду колишнім учасникам АТО, насамперед добровольцям. Найбільш промовистий випадок — липнева стрілянина в Мукачеві з участю бійців „Правого сектору.

Від 1 січня між Україною та ЕС діє зона вільної торгівлі. Офіційний Київ рухається в бік безвізового режиму — Брюссель оголошує чіткий перелік вимог, що охоплює, зокрема, боротьбу з корупцією.

16 квітня 2015 року президент України створює Національне антикорупційне бюро. Директором НАБУ призначає Артема Ситника, який вийшов у фінал відкритого конкурсу.

Українська влада оголошує початок „деолігархізації“. Першим у черзі стає Ігор Коломойський: 25 березня він йде з посади після конфлікту довкола „Укрнафти“ та „Укртранснафти“. Восени правоохоронці заарештовують його близького соратника — Генадія Корбана.

Натомість у травні в Україні з’являється ще екстраваґантніший голова ОДА — Петро Порошено довіряє Одещину Михайлові Саакашвілі.

У квітні Верховна Рада ухвалює пакет „декомунізаційних“ законів. Наразі в Україні демонтовано 1,2 тисячі пам’ятників Леніну. Перейменування вулиць зачепило навіть обласні центри: тепер замість Дніпропетровська — Дніпро, замість Кіровограда –— Кропивницький.

Влітку в Україні дають старт Патрульній поліції. 4 липня патрульні, яких добирали на спеціяльному конкурсі, складають присягу в Києві. Пізніше поліція „відкривається“ у Львові та Одесі. Українці зустрічають молодих чоловіків і жінок в новенькій формі захоплено. Згідно з соціологічними опитуваннями, це найбільш помітна реформа в Україні. Невдовзі на „поліцію“ перейменовують всю українську міліцію.

2015 рік — важкий економічно. Даються взнаки наслідки, спричинені російською аґресією. Гривня знецінюється. 26 лютого — пікове падіння національної валюти, до 30 грн. за 1 дол. США. Наприкінці року курс становить 23,1 грн. за дол. Продук-

ти дорожчають. Ростуть тарифи на газ, тепло, холодну та гарячу воду, електроенерґію — у такий спосіб влада намагається „вирівняти“ тарифи до економічно обґрунтованих. Зрештою, це є вимогою зовнішніх кредиторів. Водночас уряд розробляє щедру програму субсидій. У 2015 році на допомогу українцям передбачають 24 млрд. грн.; програма охоплює 4,8 мільйона родин (роком раніше — 0,7 млн.).

У 2015 році Україна вперше закуповує на европейському ринку більше палива, ніж на російському. „Нафтогаз“ не піддається на шантаж та пастки Ґ„азпрому“ й погоджується контрактувати паливо лише через виняткові угоди, засвідчені Еврокомісією. НАК чекає децизії Стокгольмського арбітражу й лаштується цілковито відмовитися від російського палива у 2016-му.

У липні Україна відзначила 150-ту річницю від дня народження Андрея Шептицького. У Львові не без проблем відкривають пам’ятник Митрополитові.

Зі спортивних втіх треба згадати про львівську шахістку Марію Музичук, яка у квітні здобула перемогу на чемпіонаті світу в Сочі.

2016

З-під східного кордону нікуди не поділася Росія. Навпаки, Москва тримає Україну в постійній напрузі. Нещодавня провокація з диверсантами у Криму віє тією самою тривожністю, що й акти РФ у 2014 році. На третій рік після Майдану Росія знову повертає до своєї риторики арґумент про „незаконне захоплення влади“.

Але — нічого. Протрималися тоді — тримаємося й зараз.

Не все виходить. Доволі часто розчаровує влада. Хотілося б бачити там якнайбільше незаплямованих і натхненних людей. Хотілося б бачити від неї більше самозречених кроків (свіжий приклад — електронне декларування). Втім поступ — попри все – відбувається.

Про економіку кажуть, що падіння нарешті спинилося. Ми достукалися до дна і почали рух догори. Цього року ВВП вийде „в плюс“. Гривня стабілізувалася і Нацбанк навіть наважився пом’якшити операції з валютою.

2017

У січні не тільки Україна, але й світ дізналися про Авдіївку – містечко неподалік Донецька, що стало ціллю бойовиків „ДНР“: ті десятки разів піддавали місто масованому обстрілу, в тому числі з забороненої артилерії, завдаючи нищівного удару міській інфраструктурі та приватному життю містян. Непоправними є людські втрати як серед військовослужбовців, так і мирного населення, внаслідок вогню, що найчастіше вели з боку окупованого обласного центру. За короткий час вся країна зуміла об'єднатися заради допомоги авдіївцям, а впродовж року місто відвідали президент, прем'єр, десятки міжнародних дипломатів, европарламентарі та волонтери. І місто, незважаючи на безперервні обстріли з боку ворога, вижило і навчилося функціонувати у вкрай непростих умовах.

Бльокада окупованих районів Донбасу. Це ще одна подія, що вплинула на життєдіяльність мешканців країни, особливо її східної частини. Бльокувати будь-які економічні відносини з підконтрольними бойовикам районами вирішили люди, які назвали себе ветеранами добровольчих батальйонів, котрі брали участь у бойових діях. Їхні дії підтримали кілька народних депутатів і різко скритикували міжнародні партнери та представники вищого керівництва України.

Вночі 23 березня в Харківській області стався вибух на величезному складі боєприпасів, розташованому в м. Балаклія. Він спровокував маштабні пожежі на території арсеналу. Відразу після цього рятувальники спільно з військовослужбовцями та правоохоронцями розпочали операцію з ліквідації наслідків: евакуювали мешканців міста та прилеглих населених пунктів, а до небезпечної зони скерували посилені наряди пожежників та правоохоронців. Швидше з все ' це була диверіся російскої аґентури.

Культурним заходом не тільки весни, але і всього минулого року, а також значним проривом для України можна за правом вважати проведення в Києві міжнародного пісенного конкурсу „Евробачення“.

З опівночі 11 червня набув чинности безвізовий режим України з Европейським союзом. Саме від цього дня всі громадяни України, які мають біометричний паспорт, можуть відвідувати без віз 30 країн Европи: всі країни ЕС, окрім Великобританії та Ірляндії, а також Швайцарію, Ліхтенштайн, Ісляндію та Норвегію. Українці можуть перебувати там до 90 днів протягом кожних 180 днів.

Віктор Янукович став першим в історії незалежної України очільником держави, якого підозрюють у скоєнні кримінальних злочинів. І навіть розглядають справу щодо нього в суді. Крім того, ще один столичний суд розглядає справу, фігурантом якої є Янукович. У Печерському суді розглядають клопотання прокуратури про спеціальне досудове розслідування справи про злочини проти учасників Евромайдану.

Україна вперше запровадила санкції щодо російських компаній інтернет- і медіягалузі, таких, як Mail.ru Group, „Яндекс", „В Контактє" і „Однокласники".

Крім того, під заборону в Україні потрапили сотні фільмів і серіялів радянського і російського виробництва, а також література антиукраїнського змісту.

26 вересня на арсеналі зброї у Калунівці, одному з найбільших в Україні виникла пожежа, яка переросла у серію масштабних вибухів, – детонували боєприпаси.

Колишній президент Грузії і екс-голова Одеської ОДА, а нині опальний український політик і голова партії „Рух нових сил" Михайло Саакашвілі від літа реґулярно перебуває в епіцентрі уваги преси. Після президентського указу про позбавлення його українського громадянства стали регулярними скандальні ситуації, події і гучні події, у центрі яких він перебував.

Український парлямент цієї осені по-справжньому „прорвало". Депутати примудрилися за одну сесію прийняти кілька стратегічно важливих для країни законів. Йдеться про зміни у галузях освіти' медицини' судочинства та в пенсійній системі.

Освітня реформа спричинила для України низку міжнародних проблем з країнами-сусідами, які не захотіли миритися з „мовною статтею" закону (вона передбачає навчання нацменшин у школах державною мовою). Угорщина, Росія і навіть Молдова

угледіли в такій нормі обмеження прав своїх співвітчизників, що проживають в Україні.

Новина, яка по праву може вважатися головною у 2017 році, сталася 27 грудня. В цей день відбулася подія, на яку чекали останні кілька років. 73 українців повернулися до своїх сімей після тривалого перебування в полоні у бойовиків на Донбасі.

2018

1 січня Запроваджено фіксацію біометричних даних чужоземців та осіб без громадянства 70 держав, у тому числі Російської Федерації, на державному кордоні України.

У Київській області знайдено вбитою правозахисницю Ірину Ноздровську.

18 січня Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому Закон про деокупацію Донбасу.

31 січня – Помер Леонід Каденюк – перший астронавт незалежної України, льотчик-випробувач 1-ої категорії, Герой України.

8 лютого – Палата представників Конґресу США схвалила законопроект про підтримку кібербезпеки України.

23 лютого – "Укрзалізниця" та американська корпорація General Electric підписали семирічний контракт на мільярд доларів на поставку локомотивів та тепловозів.

28 лютого – Стокгольмський арбітраж задовольнив вимоги „Нафтогазу" щодо компенсації за недопоставлені Газпромом обсяги газу для транзиту. Нафтогаз домігся компенсації у сумі 4,63 млрд доларів за недопоставку „Ґазпромом" погоджених обсягів газу для транзиту.

10 березня – НАТО визнало за Україною статус країни-аспіранта на шляху до приєднання до альянсу.

14 березня – кримський фармер і активіст Володимир Балух, який повісив на своєму будинку український прапор вже під час окупації Криму, відмовився від російського громадянства і якого на Росії засудили на 3 роки і 7 місяців за нібито зберігання боєприпасів, оголосив голодування „як прояв свого особистого презирства до окупаційного режиму".

22 березня – за даними Державної служби статистики України, ВВП України 2017 року зріс на 2,5 відс.

1 квітня – початок офіційної національної кампанії з вибору сімейного лікаря в рамках медичної реформи.

19 квітня Верховна Рада підтримала звернення Президента до Архиєпископа Константинополя, Вселенського Патріярха Варфоломія з проханням надати Томос щодо автокефалії Православної Церкви в Україні.

30 квітня на Донбасі замість АТО розпочалася Операція об'єднаних сил.

Україна отримала від США протитанкові ракетні комплекси „Джевелін" (Javelin)

8 травня екс-президенти України Леонід Кравчук, Леонід Кучма та Віктор Ющенко підписали Звернення до українського народу, віруючих України щодо надання Томосу про автокефалію Православної Церкви України.

14 травня український режисер Олег Сенцов, якого російська влада незаконно засудила на 20 років, оголосив голодування з вимогою звільнити усіх українських політв'язнів, утримуваних у Росії та в окупованому Криму.

15 травня в анексованому Криму Росія відкрила міст через Керченську протоку.

19 травня президент Петро Порошенко підписав указ про остаточне припинення участи України в органах Співдружности Незалежних Держав (СНД).ну.

31 травня президент Петро Порошенко підписав Указ, яким проголосив 2018-2028 роки десятиліттям української мови.

4 червня російський суд засудив українського журналіста Романа Сущенка до 12 років ув'язнення.

5 червня знайшли мертвим відомого українського кінорежисера-документаліста, мандрівника та продюсера Леоніда Кантера' автора культових документальних стрічок про війну на сході України – „Добровольці Божої чоти" та „Міт".

11 червня – Віталій Кличко першим з громадян України включений до Міжнародної зали боксерської слави.

26 червня Христина Погранична на 10-му Міжнародному турнірі з художньої гімнастики в Туреччині здобула п'ять золотих медалей.

9 липня Під час зустрічі „Україна – ЕС“ у Брюсселі, Україна та Европейський інвестиційний банк під час саміту підписали угоду про виділення позики для здійснення проєкту „Підвищення безпеки автомобільних доріг у містах України“.

31 липня російська мова рішенням суду втратила статус реґіональної в Миколаївській області.

10 серпня розгорівся скандал, через те, що режисери фільму „Птах душі” ухвалили рішення вирізати зі стрічки епізод з судом над Василем Стусом, де фігурує відомий український політик Віктор Медведчук, що був адвокатом поета у 1985 році. Після розголосу громадськість і влада почали вимагати повернути ці кадри у фільм.

29 серпня – під посольством Російської Федерації у Києві встановили 366 білих хрестів на знак пам’яті про жертв Іловайської трагедії.

1 вересня’ взяла початок реформа загальноосвітньої школи – „Нова українська школа”, яка передбачає перехід на 12-річну середню освіту, поділену на три рівні..

У Миколаєві вбили українського вченого, дослідника Голодомору Миколу Шитюка.

– 17-річна українка Дарія Білодід перемогла на чемпіонаті світу з дзюдо та стала наймолодшою чемпіонкою світу серед дорослих.

4 жовтня Верховна Рада узаконила вітання „Слава Україні!” в армії та поліції.

Сенат США одностайним рішенням ухвалив резолюцію, де Голодомор визнано геноцидом українського народу.

5 жовтня Олег Сенцов припинив голодування тривалістю 145 днів.

11 жовтня Вселенський Патріярхат скасував дію синодального листа 1686 року, який підпорядкував Київську митрополію Московському патріярхатоі’ та підтримав надання автокефалії Українській Православній Церкві.

3 листопада президент Петро Порошенко підписав угоду про співпрацю з Вселенським Патріярхом Варфоломієм.

4 листопада – померла українська громадська активістка Катерина Гандзюк, яку 31 серпня облили кислотою.

8 листопада – Верховна Рада ухвалила Постанову "Про відзначення на державному рівні 75-их роковин початку депортації українців з Польщі у 1944-1951 роках".

13 листопада Українська Православна Церква Московського партіярхату відмовилася від участи у створенні Української Автокефальної Церкви та розірвала євхаристійні відносини з Константинопольським Патріярхатом.

25 листопада стався інцидент у Керченській протоці: російський військовий корабель „Дон" здійснив таран українського рейдового буксира „Яни Капу" поблизу Керченської протоки під час переходу катерної групи Військово-щморських сил України-України з Одеси до Маріюполя. Потім росіяни відкрили по групі вогонь, у результаті три українські судна захоплені, 23 моряка полонені, шестеро з них – поранені.

Верховна Рада України після аґресії прикордонних кораблів Росії у Керченській протоці проти українських кораблів запровадила воєнний стан на території 10 областей з 28 листопада 2018 року терміном на 30 діб.

28 листопада указом Кабінету Міністрів споруди Почаївської Лаври повернуто до складу Кременецько-Почаївського заповідника.

6 грудня Верховна Рада ухвалила закон „Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією".

Ветеранів УПА визнали учасниками бойових дій.

12 грудня Палата представників Конгресу США визнала геноцидом Голодомор в Україні.

15 грудня – Об'єднавчий собор зі створення помісної Української Православної Церкви обрав її предстоятелем доктора богослов'я, професора, патріяршого намісника, Митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія.

2019

Рік почався з заяви актора, коміка і засновника „Студії Квартал 95" Володимира Зеленського про те, що він кандидує на пост президента України. Багато хто тоді вирішив, що це просто три-

ває концертна програма „Кварталу", але виявилося, що він говорить цілком серйозно.

6 січня Вселенський Патріярх Варфоломій у Стамбулі передав томос про автокефалію Православної Церкви України Митрополитові Київському і всієї України Епіфанієві. Згідно з цим документом, Вселенський Патріярхат проголошує створену в межах України автокефальну Церкву своєю духовною донькою' з катедрою у Києві.

24 січня Оболонський районний суд Києва визнав експрезидента Віктора Януковича винним у вчиненні державної зради та засудив заочно до 13 років позбавлення волі. При цьому суд виправдав Януковича за статтею Кримінального кодексу про посягання на територіяльну цілісність та недоторканність України.

7 лютого Верховна Рада України внесла до Конституції поправки, що закріпили курс на повноправне членство України в Европейському союзі та НАТО. Проект змін до Конституції подав у вересні 2018 року президент Петро Порошенко. Він був у Верховній Раді під час голосування й закликав депутатів підтримати проєкт.

31 березня відбулося перше коло виборів Президента України. Участь виборців склала 63,52 відс. До другого кола вийшли Володимир Зеленський (30,24 відс. голосів) та Петро Порошенко (15,95 відс. голосів).

19 квітня на стадіоні „Олімпійський“ у Києві відбулися дебати кандидатів у президенти Петра Порошенка і Володимира Зеленського.

25 квітня Верховна Рада України прийняла Закон „Про забезпечення функціонування української мови як державної”. Закон, що зміцнює позиції державної мови в Україні, назвали історичним рішенням і депутати, й посадовці, і прості українці у соцмережах. Закон закрив більшість білих плям щодо статусу української мови, але при цьому не обмежив права національних меншин.

Українська мова домінуватиме: у державному секторі та в органах місцевого самоврядування, в комунальному секторі та на підприємствах всіх форм власності, в громадських та інших організаціях, в освіті та науці, в медицині, у сфері послуг, в енер-

гетиці та промисловості, в кіно та театрі, в медіа та на інтернет-сайтах, у діяльності війська та силових структур

30 квітня ЦВК оголосила результати другого туру, переміг Володимир Зеленський з результатом 73 відс. голосів.

20 травня Володимир Зеленський вступив на посаду президента України. У 41 рік він став шостим президентом України. Наступного дня він видав указ про припинення повноважень Верховної Ради України 8-го скликання і призначив позачергові вибори на 21 липня 2019 року.

19 червня знайшли застреленим народного депутата України, координатора групи „Інформаційний спротив“ Дмитра Тимчука. Дружина Тимчука Ганна зателефонувала в лікарню та повідомила, що її чоловік чистив зброю та випадково поранив себе. День його смерти трагічно збігся з представленням звіту Міжнародної слідчої групи (JIT) з розслідування катастрофи рейсу MH17, збиранням доказів для цієї справи Дмитро Тимчук займався останні роки.

21 липня відбулися парляментські вибори. До складу Верховної Ради пройшли п’ять політичних партій („Слуга народу“, „Опозиційна плятформа — За життя“, „Европейська Солідарність", „Батьківщина“ та „Голос“), а також 199 депутатів, обраних за мажоритарною системою в одномандатних округах.

Вперше в історії незалежної України більшість у Верховній Раді отримала одна партія - „Слуга народу" провела у Раду 254 народних депутатів.

Три чверті народних депутатів є новачками у Раді. Кожна п’ята в Раді – жінка.

29 серпня відбулося перше засідання Верховної Ради України IX скликання. Головою Ради обрано радника Зеленського з політичних питань Дмитра Разумкова, прем’єр-міністром — Олексія Гончарука, який став’ на той час’ наймолодшим головою уряду в світі’ головою Служби безпеки — свого друга дитинства Івана Баканова.

24 серпня в Києві відбулося одразу кілька парадів.

Після того як президент Зеленський у відеозверненні повідомив, що традиційного військового параду на День Незалежности цього року не буде, а замість цього виділять 300 млн. гривень для військових.

Зрештою в Києві відбулося паралельно два заходи. Офіційний' на Хрещатику' отримав назву „Хода гідности".

Водночас відбувся пройшов Марш захисників України, участь у якому взяли, за різними даними, від 10 до 15 тис. людей, в тому числі - волонтерів, громадських активістів і учасників бойових дій на Донбасі. Учасники маршу пройшли від парку Шевченка до Майдану Незалежности. Попереду колони йшли матері і дружини загиблих бійців. Люди вставали перед ними на коліно, проводжали оплесками і скандували „Дякуємо!".

7 вересня у результаті операції по взаємному звільненню утримуваних осіб до України повернулися 22 українські моряки, 2 співробітники СБУ та 11 українських політв'язнів Кремля — Олег Сєнцов, Володимир Балух, Едем Бекіров, Павло Гриб, Микола Карп'юк, Станіслав Клих, Олександр Кольченко, Євген та Артур Панови, Олексій Сизонович та Роман Сущенко.

1 жовтня президент України Володимир Зеленський відповів на лист Мартіна Сайдіка, що Україна погоджує текст „формули Штайнмаєра", яка надає особливий статус „окремим територіям" Донбасу. Наступного дня у багатьох містах України пройшли протестні акції "Ні капітуляції!" проти імплементації Мінських угод за "формулою Штайнмаєра". Акцію повторили 6 жовтня, у десятках українських міст та закордоном.

10 жовтня президент України Володимир Зеленський провів найдовшу у світовій історії пресконференцію, що тривала понад 14 годин, під час якої надав відповіді на понад 500 запитань від майже 300 журналістів.

26 жовтня Володимир Зеленський приїхав у Золоте на Донбасі' щоб поспілкуватися з добровольцями' які виступають проти розведення військ. На місці між ним та добровольцем на ім'я Денис сталася словесна сутичка. Денис заявив, що 25 жовтня, у деяких містах України відбулися протести, після чого запитав, чи зустрінеться він з ветеранами, щоб поговорити про акції „Ні капітуляції!". Зеленський відповів не у зовсій прийнятній для очільника держави манері.

Після цього послідував ще скандал: доброволиця Маруся Звіробій і нардепка від „Європейської солідарности" Софія Федина записали відеозвернення до Зеленського. Звіробій і Федину обурило, в якому тоні і якими словами президент спілкувався

з військовими і вони вирішили дати йому, на їхню думку, достойну відповідь. Згодом до Звіробій нагрянули з обшуком правоохоронці

8 листопада Міжнародний суд ООН визнав свою юрисдикцію на розгляд справи „Україна проти Росії“, відхиливши всі аргументи Росії. Суд вирішив, що розглядатиме позов України проти Росії через порушення конвенцій про боротьбу з фінансуванням тероризму та ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Напередодні зустрічі „нормандської чеитвірки“ в Україні відбулися масові акції „Ні капітуляції!“, які в разі зради обіцяли перерости в тривалі протести. Рух опору капітуляції 8 грудня влаштував „Варту на Банковій“ – акцію громадського контролю за перебігом переговорів у Парижі.

На той же день на Майдані Незалежності провели ще одну акцію –„Червоні лінії для Зеленського". Тут вже під свої прапори людей зібрали Порошенко, Вакарчук і Тимошенко. Вони опублікували групове звернення. Невдовзі стало відомо, що до "триумвірату" приєдналися ще кілька політичних сил: Всеукраїнське об’єднання „Свобода“’ Українська добровольча армія’ Політична партія „Демократична сокира“ та „Рух опору капітуляції“.

2020

8 січня. Незабаром після відлету з Тегерану зазнав катастрофи „Boeing-737“ рейсу PS752 авіякомпанії „Міжнародні авіялінії України“. Літак, який прямував до Києва, був збитий іранською ракетою. На борту перебувало 167 пасажирів та дев’ять членів екіпажу, всі загинули. 11 січня іранськийгенерал Амір Алі Гаджизаде заявив, що бере на себе всю відповідальність.

20 січня. У Китаї поширюється невдома хвороба. За два дні 139 людей захворіло на невідому хворобу легенів. Уперше новий тип вірусу був зафіксований в китайському місті Ухань у грудні, пізніше він поширився на інші реґіони країни. Представники охорони здоров’я зазначили, що до спалаху пневмонії призвів штам коронавірусу COVID-19.

20 лютого у Нових Санжарах Полтавської области розпочалися протести місцевих жителів через намір уряду розмістити тут евакуйованих з Китаю через епідемію коронавірусу українців.

За день протести переросли у сутички, внаслідок яких одному правоохоронцю проломили голову, а в автобус з евакуйованими українцями кидали каміння. У підсумку ні в кого з евакуйованих коронавірусу виявлено не було, проте вони отримали сильний стрес і були шоковані тим, як їх зустріли на батьківщині.

3 березня в Україні зареєстрували перший випадок коронавірусу в однієї людини після подорожі за кордон.

11 березня уряд України ухвалив заходи, які необхідно вжити через загрозу епідемії коронавірусної інфекції та для недопущення поширення COVID-19 – зокрема, ввів тритижневий карантин по всій Україні. Вітчизняним виробникам засобів індивідуального захисту обмежили експорт, допоки вони повністю не забезпечать Україну продукцією.

25 березняКабінет міністрів запровадив режим надзвичайної ситуації по всій території України та продовжив карантин до 24 квітня.

31 березня на позачерговому засіданні Верховна Рада ухвалила закон „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення". Закон надає власникам сільськогосподарської землі право на продаж своїх ділянок (паїв), а також купувати землю. До того часу люди могли передавати землю лише в оренду. Продаж землі стане можливим з 1 липня 2021 року. До 2023 року право на покупку землі буде тільки у фізичних осіб. Для юридичних осіб ринок землі має запрацювати з 2024 року.

4 квітня у Чорнобильській зоні відчуження на території Котовського лісництва почалась маштабна лісова пожежа, яку вдалося ліквідувати тільки через 10 діб, а в окремих місцях пожежники продовжували гасити лісову підстилку до 3 травня. Від пожеж постраждало понад 22 відс. території заповідника, під загрозою опинились рідкісні представники фльори та фауни.

16 квітня через відсутність опадів узимку столицю накрила пилова буря. Україною почав розгулювати шквальний вітер, який спричинив аварії по всій країні, без електрики залишились сотні населених пунктів.

17 квітня дим від пожеж у Чорнобильській зоні та на Житомирщині дістався Київського регіону, після чого рівень забруднення у місті сягнув найвищого показника у світі. Забруднення

повітря пилом перевищило гранично допустимі значення у 2-4 рази, в окремих районах Києва він становив велику загрозу для здоров'я.

21 травня президент Зеленський підписав закон про банки, який унеможливлює повернення націоналізованих банків колишнім власникам.

24 травня до правоохоронців надійшла інформація, що у лікарню міста Кагарлик звернулася 26-річна жінка з повідомленням про побиття та зґвалтування. Наступного дня Внутрішня безпека Нацполіції затримала двох співробітників місцевого відділу поліції – Миколу Кузіва та Сергія Сулиму. Вони катували й ґвалтували жінку, яку викликали до відділення як свідка та застосували фізичну силу до її чоловіка. 2 липня підозру у тортурах та зґвалтуванні було вручено ще двом поліцейським з Кагарлика.

22 червня інтенсивні опади спричинили паводок в Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській та Закарпатській областях. Унаслідок стихії загинуло три людини та ще одна зникла безвісти, понад 400 осіб евакуювали. Для достави ліків, їжі та води населенню залучили військову авіацію. За три дні випало до 70 відс. місячної норми опадів, що спричинило потужні потоки, які на своєму шляху руйнували дамби, мости і переходи. Зокрема Дністер розлився майже на сім метрів.

14 липня у другому читанні Верховна Рада ухвалила законопроєкт про державне регулювання грального бізнесу, від якого у 2020 році плянувалося отримати понад 4 млрд. грн. надходжень до держбюджету.

24 серпня українці відзначили 29-ту річницю Незалежности України. Через карантин маштабних заходів на Хрещатику на державному рівні, включаючи виступ президента і військовий парад, не було пляновано.

резидент Володимир Зеленський та його дружина Олена взяли участь в урочистих заходах з нагоди Дня Незалежности України спочатку на Михайлівській площі, потім на Софійській площі.

В центрі Києва відбувся Марш захисників України, в якому взяли участь учасники та ветерани бойових дій на Донбасі.

За день до цього, 23 серпня' відбулося урочисте підняття Державного прапора з участю президента – з нагоди Дня Прапора України.

25 серпня Верховна Рада доручила урядові провести конкурс на найкращий ескіз великого Державного герба України. На позачерговій сесії парляменту за постанову про оголошення відповідного конкурсу проголосували 279 народних депутатів.

15 вересня в Україні відкрився публічний парк сучасної скульптури. Метою проекту є створення передумов для розвитку нового покоління вітчизняних митців та їх презентації на міжнародному рівні.

2-4 жовтня у Києві відбулася унікальна для України подія – другий український ярмарок конопляних товарів. 50 вітчизняних компаній представляли різноманітні вироби з конопель, а запрошені на конференцію експерти ділилися досвідом щодо найновіших досліджень, декриміналізації та застосування медичного канабісу для лікування багатьох хвороб, новацій у галузі промислового коноплярства.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТИ – ПОТУЖНИЙ КРОК УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

(Експерти – про досягнуте і не досягнуте після Майдану)

Наталія Зайцева-Чіпак, очільниця центру соціологічних досліджень „Соціоінформ“:

„Революція Гідности сама собою стала каталізатором ще одного явища, стала початком війни і ці події настільки щільні в часі, що відділити, що саме змінила революція, а які зміни здійснила війна – неможливо. Оскільки Революція Гідности виступала за евроінтеграційні процеси, це спонукало Росію розпочати аґресію проти України, тому більшість досліджень свідчать, що сталися великі зміни. І їх можна віднести як на рахунок війни, так і на рахунок Революції Гідности. Ці зміни є всеохоплюючими й вплинули як на політичні вподобання українців, так і на самоідентифікацію, національну свідомість, рівень активізму, духовну сферу. Якщо говорити принаймні про національну самоідентифікацію, то тут відбувся певний зсув. Ми бачимо процес спонтанної українізації, вона змістилася в бік півдня і сходу з центральної України.

Проєкт „Реґіон, нація та інше: інтердисциплінарне та міжкультурне переосмислення України”, ініційований та координо-

ваний Університетом Санкт-Галлена у Швайцарії дав відповідь, що ми мали до Революції Гідности і, буквально, за рік після. Тут помітно багато цікавих нюансів. Наприклад, 2013 року українцями себе ідентифікували 83 відс. опитаних, а після 2015 року таких уже стало 89 відс.. Тобто більше людей визнають себе українцями. Так само, якщо до Революції Гідності рідною мовою вважали суто українську 51 відс. то після – таких уже 60 відс. Відбувся своєрідний перелом, бо війна спонукала людей замислитися: хто я, на чиєму я боці? І ця самоідентифікація відбулася на користь українства.

Говорячи про історичну пам'ять, ми бачимо, що після Революції Гідності зростає частка тих, хто визнає Голодомор геноцидом. Якщо в 2013 році таких було близько 70 відс., то в 2015 році було майже 80 відс. І от ці тренди, про які я говорю станом на 2015 рік, закріпилися, вони характерні й після цього та трималося плюс-мінус на рівні. Щодо питань внутрішньої політики, наприклад, ставлення до запровадження російської мови як другої державної. В 2012 році таке рішення підтримував 41 відс. опитаних, то в 2014 році за це рішення виступали тільки 27 відс., а в 2017 році – лише 15 відс.! Щодо історичної пам'яті, то якщо УПА борцями за незалежність України до Революції визнавали 32 відс. людей, то через рік таких людей вже 46 відс.! Відбувається злам свідомості, ми починаємо усвідомлювати значення своїх героїв, досліджувати свою історію. Після Революції Гідности Україна вперше дістала парлямент, у якому домінуюче число депутатів представляли проукраїнські сили.

У духовній сфері у нас також відбулися зміни. І власне ці процеси призвели до потреби створення єдиної Української Церкви.

Є також опитування, що показує, наскільки люди активно беруть участь у благодійності, активізмі. В 2010 році в Україні близько 13 відс. населення жертвували гроші чи були причетні до громадської діяльности. В 2013 році таких було 23 відс., а в 2015 – вже 29 відс..

Микола Давидюк, політолог:

„У контексті революції треба говорити не лише про те, що сталося, а й про те, чого не сталося. Згадаймо, що могло бути далі, коли Янукович скупив усі медіа, коли були „смотрящі" за областями і так далі. Тому важливо, що революція змінила неправильний

хід історії. Це дуже важливий результат революції – чого після неї не сталося, що сталося б, якби її не було. Населення ртснуло на владу, західні партнери ттиснули на владу, аби та зробила певні поступи в реформуванні країни. Чи досить їх загалом? Ні, не досить. Але навіть те, що вже є – це сильний результат і якби такий же результат був кожну п'ятирічку з 1991 року, ми б жили, щонаймешне, як в Польщі. Найважливіші реформи – це державні закупівлі і запуск Prozorro, це дуже важливо, бо мова про сотні мільярдів, які витрачалися таємно і ми навіть не знали про ці гроші; децентралізація, коли половина бюджетів по всій країні віддали на місця. Це чудова річ, яка вже показала себе й за кілька виборчих декад вона ще себе розкриє і ми побачимо дійсно нову якісь управління на місцях, а не коли в одному кабінеті троє людей розділяє весь національний бюджет. Третій момент – зміна підходів та зміна обличчя української дипломатії. Ми перестали бути совковою дипломатією і вперше стали українською дипломатією. Раніше відсиджувалися, аби лише нас не зачіпали, а тепер зовсім усе помінялося. У нас недореформована поліція. Був гарний початок, але все зведено нанівець старими технократами, які просто знищили це. Так само з реформою держслужби: гарний початок і – великий відступ назад. Енергетичні ринки теж хотіли реформувати, а потім отримали шалений відступ. Реформа, яка дуже на часі і на якій покищо будують посади – боротьба з корупцією. Тобто всі борються виключно з вітряками, а не зі старими схемами. І це разом з правосуддям дуже гарячі речі, які наразі знищують країну. Ще одна невирішена річ – олігархічні монополії, бо неолігархічних монополій у нас практично немає. Слідом за самоідентифікацією українці почали більше звертати уваги на власний культурний продукт. Це – ще одне суттєве ментальне зрушення, що відбулося після Революції Гідности.

Дмитро Горєвой, релігієзнавець:

„Надання Україні Томосу – це подолання розколу в українському православ'ї. Об'єднання православних сприятиме подоланню розділення, яке зараз є у суспільстві – це по-перше. По-друге, Україна перестає бути об'єктом міжцерковних стосунків, а стає суб'єктом. Якщо раніше на якихось міжправосланих майданчиках або у православно-католицькому діялозі Україна була розмінною монетою чи предметом перемовин, то зараз вона стає суб'єктом,

який сам веде власну політику і захищає свої церковні інтереси, своїх вірян, а не керівництво інших церков. По-третє, відновлюється історична справедливість, адже українська церква в особі Київської митрополії є доволі давньою релігійною інституцією. Саме Київська митрополія породила щонайменше дві автокефальні церкви – російську і польську“.

Михайло Басараб, політолог:

„Про загрозу реваншу говорять не перший місяць і я вважаю, що ці розмови є небезпідставними. Насправді ніщо так не заохочує зло, як відсутність покарання. Власне кажучи, маштабне перезавантаження України в 2014 році давало новим держаним провідникам величезні шанси і можливості, підстави і навіть обов'язок системно перезавантажити політичний істеблішмент. У цій новій Україні просто не повинно було залишитися місця для людей, які були співучасниками злочинів Януковича та відверто коляборували аґресора. На жаль, починаючи з віденських домовленостей Порошенка з Льовочкіном, Фірташем і Кличком, були закладені основи для реваншу. Вороги держави закріпилися та леґітимізувалися у нових політичних реаліях. Після цього на поверхні виник „мінський переговорник“ Віктор Медведчук, далі це середовище реваншистів розширювало свою медіамережу в Україні, це ціла низка телеканалів: „112-ий“, „NewsOne“, „ЗІК“, сайти „Страна.ua“. Десятки медія! Все це дало можливості впливати на парляменту, на коаліцію, на переговорний процес в „мінському форматі“ та генерування дискусії про „мир за будь-яку ціну“ з Москвою. Низькі рейтинґи усіх політиків, недовіра до держави, повне домінування аґресії, зростання суспільного запиту на популістів і політичних клоунів – це і є результат роботи прокремлівських засобів масової інфрмація, якими тут „менеджерять“ реваншисти. А за їхніми спинами – Кремль. Тому загроза реваншу є актуальною. Але в новій Україні не так легко вчинити відверто прокремлівський переворот. Це викличе неймовірну реакцію суспільства, особливо пасіонарної її частини…“.

Олексій Шалайський, журналіст:

„В Україні корупція після Майдану різко впала і падала, за нашими спостереженнями, до осені 2016 року. Тоді це падіння зупи-

нилося і почалося поступове зростання, яке триває до цього часу. Тобто зрозуміло, що корупції набагато менше, ніж в часи Януковича, однак, динаміка покищо невтішна. Корупція входить в двійку найбільших проблем в Україні. Максимум в трійку, тобто: війна, гроші і корупція. Так, люди собі живуть, на хліб є, але вирватися з цього болота неможливо, нажаль. Допоки не дійде до нової революції. Довготривала корупція призводить до революції, і чим довше ця корупція триває, тим кривавіша революція".

24 ПРИЧИНИ ПИШАТИСЯ УКРАЇНОЮ

Чим українці прославили себе і свою державу?

Наша історія

Україна має унікальну історію. Саме тут зародилася Трипільська культура, на сучасних українських землях кочували войовничі племена скитів, які наводили жах на сусідів та зупинили непереможне військо перського царя Дарія. Унікальну скитську пектораль 21 червня 1971 року знайшов керівник археологічної експедиції Борис Мозолевський під час розкопок кургану Товста Могила у Дніпропетровській області. Пектораль викована з золота 958-ої проби, її вага 1150 грамів, діяметр — 31 сантиметр. Виріб складається з трьох ярусів, на яких подано різні сюжети з побуту та мітології скитів.

Столиця України Київ був основою великої держави Київської Русі. Святослав Завойовник, Володимир Великий, Ярослав Мудрий розбудовували одну з наймогутніших держав того часу.

1572 року почало формуватися реєстрове козацьке військо. Славні перемоги козаків, їхні завзятість та любов до рідного краю навіки закарбувалися в народній пам'яті.

А скільки ще залишилося білих плям у нашій історії! Цілі десятиріччя закреслені суворою рукою московського цензора чи переписані кремлівськими істориками на догоду своїм господарям.

Гимн і прапор

Державний гимн України є одним з головних державних символів України. Державним гимном став перша строфа та приспів пісні „Ще не вмерла України і слава, і воля“, слова якої Павло Чубинський поклав на музику Михайла Вербицького.

Кольори Державного Прапора України — синій і жовтий. З давніх-давен українська земля була хліборобським краєм. Синє небо або море над золотою нивою — зміст, який нині вкладають у кольори Державного Прапора України.

Поети і письменники

Всесвітньо відомим українським генієм є Тарас Шевченко, твори якого надзвичайно актуальні в наш час. Кобзаря шанують і за кордоном — в 35 країнах відкрито 128 пам’ятників великому українцеві. Також нашу державу гідно представляють у світі такі сучасні таланти, як Юрій Андрухович, Ліна Костенко, Оксана Забужко, Василь Шкляр, Сергій Жадан, Марія Матіос, Андрій Курков, Ірен Роздобудько, Люко Дашвар та інші.

Кіно

Кінострічка „Земля“ геніяльного митця Олександра Довженка була відзначена серед найкращих фільмів усіх часів і народів у різних країнах і на всіх континентах. 2005 року журі одного з найпрестижніших кінофестивалів у світі присудило „Золоту пальмову гілку“ українському режисерові-дебютантові Ігореві Стрембіцькому за короткометражний фільм „Подорожні“. А 2011 року аналогічну нагороду отримала українська режисерка Марина Врода за короткометражну стрічку „Крос“.

Театр

Ми можемо пишатися українськими акторами. Наприклад, відомою королевою української сцени Марією Заньковецькою, Іваном Миколайчуком, Богданом Ступкою, який блискуче виконав понад 100 ролей у фільмах та понад 50 на театральній сцені.

Перша Конституція

1710 року в Україні створена перша конституція в світі. Її автором є державний діяч — гетьман Пилип Орлик. Документ називається „Пакти і конституції прав і вольностей Війська Запорізького". У ньому автор вперше розділив владу на три гілки — виконавчу, законодавчу і судову.

Храми

Українці можуть пишатися культурною спадщиною, до якої входять найкрасивіші храми і церкви. Статус Лаври мають лише шість монастирів у світі, три з них — в Україні. Це Києво-Печерська, Почаївська та Святогірська лаври.

Винахідники

Учений з Закарпаття Петро Бобонич винайшов глюкометр у вигляді наручного годинника. За його допомогою діябетики завжди можуть дізнатися рівень цукру в крові. Для цього не потрібно брати кров.

Харківський вчений Анатолій Малихін придумав, як можна зробити аналіз крови, не травмуючи організм. Він створив спеціяльний прилад, 5 сенсорів якого прикріплюються на певні ділянки тіла людини, після чого на екран комп'ютера виводиться 131 показник здоров'я.

Інженер зі Славутича Володимир Мельников сконструював прилад, який перетворює відходи деревини на паливні брикети. Піч під високим тиском розігріває тирсу до 300 градусів, в результаті чого утворюється рослинний клей. Далі прес стискає масу, з якої штампуються паливні брикети.

Луганчанин Іван Селезньов представив на міжнародному конкурсі „Intel International Science and Engineering Fair" свій проєкт „Нове чуття: ультразвукова рукавичка для просторової орієнтації людей з вадами зору". Винахід молодого українця потрапив до трійки кращих винаходів світу 2014 року.

Вишиванка

Вишиванка є не просто елементом українського традиційного одягу, але й повноцінним символом незалежності й багатства культурної спадщини. Вона справді перейшла в міську українську

культуру, ставши натхненням для багатьох дизайнерів. Українську вишиванку можна побачити на багатьох світових знаменитостях.

Чорнозем

Україна володіє найбільшими запасами чорнозему в світі. Він займає 44 відс. території нашої країни, а це — десята частина від усіх світових запасів. Зараз ці землі практично повністю використовують у сільськогосподарській діяльності.

Трембіта

Найдовший музичний інструмент у світі з'явився саме в Україні. Трембіта має довжину до восьми метрів, а її діяметр становить тридцять міліметрів.

Спорт

Київське „Динамо" є найтитулованішим клюбом України. Це перший радянський клюб, який виборов европейський трофей (1975 рік). Свій успіх кияни повторили й 1986 року. А в 2009-му донецький клуб „Шахтар" вперше в своїй історії завоював кубок УЄФА. Наразі гірники залишаються єдиним українським клюбом, який за роки Незалежност зміг перемогти в европейському турнірі.

Три українські футболісти є володарями „Золотого м'яча". 1975 року найкращим футболістом світу став Олег Блохін, 1986-го — Ігор Бєланов, а в 2004-му їхній успіх повторив Андрій Шевченко — нинішній тренер збірної України з футболу.

Сергій Бубка 1994 року встановив рекорд світу у стрибках з жердиною. Українець подолав висоту 6 метрів 14 сантиметрів. 2014 року французький спортсмен у залі зміг перевершити рекорд Бубки, але на відкритому повітрі його досягнення тримається й досі.

Інесса Кравець 1995 року на чемпіонаті світу встановила світовий рекорд, стрибнувши на 15 метрів 50 сантиметрів. Перевершити його нікому не вдається вже понад 20 років.

Яна Клочкова стала чотириразовою олімпійською чемпіонкою з плавання та найтитулованішою спортсменкою України в історії Олімпійських ігор.

Українська гостинність

Своєю гостинністю українці славляться на весь світ. Наш народ дуже привітно ставиться до всіх гостей. Особливо це було помітно 2012 року, коли в Україні та Польщі відбулася прикінцева частина 14-го чемпіонату Европи з футболу. Слід зауважити, що Україна перша на пострадянському просторі провела на своїй території спортивний захід такого рівня. І досягла в цьому успіху! Численні чужоземні гості були вражені чіткою організацією, гостинністю українців і, звичайно, красою українських жінок.

Найглибша у світі станція метро

Станція метро „Арсенальна" у Києві заглиблена на 105,5 метра, що наразі є рекордним у світі. Це єдина у Київському метрополітені станція „англійського типу" — з короткою середньою залою. Є тільки три станції метро у світі, які збудовані на глибині понад 100 метрів. Крім „Арсенальної", це „Адміралтейська" в Санкт-Петербурзі — 103 метри, та станція „Пухунг" у столиці КНДР Пхеньяні — 100 метрів.

Українці – сильна нація

Український народ не лише розумний, а й дуже сильний. Українські боксери Віталій і Володимир Клички є чемпіонами світу з боксу в суперважкій категорії. 1996 року Володимир здобув „золото" Олімпійських ігор в Атланті. А 1999 року Віталій став першим слов'янином, який виборов титул чемпіона світу з боксу в суперважкій ваговій категорії. 2004-го український важкоатлет Василь Вірастюк набув звання „Найсильніша людина у світі", протягнувши п'ять зчеплених трамвайних вагонів загальною вагою понад 101,5 тонни на 18 метрів і 20-тонний літак Ан-32 на 15 метрів за 25,5 секунди.

Авіяція і космонавтика

Українці — розумна і освічена нація. Багато наших земляків зробили неймовірні винаходи. Так, конструкторське бюро Антонова спроєктувало літак Ан-225 „Мрія" з найбільшою в світі вантажопідйомністю. 2009 року він потрапив до Книги рекордів Гіннесса за перевезення 187,6 тонни вантажу.

Льотчик-випробувач Військово-Повітряних Сил ЗС України Леонід Каденюк 1997 року став першим космонавтом незалежної України. Він провів на борту американського корабля-шатла „Колумбія“ понад два тижні.

Найспівучіша нація

Українцям підкорилися сцени найпрестижніших світових конкурсів. 2004 року переможницею музичного конкурсу „Евробачення“ від України стала Руслана Лижичко. Співачка виступила зі своїм хітом „WildDances“. А 2016 року перемогу для України здобула кримсько-татарська співачка Джамала з піснею „1944“.

Художній талант

Українці подарували світові талановитих художників. Серед них — Марія Примаченко, геніяльна українська народна художниця, картинами якої захоплювався Пабло Пікассо.

Ще одним яскравим митцем є народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка Іван Марчук, який 2007 року потрапив до переліку 100 найвизначніших геніїв сучасности, за версією британського видання „The Daily Telegraph“.

IT-сфера

За останні роки українські IT-фахівці здійснили неймовірний прорив, позиціонувавши себе на світовій арені як провідники галузі. Багато айтішників з українським корінням зараз працюють за кордоном. Відомий месенджер для смартфонів, за допомогою якого можна пересилати текстові повідомлення, зображення, відео та аудіо, створив американський програміст українського походження Ян Кум. У США майбутній підприємець емігрував 1992 року й успішно там реалізувався.

Підкорювачі гір і океанів

Павло Рєзвой — єдиний український веслувальник, котрий перетнув Індійський та Атлантичний океани самотужки. Він увійшов до Книги рекордів Гіннеса як найстаріший веслувальник світу. У 65-річному віці він подолав близько 5,000 тисяч кілометрів Атлантичного океану, а за рік наважився на подорож у 55,000 кілометрів Індійським океаном.

У травні 2016 року перша в історії українка 28-річна Ірина Галай підкорила найвищу вершину землі — гору Еверест. О 4-й ранку 20 травня вона дісталася до заповітної позначки 8848 метрів.

Рідна мова

Наша мова є однією з наймилозвучніших у світі. 1928 року в Парижі відбувся міжнародний конкурс мов. На ньому знавці мали визначити, яка з мов світу наймилозвучніша. Зачитували тексти різними мовами. Прозвучали там і вірші Тараса Шевченка. Виразність і мелодійність української мови належно оцінили члени журі. Серед чотирьох переможниць наша мова посіла третю позицію, поступившись французькій та італійській і обійшовши мову фарсі (перську). 1934 року, також у Парижі, відбувся новий конкурс на мелодійність мови. Цього разу французька знову виявилася найкращою, другу позицію посіла фарсі, а третю — знову українська мова.

Фотографія атома

Фізики з Харківського фізико-технічного інституту вперше змогли „роздивитися“ внутрішню структуру окремих атомів — їм вдалося отримати зображення окремих електронних хмар. Фотографія була зроблена 2009 року.

Патріотизм та єдність

За роки Незалежности українці здійснили дві найбільші європейські революції — Помаранчеву та Революцію Гідности. Перша була безкровною, друга вартувала українцям дуже дорого, але водночас об’єднала націю. Хвиля патріотизму здійнялася ще вище під час проведення антитерористичної операції. Для багатьох українців поняття патріотизму та власної держави стало не порожнім звуком, а реальною цінністю.

Найкрасивіші жінки

І наостанок: чи не найголовніша причина пишатися нашої країною — це наші жінки. Українки, які без жодного пострілу беруть у полон усіх, — від турецького султана до пересічного іноземного туриста, який ходить вулицями наших міст з відвислою щелепою, не розуміючи, на який конкурс краси він потрапив. Турботливі

матусі, неперевершені господині і найчарівніші наречені — це все про нас, українок! Не вірите? Запитайте наших чоловіків…

(Текст підготувала Олена Круглєн)

Мирослав МАРИНОВИЧ

ХОЧ ЧАСУ ОБМАЛЬ…

„Не тільки у глибокому середньовіччі,
але й, найімовірніше, також у майбутньому
український Київ відіграватиме для цілої Західної Европи
велику — можливо, вирішальну — ролю“.

Митрополит Андрій Шептицький

Я також зважуся на пророцтво: Україна збереже свою незалежність. Мало того, ми є свідками завершення 400-літнього циклу, внаслідок якого дух давнього Києва, поблукавши в північних просторах Московії, повертається в рідні околиці Дніпра. Рух цей не спинять ні „зелені чоловічки“, ні путінська концепція Евразії, ні квазіімперський „русскій мір“ Патріярха Кирила.

Проте утвердження цього духу на Київських горах неминуче передбачатиме розрив історичної тяглости. Старий цикл завершиться тим, що в нинішньому українському „коктейлі“ віджилих

концепцій і згірклих вірувань вибродить нова ідея, яка дасть початок новому циклові. Це означатиме реорганізацію всього східньоевропейського простору довкола Києва, параметри якої передбачити сьогодні неможливо.

Це може статися, але не мусить. Структурні зміни такого маштабу досі в історії призводили до воєн і геополітичних катаклізмів. Така небезпека стоїть перед нами і сьогодні. Незалежна Україна не вписується в дотеперішню систему міжнародної безпеки, оскільки однією з несучих опор цієї системи є Росія, для якої незалежність України є оксюмороном. Для кремлівських стратегів нинішня Україна є неорганізованою „біомасою“, яка потребує російської вуздечки. Такий собі рімейк історії про покликання варягів: „Земля наша велика і багата, а порядку в ній немає. Ідіть-но княжити й володіти нами“. І російська еліта радо взялася б виконати цю місію.

В очах світу Україна також є малоросійським варіянтом безладу, що утворився на руїнах СРСР. Мати справу з реваншистською Росією світові стає щораз тяжче, але замінити її в системі безпеки на аморфну й малокеровану Україну неможливо. Тому спроби повернути старий статус-кво триватимуть доти, доки не вирішиться, хто з них — Росія чи Україна — виграє нинішній „маратонський біг на виснаження“.

Київ і Москва — це не два жорстко відокремлені центри, а геополітичні „сполучені посудини“, що виразно проявляється як у державній, так і в церковній сфері. Піднесення рівня пасіонарности в одній „посудині“ майже автоматично означає опускання у другій. Тому формулою порятунку України є не „китайська стіна“ поміж нею та Росією, а духовне піднесення Києва, завдяки якому сюди перейде цивілізаційний „момент руху“.

Упродовж 30 років своєї незалежности Україна намагається адаптувати до себе правові й організаційні норми Европейського соєюзу, чóму відчайдушно опирається чинний „суспільний договір“, настояний на корупційному консенсусі й цінностях виживання. Ключ до зміни цього договору — в духовній трансформації суспільства, оскільки державні закони можуть підтримувати моральний стан народу, але самі не роблять суспільство здоровим. Це під силу лише тому Божому законові, що, за Єремією, записаний у серці людини. Тому ключ до політичної, економічної, ін-

формаційної і навіть військової безпеки України — в її духовній безпеці.

Проте позбутися духовних пошестей в умовах, коли в умах українців панує мішанина секулярних догм, новітніх версій „ґльбальної етики» й неопоганства, неможливо. Нам доведеться пробувати й зневірюватися доти, доки цього не зрозуміємо. Ми будемо розбудовувати в Україні европейські інститути, парляментаризм, верховенство права, але все це буде імітацією, поки не усвідомимо, що бракує головного — відповідного для них „людського матеріялу“.

Про автора:
Мирослав Марнович – колишній совєтський дисидент, політв'язень, публіцист, релігієзнавець, віцеректор Українського Католицького Університету, Львів.

ВІДГОМІН ДАЛЕКИХ РОКІВ

6

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ

АРМІЯ УНР
У СІМЕЙНОМУ ФОТОАРХІВІ

Моя сусідка в „Українському селі“ у Сомерсеті, Ню-Джерзі, Александра Мацик зберегла в особистому архіві серію фотографій про події 1919-1921 років в Україні, коли Армія Української Народної Республіки (УНР) виступила разом з Військом Польським проти аґресії Росії. Батько її Олександр Узонів був сотником Армії УНР, служив у Кам’янці-Подільському. Коли більшовики почали нещадний обстріл старого міста, він і його дружина Зінаїда під вогнем врятувалися. Потім були табори інтернованих вояків у Ка-

лішу. Александра Мацик народилася у Варшаві. Історичні світлини передав цій родині приятель, колишній хорунжий Армії УНР, лицар ордену Залізного Хреста Федір Грінченко, митець, який залишив по собі численні батальні картини з історії тієї війни.

Федір Грінченко і подружжя Узонів поховані на Українському меморіяльному цвинтарі св. Андрія у Савт-Бавнд-Бруку.

Світлини зберегли історичні події. Згідно з умовами Варшавського договору 1920 року уряд Юзефа Пілсудського після розгрому Червоної армії відмовився від нагоди поширюватися до кордонів Речі Посполитої 1772 року, тобто до першого поділу Речі Посполитої, і визнав за УНР територію Наддніпрянської України, що була окупована більшовицькими військами. Україна і Польща стали союзниками у боротьбі за визволення України і проти подальшого більшовицького просування на захід Европи.

Кам'янець-Подільський, 1920 рік. Головний Отаман Симон Петлюра на залізничній станції приймає рапорт командира почесної сотні Кам'янецької юнацької школи сотника А. Валійського. Присутні ад'ютант школи сотник Квітко, поручник Федорівський, полковник Марченко, отаман Кобза з сином, міністер А. Лівицький, генерал В. Петрів, міністер Іван Огієнко, генерал Сальський, сотник О. Доценко – ад'ютант С. Петлюри, хорунжий Степан Скрипник, майор Славек від польської команди.

25 квітня 1920 об'єднані польсько-українські збройні сили (20 тис. польських і 15 тис. українських вояків) форсували Збруч, 26 квітня зайняли Житомир і Коростень, вибили червоні підрозділи з Житомирщини, Бердичева, Козятина і 7 травня 1920 року вступили у Київ.

Першим 6 травня вступив до Києва польський патруль легких кіннотників, які на трамваї з Пущі-Водиці доїхали до Хрещатика і повернулись назад. Перші польські роз'їзди з'явилися в Києві ще 5 травня у Святошині. Роз'їзд легкої кінноти попрямував на Куренівку. 7 травня червоні втекли з міста. 8 травня в Київ увійшла польська піхота.

9 травня відбулася спільна парада польсько-українських військ на Хрещатику, яку приймав командуючий польською армією генерал Едвард Ридз-Смігли. Параду замикала 6-та дивізія Армії УНР під командою полковника Марка Безручка.

Саме на параді було зроблено історичні світлини про урочисту ходу війська. На одній світлині видно Юзефа Пілсудського, який приймає рапорт одного з старшин. Біля нього стоїть Симон Петлюра.

Головний Отаман Симон Петлюра відвідує Школу підстаршин Кордонної бригади Армії УНР в Ланцуті, травень 1921 року. Біля С. Петлюри – генерал Никонів.

Після поразки Армії УНР наприкінці 1920 року й переході її на територію Польщі близько 20 тис. вояків було розміщено в кількох таборах інтернованих — головні з них були в Ланцуті, Александруві-Куявському і Каліші (менші табори у Вадовицях і Пйотркові).

В середині 1921 року інтернованих переведено з Ланцуту до Стшалкова, наприкінці 1921 року з Александрува до Щипйорна, у якому, як і в сусідньому Каліші, залишилися табори інтернованих аж до остаточної їх ліквідації у середині 1924 року.

У таборах розвинулося культурно-освітнє життя: курси для неписьменних (особливо фахові), різні школи (серед них гімназія в Каліші), народний університет у Ланцуті і Стшалкові.

Кількість вояків в таборах постійно зменшувалося, вони виїздили до Чехословаччини на навчання, до Франції на працю. Після ліквідації таборів колишні вояки набули статусу політичних еміґрантів у Польщі

Табір у Вадовицях діяв у 1918-1923 роках на околиці однойменного міста у Польщі. Табір був заснований австрійською владою на початку Першої світової війни для утримання військовополонених з російської та італійської армій і складався з 18 мурованих та дерев'яних бараків. З листопада 1918 року до табору прибували по-

Юзеф Пілсудський і Симон Петлюра на параді у Києві.

лонені стрільці та старшини УГА, загальна кількість яких у першій половині 1919 року становила близько 15 тис. осіб.

Протягом 1919 року понад 10 тис. галичан були звільнені, натомість табір заповнили вояки Армії УНР. На початку 1921 року року там перебувало близько 4,500 українських вояків, у тому числі Окрема кінна, Запасна та Київська дивізії, Спільна юнацька школа. На чолі стояв генерал-полковник Михайло Омелянович-Павленко, в червні 1921 року його замінив генерал-хорунжий Андрій Вовк.

Внаслідок переповнення, браку харчів, опалення та медичної допомоги у таборі була високою смертність: на військовому цвинтарі поховано 1,500 вояків УГА та Армії УНР.

Ланцут — табір військовополонених та інтернованих у Підкарпатському воєводстві Польщі. Восени 1919 року в табір були

Упорядкування могил вояків Армії УНР на українському цвинтарі Шепйорно біля Каліша в Польщі. Напис на звороті: «Перший від права: полковник Олександр Петлюра (брат Головного Отамана), другий за ним: сотник Огарів, третій – сотник (на той час) Біловщук. Перший від ліва сотник Лапченко, Другий за ним сотник С. Горячко».

Олександр Петлюра служив у складі головних сил під командуванням полковника Павла Шандрука. Після поразки військ УНР був інтернований у Польщі. З 1928 року під прізвищем Хорольський служив контрактовим офіцером польської армії у Вільно. Помер та похований у Торонто.

скеровані близько 900 вояків-галичан і Корпусу січових стрільців полковника Євгена Коновальця.

З українських військовиків почали формувати частини Армії УНР, зокрема 6-ту Січову дивізію полковника Марка Безручка для участі в поході на Київ навесні 1920 року. Умови мешкання в таборі були важкими, 425 осіб померли і були поховані на військовому цвинтарі, який 1974 року зруйнований польською владою.

Після підписання Ризького мирного договору в таборі були розміщені інтерновані частини Армії УНР, які 1921 року військові частини Армії УНР були переведені в табір Стшалково.

ЛІТЕРАТУРА: АВТОРИ І ДОЛІ

7

Георгій МАЦЕНКО

ВІН ЗДІЙСНИВ МРІЮ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Певна річ, читач, судячи з цього нашого заголовку, здогадається, що мова йде про літературу. Загалом воно так, одначе вся річ – в рідкісному, надзвичайно рідкісному жанрі. Майстрів пера в Україні багато, одна лише Львівська обласна Організація Спілки письменників України налічує понад 160 членів. Тим часом герой мого нарису львів'янин Володимир Радовський яскраво вирізняється навіть на загальноукраїнському літературному тлі. Ба – більше, бо й колись в цілій совєтській імперії з її багатонаціональною худож-

ньою і літературознавчою творчістю хіба лічені одиниці працювали в цьому, без перебільшення, найтяжчому жанрі – у заповнені „білих плям“ і з'ясуванні недомовок чи прикрих неточностей у різних виданнях, навіть вельми солідних.

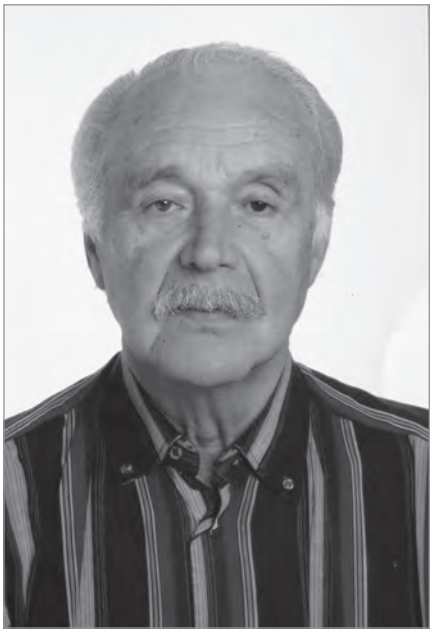

Володимир Радовський

Тому я щиро пишаюся з уже давнього, чвертьсторічного знайомства з цим плідним і невтомним письмеником-дослідником, декілька разів охоче писав про його твори. Писали, звичайно ж, й інші, бо направду ідеться про щось феноменальне.

Наприклад, коли Національна Спілка письменників нагородила В.Радовського „Золотою медаллю“ з нагоди його 80-річчя, журнал „Дзвін“ вмістив дуже цікавий текст поета Олеся Ганущака „Майстер оживлення німих фактів“. А при цьому водночас відзначив громадянську позицію ювіляра, бо далекого 1989 року В. Радовський, єдиний з львівських журналістів, виявив громадянську мужність і засудив ганебні дії „омонівців“ під час розгону мирних антикомуністичних протестів у Львові.

Щодо рідкісного вміння добирати „ключі“ до загадок і таємниць історії, то В. Ганущак пише:

„Лише Радовський спромігся „перелопатити“ такий архівний огром, ретельно досліджуючи сторінки нашої гіркої, але й славної історії. Своїми „ключами пізнання“ він таки відчинив не один із семи замків до унікальних першоджерел. Нині це зробити зась іншим. Для наших учених і дослідників архіви „старшого брата“ перекриті. А він устиг обстежити неймовірний масив документів саме в російських (Москва, Санкт-Петербург) запасниках, ніби передчуваючи воєнний конфлікт між двома країнами“.

На цьому шляху В. Радовському щастило, за його ж словами, як нікому. Один український історик, розповідає він, відшукав 15

версій смерти гетьманича Тимоша Хмельницького. З них вибрав, як правдиву, ту, що з романтичним сюжетом і смертю від польської гармати. Насправді історія зберегла свідчення молдавського господаря Лупу (Лупула), що це він наказав слузі поцілити у любого зятя.

У якому році народився Іван Мазепа? Різні історики називали рік народження гетьмана у проміжку в 14 років, але не могли нічим це довести. Ілько Борщак авторитетно заявив свого часу, що „є 99 відс. даних на те, що докладна дата народження Мазепи ніколи не буде відома". В. Радовський з допомогою Тимка Падури і блискучих результатів академіка Михайла Возняка довів протилежне.

Про отруєння гетьмана Мазепи попом-греком Анастасом Галатіяносом (на замовлення Петра І) В. Радовський розповів у своїй статті „У боях за історичну точність. З записок старого бібліофіла". („Альманах Українського Народного Союзу в США на 2015 рік").

Чимало фахівців нашої історії довго сперечалися (і сперечаються далі) над питанням про зовнішність гетьмана Мазепи. У своєму дослідженні „Тамга гетьмана Мазепи" В. Радовський присвятив цій проблемі третю частину під назвою „Таємниці і загадки портретної галерії". Тут йдеться про статтю Богдана Лепкого „Як виглядав гетьман Іван Мазепа?", надруковану в „Літописі Червоної Калини" у 1932 році. Відзначивши, „такі неподібні до себе портрети гетьмана", Б. Лепкий запитував, котрий з тих портретів найправдивіший, або „котрий з них повинен стати найбільш популярним, як популярним став у нас портрет Б.Хмельницького по ритовині Гондіюса?".

Далі Б.Лепкий з декотрою гіркотою зауважив: „На тую тему писали вже не раз свої та чужі історики, але жоден з них не вибрав якогось одного портрету і не сказав: „Отсе і є гетьман Іван Мазепа!". Не зробив того, бо не міг зробити".

Володимир Радовський сміливо сказав собі, що Б. Лепкий звертається персонально до нього, і поринув у пошуки. Й ось результат: правильний висновок могли зробити керівні та відповідальні члени редколегії історичного журналу „Кієвская Старіна" ще у 1887 році. Але вони не зробили цього і не ознайомили читацьку аудиторію з портретом Мазепи, котрий найбільше відповідає зовнішності гетьмана. Б.Лепкий провадив свій власний пошук. У хронологічному переліку портретів Мазепи він першими назвав

„лаврський“, а також його варіанти. Але при тому зауважив: „Що сталося з лаврським - не знаю. Мабуть у „Ниве“ (петербурзькій) читав я, що його знищено, то знов читав, чи чув, що його замальовано, чи замащено вапном. Може, хто знає, хай на тую тему напише, бо це був, мабуть, перший з портретів Мазепи, з його молодих літ, і певно, що подібний, бо не малювали б „благодітеля“ храму св(ятого) з фантазії…“. Саме це побажання Б. Лепкого, щоб хтось написав про затинений портрет Мазепи, В.Радовський і сприйняв на свою адресу.

Шукаючи відповідь, він звернувся до альманаху Українського Народого Союзу в США „Календар „Свободи“ на Мазепинський рік 1959“. На 100-ій сторінці несподівано побачив ілюстрації до статті Василя Чечви „Шабля Мазепи“. А поряд з „Мазепиними пам’ятками“, що зберігалися до Першої світової війни в музеї В.Тарновського в Чернігові, під знімком був підпис: „Загадковий портрет Мазепи, відкритий на соборній стіні в Київській Лаврі і потому затинкований з наказу влади“. І дослідник зрозумів: ось він, найправдивіший варіянт! Коли саме його відкрито – вказано не було. Але відомо, що відкрито у 1887 році, й потім сховано під штукатуркою.

Утім, Б. Лепкий писав про лаврський портрет і „його варіянти“. То можливо, що серед них, на хвильку, з’явилося ориґінальне обличчя гетьмана з жагучими очима і білим пером на шапці. Редактор „Кієвской Старіни“ повідомив читачам про знищення від пожежі стінних лаврських розписів і напророчив „відживлення цього портрета, коли до рук майбутнього ентузіяста потрапить паскудний фотознімок, вже спотворений невправним ретушером“. (Радовський В. „Тамга гетьмана Мазепи“, с.559). Згаданий вище „Календар „Свободи“ на Мазепинський рік 1959“ на обкладинці також подав помилковий „шведський варіянт“.

У 2002 році у Львові вийшов перший том „Універсалів Мазепи“, прикрашений другим лаврським зображенням гетьмана з жагучими очима. Членами редколегії цього солідного наукового видання були відомі науковці та історики України: В. Брехуненко, академік Я. Дашкевич, О. Купчинський, О. Маврін, В. Смолій та чимало інших. Але з другим томом „Універсалів Мазепи“ трапився конфуз. Цей том „прикрашений“ замість українського гетьмана портретом польського діяча Ревери-Потоцького.

До речі, у двотомнику Р. Млиновецького „Гетьман Мазепа в світлі фактів і в дзеркалі історії“ (Видання третє. (Торонто-Канада. 1976) вміщено авторський фотомонтаж з трьох зображень: під першим, з жагучими очима, підпис: „Копія з фрески на стіні одної з церков Печерської Лаври“ (Див. „Тамга…“ - с.459).

Дещо з біографії літературного дослідника. Народився В. Радовський в Чернігові 21 січня 1937 року. Коли почалася війна, батька, головного інженера цукеркової фабрики, забрали на фронт, а родину, разом з усіма іншими, евакуювали. Повернулися додому в 44-му. У 1945-му він мав піти до школи. Мати працювала в колгоспі, а його, щоб не заважав сестрі, відіслали до Седнівського дитячого відпочинкового табору (а це ж була колишня садиба Лизогубів, шевченківські місця, знаменита липа, де відпочивав і творив Т.Г.Шевченко, і стовбур якої могли, узявшись за руки, оточити 10 людей!)…

У 1954-му Володимир закінчив Ходорівську СШ №2 з срібною медаллю. Без іспитів вступив на факультет журналістики Львівського ЛДУ ім. І.Франка. Після університету, вже з дипломом журналіста долав ще низку „життєвих університетів“ – завідував відділом сільського господарства в районній газеті, працював слюсарем-складальником на телевізорному заводі, згодом в редакції газети „Молодь Закарпаття“, був навіть інспектором карного розшуку, начальни-

ком обласної інспекції у справах неповнолітніх. Далі – власкором „Спортивної газети“ у західніх областях України, згодом були редакції часописів „Львівська правда“ (тепер „Високий замок“), „Львівський залізничник“. Нариси В. Радовського про козацьких героїв на шпальтах кількох львівських і київських часописів – „Допит Андрія Войнаровського“, „Останній шлях Івана Підкови“, „З-під розстрілу, або чому не сказав правду на суді лейтенант Шмідт“ та ін. збуджували загальний інтерес.

Були навіть звабливі пропозиції від кінодокументалістів. Тільки з часом у нього – завжди проблема. Де б В. Радовський не працював - профспілкову чергову відпустку проводив в архівах, бібліотеках і музеях. А ще ж треба було часу викласит знайдене і збагнуте на папір. Коли у 1995 році він став членом Національної Спілки письменників України, на той час вже мав солідний творчий доробок: документальні повісті „Гроза над Волинню“, „Огненний острів“, „Історія однієї телефоністки“, „Книги живуть і борються“, „Золотий дукат на козацькій шаблі“.

Відтак він започаткував книжкову серію „Бібліотека Тимка Падури“, що стала вагомим етапом у творчості дослідника.

Колись в одного киянина В. Радовський придбав за дорогу ціну унікальне видання – „Piśma Tymka Padurry“ (Львів, 1874). Самотужки переклав польські тексти („Козаки українські“, „Сірко“, „Богдан Хмельницький“, „Мазепа“ тощо). У Центральному державному архіві давніх актів у Москві, в „Портфелях Міллера“ В. Радовський виявив протокол допиту Андрія Войнаровського та безліч інших унікальних документів. Це допомогло написати книгу про життя і пригоди небожа гетьмана Мазепи „У зап'ястях Великого Яструба. Анатомія одного викрадення“ (Львів, „Сполом“, 2005).

Того ж року вийшов бібліографічний детектив „Правда чи міт?“. А від 2010-го до 2019-го у Львові побачили світ у вказаній серії видання: „Таємниче зникнення гетьмана Ізмаїла“, „Смерть тілоохоронця. Епізод з історії опозиції в добу Хмельниччини“, „Замкнена душа Петра Сагайдачного. Фрагменти та епізоди трагічного життя“, „Пригоди „нового Жмайла“, „Загадка однієї біографії“, „Приятелі-вороги. Там, де перетиналися дороги Сірка і Тетері“, „Як пані гетьманову перетворили на Мату Гарі“ (разом з публікацією Фаргата Нурутдінова „Як вмирали за гетьмана його охоронці“). Тоді ж під однією обкладинкою у львівському видав-

ництві „Центр Европи“ вийшли два дослідження В. Радовського: „Тимко Падура: спроба роздеградування і реабілітації“ і „Тамга гетьмана Мазепи“.

Журнальна стаття В.Радовського „Допит Андрія Войнаровського“ звернула на себе увагу українського правознавця академіка О.В.Кресіна. У його монографії „Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII ст.“ є такі рядки: „…Серед інших важливих джерельних публікацій – матеріяли допиту Андрія Войнаровського 1716 року (В. Радовський) та уточнена на основі оригіналів публікація текстів українсько-турецьких договорів 1711 та 1712 років (О. Пріцака). На жаль, інших публікацій такого значення покищо зроблено не було“.

З листа академіка до В.Радовського: „…Вперше скористався віднайденим Вами текстом протоколу А.Войнаровского на поч. 90-их. Випадково натрапив на випуск журналу „Дзвін“, де рідко друкувалися джерела, тим більше XVIII ст. Був вражений. Збірка В.Александренка, опубліковані документи Н.Молчановського, О.Бодянського, М.Грушевського з історії мазепинської еміґрації – тільки з появою знайденого Вами документа складаються в єдине ціле. Кілька разів передруковував цей документ (з посиланням на Ваш внесок!), коментував його… Поважаю і схиляю голову перед такими самовідданими людьми, яких знаю зовсім небагато“.

З листа відомого філолог-польоніста В. Єршова (Житомир): „Дорогий Володимире Сергійовичу! Ваша книга про Падуру просто чудова!.. Надзвичайно великий і найкапітальніший матеріал, усе перевірено і перепровірено! Дуже доказова і переконлива монографія!.. Тепер наш махновчанин нарешті зайняв гідне місце в українській літературі і це, безумовно, завдяки Вам!“.

Академік Ярослав Дашкевич усвоєму відгуку на твір В.Радовського „У зап’ястях Великого Яструба“ зазначив: „Результат тривалих пошуків і студій одержав своє завершення у майстерній формі“.

З рецензії доктора історичних наук Ірини М. Петренко з Полтави на книгу В. Радовського „Замкнена душа Петра Сагайдачного“: „…Для глибоких дослідників праця В.С. Радовського викликає неабиякий інтерес, адже, по суті, вона становить собою джерелознавче видання... Автор, проаналізувавши джерела, зокрема, свідчення медика-француза, котрий лікував і королевича Владисла-

ва, і недуги Петра Сагайдачного, - подав цікаві міркування щодо справжньої передчасної смерти гетьмана – його нестримність і пристрасність до молодого жіноцтва…“.

У 2019 році видавництво „Апріорі“ у Львові видало книгу Віктора Палинського „Час творити. Про поетів, прозаїків, митців“. У ній, зокрема, бущв есей „Володимир Радовський: мастак добирати ключі». Ось кілька рядків з цього тексту: „Авторові „Битви на Цецорі“ далися до рук унікальні матеріяли про походження Богдана Хмельницького. Він зміг висвітлити чимало невідомих біографічних фактів фундатора української козацької держави, заповнити певні, здавалося б, лакуни довічні. Книга залишиться для багатьох поколінь наступників. Його особлива увага до деталей вражає. Вміння впорядковувати хаос – ще більше…“.

А ще була книга В. Радовського „Таємниче зникнення гетьмана Ізмаіла“. У ній йшлося не тільки про „таємниче зникнення“, але й про „таємничу постать“ самого гетьмана, що зацікавило навіть досвідчених істориків.

Володимирові Радовському вже 83 роки, але й сьогодні він не має жодної вільної хвилинки. Пошуки тривають. Вдячні читачі чекають його нових відкрить.

„Радію, що Ви, як завжди, у бойовому завзятті і невпинному пошуку справедливости та істини української історії, що не байдужі до неї і своїх героїв, – пише у листі до дслідника львівська публіцистка Людмила Носарєва. – Молодець! Історія (істинна, неупереджена) оцінить Ваш відважний пошук і труд, як і справжні шанувальники Вашої цілеспрямованости й таланту відкривати білі плями нашої історії, закопаної глибоко в землю! Пишаюсь Вами!“.

Про автора:
Георгій Маценко – кандидат історичних наук, Львів.

Володимир ПОЛІЩУК

НА СВІТІ ЇЇ ТРИМАЛА ТВОРЧІСТЬ

Долю Валентини Ченцової можна було б назвати унікальною, якби не трагічна історія всього нашого народу, тисяч і тисяч людей, яким недавно пережитий режим убезпечив схожі долі. Тут скоріше слід говорити вже про типовість. І все ж її доля багато в чому своєрідна. Більше, ніж півстоліття немилосердно обходиться з нею життя, та не змогло вбити оптимізму, віри в добро, в милосердя, у справедливість. „Знаєте, – відповіла вона на одне з моїх запитань, – основне, що вже десятки літ дає опору в житті, віру в усе краще, – це моя творчість. Мені вже багато років, здоров'я підводить, але ой як не хочеться покидати світ, не виповівши всього, що тримаю в душі". І мережить рука білий папір, і повниться валізка з написаними віршами, п'єсами, прозою...

Народилася Валентина Ченцова далекого 1912 року на Поділлі, в чарівному краю, оспіваному Лесею Українкою, іншими мистцями. Сказала поетичне слово про рідний закуток і наша героїня:

Поділля моє, Поділля,
Зелений раю мій!
Дівочих літ дозвілля,
Думок веселих рій...
І, п'яна своїм привіллям,
Повторюю тихо я:
Поділля моє, Поділля,
Хороша казко моя!

У родині Ченцових поняття „духовність" завжди багато значило. Батько Саватій, працюючи бухгалтером, залюбки грав на скрипці, пробував компонувати музику. Мама Яніна багато уваги приділяла вихованню доньок. Вона була полькою за національністю, відтак у будинку постійно звучали українська, польська і російська мови. Ця обставина пізніше теж позначиться на творчому доробкові Валентини Ченцової. Почала писати вона у 12-річному віці, здебільшого поетичні мініатюри.

Коли виповнилось шістнадцять, вступила до Шепетівського педтехнікуму, де її захоплення літературою ще більше розвинулось, зокрема і завдяки викладачеві літератури Федорові Садковському, невдовзі репресованому.

Своєрідною літературною школою були й вірші улюбленого поета Олександра Олеся, славетної землячки Лесі Українки, інших майстрів красного письменства. Природно, що емоційній, захопленій юнці найбільше писалася в ту пору інтимна лірика.

Зітхання ночі, зітхання ночі...
А небо в зорях, і степ заснув.
Вдихати радість я палко хочу,
Та велич світу не осягну.
Ставок покритий лілеї цвітом,
Її кладе мені до ніг.
Човен хитнувся, і кола світлі
Пливуть і тануть в нічній імлі...

Проте не тільки поезія захоплювала Валентину Ченцову, особливо у роки вчителювання на селі. Почала писати нариси, опо-

відання, навіть повісті. Намагалася бути вимогливою до власної творчості, зверталася за допомогою до визнаних авторитетів. Рецензентом її першого оповідання був Вікентій Вересаєв, відгукувався на листи Олексій Толстой. Схвально оцінювали літературні спроби молодої вчительки Павло Тичина, Максим Рильський, Анатолій Шиян. Їх доброзичливе ставлення окрилювало. У 1938 році вперше з'явилися друком її нариси й оповідання в газеті „Червоний кордон" та журналі „Колгоспниця України". Редактор журналу Іван Нехода взяв до друку й першу повість В. Ченцової „Ой, зацвіла рожа".

Теми творів були різноманітними, але здебільшого – сучасна авторці дійсність. Сказати, що глибоко і тим паче критично її оцінювала й показувала у творах, не можна. Сприймала навколишні події як належне, над їх драматизмом чи трагедійністю особливо не задумувалась.

І ще одне захоплення було в молодої вчительки – театр. Ще з років навчання у педтехнікумі писала різні сценарії, робила постановки, потім, уже працюючи, організовувала драмгуртки. Зрештою, саме ця грань обдарування переважила в душі, бо найціннішою і найважливішою частиною свого доробку вона вважала саме п'єси, хоч і не переставала писати вірші та прозу. Ще у 1920-1930-их роках написала драми „Аби руки роботящі", „Подарунок", „Отець Никодим" та інші. Усе, здавалося б, налагоджувалось, але... Війна перекреслила все. Не змігши евакуюватись, Ченцови лишилися в окупації. На той час батька вже не було в живих, а Валентина мала на руках малолітнього сина. Подружнє її життя не склалося.

Про окупаційний період свого життя вона мимоволі розповідає особливо детально. Видно, як її болить і хвилює той час, несправедливості з ним пов'язані. Адже було підпілля, була допомога партизанам, було переховування від нацистів єврейських дітей. Одразу ж після звільнення від німців за надуманим звинуваченням заарештована. Далі – як у моторошному сні: жодна з багатьох спроб встановити істину не вдалася. Слідчий НКВД честь мундира й особисту амбітність поставив вище за життя конкретної людини. Знову – страшний сон: останнє побачення з мамою, розлука з сином, спроба самогубства...

Суд 1944 року, вирок – 10 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав. Мала відбувати вирок у Кемеровській області.

Відбула термін повністю. Як не тяжко було, витримала. Зокрема і завдяки творчості. Не тримала образи і зла на всіх і вся. Навпаки, вірила у справедливість, прагнула жити тими ж подіями, якими жила країна. Настільки було можливо, звісно.

У неволі їй дозволяли писати тільки російською мовою. Але й у тому був небачений лібералізм охоронців. Але мала й „захалявну книжечку“:

Я боюсь самотності своєї,
Хочу у людей і правду вірить.
Я боюсь пливти за течією,
У брудному захлинутись вирі.
Через всі огидні водокрути
Я пройду, незаймана і чиста,
Мріючи у край свій повернутись.
Думкою тверда і пломениста.

Після відбуття вироку поневіряння В. Ченцової не скінчилися. Їй ще судилося кілька десятиліть поневірятись по різних роботах у Черкасах, переживати багато прикростей і кривд. Тільки 1989 року прилинув до її оселі скромний конверт, а в ньому – невеликий папірець. Реабілітація! Давно очікуване відновлення справедливості. Що ж, хай краще пізно, ніж ніколи.

Усі згадані десятиліття В.Ченцова писала. Вірші, оповідання, п’єси. Окремі з них, як-от драму „Полум’я“, інсценізацію „Давнє“ (за віршем Тараса Шевченка „Якби тобі довелося в нас попанувати“) було поставлено аматорськими театральними колективами, деякі бралися до репертуарів професійних театрів. Ширшій популяризації творів В.Ченцової довгі роки заважало все те ж „непевне“ минуле.

Твори її виразно свідчать про природний літературний хист авторки. Їй притаманне добре вміння будувати сюжет, моделювати конфліктні вузли, творити живі, повнокровні образи. Привертає увагу й мовне багатство її творів, уміння виписувати діялоги, психологізувати характери. Перу В.Ченцової піддалися і

віршовані, і прозові п'єси. Приємне враження справляє велика віршована п'єса „Утоплена". Запозичивши у Т. Шевченка сюжет відомого твору, авторка наповнює його цілком оригінальними картинами й образами, вміло стилізує козацьку епоху, ширюко послуговується фолкльорними ремінісценціями, творить цілу ґалерію цікавих характерів. Героїко-трагедійним подіям війни з нацизмом присвячені драми „Полум'я", „Ми – мирне населення", інтрига побутової комедійної одноактівки „Поді-знай" має „мовну", сказати б, основу. Симпатичний солдат-росіянин Афоня, покохавшись із дівчиною-українкою Галею, не може порозумітися з її батьками щодо одруження, бо вкладає в українські слова невластивий їм зміст. Фінал, звичайно ж, щасливий. Заслуговують на увагу й інші п'єси та оповідання В. Ченцової.

На рану відкриту долоня лягла.
Така прохолодна і владна,
І знову шукаю пісень і тепла,
Всього, чим життя принадне.

12 січня 1996 року черкаська газета „Місто" надрукувала вістку: „У грудні наша газета надрукувала слово прощання черкаських письменників з людиною складної долі Валентиною Ченцовою, літературна спадщина якої ще чекає на дослідження. Аж ось телефонний дзвінок: „Це Ню-Йорк. Єврейський фонд вдячности християнам-рятівникам. Бела Співак. Прагну висловити свої співчуття з приводу відходу у небуття ще однієї „Праведниці світу", якою була Валентина Ченцова. Усе далі від нас війна з жахливою трагедією єврейського народу, усе менше стає людей, які в роки війни, ризикуючи життям не тільки своїм, а й членів своїх сімей, простягнули руку братньої допомоги приреченим на загибель, особливо дітям, бо на їхній порятунок був якийсь шанс. Серед них були вчительки з Поділля Галина та Валентина Ченцови. Їх уже немає, але пам'ять про них житиме серед євреїв. Їхні імена увічнені в Єрусалимі".

В газеті лист „Слово прощання" був вміщений 8 грудня 1995 року: „У Черкасах після тривалої хвороби пішла з життя обдарована українська письменниця Валентина Ченцова. На початку 1930-их років її літературний дебют схвально зустріла творча

громадськість України. Подільській вчительці пророчили плідне майбутнє у красному письменстві, Але не сталося, як гадалося. За вірш про Україну молода жінка потрапила на 10 років за дроти сибірського табору. Повернулася виснаженою, але повною творчих задумів. Її тепло прийняли у черкаському літературному об'єднанні, надали можливість друкуватися в періодиці, режисер Кость Капатський поставив одну з її п'єс. Та у брежнєвсько-суслівські роки знову прийшли обмеження на творчість. Лише наприкінці життя Валентина Ченцова дочекалася єдиної книги – це драма „Утоплена" за мотивами Т. Шевченка, видана стараннями освітян, ряду публікацій у періодиці. У Варшаві готується до друку її цикл „Вірші зза дроту", написаний у Сибіру польською мовою і недавно відзначений у літературному конкурсі для поляків в Україні. В Ізраїлі Валентині Ченцовій присвоєно звання „Праведник світу" за врятування єврейських дівчат в роки німецької окупації. Валентина Ченцова залишила чималий доробок, який ще чекає на дослідника. Її життя – приклад незламности у роки

Валентина Ченцова з сином Левом Хмельковським, 1941 рік.

найчорнішого терору, спрямованого проти усіх обдарованих людей. Пам'ять про гарну людину житиме в наших серцях!

Микола Негода, Василь Захарченко, Володимир Поліщук, Людмила Тараненко, Сергій Носань, Майя Фролова, Кость Світличний, Микола Шапошник".

Про автора:
Володимир Поліщук – завідувач катедри української літератури Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

ЦІКАВО ЗНАТИ? НІ, ВАЖЛИВО ЗНАТИ!

8

Золоті поради від геніяльного українського лікаря Миколи Амосова

1. Не сподівайтесь,що лікарі зроблять вас здоровим.

Вони можуть врятувати життя, навіть вилікувати хворобу, але тільки підведуть до старту, а далі – щоб жити надійно – покладайтесь на себе. Я ніяк не принижую могутність медицини, адже служу їй все життя. Але також добре знаюсь і на здоров'ї – теоретично та практично. Щодо цього похвалюсь: уже півтори роки проводжу експеримент на собі – три години фізичних вправ з гантелями та біг.

2. Лікарі лікують хвороби, а здоров'я потрібно здобувати самому тренуванням.

Тому що здоров'я – це „ резервна потужність" органів, всієї нашої фізіології. Вони необхідні, щоб підтримувати нормальні функціональні показники – в спокої та під час навантаження – а також щоб не захворіти, а захворівши, за можливости – не померти. Наприклад, щоб кров'яний тиск та пульс не підвищувалися більш ніж у півтори рази під час вправ або бігу, а задих швидко заспокоювався. Щоб не боятися протягів, а простуда швидко проходила без ліків, сама по собі. І взагалі, щоб гарно працювалось , спалось, „їлось і пилось". Так ось: ці „потужності" ліками не здобуваються , виключно тренуваннями, вправами, навантаженнями. І – працею, витривалістю до холоду, спеки, голоду, втоми.

3. Що таке хвороби, відчуває кожен: докучливий розлад різноманітних функцій, котрий перешкоджає відчувати щастя і навіть жити.

Причини також відомі: зовнішні „шкідливості" (інфекції, екологія, суспільні катаклізми), особиста нерозважлива поведінка. Іноді – вроджені вади. Стверджую: людська природа стійка. Принаймі, у більшості людей. Правда, незначні розлади здоров'я невідворотні, а от серйозні найчастіше – від нерозумного способу життя: зниження резервів в результаті детренованости. Зовнішні чинники, бідність, стреси – вторинні.

4. Тренування резервів повинно бути розумним.

Це означає поступовим, але наполегливим. Наприклад, при вправах, бігові або навіть ходьбі щоденно можна додавати від 3 до 5 відс. досягнутого рівня (кількість рухів, швидкість, відстань), залежно від віку та надійности здоров'я. Це ж саме стосується загартовування, засмаги, навіть і роботи. Якщо говорити про суть тренування – то це режим обмежень та навантажень (РОН, як тепер люблять скорочувати). Це моя пристрасть.

Отже, три головних пункти:

Перший – Їжа.

З мінімальним вмістом жирів, 300 грамів овочів та плодів щоденно і щоб вага дорівнювала цифрі: ріст мінус 100 кілограмів.

Другий – фізкультура.

Тут справи складніші. Вона всім потрібна, а дітям та людям похилого віку – особливо.Так як в нинішній час на праці майже ніхто фізично не напружується, то варто було б для пристойного здоров'я займатися по одній годині на день кожному. Але для цього у нормальної людини відсутній характер. Тому – хоча б 20 – 30 хвилин гімнастики, це приблизно 1000 рухів, краще з гантелями по 2-5 кілограмів. Як додаток до фізкультури бажано виділяти ділянку для ходи (по дорозі до місця праці і назад) по 1 кілометрові. Корисно, і нерви береже, враховуючи кепське транспортне сполучення. Про біг підтюпцем я вже не кажу – не реально. Але – корисно.

Третій пункт, очевидно, найтяжчий: керування психікою.

„Вчіться опановувати себе". Але ох – як це тяжко! Рецептів багато, включно з медитацією, описувати не буду. Сам користуюсь простим методом: коли велика напруга і виділилось багато адреналіну, фіксую увагу на ритмічному уповільненому дихані і намагаюсь розслабити м'язи. Найкращим у такі моменти було б зробити енерґійну гімнастику, але, як правило, обставини цьому перешкоджають. Але за першої ж нагоди – працюйте. Надлишок адреналну спалюється під час фізкультури, і таким чином судини та органи рятуються від спазмів.У тварин стреси вирішуються втечею або бійкою, а людина не може собі цього дозволити.

Якщо ти молодий – до 60! – і симптомів від органів не надходить, то не варто за найменшого нездужання бігти до поліклініки. Як уже казав, наші лікарі не довіряють природі, налаштовані на медикаменти та спокій. Бійтеся потрапити до них у полон! Знайдуть хвороби та переконають: „Відпочивати та лікуватися!".

В організмі є потужні захисні сили – імунна система. Механізми компенсації. Вони спрацюють, потрібно дати трохи часу. Майте на увазі, що більшість легких недугів минають самостійно, лікарське зілля тільки сприяє природному одужанню. Вам кажуть : „Вилікували!», а ви й вірите: „Чудовий лікар!". Якщо вже поталанило потрапити до доброго лікаря, бережіть його, даремно не турбуйте. Пам'ятайте, що лікар – це більше, аніж просто спеціяліст. Вказів-

ки лікаря виконуйте... в міру вашого розуміння. І не вимагайте від нього зайвих ліків, про які від сусідок дізналися.

Наголошую : ліків потрібно вживаати менше. Приміром, нині модними стали крапельниці, вже не лише в лікарні, але й вдома. Так ось: дурниці все це, мода. Одна справа - в реанімації потрібна „тяжка артилерія“, інша – вдома. Різні показання.

Що сказати на завершення? Щоб бути здоровим, потрібна сила характеру. Як слабкій людині обрати оптимальний варіянт поведінки в трикутнику між хворобами, лікарями та вправами? Моя порада: обирати останнє – вправи та обмеження. Принаймі, намагатися. Повірте – окупиться!

Зрештою – кожен господар своєї долі. І здоров'я.

5. Цікаве питання. Чому люди так хворіють?

Гадаю, що 90 відс. людей, якби вони сповідували правильний спосіб життя, були б здоровими. Але, на жаль, режим потребує напруження волі. А сили волі у людини мало…Сучасне офіційне лікування здійснюється методом „Підбору-Перебору“(!) гіпотензивних засобів, яких єне один десяток, і які потім потрібно вживати все (!) життя.

6. І ще одне. У світі багато, дуже багато поганих лікарів.

Не можу огульно стверджувати: „Всі лікарі погані“.Ні, багато добрих, але й поганих – також багато. Докази? Запитайте, що вони читають і що вміють. Читають – з практикуючих – одиниці. Вміють – більше чи менше – лікарі хірургічного профілю. Тому що їм без рукоділля просто неможливо зцілювати. Терапевти щиро вважають, що їм нічого не потрібно вміти – ні аналіз зробити, ні на рентґені подивитись, ні плевральну пункцію виконати. Для цього, мовляв, є вузькі спеціялісти. А ми – лікарі загального профілю.

7. І на завершення. Існує багато хибних думок в медичній науці.

Часто це залежить від хибної оцінки статистичних даних. Приміром, на ваш погляд, у чому причина „ розростання“, „збільшен-

ня“ раку? В світі не існує ніякого особливого збільшення кількости ракових клітин (окрім раку легень). Більше того, випадків захворювання раком шлунка навіть поменшало. Як займав рак друге чи третє місце серед причин смертности – так і займає. Але при цьому мало хто враховує, що тривалість життя за останні півстоліття зросла, а раком частіше хворіють люди старшого віку…

РЕКЛЯМИ

SELF RELIANCE NEW YORK
Federal Credit Union
САМОПОМІЧ НЬЮ ЙОРК
Федеральна Кредитова Кооператива

Обслуговуємо Українську Громаду з 1951 Року!

Вітаємо Українську Громаду

з

Відновленням Незалежності України!

Products Offered: Savings, Checking, Money Market, IRAs, CDs, Mortgages, Auto Loans, Credit Cards, First Time Home Buyer Program

A Full Service Financial Institution Serving Our Members and the Ukrainian-American Community Since 1951!

Toll Free (888) SELF-REL Email: Info@selfrelianceny.org Website: www.selfrelianceny.org

New York - Kerhonkson - Uniondale - Astoria - Lindenhurst

EQUAL HOUSING OPPORTUNITY

Your savings federally insured to at least $250,000 and backed by the full faith and credit of the United States Government. National Credit Union Administration, a U.S. Government Agency

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

СВОБОДУ

НАЙСТАРШУ В СВІТІ УКРАЇНОМОВНУ ГАЗЕТУ!

„Свободу" видає український народний союз

Газета заснована у **1893** році і є найстаршою в світі україномовною газетою що виходить безперервно **127** років.

Архів „Свободи" – це унікальне джерело інформації з історії українства, а сучасний тижневик – це вікно в життя української громади.

На веб-сторінці „Свободи" www.svoboda-news.com розміщені:

- електронний архів „Свободи", що налічує понад 23 тис. чисел газети від 1893 року, включно з останніми
- всі Альманахи УНСоюзу від 1903 року
- дитячий журнал „Веселка" та інше.

ЦІНИ НА ПЕРЕДПЛАТУ:

ДРУКОВАНА „Свобода" (на папері)

Члени УНСоюзу		Не-члени УНСоюзу	
Рік	Пів-року	Рік	Пів-року
80 дол.	**45** дол.	**90** дол.	**50** дол.

ЕЛЕКТРОННА (www.svoboda-news.com)

40 дол. на рік для всіх

ДРУКОВАНА І ЕЛЕКТРОННА

Члени УНСоюзу		Не-члени УНСоюзу	
Рік	Пів-року	Рік	Пів-року
85 дол.	**50** дол.	**95** дол.	**55** дол.

Відділ передплати:

973-292-9800 дод. 3040

subscription@svoboda-news.com

Selfreliance Federal Credit Union

ВІТАЄМО ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Selfreliance FCU Member Benefits:

- *New Digital banking: Digital Wallets, Voice Banking, Wire Transfer, Transfer Funds*
- *Mobile App - fingerprint and face ID, Mobile Check Deposit*
- *Free Checking Accounts, no minimum balance*
- *VISA® Debit Cards and VISA® Credit Cards*
- *Free BillPay*
- *Low residential and commercial mortgage rates*
- *Auto loans up to 100% financing - apply online*

Переваги для членів УФКС "Самопоміч"

- *Новий цифровий "ONLINE BANKING" : цифровий гаманець, голосовий банкінг, банківські перекази, переказ коштів*
- *Mobile App - "fingerprint" та "face ID", фотографування розрахункового чека та його депозит*
- *Безкоштовні чекові рахунки, без мінімального балансу*
- *VISA® Debit картки і VISA® Credit картки*
- *Безкоштовний BillPay*
- *Низькі відсоткові ставки на житлові та комерційні позики*
- *Позики на автомобілі - до 100% фінансування - аплікація онлайн*

Access over 62,000 surcharge-free ATMs displaying these logos, when using your Selfreliance Visa® Debit card

CO-OP Allpoint STAR sf

Subject to terms and conditions described in our Truth in Savings brochure.

Products described in this ad may be changed or withdrawn without prior notice. Please call or stop by any of our offices for current products and services offered by Selfreliance.
Full disclosure available at www.selfreliance.com/disclosures/. For further information, call toll free at 1.888.222.8571.

Home Office:: 2332 W. Chicago Ave. Chicago IL 60622 tel. 888.222.8571

Northwest Office
5000 N. Cumberland Ave.
Chicago IL 60656
tel. 773.589.0077

Palatine Office
136 E. Illinois Ave. #100
Palatine IL 60067
tel. 847.359.5911

Newark Office
734 Sanford Ave.
Newark NJ 07106
tel. 973.373.7839

Warren Office
26495 Ryan Rd.
Warren MI 48091
tel. 586.757.1980

West Bloomfield Office
7345 Orchard Lake Rd.
West Bloomfield MI 48322
tel. 248.487.0330

Bloomingdale Office
302 E. Army Trail Rd.
Bloomingdale IL 60108
tel. 630.307.0079

Whippany Office
60-C N. Jefferson Rd.
Whippany NJ 07981
tel. 973.887.2776

Jersey City Office
558 Summit Ave.
Jersey City NJ 07306
tel. 201.795.4061

Hamtramck Office
11756 Charest St.
Hamtramk MI 48212
tel. 313.366.0055

Full Financial Services

Like us on **Facebook**

Account access 24/7/365 online at SELFRELIANCE.COM

EQUAL HOUSING LENDER

Your savings federally insured to at least $250,000 and backed by the full faith and credit of the United States Government
NCUA
National Credit Union Administration, a U.S. Government Agency

Check out

THE UKRAINIAN WEEKLY

and its newly redesigned online edition at **www.ukrweekly.com**

and subscribe for only $40 a year!

Subscribe to our **PRINT EDITION** for $90 ($80 if you are a UNA member).
Subscribe to The Weekly in **PRINT AND ONLINE** for $95 ($85 for UNA'ers).
Visit **www.ukrweekly.com** and click on the link for Subscriptions.
Or contact our Subscription Department at **subscription@ukrweekly.com** or **973-292-9800 ext. 3040**.

The Ukrainian Weekly, founded in 1933, is published by the Ukrainian National Association.

NOVA UA
FEDERAL CREDIT UNION
Банківські справи по-новому!

Вітання Всім Членам Українського Народного Союзу!

Ваша Кредитівка у Кліфтоні

www.novafcu.com

1-844-7NOVAFCU

Main Office:
851 Allwood Road
Clifton, NJ 07012
973-471-0700

Botany Village Branch:
237 Dayton Avenue
Clifton, NJ 07011
973-772-0620

УПРАВА ТА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ В НЬЮ-ЙОРКУ ВІТАЮТЬ УПРАВУ І ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ ТА ЩИРО ДЯКУЮТЬ СОЮЗОВІ І ГАЗЕТАМ "СВОБОДА" ТА "THE UKRAINIAN WEEKLY" ЗА ПОСТІЙНУ СПІВПРАЦЮ І ПІДТРИМКУ

Тепер, коли український народ відзначає 100-ЛІТТЯ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917-1921 РОКІВ, хочемо підкреслити і признати важну ролю, яку УНС відігравав в Америці у тих роках для одержання міжнародного визнання України як незалежної держави.

Каталог виданий до виставки «УКРАЇНСЬКЕ КОЛО: До сторіччя Визвольних змагань, 1917–1921», яка експонувалася в Українському Музеї 5 квтіня – 29 вересня 2019 р.

Бажаємо дальших успіхів у Вашій корисній і важній праці для добра українського народу.

Хризанта Гентиш
голова Управи УМ

Марія Шуст
директор УМ

Завданням Українського Музею є зберігати пам'ятки мистецької та історичної вартости, ознайомлювати людей різних національностей з багатством нашої культури та прищеплювати молодим поколінням любов і пошану до своєї спадщини.

Український Музей
222 East 6th Street, New York, NY 10003 • Tel. 212 228-0110 • Fax 212 228-1947
info@ukrainianmuseum.org • www.ukrainianmuseum.org

Злучений Український Американський Допомоговий Комітет „ЗУАДК“

*

ЗУАДК, як харитативна неприбуткова установа, переводить многогранні допомогові акції в Україні та орудує майже виключно пожертвами від української громади, тож просимо не забувати про гасло ЗУАДК-у,

БРАТ - БРАТОВІ!

United Ukrainian American Relief Committee
UUARC

1206 Cottman Avenue, Philadelphia, PA 19111
215-728-1630
www.uuarc.org uuarc@verizon.net

SUMA
FEDERAL CREDIT UNION

Visit us on the web at
www.sumafcu.org

125 Corporate Blvd., Yonkers, NY 10701-6841 • TEL: 914-220-4900 • FAX: 914-220-4090

Download our SUMA FCU Mobile Banking App!

Search for SUMA FCU Mobile

- Deposit Checks • View balances and transaction history
- Make transfers and loan payments • Pay bills & more

Available on the App Store

Google play

We offer many financial services such as savings, money market, direct deposit, CDs, IRAs, **Free Checking, Free Internet Banking, Free Mobile Banking and Free Bill Pay**, VISA Credit Card with up to 1% cash rewards, and much more.

Branch Offices:

16 TWIN AVENUE, SPRING VALLEY, NY 10977 • TEL: (845) 356-0087 • FAX: (845) 356-5335
39 CLOVELLY ROAD, STAMFORD, CT 06902 • TEL: (203) 969-0498 • FAX: (203) 316-8246
555 GEORGE STREET, NEW HAVEN, CT 06511 • TEL: (203) 785-8805 • FAX: (203) 785-8677

NCUA

UKRAINIAN SELFRELIANCE
NEW ENGLAND FEDERAL
CREDIT UNION

Самопоміч

MAIN OFFICE: 21 SILAS DEANE HIGHWAY, WETHERSFIELD, CT 06109-1238
PHONES: 860-296-4714 • 800-405-4714 FAX: 860-296-3499

BRANCH OFFICES: 103 NORTH ELM STREET, WESTFIELD, MA 01085
PHONE: 413-568-4948 FAX: 413-568-4747

270 BROAD STREET, NEW BRITAIN, CT 06053
PHONE: 860-801-6095 FAX: 860-801-6120

Українська Федеральна Кредитова Кооператива "Самопоміч" Н'ю Інґланд

складає найщиріші вітання всім членам Українського Народного Союзу

JOIN OUR CREDIT UNION!

Фінансова спроможність - це фундамент і мірило сили Громади і суспільства!

PROFESSIONAL AND CONFIDENTIAL SERVICE IS AWAITING YOU

Visit our site at: www.usnefcu.com

WE OFFER A FULL RANGE OF FINANCIAL SERVICES

- SHARE DRAFT ACCOUNTS
- SAVING ACCOUNTS
- SHARE CERTIFICATES OF DEPOSIT (CDs)
- RETIREMENT ACCOUNTS (IRAs)
- ELECTRONIC STATEMENTS
- MORTGAGES
- BUSINESS LOANS
- CONSUMER LOANS
- MONEY MARKET
- STUDENT LOANS
- ATM and VISA CARDS
- ON-LINE BANKING
- SAFE DEPOSIT BOXES
- MONEY TRANSFERS

www.UkrNatFCU.org
Call us toll free: (866) 859-5848

MAIN OFFICE - NEW YORK
215 Second Avenue, New York, N.Y. 10003 • Tel. (212) 533-2980 • Fax. (212) 995-5204

South Bound Brook
35 Main Street,
So. Bound Brook, N.J. 08880
Tel. (732) 469-9085
Fax. (732) 469-9165

Brooklyn
1678 East 17th St.,
Brooklyn, N.Y. 11229
Tel. (718) 376-5057
Fax. (718) 376-5670

Perth Amboy
615 Amboy Ave.,
Perth Amboy, N.J. 08861
Tel. (732) 802-0480
Fax. (732) 802-0484

NCUA

Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці (НТШ-А)

НТШ - найстарша діюча українська наукова установа.
Товариство засновано у Львові 1873 р., НТШ в Америці служить українській науці від 1947 р. Окремі осередки праці НТШ існують у Вашінґтоні, Філядельфії, Чикаґо, Дітройті та Бостоні-Кембриджі. Централя - в Нью-Йорку.
До НТШ-А належать науковці та діячі культури різних ділянок.

Наукову працю НТШ-А зосереджено у багатьох галузях українознавства:

- спонзорування наукових проектів, конференцій, доповідей, видань (різними мовами);
- призначення стипендій науковцям, аспірантам, докторантам і пост-докторським дослідникам;
- стипендії призначаються з іменованих Фондів жертводавців;
- у Товаристві зберігаються велика бібліотека та унікальні архівні матеріяли.

Інтернет-сторінка НТШ-А
www. shevchenko.org

Shevchenko Scientific Society, Inc.
63 Fourth Ave., New York, NY 10003-5200
Tel.: (212) 254-5130 Fax: (212) 254-5239
e-mail: info@shevchenko.org

НТШ-А звільнене від податків і надає необхідні посвідки жертводавцям.

Енциклопедія Української Діяспори.
Том 1. Сполучені Штати Америки. Книги 1 (А-К), 2 (Л-Р), 3 (С-Я).
Нью-Йорк-Чікаґо: Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, 2009, 2012, 2018

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ АМЕРИКИ

На спомин 100-ліття битви Січових Стрільців у Карпатах вшануймо тих, хто сьогодні бореться за справді вільну Українську державу

The Ukrainian Institute of America
2 East 79th Street, New York, NY 10075
www.ukrainianinstitute.org

Розміщуйте рекляму у „Свободі“ та „The Ukrainian Weekly“!

973-292-9800, дод. 3040

Peter Jarema Funeral Home, Inc.

129 East 7th St.
New York, NY 10009
(212) 674-2568
jaremafh@gmail.com
Jaremafuneralhome.com

“A family concern serving all communities”

Family-owned since 1906
Daniel Buzzetta, owner

Говоримо по Українськи

ЗМІСТ

1. СУДИЛАСЬ НАМ ГІРКА ГОДИНА

ВІХИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ.....31

Володимир ЩЕРБАТЮК
ОСОБЛИВИЙ МОМЕНТ НАШОЇ ІСТОРІЇ.....35

Людмила СУЛИМА
ПОХІД У ВІЧНІСТЬ.....42

Петро ЧАСТО
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ І „СВОБОДА, 1921 РІК.....47

СЛУШНІ ДУМКИ З ПРИВОДУ ПОРАЗКИ.....58

Віталій ГАЙДУКЕВИЧ
ТІЛЬКИ НА ВЛАСНІ СИЛИ!.....62

2. VAE VICTIS!

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ.....67

Володимир СЕРГІЙЧУК
В ІМПЕРІЇ ЗЛА.....70

Анастасія ЗАНУДА, Світлана ДОРОШ
ПІСЛЯ ГОЛОДОМОРУ УКРАЇНУ ЗАСЕЛЯЛИ РОСІЯНАМИ.....87

Марія ТУРІНСЬКА
ЯК ЗНИЩУВАЛИ „УНІЯТСЬКУ“ ЦЕРКВУ.....90

3. ІСТОРІЯ: НЕЗАБУТНІ ПОДІЇ

Тарас ШМАНЬКО
БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ:
НОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СТАРІ КОНТРОВЕРСІЇ.....97

Василь РОМАНЮК
РИЗЬКИЙ ДОГОВІР 1921 РОКУ.НІБИТО МИРНИЙ….....104

Ігор МЕЛЬНИК
АТЕНТАТ НА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО.....112

Інститут національної пам'яті
ЧОРНОБИЛЬ – НАСЛІДОК ПАНУВАННЯ
КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ.....116

4. ІСТОРІЯ: НЕЗАБУТНІ ОСОБИСТОСТІ

Павло ЗАЙЦЕВ
ПОХОРОН В ПЕТЕРБУРЗІ
(До 160-річчя від смерти Тараса Шевченка).....129

Григорій КИСІЛЬ
ДОДОМУ, В УКРАЇНУ МИЛУ….....134

МАЛОВІДОМІ ФАКТИ ПЕРЕПОХОВАННЯ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....137

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
НЕПОВТОРНА І НЕЗАМІННА
(До 150-річчя від народження Лесі Українки).....140

Надія ЦАРУК
ХТО УБИВ АВТОРА БЕЗСМЕРТНОГО „ЩЕДРИКА"?
(До 100-річчя загибелі Миколи Леонтовича).....146

Олександер ГАВРОШ
„ФЕНОМЕНАЛЬНО ЩАСЛИВИЙ ЗБИРАЧ …"
(До 150-річчя з дня народження Володимира Гнатюка).....150

5. УКРАЇНА ВОСКРЕСЛА!

Тетяна НАГОРНА, Володимир СЕМКІВ (та інші автори)
МИ БУЛИ Є І БУДЕМО!
(До 30-річчя відновлення незалежної Української держави).....159

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТИ – ПОТУЖНИЙ КРОК
УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....212

24 ПРИЧИНИ ПИШАТИСЯ УКРАЇНОЮ 217

Мирослав МАРИНОВИЧ
ХОЧ ЧАСУ ОБМАЛЬ….....225

6. ВІДГОМІН ДАЛЕКИХ РОКІВ

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ
АРМІЯ УНР У СІМЕЙНОМУ ФОТОАРХІВІ.....229

7. ЛІТЕРАТУРА: АВТОРИ І ДОЛІ

Георгій МАЦЕНКО
ВІН ЗДІЙСНИВ МРІЮ БОГДАНА ЛЕПКОГО.....235

Володимир ПОЛІЩУК
НА СВІТІ ЇЇ ТРИМАЛА ТВОРЧІСТЬ.....243

8. ЦІКАВО ЗНАТИ? НІ, ВАЖЛИВО ЗНАТИ!

ЗОЛОТІ ПОРАДИ ВІД ГЕНІЯЛЬНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ МИКОЛИ АМОСОВА.....251

РЕКЛЯМИ.....257